

Při příležitosti sedmdesátého výročí úmrtí **Vladislava Vančury** (23. 6. 1891 Háj u Opavy – 1. 6. 1942 Praha) jsme se rozhodli dílo tohoto významného autora zprostředkovat v nové moderní podobě. Nabízíme volně ke stažení nejen jeho známý román *Markéta Lazarová*, ale současně v Ústavu pro českou literaturu Akademie věd v jeho elektronické **Edici E** vydáváme jako elektronické knihy digitální podobu obou projektů Vančurových Spisů, jež v minulosti vznikaly na půdě tohoto akademického pracoviště. Tyto soubory doplňujeme výběrem z Vančurovy publicistiky Řád nové tvorby.

Čtenářům je tak k dispozici v elektronické podobě celek dosud knižně kriticky vydaného Vančurova díla a tím se toto jeho dílo otevírá i pro případné nové čtenáře.

Za svolení k publikaci patří poděkování J. Papcunové, J. Víškové, M. Blahynkovi, O. Hausenblasovi, J. Opelíkovi, M. Pohorskému, dědicům E. Lukeše, Z. Pešata a Š. Vlašína.

Spisy Vladislava Vančury

Spisy Vladislava Vančury

(Praha, Československý spisovatel 1951–1961)

Řídil Jan Mukařovský

1. Obrazy z dějin národa českého [Díl] 1., ed. Rudolf Havel (1951)
2. Obrazy z dějin národa českého [Díl] 2.–3., ed. Rudolf Havel (1951)
3. Pekař Jan Marhoul, ed. Rudolf Havel (1952)
4. Pole orná a válečná, ed. Rudolf Havel (1953)
5. Marketa Lazarová, ed. Rudolf Havel (1953)
6. Luk královny Dorotky, ed. Rudolf Havel (1954)
7. Rodina Horvatova, ed. Rudolf Havel (1954)
8. Rozmarné léto, ed. Rudolf Havel (1955)
9. Útěk do Budína, ed. Rudolf Havel (1957)
10. Konec starých časů, ed. Rudolf Havel (1958)
11. Hrdelní pře aneb Přísluví, ed. Rudolf Havel (1958)
12. Poslední soud, ed. Rudolf Havel (1958)
13. Tři řeky, ed. Rudolf Havel (1959)
14. Hry, ed. Rudolf Havel (1959)
15. Amazonský proud; Dlouhý, Široký a Bystrozraký, ed. Rudolf Havel (1959)
16. Občan Don Quijote a jiné prózy, edd. Alena Santarová a Rudolf Havel (1961)

Spisy Vladislava Vančury

(Praha, Československý spisovatel 1984–1988)

Řídila ediční rada Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV a nakladatelství Československý spisovatel ve složení Milan Blahynka, Jiří Holý, Emanuel Macek, Milan Pávek, Miloš Pohorský, Bohumil Svozil, Jarmila Víšková, Milan Zeman.

1. První prózy a první pokusy, ed. M. Pohorský (1985)
2. Pekař Jan Marhoul, Pole orná a válečná, ed. J. Víšková, doslov E. Lukeš (1984)
4. Povídky a menší prózy, ed. M. Pohorský (1988)
5. Markéta Lazarová, ed. J. Víšková, doslov J. Holý (1986)
7. Konec starých časů, ed. O. Hausenblas, doslov Z. Pešat (1987)
8. Tři řeky, edd. J. Papcunová, J. Víšková, doslov E. Lukeš (1985)
9. Rodina Horvatova, ed. M. Pohorský (1989)

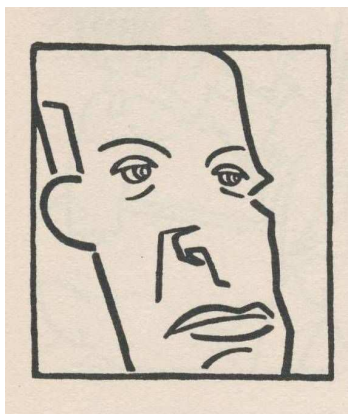
Spisy nebyly dokončeny, chybějící svazky: 3. Poslední soud, Hrdelní pře, 6. Útěk do Budína, 10. Obrazy z dějin národa českého I, 11. Obrazy z dějin národa českého II–III, 12. Dramata (v původním návrhu jako dva svazky: Divadelní hry I a II), 13. Filmová tvorba a 14. Publicistika.

Soubory Spisů doplňuje svazek publicistiky

Řád nové tvorby

(Praha, Svoboda 1972)

Uspořádali, edičně připravili, předmluvu napsali a komentáře sestavili Milan Blahynka a Štěpán Vlašín

Napsali o Vladislavu Vančurovi

„O tajemstvích slovesného tvaru ví Vladislav Vančura více než my všichni dohromady, pánové. Proto: čepice dolů před ním. A hezky nízko!“
(F. X. Šalda)

„Výsledným a úhrnným znakem Vančurovy osobnosti se nabízí výraz harmonie, harmonie slova, jednání, práce, gesta, pohledu, výrazu – všechno na pozadí těžké životní zkušenosti, přísně a nesmlouvavě disciplinované, navenek rovnovážně a nesmlouvavě uměřené osobnosti, oslovující bližního družnou pozorností. Ano, kalokagathia, jak jsme se o ní učili a snili.“
(Bedřich Fučík)

„Vančurovo nazírání skutečnosti nebylo nikdy přímým odrazem její povrchové reality. Bylo vždy výrazem umělecké stylizace, odehrávající se ve Vančurově díle na dvojím souběžném plánu: patos a ironie, tragika a grotesknost jsou primátem jeho básnického zraku. Hledá vždy dvojí současný výraz jedné a téže věci: způsob, jakým se toho dotvářil, učinil z Vladislava Vančury výsostného českého slovesného umělce.“
(Jiří Pistorius)

„Stojíme před dílem Vladislava Vančury a máme náhle pocit, jako bychom stáli na křižovatce literárních dějin, jako by tímto dílem, podobně jako kdysi nížinou moravskou, táhly všechny hlavní cesty spojující západ s východem, sever s jihem, minulost s budoucností.“
(Milan Kundera)

Internetové zdroje

Ústav pro českou literaturu

Webové stránky ÚČL

Webové stránky Ústavu pro českou literaturu Akademie věd ČR
<http://www.ucl.cas.cz>

Slovník české literatury po roce 1945

Přes 1200 autorů, časopisů, nakladatelství a literárních organizací
<http://www.slovníkceskeliteratury.cz>

Česká elektronická knihovna

Zpřístupňuje více než 1700 básnických knih česky psané poezie 19. a počátku 20. století, vyhledávání motivů, frekvenční slovníky
<http://www.ceska-poezie.cz>

Digitální archiv časopisů

55 literárních a kulturních časopisů nebo novin ve formě fotoarchivu:
Česká literatura, Divadlo, Humoristické listy, Literární noviny, Lumír, Rudé právo a další tituly
<http://archiv.ucl.cas.cz>

Bibliografie české literární vědy

přes 300tisíc záznamů recenzí, článků, studií a doslovů od roku 1960 do současnosti, 10 000 záznamů k české literatuře v exilu 1948-1989, 100 000 záznamů předmětové části retrospektivní bibliografie 1775-1945
<http://isis.ucl.cas.cz>

Digitalizovaná retrospektivní bibliografie české literatury 1775-1945

Kolem 1,75 milionu excerptů o článcích a textech z oboru české a světové literatury a příbuzných disciplín (divadlo, historie, žurnalistika aj.) zveřejňovaných v periodickém tisku vycházejícím v daném období v českých zemích v češtině i němčině
<http://retrobi.ucl.cas.cz>

Edice E

Spisy F. X. Šaldy, tzv. akademické Dějiny české literatury, příručka Editor a text, antologie Avantgarda známá a neznámá, Výbor z české literatury po dobu Husovu a z doby husitské, strojopisné i tištěné sborníky

<http://www.ucl.cas.cz/edicee>

České literární osobnosti

Biogramy více než 30 000 autorů, publicistů a vědců z dějin i současnosti české kultury, v internetové databázi zveřejněna zatím polovina, další záznamy uvolňovány postupně

<http://clo.ucl.cas.cz>

Bohemistika. Literárněvědný informační servis

Internetová nástěnka s informacemi o přednáškách, stipendiích, nabídkách práce, nových knihách; zprávy vytvářejí a publikují sami uživatelé

<http://www.bohemistika.cz>

Databáze literárních cen, Thesaurus českých meter, stránky Studentské literárněvědné Konference a další informační zdroje

www.ucl.cas.cz

Knihovna Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

studovna v centru Prahy, vedle Masarykova nádraží,

otevřeno PO – PÁ 10.00–18.00

tel. 222 828 147; knihovna-sli@ucl.cas.cz

- » největší specializovaná knihovna české literatury a literární vědy s šedesátiletou tradicí
- » otevřena všem studentům, pedagogům, vědeckým pracovníkům i zájemcům o literaturu
- » 140 000 svazků, více než 1 000 časopiseckých titulů
- » díla české beletrie v prvních vydáních či kritických edicích
- » 40 000 svazků cizích literatur v překladech i originálech
- » 12 000 svazků divadelních her a odborné teatrologické literatury
- » staré tisky, bibliofilie, příležitostné tisky a letáky
- » přístup k licencovaným databázím Literature Online, EBSCO, SCOPUS, Web of Knowledge
- » k dispozici fulltextová databáze MediaSearch s obsahem denního tisku, rozhlasového a televizního vysílání a zpravodajských portálů;
- » k dispozici Wi-Fi připojení

Katalog: <http://tinweb.ucl.cas.cz>

Středisko literárněvědných informací ÚČL AV ČR nabízí dále odborným zájemcům:

- » článkovou bibliografii české literární vědy 1960 – současnost
- » retrospektivní bibliografii české literatury 1775–1945
- » nejucelenější sbírku reprodukcí staročeských bohemik
- » biografický archiv osobností české literatury

Pravidla a podmínky poskytování služeb na www.ucl.cas.cz.

REC 207 VIII 56/2

Slav

Vančura

Pekař

Jan Marhoul

---

*Pole orná
a válečná*

„Literatura a každá kniha chce ve čtenáři vyvolati určitý dojem a určitý stav. Literatura chce věc, o které vypravuje, vytrhnout z všedních souvislostí, chce ji ozvláštniti, chce ji učiniti naléhavou, krátce literatura touží po tom, aby byl čtenář četbou strhován a aby se s ní sžil.“

Celým svým dílem dotvrzuje Vladislav Vančura platnost tohoto svého názoru. S neobyčejnou soustředěností dosahoval již ve svých raných románech, které jsou v našem svazku čtenářům předkládány jako jeden z prvních děl autorových sebraných spisů, k vrcholům vypravěčského umění. Výraznost a svébytnost Vančurova stylu i myšlení se v různých obdobích jeho tvorby zákonitě vyvíjí, proměňuje a vyzrává. Nicméně, Pekař Jan Marhoul, román o zatvrzele dobrém a neohroženě prostém pekaři, mlynáři a nakonec nádeníku, i Pole orná a válečná — vedle Haškových Osudů dobrého vojáka Švejka nejpozoruhodnější český protiválečný román, si získaly slávu už ve dvacátých letech, dodnes jsou předmětem čtenářského zájmu, školy i kritiky a patří bezesporu ke skvostům české literatury dvacátého století.

Československý spisovatel

16121061V

Vladislav

Vančura

Spisy

svazek 2)

Vladislav

Vančura

Pekař

Jan Marhoul

*Pole orná
a válečná*

Praha

Československý

spisovatel

671016M

207 VIII 56/2

81/85 ✓ ✓

PEKAŘ JAN MARHOUL

Prostor noci je tichý, nikde se neozývá hlas a mrazem a tmou fičí vesmír. Lidé podobni tajemné setbě spí v domech. Kdyby chudoba a bolest řvaly, sloup volání šlehal by vzhůru až tam, kam dosahuje tma. Kdyby smrt nebyla malátná, strašný a veliký děj hřměl by půlnocí a každým úderem času.

Avšak otevřená ústa jen chroptí, pozdvižená hlava klesá a ruka mrtvého nehrozí. Doposud sám hoří jeden každý, doposud sám a sám je pálen bolestí a zoufalstvím, sám umírá na bojištích a v šachtách a na ložích.

Kde je soudružství živých?

Kde je království světa?

Nad mrtvolou klene se komora vždy jiná a muž leží vedle muže vždy cizí, neboť co bylo, jest, a skutky trvají. Dráp křivdy dere jediný svět a na tisíce horoucí bídy plane jako rozdrčené hvězdy.

Mnohonásobný je zmatek i strach a světnice umírajícího je zborcena. Čtyři stěny nestojí, ale visí shora dolů a jejich plocha se vzdouvá hranou, jež rýsuje kříž. Lampa je temná a okno je temné a pohled umírajícího tkví v temnotách. Tam leží věci, jež pracovaly s ním, ale jeho ruka je prázdná. Buď sbohem vše, co vidí, rozžhavená pec a chléb!, cíp lesa, jenž šumí, starý hudebník s vřískavou křídlovkou a Hlíňanka, hospoda na stráni, kde se zpívá.

Avšak ty, Jene Josefe, jenž kladeš ruku na otcovo slábnoucí srdce, buď zdrav!

Čtrnáct let přešlo městem jako stádo po úzké lávce. Ve středu náměstí vzrostly lípy, domy se zvedly i schýlily a čas zavalil závějí ten den, kdy otec Marhoul byl mlád. Jeho dům stál na jižní straně náměstí a štít, obrácený k lidem, zněl z jeho zdi jako zvon z věže kostelní:

Chléb, chléb, chléb.

Oheň plápolal v peci, bujní koně hryzli udidla. Přebytek radosti podobal se plameni a vodám tryskajícím z nitra skal a hlomoznému kolu, jež okřídleno nese veselého boha. Otevřenými dveřmi vanula vůně pečeného chleba a košíky byly plny žemlí, housek a rohlíků.

Bylo jedenáct hodin a léto, pádem snášel se jas, zněje o náměstí. Marhoul stál před domem s rukama složenýma pod zástěrou a naslouchal hlasům svého domu. V poschodí zpívala si žena, dílna se ozývala smíchem a na dvoře kdosi klel, zřejmě nikoliv proto, aby zlořečil. Marhoul měl syna a vzpomínal si, jak včera hnětl těsto. Šestiletý chlapeček u vclikého válu podobal se andělu, jenž přeléval moře. „Bude pekařem,“ řekli si, „a tento dům bude jeho.“ Tu bila jedenáctá a slunce se dotklo jasných oken. Marhoul zůstal venku. Šli mimo lidé a pozdravovali ho.

„Dobrý den.“

„Dobrý den.“

Hluchý cestař se zastavil, aby poslouchal pekařské ticho, když mistr vypráví. Smáli se na sebe, rozumějící si, že jim oběma jest se radovati.

„To je můj pes,“ řekl cestař, ukazuje na ohavné zvíře, jež skákalo o třech. Pekařský mistr zapomněl na krám, cestař na své hluché stáří a běželi za zvířetem a jali se je honiti, neboť pes, vyšed z domu, nekulhal, a teď kulhá.

„Je nemocen,“ řekl pekař, a starý Deyl se bál, že byl zbit.

Takové bylo oslnění pekařovo štěstím, že všechny věci vážil stejně. Řemeslo stálo a obchod stál, ale pták, jenž zpívá na vysoké větvi, způsobil, že mistr nemyslel leč na něho. Toulavý pes vedl ho z krámu, když dveře zely dokořán; pln účastenství šel za ním, křiče na Deyla: „Stůj, jdi sem! Počkej a nestraš ho!“

Vrátil se domů a vypravoval zdlouha a obšírně. Josefína Marhoulová dívala se na svého muže, cítilc, že je obtížno mluvit jinak, než mluvil on sám. Rozdíl, který byl mezi ním a ostatními lidmi, byl více než prospěch, byl to dar. Hradil hněv a naplňoval prostory domu radostí i láskou.

Vešli do krámu a našli v misce kulatý šesták. Kdo jej

vložil mezi dvouhaléře a troničky, a co si vzal? Nikdo nevěděl, neboť minula hodina od těch dob, co mistr vyšel. Snad někdo kupoval a jiný snad kradl.

Marhoul ponořil ruku do misky a vzal něco peněz řka: „Tyto jsou za chléb a ty, které držím, za práci, kup chasníkům maso.“

Dával, aniž věřil, že peníze by byly něco. Skuhrající dobročinnost s očima slzavýma a uvozhřeným nosem, křápvaté srdce, dům od domu umdlévající dojetím, strkala do pekařových dveří ozáblou pazouru. Mistr ji tiskl, jako se tiskne ruka sousedova, a dával.

„Proč ne,“ říkával, klada do koše pecen a koláče a dobrou zlatku, „berte, pokud vám mohu dáti.“

Paní Josefína myslila, že kdo rozdává, je bohat. Vidouc malého mistra rozdělovati tovaryšům krátké doutníky a rozháněti se v pekárně a smetati mouku, řekla si: „Je pracovitý a moudrý, co rozdá, opět se nám vrací. Vše, co činí, je vytrvalá jistota pro mne a Jana Josefa.“

Kdysi uprostřed jara, v neděli, jež se belhala náměstím, šejdíř, muž s tváří pudivoua, přišel k Marhoulovi, aby ho podvedl o tisíc zlatých. Pekař ho neuvítal jinak, než vítal svoje hosty. Vešed do světnice podvodník stanul, dotčen mírem. Dvě krotkých čížků skákalo v otevřené kleci a dětské hračky válely se na nábytku. „Kde jsem?“ ptal se podvodník, jižž se zpronevěřuje svému řemeslu. Paní mu dala jísti a Marhoul přinesl pivo. Když se nasýtil, vyvrhl svou historku. Řekl:

„Jsem vystěhovalec a patnáct let jsem žil v Clevelandu; zřídív si mydlárnu, vyráběl jsem zboží po pět let.“

„Neměl jste štěstí?“ řekla paní Marhoulová, a tu šibeničník, domnívaje se, že manželé věří v Boha, jal se kramariti nebem.

„Ty, který vidíš,“ řekl, „buď mi svědkem!“

„Co se vám stalo?“ zeptal se pekařský mistr.

„Úpadek,“ odpovéděl, „bez vlastní viny stal jsem se žebrákem.“

„Nuže,“ pravil Jan, „proč byste o tom mluvil a znovu byl

sinuten? Nejste tak stár a tyto věci nic nejsou.“

Tu kočičí tvář se zježila vousy. „Bylo to vše, co jsem měl,“ řekl a prozpěvoval dále o svém neštěstí.

Marhoul, stoje před ním, poznával ho a bylo mu líto tohoto lháře, aniž mu věřil. Půjčil mu třikrát po třech stech zlatých.

Půjčiv peníze sehnané s tolikerou péčí, Marhoul nemyslel, že by byly ještě jeho. Svévolnost dobroty, tato blbost, jež ho nutila napořád rozdávat ze svého mála, podobala se ustavičnému opilství.

„Zde vezmi!“ Dával a dával, byt i otrapům a děvkám. Zapomínal, domnívaje se, že v prostoru trvání nelze souditi ani jemu, ani nikomu jinému. Řekl: „Josefíno, věci nejsou tajemné, ale všechno je dáno. Naše neděle je jiná a jiná je neděle vražedníková. Když okamžik trvá věčnost a věčnost rychle mjí, co jest žalář soudců? Co jest hromada práv, když se zločin rodí?“

Marhoulovi bylo dvacet devět let a jeho žena byla stejného věku. Ale jest lépe neměřiti Janova stáří, byl jinochem a zůstal jinochem i tehdy, když byl již stár a vlekl se o žebračké holi. Býval vždy vesel tento rusý a modrooký chasník s měkkými vousy, s bradou a nepravidelnostmi v tváři, jež ho připodobňovaly všem lidem. Nezastavoval se od rána do večera, tu pracoval v dílně a opět v krámě a doma. Robil na zahradě i ve včelíně, hřebelcoval koně ve stáji a nespěchával. Jeho dny byly dlouhé a vždy měl dosti času, aby vycházel. Býval v hospodách i v židovské kořalně a stoje na náměstí poslouchal dlouhá vypravování bab.

Léto prostoupilo náměstí, až žhne a svítí, v hranici slunce se krčí bílé domečky a kašna uprostřed prostranství blekotá pramínkem. V poschodí jednoho domu okna jsou dokořán a v slunečním světle planou čtyři svíce, tak marně. Zde zemřelo dítě. Otec nepláče a matka již je mrtva. Dům je tichý, jen dole stojí žebračka a kráká: „Zdravas Maria milostiplná.“ Smuteční hosté se nescházejí a bije již třetí. Tu přichází kněz a čtyři lidé zdvíhají rakev. Sbor zpívá a hubený průvod se hnul. Za příbuznými vleče se pekařský mistr

s malým učedníkem a s Janem Josefem.

Viděl tento pohřeb oknem a shodiv zástěru oblékl sváteční kabát. „Pojďte,“ řekl oběma chlapcům, „cožpak jste neznali mrtvého?“

Chodíval za rakvemi ubožáků a zoufalců, někdy nepřipraven a skrýváje zástěru v pase složenou, ne aby plakal, ale protože byl podoben všem lidem a všichni lidé byli trochu jím samým.

Nad hroby odhaluje se cíp jakéhosi tajemství, avšak Marhoul se neděsil. Nicota zdála se mu andělskou.

Ke hřbitovu vede krásná cesta podél řeky a nad vodou stojí pobřežní hostinec. Na zpáteční cestě ze hřbitova několik lidí stavělo se zde a s nimi Marhoul. Zanechali mrtvých a mluvili o svých věcech. Bylo zde chladno, jež Jan vdechoval, jako spáček vdechuje noc. Byl malátný a rozmluva nesla se k němu zdaleka.

Mluvilo se o obecním dvoře.

„Náruční kůň,“ řekl penzista, obutý v kostelnické střevíce s přezkou, „kašle od minulé zimy, správci jsem radil, aby přikládali hlínu s octem, má zduřené žlázy pod čelistí a to je to, čím stůně.“

„Pah,“ pronesl pohřební zpěvák, „je lépe vykouriti stáj, ale neradte mu, je to přivandrovalý zloděj, jenž rozkrade kdeco. Je to lump a krade.“

Toto bylo řečeno o správci obecního dvora Čížkovi.

Marhoul se z podbrví díval z jednoho na druhého a nevěděl co říci. Znal Čížka dosti dobře, aby věděl, že lžou.

„Nezlobte se,“ pronesl váhavě.

„Jak,“ odpověděl muž v střevících, „jsem městský radní.“

„Kdyby zde byl, odpověděl by vám,“ řekl Jan, „já jen vím, že se mýlíte.“

Zatímco takto mluvili, zastavila se lehká bryčka před hospodou.

„Zde jest,“ řekl pekař.

Správce Čížek vstupoval do nálevny. Bylo ticho a jeho pozdravení stálo v něm jako hůl v poli.

Pekař se polekal, avšak zmatek otevřel mu ústa. Řekl: „Radní a starý Macháček vám zde nadávají, cožpak kradete?“

Správce zrudl hněvem a podíval se na prošťáčka jako býk. Přistoupil k Janovi a stáli proti sobě tváří v tvář, odděleni jen tichem.

„Vidíte ho,“ řekl Čížek, čině zadost jakési zdvořilosti k sobě a k ostatním, „vidíte ho, rozkřičeného pomatence, troubu, který chlastá a kydá pomluvu na nepřítomné. Ty blázne, rozzuřený tolikerým bláznovstvím, měj se na pozoru! V tvém korytě je díra a krám ti spadne na hlavu dřívě, než se naděješ. Nebudeš se dlouho pelešiti v domě, jenž není tvůj, a dlouho již nebudeš nrhati penězi, jež den předtím jsi sehnal na vysoký úrok.“

Marhoul naslouchal, slyše, že hlas rozhněvaného muže odpovídá pochybovačným hlasům jeho vědomí. Nesrozumitelné číslo dunělo kdesi vhloubi a Marhoul sám stál velmi nízko. Kdyby byl správce popatřil na tohoto devětadvacetiletého chlapce, jenž se hrozil a třásl, zajisté by byl ustal a neřekl nic více. Avšak vlna hněvu stoupala s každým úderem srdce a on jal se hrdliti chudáka o malý peníz, ježž mu kdysi půjčil.

„Zde jest můj dluh,“ pravil Jan, obraceje kapsy, avšak neměl více než dva zlaté. Zaplatil tedy pivo a vstal z ohromení.

„Jdu od vás, ale nebojte se o své peníze, zaplatím do troníčku.“

Venku blankyt i sluncní záře spadla na něho a šel ustrašený a tichý, veda k domovu oba chlapce.

„Josefíno,“ volal, stoupaje po schodišti, „prosím tě, spočítej všechny peníze, které jsme dlužni, chci je zaplatit.“

„Znám ta čísla,“ odpověděla paní, „a vím, že se nám nedostává tisíc a sedm set zlatých.“

„Tak,“ řekl pekař, „nedostává se nám peněz!“

Chudoba, psice šléných očí a prašivého zadku, jež od těch dob s nimi líhala, tak jako strach líhá v kostnicích, zavyla před pekárnou a vešla.

Marhoul si vzal zástěru, a zasednuv za stůl, jal se psáti, když dříve pečlivě očistil pero.

„Nevíš vše,“ řekl vzhledaje od své práce k ženě, „jsem dlužen za tvoje šaty a za deštník. Jednou jsem vyhrál ve hře v karty a koupil jsem nějaké věci Janu Josefovi, opět jindy jsem prohrál a vypůjčil jsem si od správce Čížka dvacet zlatých.“

Paní Marhoulová se nepodivila.

„Je to vše, Jene?“

„Není,“ odpověděl, „zbývá několik haléřů ve mlýně a sedlákům za obilí.“

Jan Marhoul psal způsobem dávno již vyšlým z obyčeje a krásným. Kládl řádek k řádku a číslici vedle číslice a nakonec se jeho vrtkavé srdce zaradovalo, že stránka jest sličná. Sešit se zavřel, jako se zavírá žalář za osvobozeným vězněm. Vstal od svého pořádku a jal se tlachati s dítětem a poslouchal holuba, sivého doupňáka.

„Jene,“ pravila pekařka, „nechci na to mysliti, ale jestliže to zde špatně skončí, postěhujeme se a ty půjdeš do práce.“

„Půjdu,“ řekl a pozdě se domýšleje, o čem mluvila, odpověděl: „Nemám strachu, naše pekařství je dobré a náš chleba je dobrý.“

„Nic méně, nic méně,“ myslila si paní, „je tím, čím je, je pekařem a umí pracovati.“ Mrak dluhopisů, který jako truchlivě svislá křídla zastínil dům, se již trhal a opět byl jasný den. Jan Josef seděl na zemi před otcem a hrál si. „Nic více! Nic více!“ opakovala paní, patříc na své mužské.

Dříve než kohout podruhé zakokrhá, Jan Marhoul na všechno zapomene. Teď mísí chléb a jeho pět smyslů pracuje jako pětiruký bůh. Tu vládne dřevěnou kopistí, podobaje se plavci, jenž přemáhá divoké moře. Tytam jsou peněžní starosti, je mlád jako všechny děti a nemyslí, jako děti nemyslívali na nic, leda na to, co se jim právě hýbe v rukou. Jeho zručnost stávala se zázračnou v práci, jež byla více hrou než robotováním; tím lépe, že takto dobýval chleba.

Často uprostřed práce přepadala Jana potřeba řeči a tu usednuv na okraj stírky, když byla dílna ticha,

jal se sám vypravovati.

„Před devíti lety, chasníci, Rudda se měl ženit; jeho nevěsta nebyla jiná než ostatní, ale on byl nadarmo milencem po celý rok, rozuměl jí jen málo a často stěžl poznával, co míní, když mluvila o věcech příliš zvláštních, tak jako mluvívají všechny mladé dívky. Jsa trápen ustavičným nepokojem a nevěda kudy kam, šel k jasnovidci. Rudda se nehonosí vírou, ale viděl prý a poznal, že jasnovidný muž je zcela neobyčejný. Hubenec ho vítal a hned vzápětí znásilňoval hrubě svého hostě jazykem. Mlhy slov valily se mu z úst, a kdykoliv pronesl soud, byl tak zmatený, mylný a strašný, že kdybych si byl zapamatoval kterýkoliv z nich, ještě dnes by vás drtil. Nadával, a zanechav toho konečně, jal se mluvit jako kněz. Louče se s Ruddou, řekl: ‚Navštivte mě, paní, a přineste mi vodu.‘ Tu, myslím, přece poznal, že Rudda jest sodovkář.“

Pekařští pomocníci poslouchali mistra, aniž ustali v práci; byli účastni všech výhod tohoto domu. Pracovali s Janem, tlachali s ním a nikdo z nich neskrýval nic před ostatními. Červenoruký rváč s tváří, již protíná jízva jako škleb, chlap s obrazem dýky a čehosi nezřetelného na levé paži, jenž koneckonců i v pantoflích a pod moučným popraškem je násilník, mluví o svých rvačkách.

Kdyby Marhoul měl v ruce nůž, byla by to sadařská žabka. Až by ji sevřel tváří v tvář chlapovi, jenž mu odvádí Josefínu, zatřpytila by se jako znamení míru. Neboť duch tohoto dobráka byl rozestřen nad celým světem a každým hněvem a každou ranou zraňoval sebe sama. Andělská hloupost, toto mračno opíralo se o něho a on je nesl.

Byl večer a pekař neuléhal, trochu jsa nachmelen pivem, stál u pece, zakoušeje radosti, jež se v něm ustavičně počínaly. Přítomnost a dětství postupovaly se v jakýsi nesmyslný čas, jenž šuměl a vířil mu hlavou. Hranol stínu pod stolem podobá se tajuplné skříní a odtud vystupovaly bytosti tak, jak je znal. Chlapci napolo smyšlení a dědkové podobní divotvorcům. Na stole stojí džbán a oblost břicha a křivka válce je tak krásná! Stolní deska dělí světlo a stín.

„Staří a mladí,“ říká si pekař Jan a šťastná pohoda má jej k tomu, aby opakoval tato dvě slova donekonečna. A potom, když vše je živé a všechno září a krátký stín se choulí u paty věci jako za poledne, Marhoul klade ruce do klína a usíná.

Kdyby bylo nějaké tajemství, Marhoul mohl je popadnouti za rohy, avšak již spí a až do probuzení bude žiti ve svém bláznovství, aby vstana činil opět totéž. Hromaditi věc na věc, užitek a škodu, poznatek a zdání, to jest jeho živobyťi.

Asi o jedenácté vstane ze svého místa a neznamena je nic podivného, když jakási záře svítí v temnotě, prořekne Jan něco hloupého. Potom jde, aby si lehl vedle Josefíny a Jana Josefa.

Spí na dosah ruky od obou. Je noc a v zahradě tluče slavík. Ticho mží a noc mží a jako pramen tryská tento hlas. Ó spáči, i radosti jsou temné, radosti, jimž bylo dáno napospas tvoje srdce. Josefína je žena a Jan Josef je pouhé dítě. Hledíš do nitra světa, opakuje svá slova: Staří a mladí. Avšak to, co trvá, jest méně než vteřina, rozdrcená mezi žernovy nekonečna.

Jestliže Jan byl blázen, ani ne zuřivý, Josefína zůstávala dělnicí; její intelligence byla přímá a úzká jako cesta, po níž jí bylo souzeno jíti. Pro ni žádná věc nepřesahovala dne, v němž se udála, a každé jitro počínalo se novou prací. Josefína nepohlížela k počátku ani ke konci, dny mýjely a v nich ležela dělnická síla jako setba v zorané zemi. Kdoví jak vzejde. Paní Marhoulová nebyla hospodyní a důvěřovala v podivnou moudrost Janovu. Víra a práce jsou dvě paže dělníkovy, a tak šla před se, vzpírajíc jimi svůj úděl. Byla malá a pevného pohledu, její obočí se setkávala, znamenajíce její tvář ustavičnou zasnušilostí. Zpívala a smála se, konajíc i toto jako práci.

Do Marhoulova domu přišla osmnáctiletá a snadno zapomněla na svá pole o dvaceti korcích. Spřežení volů přivezlo její kuchyni, a skládala ji, nezakoušejíc pocitu slávy, jako se děje nevěstám. Kněz vykonal oddavky téměř mlčky a tu stála vedle svého Jana jedinou chvíli v rukavicích a s vě-

nečkem na hlavě, mimo všední čas. Josefína pronesla svůj slib hlasem ustrašeným, neboť tehdy se jí zdálo, že slovo je mocnější než čin. Potom se oclla rovnou nohou ve starém světě.

Městečko Benešov opírá se západním koncem o řeku, je malé, opelichané a starobylé. Veselí kluci řvou zde na nárožích a baby, žmoulající atrofickou čelistí jakýsi den dávno minulý, vlekou se čtyřmi ulicemi, jež se protínají na náměstí. Někdy tu břinkne řeznická bryčka o vylezlý kámen, tu se ulice ohlédne a vzdychá národním zaklením. Jindy jede pivovarský vůz a sedlák, setnina vojáků jako bystrá loď plyne ze svahu a před ní se potlouká mátoha důstojníka. Žaludské cso nad Pejšánkovým krámem hlásá, že tam lze koupiti karty; tento pekelník přemáhá ulici hráčským pohledem, a přece bledne, jako by scípál, neboť vášně města jsou neveliké. Tu a tam o dobytčích trzích některý sedlák prohraje koně i vůz a starý Rejček shrábne slušný peníz. Tu a tam zpolíčkují falešného hráče a opilec se skácí ze skřípající židle mezi chrohle. Snad jenom na Čápku a ve Švárovně bývají rvačky, tu jen matně v kouři sotva hněvivém se třpytí vojákova čepel, když ostatní, majíce opasky omotány kolem paží, bez důrazu se rvou, jako by mlátili slámu.

Město se podobá chlévu, v němž se chovají svině, některý kus střečkuje a jiný se válí ve svém prasečinci, chvále vládu a svatá náboženství. Zdá se, že celé stádo má smyčku na noze a že je uvázáno ke kůlu, na němž slouha, bolestně smrkuje, vyřezal sprostým písmem jméno Benešov. Kdyby byl býval měl některý starý soudruh Honzův obušek, jenž se snáší jako bystrý hrom! Kdyby žebrák Kašpar mohl vracet i posměch a rány! Avšak nikdo se neozval a Kašpar byl obecní chudý a blbec. Od těch dob pak, kdy jej jakýsi prostopášný i scípavý sviňák (jehož jméno není slovo, ale díra v lidské řeči) hnal o sázku třiatřicet kilometrů za svým kočárem, tento nevyrovnatelný běžec byl i mrzákem. Zdálo se, že v městě jakási strašná sudba zbavuje ubožáky rozumu, aby je potom vydala napospas všem bídám.

Večer co večer oživuje posliněný chodníček před kupeckými krámy. Židovské slečny a důstojnická vyžlata vlekou svoje odulá pohlaví, kráčí tudy kněz a nese zlatou žílu, jako slepice nosí vejce. Jest sedm hodin; na druhé straně náměstí sedm chlapů sedmerým drbáním vyklepává svůj hmyz a na straně severní sodovkář, filozof města, kynik litující, že mu nelze bydleti v prázdné láhvi, dívá se přes náměstí k Marhoulovu domu. Pekař ho zdraví po vojensku, tu sodovkář Rudda udělá si z rukou hláskou troubu a zařve na něho večerní pozdravení. Až mine osmá, sodovkář zabední stánek a dopraví svoje zřídlo do vrat Geissova domu vedle Pejšánka; domnívá se, že tam je to v bezpečí. I tento chlap je chudák; na rozdíl od ostatních je chudák židovský, chodívá v trepkách, ale na jeho hlavě, buď jak buď, klene se tvrdý klobouk.

Uloživ zboží, Rudda šel na náměstí k pekařovi. „Pojď,“ řekl přede dveřmi Marhoulovi a sám vstoupil do jeho krámu. Opakoval pozdravení a potom pravil:

„Člověk neuniká své sudbě, Jene, avšak ty kazíš svůj prospěch. Kdyby mě nějaký strůjce náhod učinil pánem tvé živnosti, do pěti let bych si vystavěl dům dvakrát větší tohoto. Trávíš život, posmívaje se obchodu. Kde je tvých dvacet tisíc zlatých? Co jsi učinil s penězi Josefininými?“

„Ty to nevíš!“ pravil, když pekař neodpovídal. „Ty to nevíš! Jsi hluch a slep. Tvůj dům je přetížen dluhy a záložna bude požadovati svých peněz. Dověděl jsem se to, hádal ses včera se správcem a již se o tom mluví.“

„Kdybys byl pekařem,“ odpověděl mu Marhoul, „ne-udělal bys nic víc, než děláš. Cožpak zahálíš, cožpak se nestaráš?“

„Nevyhazoval bych peněz oknem,“ řekl.

„Ty jsi opatrnější,“ vece Marhoul, a jal se vypravovati historku o Ruddových obchodech.

Tento žid bez vyznání pokládal sebe sama za vzdělance, a jakkoliv jím byl, nakoupil přece dosti špatných knih, aby je s výdělkem prodal. Byly to jakési hadry o mírném pokroku v mezích zákona, jak se říká od dob Haškových;

avšak i kdyby tyto knihy byly dobré, Benešovští by jich nekoupili, neboť nebyli živi slovem.

„Nuže, ty jsi rovněž ztratil peníze,“ děl Marhoul, směje se.

„Tři sta zlatých.“

„To vše je pouhé nic, opět jich nabudeš, však se ti vrátí,“ řekl Marhoul.

Sodovkářův nos se zdvíhal jako okurka nad dvěma listy vousů. Co mohl Rudda ještě říci? Zatroutil na poplach, svoláváje k útoku všechnu svou moudrost. „Jsi hloupý,“ pravil, pokoušeje se o nové napomenutí, avšak Jan ho přerušil, řka: „Vím, že jsem hloupý.“

„Nuže, jestliže to víš, řekni to před Josefínou;“ promluviv to, strkal rozhněvaný pokrokář Jana před sebou a hnal jej do schodů.

„Paní,“ pravil sodovkář, rudna horlivostí, „přišel jsem vás varovati před zlou věcí. Mějte se na pozoru. Mějte se na pozoru!“

„Co jest?“ ptala se paní Marhoulová. „Nic neobyčejného,“ odpověděl Jan, „záložna prý chce peníze. Jde o několik set, nuže zaplatíme je.“

„Marhoul,“ vece sodovkář, „těmto věcem nerozumí, jděte, paní, do toho ústavu sama a zeptejte se.“

Ale i tato rozumná rada zůstala oslyšena a tak večer, prodchnutý sodovkářovou starostlivostí, míjel. Městská věž zvedla svou bláznovskou čepici o něco výše, když zněl večerní zvon. Rudda vyšel, udeřiv ve zlosti dveřmi. „Můžeš se bítí doprostřed prsou,“ řekl, „je veta po tobě.“ Zatím se Jan díval z okna na tohoto osvícence, jenž podobaje se viklavému noži, krájel náměstí i nadcházející noc. Snášela se shora dolů, anebo rostla z městských děr? Je tu, čtyři plameny lamp přibíjejí náměstí jako černou roušku kouzelníkovu. Kterási městská děvka se smlouvá s chlapy a okrsek ticha jest jim pelechem. Sliz sviňáctví a kal lichvářského prospěchu se válí na dně tohoto města, i když v něm proudí okeán noci. Kdybys šel náměstím nebo churavým sadem, našel bys nevěrné ženy a hnusné milen-

ce, jak se svíjejí ve svém neřádu. Za sklepní zdi slyšel bys hlas lakomce, jenž rdoušen sprostým obžerstvím čísla, žmoulá svůj papír a s mrtvičnou tváří tiskne hadr k ozáblému srdci, mýle se hůře než blázen, neboť tyto kaňoury jsou jeho bohatstvím. Kdybys poslouchal pod okny domu, jehož třikráte lomený štít trčí do noci, jsa trojklaným zubem obecní správy peněžní, slyšel bys radu tohoto sboru prašivců a hnidopichů, jenž jedná o tom, jak vyhnati Marhoula z jeho domu.

Předseda záložny, kdykoliv otevře svou moulu, slintá a kolem jeho ropuší díry třpytí se provázky, padající na břicho. Řekl: „Na Marhoulově domě vážne tolik a tolik, dále přistupují pohledávky sedláků za obilí, zálohy, jež mu byly vyplaceny a které nevrátil, aniž dodal zboží. Vzhledem ke skutečnosti, že pekařovým špatným hospodářstvím jsou ohroženy peníze ústavu, jež jsme mu svěřili, doporučuji žádati nucenou správu jeho věcí, pokud si nevynutíme zaplacení nebo nezabavíme hodnoty odpovídající půjčce.“
„Dobrá!“ odpovědělo shromáždění.

Pět hňupů nikterak nepochopilo, že tímto svobodným rozhodnutím zbavují se všeho přátelství s Janem, zdálo se jim, že činí zadost jen těžké povinnosti správního radovství a zítra opět že mohou mluvit s Marhoulem, aniž se budou stydět. Rozhodující rozhodovali se již předem pro vše snadné a jejich krotká vůle (jež ani nebyla vůlí) podobala se žravé tlamě, která chňapá po všem, co je jedlé. Vyvalili se z rady, světélkující žlutými břichy.

Och, ty zveličené a naduté střevo, jež se na klesajících nožičkách šouráš ze svého kšeftu do hospody a odtud domů, bečko, jež může býti naplněna každým neřádem, a přece jako stará petrolejová nádoba čpí především petrolejem, tak ty se honosíš zvláště dvěma zápachy: beztvarym nadšením a pitomou dobrosrdečností. Dobytku, který ze všech pohrom a revolucí dovedls vynésti svůj bachor neporušen, již kráčí ti, kdo tě zdrtí. Hola, kéž se již snáš jasný světloň s rukama plamennýma a s hlavou hořící! Kdyby se Marhoul dočkal tvé porážky, plakal by pro tebe, ale bude již mrtev,

až se to naplní.

Teď Marhoul i jeho dům i živnost leží mezi tlapami peněžníkovými.

Druhého dne písař, potřásaje hlavou plnou strachu, uchopil proslulé pero a jal se hotoviti přípis ve smyslu věcerejšího usnesení; slova plynula ze skřípajícího hrotu jako z koktavých úst. Dopsav, písař protáhl stará záda, a dopouštěje se mnohých uctivostí, předložil svoje dílo k podpisu. Již vše je hotovo a psaní vznáší se v poslíčkově mošně.

Po celou dobu svého souzení Jan setrval ve své radosti. „Vy již víte,“ řekl, obraceje se k dvěma přátelům, kteří ho navštívili, „vy již víte, jakým způsobem rozhodli o mém dluhu.“

„Ano,“ odpověděl ten z hostí, který byl výměnkářem, „slyšel jsem, že ti předložili směnku a ty jsi neměl peněz.“

„Tak,“ pravil Jan, „tedy moje chudoba stává se známou, ačkoliv jsem jí nikdy neskrýval. Kdybych se byl někdy chvástal bohatstvím, teď bych mohl naříkati, avšak nikdy jsem se nevychloubal něčím takovým a nikdy jsem neměl ani více, ani méně, než mám nyní. Jedl jsem a v bezpečí této chudoby, jež se podobá navlas starému blahobytu, budu jísti. Co se stalo? Byl jsem chud, maje tento dům, a zůstanu chud, jestliže již nebude můj. Tato hřmotná vlna, poprask a křik, který uslyšíte, nevycházejí ode mne, pravda, pokud jsem ji říkal sám, zůstávala nepatrnou, a teď, jakkoliv vříská a duní, jsouc vyslovována tolikerými ústy, je táž.“

„Jene,“ řekl druhý z obou hostí, „jsem málem dvakrát tak stár jako ty a znám tě. Nikdo nebyl by více překvapen neblahou skutečností než ty, kdybys ji znal. Nevěda o tom, byl jsi opravdu bohat, a nyní jsi chud a opět o tom nevíš. Nemohu s tebou mluvit o těch věcech, jsi ztřeštěný, či lépe, jsi pouhý prostáček a janek.“

Výměnkář, opíraje unavenou hlavu o ruce složené na holi, jako to činívají všichni starci, řekl: „Až budeš pracovati za mzdu, naučíš se jiné moudrosti. Jest kolikerá chudo-

ba, avšak chudoba dělníka jest hněv a křivda. V šedesáti letech jsem postoupil synovi statek, znáš jej.“

„Ano,“ děl Marhoul, bráně výměnkářovi, aby vypravoval o svém neštěstí. Avšak stařec mluvil dále: „Zelený statek na úbočí lhotského svahu, jenž mírně stoupá, stavení o nových střechách, odvodněná pole a sad. Až do té chvíle byl jsem hospodářem, který se nebojí leda živlů, ale naučil jsem se bázni! Na výměnku jsem mrzl i hladověl, a přece jsem zůstal pyšný. Kteréhosi dne můj syn ukázal mi dveře, řka: ‚Táhni, jsem syt strojiti tvé hubě a škrábat ti boláky.‘ Tu jsem šel ze vrat do vsi a odtud k Chynicům. Hlídal jsem v alejích, ale nedostal jsem vždy hlídky; bylo mi voziti hnůj a pásti i jíti na chmel. Pracoval jsem u zedníků a posléze na stavbě dráhy, moje ruce se prohýbaly jako lopata sežraná rzí. Byl jsem starý a těžká práce mě ani nenasýtla. Ach, až někde v příkopě skrojíš svůj nádenický bochníček! Až budeš v zimní noci bdíti pod mostem!“

„Strýče,“ pravil Marhoul, „teď se vám daří již mnohem lépe, vaši se obrátili a jste svorní.“

„Nikoliv,“ odpověděl, „chtěl bych krásti a vzíti si z toho, co jsem jim dal, tolik, kolik by bylo dosti, abych mohl žíti o svých bramborech a o svém chlebě. Věz, Jene, že život není ani radování, ani bolest, ani Bůh, ani nějaké rozjímání, ale jídlo a byt.“

Marhoul poslouchal mlčky, konečně otevřev svá ústa vece: „To vše jest zpozdilost a trápení ducha. Slunce a vítr vracejí se na svá místa, přicházejí pokolení za pokoleními, tisícileté duby padají na zemi, aby z mrtvých těl vyrostly nové stromy.“

Výměnkář vstal k odchodu a jeho soudruh rozhněván na Marhoula se bral za ním. Jan zůstal uprostřed světnice a naslouchal jakýmsi bláznivě utěšitelným hlasům času či burácení prostoru, jež by snad mohly smřítí toho, kdo je slyší. A když ještě mluvily a vyznávaly jednotu světa a jednotu nicoty a když snad ještě mluvily a přesvědčovaly ho, Jan Marhoul vyrazil z tohoto lesa starostí a útěch, běže k Josefíně. Řekl: „Maličko pospíš, maličko podřímneš, a již,

má milá, již se snese krásný den. Tu nasedneme na vůz, ty, Jan Josef a já. Jsme tři a budeme míti tré vozů a čtyři koně. Pojedeš párem, Josefíno, a totam zůstane město s čadící pekárnou a s nahrbeným domem. Kdekdo se bojí i naříká, že jsme nuzní, avšak není tomu tak.“

„Jene,“ odpověděla Josefína, „bojím se, že jsi opilý, co to mluvíš? Proč bychom se stěhovali dříve, než je nutno, jaké bláznovství ti vnuká tuto myšlenku?“

Tehdy Josefína poprvé odporovala Janovi a poprvé viděla, kdo on jest.

„Dej mi mouky,“ řekla po chvíli, „ať uvařím.“ Potom s hrncem zpola plným odešla do kuchyně, rozjímajíc o své chudobě. Janova řeč, pronášená jakoby z vichřice bláznovství, jí tentokráte nepřesvědčila.

Bankrot! Jméno, jež rudne a svítí v temnosti opuštění, hanba vystavená jako hranatý pranýř uprostřed náměstí a patrný všem lidem! V tuto hodinu země je liduprázdná a pekařka vidí poušť, kde bývalo dobrácké město. „Ach,“ pravila, „kde jest naděje a jak vzdálená jest hodina zapomenutí?“

Snad je blaze člověku, který nic nedá na radu opatrných a nestává na cestách soudců, ale má zalíbení v náhodách, jež přší ze sýpek štěstí. Jeho není moudrost, jeho není právo, jeho není síla. Učení pošetilců bývá pošetilst, je tedy Jan hlupák a hlupota jej obestírá jako plášť a plápolá na jeho rtech. A přece, Jene Marhoule, ať tato cesta není pravá a není příliš lidská, vede tě k ustavičnému radování.

Mistr vešel do pekárny promluvit si s chasníky div ne naposledy a našel je, ani málem pláčí. Veliký tovaryš, jehož tvář rudla zbojnickou jízvou, cloumal svou palicí podobou psu, jenž rve nahryzaný řetěz.

„Ach, mistře,“ řekli mu, „vy jste okraden a obrán!“

„Mýlíte se, mýlíte se,“ odpovídal, ale nakonec, dopálen jsa mnohými řečmi a touže po svých vypravováních, bez výběru jal se jim nadávati a oni mu dobře odpovídali.

Zatím venku město ze všech sil bzíkalo a vystupovalo ze svých končin a opět na ně padalo tak jako píst v rukou

báby, jež stlouká hrudku másla. Kdyby Benešov mohl mňoukati, mňoukal by a vřeštěl, kdyby mohl kokrhati, kokrhal by, metal by kozelce, a uchopě sám sebe za vous, vřeštěl by strašnou radostí, až by se pomočil, neboť v tomto kbelíku se něco děje!

Úřední lidé přišli do Marhoulova krámu, a jako by vyzývali pekařův hněv, tropili hluk zde i v dílně, na dvoře, ve stáji i v bytě. První z nich, otlý a utahaný čahoun, když mluvil, zkracoval se jako stříkačka, do níž zalézá píst. Honil se, žera svůj úřad.

„Kde jsou zásoby?“ ptal se Marhoula.

„Již jste je viděl,“ odpovídal.

„To bylo vše?“

„Ano.“

Druzí dva bloumali pekárnou a trochu větru pohybovalo se kolem, až se vznesl moučný prach; podobali se couře, jež se plouhá loukou.

„Maličko posečkejte, maličko se pozdržte, pánové,“ řekl Marhoul a vyšel podle svého obyčeje pro láhev piva. Prodléval dlouho venku a myslil na Josefínu, lituje, že ji s dítětem neodeslal na tento den z domu. Potom sestupoval do sklepa a na nejnižším schodu stanul před dveřmi již zapečetěnými; sevřel prázdné ruce, pochopiv, že tento mumraj není kočičina, při níž se pije. Uchopil závoru, a cloumaje jí, přál si trhnouti tak mocně, aby se celá stavba sesula. Nevrátil se již do pekárny, ale šel k Josefíně. Plakala.

Město stává se plání a dům místem opuštěnosti. Řemeslníček zůstává sláb a žena je žena; všechno, co pravili, byl nářek a pláč.

Konečně tři chlupatí zřízenci učinili zadost svému úřadu, vykoktali se z domu a zalezli do města. Potom přišel sodovkář a starý Deyl, posadili se jako za starých časů, avšak hovor vázl, a tak tato schůzka, málo hlučná, tichla víc a víc, až se skončila mlčením. Rudda ponořil nos do propasti, jež se hloubila na místě starého domu, a cestařova hluchota mávala děravýma ušima.

Nové dny plynuly jen zvolna. Jan Josef otvíral světnici za

světnicí, ale zámky byly pevné a nepovolily. Černá pec se šklebila jako chladná ropuší díra. Zdálo se, že v domě leží mrtvola, a dítě se bálo.

„Tatínku,“ ptal se chlapec, „proč je všechno jiné, než bývalo?“

„Proto! Proto! Proto!“ odpovídal pekař, ukazuje se znovu nehoden všech napomenutí. Nemoudřel a všechny peněžní ztráty staly se nadarmo. Tato cena byla by maličká, kdyby byla proto zaplácena, aby se změnil, aby se pozdvihl a stál, aby sevřel svou otevřenou dlaň v pěst. Avšak nic z toho se nestalo, daleko byla hora Tábor, to jest hora shromáždění, a Marhoul nerozděloval světa na levý a pravý.

Čas stravoval příhodu se soudními vykonavateli a Marhoul koneckonců na ni zapomněl. Dům stál a všichni doposud v něm pobývali, Jan uléhal na staré místo a trpělivě si veda očekával deště. Josefíně bylo se starati o mnoho věcí a pracovala po celé dny. Věřitelé nestáli přede dveřmi a netloukli pěstí na vrata, nuže, Jan na ně nemyslel a jeho srdce se posilovalo radostí z cestování, jež se blížilo. Dva páry koní již nebyly jeho, a přece se zřel, jak stojí u potahu a práská, vůz byl vrchovatý a nahoře mezi nábytkem seděla Josefína s Janem Josefem. Koně se vzepřeli a pod kopyty se třpytí jasná jiskra. Skrze sebe sama Jan slavil jakési nepochopitelné vítězství, smazal zápis a oděn jsa v pokoru a mírnost byl živ bez znepokojení.

„Osle,“ řekl mu Rudda, „osle, osle, cožpak jsi nebyl ošálen? Cožpak se neodloučíš od své důvěřivosti? Kde roste chleba, ježž budeš jísti, kam se obrátíš?“

„Šel bych nejraději do Nadelhot,“ odpověděl.

Se zlostí a třesením řekl sodovkář:

„Kéž mi není obtížno zbíti tě pro tvou lehkomyšlnost. Je-li nějaká útěcha a nějaké slitování, hledej a pros o ně, nebo zajdeš hladý.“ Řka to, obrátil se zády k Janovi a odešel vyhledati Deyla i ostatní přátele Marhoulovy, aby jim sdělil jeho záměr.

„V Nadelhotách se Jan neuživí,“ pravil Deyl a ostatní byli stejného mínění. Zapřísáhli se, že přemluví pekaře,

aby se nestěhoval do té vesnice, ale taková byla bohatost Janova bláznovství, že jich nedbal.

Nazítří se vypravil z domu, hotov nevrátiti se dříve, dokud by nenajal bytu i pekárny v Nadelhotách. Znal tato místa dobře. Krásná vesnice na okraji lesů, jichž se dotýká říčka jako měsíční srp nočního oblaku. Viděl ji, ana se bělá z temna.

Teď mýjela osmá a bylo šest hodin, když vyšel. Bral se silnicí a nesešel na pěšinu, nevěda proč, trochu se kolíbal jako námořník, a mýjeje patníky, dotýkal se jich konečky prstů. Tu stanul, aby zavolal na bábu, jež vlekla otýpku chrastí, a tu opět rozmlouval s pasákem koz. Již táhlo k deváté, když přišel do vesnice; uvítali ho v hospodě, avšak nikdo mu neradil, aby vystavěl pec a pekl.

„Sedláci mají svůj chléb a podruhům jej dává hospodář, co bys prodával?“

„Najmi si mlýn,“ děl nadelhotský starosta.

„Ovšem,“ odpověděl Jan, „ale nemám peněz.“

Tu ujišťovali, že lze ve mlýně vydělati peněz více než dosti, a Jan opět věřil. I vzdělal nový a přepevný plán na hoře svého bláznovství. Všechno nádobí a vše, co mu zbude po dražbě, prodá, za stržený peníz najme nadelhotský mlýn; je rozhodnut!

Sedláci obrátili na oslavu své sklenice, ale Jan, dříve než se opil, vstal, aby šel do mlýna.

Vodní sádka odrážela veselé nebe, byl červen. To je to místo bez tesklivosti a bez nesnází, zde bude dosti vody a dosti chleba. Vešel do mlýnice a pohnul kolem i větrníkem a vida, že schody do patra jsou rozbity, spravil je.

Vraceje se k městu, viděl sebe sama již mlynářem. Šel a trousil líbeznot svých představ po silnici jako pytel, jenž praskl a z něhož se sype mouka. Možná že se mu v Nadelhotách vysmívali, ale všichni tito sedláci byli v něm obsaženi tak zcela, že jejich zlehčování se Jana netklo. Snad ho někdo nazval hlupákem, ale Marhoul znal všechna jména, jimiž se mohou lidé nazývati, aniž si ubližují. Opíral ruku o hůl a bral se vpřed, rozrážeje severovýchodní vítr; u vědo-

mí novot vysoko pozvedal hlavu a zdálo se, že si i prozpěvuje.

Josefína vyslechla návrh a rozhodnutí Janovo s radostí. Již po dvacet dní s netrpělivou nadějí čekala, že Marhoul spere zlý osud, a uchopě ji a synáčka za ruku, vyvede je, jak byl slíbil, odtud. Již nebylo co shánět. Slepice nekvokaly v posadách, perličky nechodily po dvoře. Josefína si přála odejít a zle soudila všechny končiny Benešova. Pekař ploval jako kačer na jezeře, nezmáchán neštěstím, a paní znovu věřila, že je i moudrý, i pán osudu.

„Ať nebeský hrom hřmí na tento zahálčivý kout,“ řekla, „stěhujme se co nejrychleji.“ Svázala uzel z peřin, jenž nebyl ani příliš veliký, snesla svoje rendlíky i pánve, a když byl čas večere a čas spaní, opět je kladla na stará místa.

Bylo jim čekati dalších pět dnů, než se konala dražba. Tehdy se celý dům proměnil v tržiště, hluk kročejů se ozýval na schodech a na padesát chrapounů dralo se ke stáji. Hola! plamen volání šlehal nad střechu a zvířata bila a vzpínala se. Pěst jako kladivo bušila do Marhoulova stolu a svrabovitá ruka kramařila věci paniny, zatímco vyvolavač řval:

„Deset zlatých poprvé!“

„Vezměte si všechno,“ pravila pekařka kolozubé babě, z jejíchž úst měl lézti had místo jazyka, „já ani Marhoul vás nezpolíčkujeme.“

„Co,“ vykřikla baba, „sprostačko, která se válíš v hanbě nad svým outratou, koho bys udeřila? Jsem ubožačka, ale nedotknu se tohoto sviňstva, ani kdyby mi je dávali zadarmo. Chválabohu, jsou poctivci, kteří mají ošklivost před vším, co bylo v této bankrotářské peleši. Není mým zvykem cpáti si moulu na loupežných hostinách, kupuji za peníze, platím! Jestliže budu chtít tvoje hadry, budou mé, jestliže budu chtít tvůj svatební závoj, bude můj, ale nedotknu se toho, leda abych vystrojila hastroše.“

Za tohoto krkavčího zpěvu Josefína stávala se minutu od minuty jinou, a když baba začala řvát o loupeži, uchopila ji v zápěstí a smýkla jí. Ale již tu byl Jan, jemuž klid docela

nerušený popřál dosti rozvahy, aby provedl maličký žert. Drže umyvadlo plné vody, podsunul je tak, že se baba, stržena Josefínou, octla v louži.

Řvi, Jene Josefe, radostí a ty, Marhoule, se směj jako zástup, jenž na největším náměstí berlínském práská Stinnesa.

Zatím se kupci rozlezli po domě jako červi v sýru. Všechno bylo zobraceno, všechno neslo již stopy drzosti. Sodovkář, pokud mohl, kupoval nezbytné věci, aby je vrátil Janovi, a totéž činilo několik přátel.

Konec této hromady nadcházel zvolna, tu a tam někdo odprýskl, spěchaje, aby doma zvážil a přepočítal svou kořist, avšak smečka byla stále dosti veliká. Roztahovali, kdo co sebral, a hekajíce vlekli svůj náklad z kouta do kouta.

Jan s Josefínou odešli, i bylo Deylovi i ostatním přátelům vyhnati kupce z domu. „Je po dražbě! Je po dražbě!“ křičeli, zatímco Rudda pomáhal vynášeti Marhoulovy ztracené věci z domu. Máme-li pracovati za peníze, nelze nesloužiti bohatým, a Rudda zde přišel k výdělku, když se byl zcela vydal z peněz, kupuje pro Marhoula.

„Konec,“ řekl Deyl, zavíraje dveře, „dnes zde neukradne nikdo ani stébla.“

Marhoul s Josefínou se vrátili pozdě a dítě toho dne nespalo doma. Světnice byly pusté, Josefina plakala a Jan myslil na své mlynářství; tak nadešla noc, jež kryje bláznovské výšiny i údolí lupu.

Sodovkář Rudda hryzl si pěsti. Špína, jež se válela na podlaze jeho příbytku, stékala stružkou pod temná kamna, čpěl zde dým a jakási žebrácká krmě zpola vařená a rozlitá v hrncích. Pavouk křížák se belhal nad⁴ trojbokým prostorem koutu a u Ruddových nohou ležela fena, kňourajíc ze sna. Venku kolovrátkář zdvíhal ze své znějící skříně odrhovačku jako pacholek, jenž váží vodu ze studně. Písnička se drala mnohou škvírou do světnice.

*My jsme kluci od fontány,
máme rádi muziku,
my si peněz naděláme
z olověných knoflíků.*

Ruddova bosá noha udeřila v souhlas, klesajíc jako měkká huba opilcova.

Tomuto židovi bez vyznání bylo asi čtyřicet let. Snad byl synem nějakého kupce a děvky, již počali jeho bídný život kdesi v průjezdě, dříve než smilníkova žena našla troníček, aby jej dala běhně u svých vrat. Snad byl synem brusiče nožů a nůžek, který přišel právě tehdy, když starý žid scípal na manželském loži, tu paní, dosud sviňská, zdvihla své smradlavé a mastné sukně, opírajíc se o dveře, za nimiž chroptěl její muž.

Ruddovo neplnokrevné židovství znamenalo ho přece noseem sdostatek velikým a mocnými chlupy. Matka, jež zůstala neznámá, dala jej poloblbě bábě, dříve než mu bylo deset dní.

Kdo tedy byl? Děťátko věčně naříkající, chlapec pokrytý boláky, kyniecký muž, čtenář a neznaboh, jenž věří na jakési

světlo jako člověk slepý od narození.

Teď tu seděl, dupaje nohou a mysle na Marhoula, neboť Jan byl jeho přítel.

Kdyby si vymohl přiročí a začal obchodovati obilím a znovu péci, mohl by platiti aspoň úroky a opět by se rozmohl.

Pekařova ztráta zdála se mu těžkou. Počítal tisíce, jež se rozplynuly pod jeho rukama, dvacet, třicet! Kdyby byl učinil to a to, kdyby se byl staral o obchody!

Všechny rady sodovkářovy vztahovaly se k podmínkám již ztraceným. Avšak co by měl Marhoul činiti právě nyní, Rudda nevěděl, jeho plány měly přednost snění a nebyly k ničemu. Sedával v soudč s chudáky, kteří se honí za pitomým „kdyby“. Ach, touto řečí zajisté lze snadno přivést chudého ke cti, ačkoliv je zbit a prolévá krev.

Rudda podupával nohou a snil o pochybných způsobech štěstí; tu se otevřely dveře a vešel starý muzikant Leták.

„Jak se máš, Ruddo?“ řekl na pozdrav.

„Dobře,“ odpověděl.

„Nuže,“ děl Leták, „budeš se míti mnohem lépe. Viděl jsem Marhoula, jak vchází k židu Koterákovi; Jan odchází z města, Ruddo, a vzpomněl jsem si, že by se slušelo ztropiti v kořálně správné rozloučení. Vezmi křídlovku a pojď se mnou.“

„Nechci,“ odpověděl Rudda, „jsem syt vašich pitek a věčného flámování.“

Nicméně, když Leták nepřestával naléhati, vstal, aby šel za ním. Skrze tyto dva vzházelo ve městě mnohé pohoršení. Ruddova křídlovka a harmonika Letákova často se ozývaly v hospodách, avšak nikoliv samy; Hůla s basbombardónem a Borovička, jenž foukal lesní roh, bývali s nimi. Tito čtyři se obořovali do všech písniček a táhli je šenkovnami jako řezník dobytče na porážku.

„Jsme sami dva,“ řekl Rudda, „máme-li hráti, zastavme se pro ostatní.“

„Viděl jsem Borovičku,“ pravil harmonikář, „řekl, že přijde, a náš basbombardón již vyhrává.“

Rudda se divil, neboť je těžko tomuto nástroji samotnému.

Když vešli do hospody, Jan hulákal již na stupni opilství. „Pijte!“ řekl přichozím.

„Darmodej umřel, Kupsobě nastal; kdo to zaplatí?“ zeptal se Koterák.

„Já,“ řekl Marhoul, a chlapi se dali do smíchu.

„Já nebo on nebo tatíček hrom. Již se zpijte a rozdmýchejte tu vřavu, zadujte do svých nástrojů. Ať se třesou aspoň před mocnou kořalkou!“

Krev chudých je hluboké moře a jedy a bída jsou vichřice, jež je zvedá. V krčmě ztopořená ruka tluče do prázdna a opilec se sápe na svůj stůl, avšak jakkoliv jest jenom rytířem smutné postavy, jakkoliv jest jenom opilým bláznem, přece užívá svých pěstí, pere se a jest obáván.

Opatrnost pijáků jest ochrnutá jedem, žel, že jen tehdy chudí svírají pěst, žel, že vrhnou do stoky svoje neštěstí a svůj hněv.

O jedenácté barva opilosti v kořalně houstla, přikrývajíc šarlatem devět nuzáků, již doposud řvali. Obsah láhve se třpytí jako střed světa a vše ostatní je marnost, neboť pryč a pryč je všechno a marná je naděje. Budou se potáceti domů a zalezou do svých pelechů, aby se ráno probudili ještě poníženiější. Basbombardón a křídlovku si nechá Koterák, neboť chce přijíti ke svým penězům.

Noc se tmí, hraje, druhá hodina vchází do zvuku věže, zpívejte, ale před čtvrtou, než se rozední, táhněte domů svá břemena hnusu, vždyť ani teď jste se nepřestali stydět.

Ráno se Marhoul probudil ve světnici Ruddově, byl zmožen včerejší pitkou a nevstával. Sodovkář ležel přikryt starým kožichem a chrápal. Snad bylo devět hodin, den bral se mimo, zůstává světnici v temnotách. Pekařovo vědomí se pomalu vracelo, připomněl si noční hýření, viděl sama sebe, jak vrávorá k nálevnímu stolu, a čtyři hudebníky, motající se před ním. Chuchvalce a cáry včerejší noci utrhovaly se z plic a Jan je vykašlával. Vstal, aby hledal vodu, ale všechny nádoby byly prázdné, tu vyšel ven a na-

čerpal ji ze studně. Potom rozvázal psu provaz a vrátil se se zvířetem. Jeden z hrnců rozestavených na podlaze svalil se sražen hladovou psicí. Rudda se posadil na svém kavalci a Jan byl rád, že je konec nesnesitelnému tichu.

„Včera,“ řekl, „vešel do tebe žalostiplný duch, plakal jsi a padal na tvář a nemohl jsi ani hráti, ani zpívat. Vzal jsem křídlovku a hrál místo tebe.“

„Nikoliv,“ odpověděl Rudda, „ty jsi to byl, který řval své nářky, a já jsem hrál.“

Jan svlékl kabát i košili, a maje v umyvadle mnoho vody, myl se, stříkaje plnou hrstí kolem sebe. Vyrážel nozdrami proud vzduchu a přicházel opět k životu, jsa od beder vzhůru málem uzdraven. Avšak Rudda ležel rozbit a Janovo zdraví i čerstvost, vystavená skoro na obdiv, staly se mu hůř než protivny. Obrátil se, mumlaje jakousi nadávku, a neposlouchal již Jana, co mluví. Teď byla v něm jenom nemoc a hněv. Avšak Jan se nepohoršil, když mu Rudda neodpovídal, a vyšel, jda za svým obličejem a odváděje i psa. Venku svítilo slunce, Benešovští chodili řadou sluneční i řadou stinnou, roznášejíce nudu, již narobili.

Jan si vedl jako kdykoliv předtím, pozdravoval a lidé mu odpovídali trochu s posměchem, neboť tento pekař již nebyl pekařem.

„Dnes,“ řekl mu kdosi, „není již čas, kdy se chodí s rukama v kapsách po městě.“

Opět jiný mu řekl: „Spěchejte, pane, před vaším krámem je mnoho lidí a žádají čerstvého chleba, spěchejte, dříve než se rozejdou na všechny strany.“

Marhoul se v odpověď smál. Obešel náměstí, a vzpomněv na Josefínu, dal se do spěchání.

„Kde jsi byl,“ řekla, „čekala jsem tě od večera.“ Tu, míse pravdu se lží, jal se vypravovati o noční pitce.

Josefína se rozhněvala.

„Myslila jsem, že jsi porozuměl svému postavení, myslila jsem, že se více staráš o Jana Josefa, všechno, co máme, jest v tomto ranci, všech našich peněz není více než dvacet zlatých!“

„Dvacet zlatých,“ opakoval Marhoul, skládaje ruce, tak jako dřívě činíval jako by dosud měl svoji zástěru.

Tu přišla Ruddova fena a dotkla se chladným čenicem Janovy ruky. Pekař byl vším, nač si vzpomněl, a teď se stal psářem, hladil fenu, lituje jí pro vyhublost, a jeho klid rušil rozjímání Josefínino.

„Již jsem se vrátil,“ řekl, „ale teď, když jsem přivedl tuto psici, myslím, že by bylo dobré vzítí ji s sebou. Zdá se mi, že je to dobrý pes a nikoliv starý, náš Don jest stejného druhu, a protože budeme rozvážeti chléb, hodili by se nám oba.“

„Jak myslíš,“ odpověděla Josefína, „avšak nemáme vozíku.“

„Udělám jej,“ řekl.

Josefína věděla příliš dobře, jakým jest Jan řemeslníkem. Nebylo tomu dávno, co postavil kamna, spravil střechu a zhotovil dětský vozíček pro Jana Josefa. Paní Marhoulové se zdálo, že teprve v nadelhotském mlýně přijde k platnosti umění manželovo, jež tak málo zisku mu přineslo v městě.

Byla desátá hodina a o polednách měl přijeti čeledín, aby odvezl pekařovy svršky do nového sídla; jakkoliv tedy bylo času ještě nazbyt, přece již přicházeli staří chasníci Janovi, aby mu pomohli nakládat. Rak, chlapík s ukrutnou jízvou ve tváři, opřel se o prázdný fasuněk, a veliký Tobiáš lomil rukama.

„Vy se stěhujete, pane?“

„Zajisté, nemohu jinak,“ odpověděl Jan.

„Raději bych vám pomáhal stavěti nový dům,“ pravil chasník, domnívaje se, že jakákoliv řeč je lepší než pláč.

Na dvoře se válelo pekařské nádobí, stůl, židle, skříně, něco dříví, šatstvo svázané v rancích, peřiny a panino kuchyňské náradí. Tobiáš se dal první do práce, za ním Marhoul a poslední Rak. Bera do ruky rance, Jan shledal je lehkými a vzpomněl si, že nebyl doma, když je Josefína vázala; rozhodl se, že v Nadelhotách nevkročí do hospody ani že neokusí kořalek.

Naposledy tito tři pekaři robili o jednom dtle: zdvihli

nábytek, naložili dříví, a když bylo vše hotovo, převázali vůz křížem, takže toto znamení bylo svrchu, jako tomu bývá na pohřebních vozech.

Vozka chtěl Janovi cosi říci o věřejší pitce, ale neřekl nic, vida mistra doposud mistrem. „Tak,“ vece Jan, „nyní se rozloučíme, neboť proč byste čekali na čeledína, jenž otálí.“

„Ano,“ odpověděli, „půjdeme. Nuže, buďte zdraví. Sbohem!“

„Na shledanou!“

Již odcházeli a Marhoul je vyprovázel, aby pro něho zbylo méně cti.

„Já jsem byl vždycky chud,“ řekl, „a nic neztrácím; avšak dnes nebo zítra změní se tato pohoda a k senoseči, jak se obávám, bude deštivo.“

„Františku,“ pravil Rak Tobiášovi, „u takového mistra, jako byl Marhoul, už nebudeme pracovati. A přece je žebrák. Říká se, že byl zmámen dobrotou, a bylo tomu tak, pamatuješ se, co rozdal?“

„Ano,“ odpověděl druhý chasník, „vzpomínáš si, co jsme mu vzali?“

Mluví-li bohatý muž, všichni mlčí a jeho slovo zní a proniká, avšak hlas chudého, jako by byl němý, nebývá slyšán. Jan žádal o poshovění dluhů, ale odpověděli mu: zaplať! Prosil o něco málo nového úvěru, aby jakžtakž mohl zaříditi svůj obchod, avšak tu mu ani neodpovídali. Marhoul vzal tedy hůl, aby šel k řediteli panství, jež leželo v kraji, podobno jsouc obrovskému draku, a brzy dorazil na zámek, který byl hlavou netvorovou. Čtyři věže ční nad mohutnou lodí a svrchu na nich se nadýmají pýchou báně. Ve třech řadách oken se třpytí odlesky duhy a vůkol a vůkol jsou samé růže a háj.

Marhoul prošel branou, označenou znameními válečných vítězství, a podél soch devíti Múz. Bohatství se zjevovalo Janovi jako blesk bez hromobití.

Konečně stanul před starcem, jenž byl pánem tohoto kraje. Ředitelova tvář pod chuchvalci vousů, vymáchaná

v jakési důstojnosti, byla hluboko probodena dvěma očima.

„Pane,“ řekl Jan, „jsem pekař Marhoul a býval jsem v Benešově, avšak prodali mi dům, a tak mi nezbývá než prositi vás, abyste mi pronajal nadelhotský mlýn, avšak za poněkud neobvyklých podmínek.“

Vévodův správce zevnitř hlavy se podíval na Marhoula.

„Nemám s dostatek peněz, avšak jestliže mi poshovíte s nájmem, dozajista se vzmohu a zaplatím.“

„Přišel jste mi říci jen to?“ zeptal se ředitel, a Jan patře do jeho hltavých očí, odpověděl: „Nikoli, pane, přišel jsem si pro nadelhotský mlýn. Víím, že je zpustlý, avšak bude obnoven, upravím vodu, uvedu v běh kolo, kladnici i žernov.“

Zprvu se zdálo, že starý správce vůbec nebude přemýšlet o pekařově prosbě a neodpoví mu, ale stalo se, že pošetilost Janova byla mocnější než rozvaha opatrného. Bera účastenství na Janově bláznovství, starý plesnivec popustil aspoň trošičku oči z hlavy, zasmál se a za smíchu povznesl svůj hlas jako Marhoul.

„Nuže dobrá,“ řekl, „od tohoto dne za šest měsíců přineseš dvě stě zlatých. Jest úmluva mezi námi, že budeš platiti tuto částku každého půl roku a pozadu místo napřed.“

Ředitel, jenž nikoli bez příčiny slyšel zlým, vyhověl Marhoulovi jen z rozmaru, či znal jeho příběh? Snad potěšil své zkornatělé srdce, slyše a vida tohoto veselého blázna, snad si vzpomněl, že mlýn je téměř v sutinách a nestojí ani za dvě stě zlatých.

Jan neděkoval příliš prozřetelnosti; zdálo se mu, že se naplnila holá nutnost, aby měl starý mlýn. Vracel se loudavým krokem a okouněl pod hnízdy ptáků, zatímco Josefína, všecka jsouc netrpělivá, jej očekávala.

Když vcházel, vydechla plna úzkosti: „Nuže, Jene?“ Avšak Jan nevěděl již, nač čeká a nač jí měl odpověděti.

Od tohoto dne až k stěhování uplynulo dvacet pět dnů.

Teď konečně vůz je naložen a všechno zchystáno. „Již je zde,“ vykřikl Jan, vida čeledína jíti podél koní. Zapřáhli a vůz se hnul. Paní Josefína neplakala, neboť Jan, v němž od

včerejška doutnala jiskřička opilosti, vedl si příliš hlučně a vesele. Dali se na cestu, vůz rachotil na dlažbě, sjížděje úzkou ulicí mimo starou kolej. „Sbohem!“ vykřiklo dítě a Josefína opakovala toto poslední pozdravení. Několik lidí se zastavilo, ukazujíc za povozem, a na konci města, když přejížděli, žebrák dobrořeče, nevztáhl k nim ruky.

Teď jeli pod stromy. Zelená oblaka nad hlavou, na voze, a přece doma, neboť slavník a skříně a obrácený stůl jsou věci ze světnice, jež jde s námi. Šestileté dítě zakoušelo radost a vytržení. Jeho hrad byl vznesen až k vrcholům stromů, jabloně mu metají zelené pruty na cestu a haluze, jež prohýbá plodek doposud maličký, dotýkají se rukou pacholátka. Brali se povětřím a vrcholky zahrad.

Na konci cesty stála skupina zdí pokrytá šindelem, avšak přece se tyto stavby nepodobaly domům. Byly zedrané jako plášť žebrákův, střechy promodraly dešti a v krytině se bělaly Janovy správký. Mlýn nachyloval vodní kolo. V průčelí bylo viděti sluneční hodiny s pětihvězdím a s nápisem, jenž se neproslavil: „Hodina a den je úder boží.“ Vůkol stavení a mlýnku byla divoká zahrada s rozvalenou zídkou. Zahradu zajisté nikdo neštípil po pět let, byly to téměř polní stromy a nenesly ani ovoce.

Marhoulovi byli doma. Jan se obul do práce, nemaje pokdy jísti ani spáti. Rovněž Josefína se nezastavovala po celý den, a přece pořádku přibývalo tak zvolna. Úhor, les a trochu pustina rozlezla se po celém mlýně, divá zahrada sahala málem až do světnice, protože však sadařské měsíce již minuly, Jan se jí nedotýkal a vnějšek mlýna se valně neměnil. Ale uvnitř domu byly již podlahy spraveny a stěny bílé. Jan u vítězoslávě zasadil okna a do světnice postavil stůl. Zde byl střed domu.

Ptáci v nepokojné shánce poletovali nad nadelhotskými lesy, zvučela voda, padajíc mimo kolo, a Marhoulovův zápas se podobal líbeznému hře. Bylo třeba opráti práchnivějící trám, vyměnit prkno, zarazit kůl, Jan to činil po osm dní; práce mu rostla pod rukama a zdálo se, že hrozných nedostatků neubývá. Po třech nedělích se Jan rozhodl, že zanechá

práci ve mlýně a zřídí kozí chlívěk, ale dříve než jej svedl, přišla Josefína a řekla: „Již nemáme ani haléře, Jene, nevím, co budeme zítra jísti.“

Zanechal tedy práce a šel do města ptáti se, kdo by mu půjčil. Ani sodovkář, ani Deyl neměli peněz. „Co si počneme,“ řekl cestař, „mám hodinky, Jene, avšak nemožu ti jich dáti, protože by se doma se mnou vadili.“

Tyto cylindrovky byly rodinnou pýchou, večer, když sedávali před chalupou, Deyl dopíjel žejdlík piva a cestařka již v polospaní se ptávala: „Mohl bys mi, starý, říci, kolik je hodin?“ Odpovídal jí, řka namátkou jakékoliv číslo, neboť večerní čas již oběma byl lhostejný. Ráno vstávali o prvním kuropění a opět nikdo z obou se nedíval na hodiny. Nicméně cestař před všemi vnuky co nejpečlivěji natahoval svůj stroj, počítal obrátky klíče a potom, poklepávaje na plášť, říkal: „Och, to je velmi důkladný stroj, ruční práce, takové cylindrovky se již nedělají.“

Jan ani zdaleka nepřipouštěl této zástavy. „Nechte si hodinky,“ řekl, „chtěl jsem jenom několik zlatých.“

Koneckonců nezbylo než na sám večer spěchati ke Koterákovi a prositi.

„Pane,“ řekl mu Rudda, „víte, že posluhuji v synagóze při židovských bohoslužbách, a znáte plat, který dostávám. Je váš, vezměte si jej na Dlouhý den, avšak teď nám pomozte.“

Řka to, pokrokář se zarděl a na jeho ubohém čele přibyl vrub hanby.

Žid mlčky odpočítal deset zlatých, zadržuje tak celou třetinu Ruddovy mzdy. „Deset zlatých,“ řekl, „to znamená jídlo na dvacet dní.“

„Tak jest,“ přisvědčil Deyl, „po třech nedělích snad ti budu moci půjčiti ze svého.“

Jan koupil něco hřebíků, tesařské kramle a brus, potom složiv zbytek peněz do nejhlubší kapsy, vracel se domů.

Noc zbytečně krásná, noc s hvězdnou korouhví skvěla se nad ním a on sám se skvěl.

Doma složil peníze na stůl a řekl: „Těchto několik zla-

tých, Josefino, je Ruddova mzda za posluhu chrámovou.“

„Zdá se mi,“ odpověděla, „že bychom neměli přijímati Ruddových peněz, protože je sám chudák a stěží shání na živobytí.“

Na druhý den byl pátek, pekař vstal o svítání a jal se vkládati otesaný trám do srubu, jenž opraven měl sloužiti za mlýnskou sýpku. Zdvíhal jej kladkou, upevněnou ve vazbě střechy na břevně dosti velikém, aby práce byla bezpečná. Když zdvihl konec trámu, takže se úhel blížil 90°, upevnil provaz a vylezl vzhůru, aby opřel zdviženou část o hlavici příčné opěry. Práce se dařila. Jan, maje čepici v týle a dlouh ovinutou kolem paže, podložil břevno kozou a nahoře je upevnil skobami, zatloukaje je neopatrně pantokem. Tu osudná chvíle, blesk bijící do dělníků, snesla se ranou hlavatky, jež se minula cíle. Uvolněný trám se zakolísal, a dříve než sletěl, Jan spadl střemhlav, třímaje v ruce širočinu.

Temná prudkost a žár pádu ovanuly jej, a ze světa nezbyla než část fičícího prostoru a z času nic než vteřina kolísání. Padl na kolena, s levicí vztaženou a nepouštěje tesnice. Nevydal hlasu a neslyšel zadunění břevna, jež zasáhlo jeho nohy.

Prvý se ozval čas jako hučení proudu. Jan byl živ, chtěl vstáti, a tu pocítil tupou bolest v nohách a viděl ránu, z níž se řinula krev. Zavolal na Josefínu, avšak nikdo nepřicházel a zatím z otevřených cév se řinula krev. Konečně Jan Josef uslyšel volání a zanechav hry přiběhl k raněnému. Avšak když pachole spatřilo krev, dalo se do naříkání, a doběhnuvši k matce, pro strach a třesení neřeklo slova.

Zatím klid, jenž vane od nejzazší hvězdy, snesl se na Marhoula, že vzal levici do vousaté huby, a nemoha jinak, vlekl se po kolenou. Dostihnuv prahu, omdlel. Když Josefína za chvíli vyšla, ležel na prahu jako Job. Vzala jej do náručí a vlekla na lože, potom mu ovázala ránu.

Všechny světnice nemocných se sobě podobají. Ó, zahrady na stěnách, květy lotosu a mapy širého světa! Strašná nádhera oprýskaných zdí a skvrn rýsuje se, roste a mokuje

před brýlemi horečky a nekonečného čekání. Hle, veliký oblak a oheň plápolající, uprostřed nich pak jest podoba čtyř zvířat. Hle, nicotná cesta hmyzu, jak se stala velikolepou. Hospitály, chudobince, vězení, kobky, brlohy chudáků jsou popsány hrůzami příliš smrtelnými, aby bylo lze nazvat je krásou. Vápno je bílé, a přece v Janově komoře září jako duha. Vápenná zrna v omítce zdají se nemocnému vyšší než hory. Josefína pláče a její hlas se prodírá tichem jako hryzení červotoče ve starém nábytku. Těžká hodina napíná nemocného na lože. První, druhá, třetí čtvrt mjíjí a nepřichází ani lékař, ani smrt. Jan omdlévá, leží, maje paži ovázanou kapesním šátkem, jež Josefína, otočivši několikrát kolíčkem, utáhla co nejpevněji. Avšak ruka přece krvácí a nové a nové roušky na ní rudnou.

Minulo pět hodin, než se otevřely dveře a vešel lékař. Chlap v koženkách, s vysokou čepicí o podivínském zařízení větracím, jež sám důmyslně strojí celou zimu, chlap zřejmě mrzutý, bral se k loži raněného a usmíval se, neboť řemeslo honilo jeho koženky z místa na místo, nedovolujíc mu ani litovati, ani přemýšleti více, než je nezbytno k radě. Zakoušel jakési hráčské mrazení v zádech, uhaduje povahu rány, dřívě než sňal obvazek. Vychrstl svoje nástroje do hrnce s vodou, jenž kypěl na plotně, a vrátil se k Janovi, aby vložil raněnou ruku do bělostné roušky na jeho prsou. Očistiv ránu, šil ji ve dvou vrstvách, ve hloubce a na povrchu. Marhoul nenařfkal, a protože ticho bylo přílišné, lékař se dal do hovoru, mluvě o hospodářství a protahuje slabiky jako Jan, když si zpíval při své pekařině. Jsa hotov, nehorázný utěšitel narovnal selský hřbet a chtěl odejít. Jan ukázal pobité nohy.

„Hrome,“ řekl lékař, „ty ses zrajtoval, mistře, a to vše v jediné chvíli a bez pomocníka.“

„Jezdil jsem na střeše, po tesařských kozách a na břevnu,“ řekl Marhoul.

Tu lékař rukama doposud krvavýma pozdvihl Janovu nohu, pohybuje úlomky kostí proti sobě, až chřestily a Marhoul řval, a řekl: „To smrdí nemocnicí, Jene.“ Nic-

méně, když si byl napřed zhotovil dlahy, přiložil je a upevnil škrbovým obinadlem.

„Dosti,“ řekl, „jsem hotov a nechci čekati, až si ještě Josefína zlomí ruce, když jimi lomí. Spi dobře, Jene!“

Dal se na cestu, vylézaje z mraku bolesti a scípání, jenž mu zastírá celý den.

Nemoci jsou drahé a Marhoul se strachem počítal: „Tato cesta stojí pět zlatých a pět zlatých stojí vaření nástrojů a dlahy. Jsem dlužen opět desítku, to jest cena tří týdnů.“

Nyní se čas mrzácky plouhal. Josefína procitla z leknutí, aby byla zasažena strachem o chleba. Jan ležel a ležel. Nízký strop sypal na něho svoje zázraky, jež jsou jed šilenství. Z vypůjčených peněz zbývalo jen něco málo. Rozšklebená tvář bídy civěla na Marhoula z okna a z kamen a ze všech koutů. Drala se jako povodeň, a nakonec vládla v nadelhotském mlýně skuhravým hlasem a vyzáblou pravicí. Josefína se nadarmo ptala po práci, lenivé paní byly daleko, v Nadelhotách nikdo nepotřeboval ani služky, ani pradleny. Zde byl les a pole.

„Jene,“ řekla žena, „kterak chceš mlíti, když nemáš ani řemení, ani ostatních nezbytných mlynářských věcí? Kterak chceš péci chléb, když nemáš ani dříví, ani mouky? Co jsme to udělali, stěhující se do tohoto proklatého mlýna! Kdybys byl zůstal ve městě dělníkem, byl bys zdrav a já bych snad našla práci.“

„Ach,“ odpovídal, „býti dělníkem! Mistři vyplácejí mzdu každé soboty, a jakkoliv je malá, přece dostačuje na chléb i na brambory.“

Býti dělníkem. Jan Marhoul nikdy jím nebude, nemá tvrdosti tohoto stavu. Jan si hraje a jeho ustavičná rozjímavost je daleka kázně. Lítý jakousi oslovskou dobrotou koná devatero skutků, aniž jich rozlišuje. Je zmatené dítě, žebrák, jenž nemaje, co by rozdával, rozdává sebe sama. Nebude dělníkem ani jedinou hodinu, neboť ten, kdo ho najme, učiní z něho svého služebníka.

Bída hořela v domě jako lampa, jež svítí v hrobkách, a koneckonců stala se nudou. „Propast,“ řekl si Marhoul,

„není strašnější než hory, zvykneme si.“

Zatím již novotvořená kost spojila oba úlomky a Jan, belhaje se o holi, vyšel. Toho dne Josefína pracovala na panském poli. Srpen byl horký jako dech horečky, v buku se ozýval kos, les stál kolem a kolem. Jan došel ke srubu a poklepával holí na břevno, jež zde doposud leželo, jak bylo spadlo. Pohlížel vzhůru k nosnici, kde vězela tesařská skoba, a vzpomněl si přitom na pohromu v lomech. Tehdy se válely dvě mrtvoly v blátě i v krvi a vřískavý poplach vznášel se nad nimi. Jan se hnál k místu neštěstí hodinu cesty a byl to on a cestař Deyl, kdo oba mrtvé nesli do márnice.

Zastaviv se u jména cestařova, Jan opakoval je znovu a znovu. A jako by jej volal, cestař přicházel.

Jan mohl býti nejmladším synem tohoto pětadesátiletého muže, a přece byl jeho přítel. Sešli se kdysi na náměstí, Jan byl jinoch s prvním chmýřím na rtu a Deyl již cestařil kolik let. Nikdo z nich si nepamatoval, kdo švihl druhého proutkem po zaprášených nohavicích. Týž oblak se zdvíhal z obou párů, neboť plátěnky pekařovy byly pomoučnĕny a cestař se brodil silničním prachem. Dopouštěli se stejných pošetilostí a smáli se z plna srdce.

Přicházeje k nadelhotskému mlýnu, cestař sňal čepici se znakem svého úřadu; zdobíval se jí s pýchou, jakkoliv celé cestaření vynášelo mu leda práci a sprosté jídlo. Šel kolébaje se, zástĕru kdysi zelenou ohrnul a jeden její cíp zastrčil za pas, takže pravé koleno, celé oklekané, dralo se ven jako ochotník před oponu.

„Jene!“ vykřikl, přistupuje ke zdi.

„Jsem zde, jsem zde,“ odpovídal pekař, tluka svými holemi o srub.

Sešli se podobni milencům, holce a vojáku, jenž se vrací po třinácti letech.

„Jene,“ řekl Deyl, „vím, jaký jsi nunvář a že se pleteš babám do řemesla, ale nikdy se mi ani nezdálo, že se budeš stínat sekerou na vrcholku střechy.“

„Dobrá,“ pravil Marhoul, „udělám to tedy jinde, myslí-

te-li, že to bude vhodnější.“

Po celou cestu do Nadelhot Deyl povytahoval čtyři doutníky z kapsy kabátu, teď, nemoha již déle čekati, rozehnal se jako kovář, jenž trhá zub, a vybavil je, aby tři z nich dal Janovi.

„Tyto doutníky,“ řekl, „jsou ze židovské země.“

„Cožpak bludař Koterák doposud vzdoruje církvi a nedal se pokřtít?“

Tlachali a opět se smáli, až Deyl vytáhl peníze, které stržil za proslulé hodinky. „Zde jsou,“ řekl, a vida, že Jan otálí, spěchal. — „Ber a nemysli, že jsem na návštěvě, jdu do vsi.“

Těch velikolepých darů, jež může dávatí chudý! Přátelství, jemuž je dovoleno přijímati je bez uzardění!

Deyl pokukoval po Janových ranách, nepřestáváje žertovati, neboť za jeho času bylo pravidlo nezevlovati na bolest.

„Sbohem, Jene,“ řekl, „vidím, že jsi opět chlapík a tvůj mlýn že vstává z mrtvých. Avšak lépe jest nechati vodu vodou a péci, vždyť jsi pekař.“

„Myslil jsem rovněž na to,“ odpověděl Jan, „zřídím pekárnu a teprve později mlýn.“

„Nuže sbohem.“

„Sbohem!“

Deyl přidal do kroku a Jan, opřen o rozvalenou zídku, díval se za ním, až zašel. Slepice zběsile kdákajíc rozběhla se dvorem a všechny ostatní běžely za ní, v chlívků mečela koza a zdálo se, že mlýn procítá jako zámek Šípkové Růženky. Jan si naplil do dlaně a nedbaje bolesti, jež se za ním plouhala huře než otročí okov, dal se znovu do díla. Opět svištěla pila a sekera, doposud zaťatá do špalku, se vznesla a padala, kráčejić po díle jako udatná setnina vojska.

Malý Jan Josef stál vedle otce; tento chlapeček málem již sedmiletý hrál si s mlýnem jako Hospodin, jenž tvoří svět. Od rána do večera býval na výpravách, hmataje hranatost věcí, chlad, výheň, řídkost vody, výšku i ostrost nástrojů. Poznáv všechny tyto věci, znovu je tvořil k obrazu mocného slova.

Klukovství, právě probuzené, štválo ho dvorem, pustou mlýnicí a opět k splavu. Bylo mu zdvihnouti paži, aby měřil strašné výšiny chlěva a okapu, hroužil ruku do vodní sádky nad stavidlem, a nemoha dosáhnouti dna, shledal tuto nádrž hlubší než moře. Nepocitoval nic z úzkostí Josefíných a jeho otec, ozdobený růžovou jízvou, s prkénky na noze, jakých nikdo nenosí, stal se před ním slavným pro pád a krev. Josefína brala Jana Josefa do náruče a tu, tísněn láskou, řvával zběsilým pláčem, protože i v této chvíli chtěl užívatí světa sám a sám.

To, co maličký vidí, jest zázrak mnohem dokonalejší než nemocná šalba stropu, do něhož zabodl svůj zrak Jan. Těch čar! Holub létá a voda proudí, každé zvíře vydává svůj hlas a já mohu říci, co chci.

Slova jsou činy moudrosti a Jan Josef zajisté mluvil mnoho a z cesty.

Zde jest suché chrastí a babyka, avšak protože bylo stvořeno pouhé jméno ohně a palivového dřeva, udělám je, tvoře nástrojem a silou lépe než chlap.

Tahal po celý den poleno, jež bylo střídavě kůň i loď, a večer je vrhl do mlýnské strouhy, řídě jeho běh prutem. Tu se vracela Josefína, vidouc ho držeti se levicí olšového kmene, aby tím více se mohl nakloniti nad vodu, vzala jej za ruku a odváděla ho. Dal se do pláče a proléval pro tuto křivdu hořké slzy ve všech prostorách stavení.

Ó, deště pláčů, křiky a hulákání tak veliká, že Jan vstane od stolu a odhodlá se přetáhnouti spratka prutem!

Avšak dnes otec i syn jsou příliš zaměstnáni; když nařezali dříví, šli k potoku nosit vodu a tu se ukázalo, že Jan doposud neunesl plné putny, postavili ji tedy do vozíku a přihřeli s ní k chlívku. Josefína je zastihla, jak plní koryto; byli zmácháni od hlavy k patě.

Dříve než se člověk naděje, mužští zosnují nějakou poštilost. „Proč to taháte,“ řekla Josefína, a vzavši nádoby, přinesla je vrchovaté v jediné chvíli.

Toho dne Marhoulovi večereli lépe a hojněji než jindy. Jan měl dva doutníky a kouřil.

„Můj bože,“ pravila pekařova žena, „málem již minulo léto, a doposud jsem si nezvykla v této samotě. Chtěla bych se vrátiti do našeho krámu.“

Avšak Jan vrtěl hlavou. „Měj strpení, mlýn ještě stojí a nepečeme chleba.“

„I kdybys pekl, komu jej prodáš?“

„Budu rozvážeti se psy,“ pravil.

Avšak šest posledních měsíců zviklalo Josefínu u víře. Práce na panském poli podobala se příliš staré robotě a ten, kdo ji koná, nemůže míti planých nadějí. „Deset korců pole a kráva,“ pravila, „bylo by mnohonásob lepší. Žel, měli jsme je a již nemáme.“

„Budeme je míti,“ děl Jan, a vdechuje kouř doutníku, skvěl se radostí.

Od toho dne, ačkoliv to lékař dosud nedovoloval, Jan již chodil a vykonával všechnu práci. Chtěl vypáliti pec, a protože měl málo dříví a mlýn stál u lesa, Jan kradl. Toto počínání, jež by byl zajisté zavrhl, kdyby byl dosud pekařským mistrem, mu nyní působilo radost a vyražení. Vzal suchou osiku, a co více, bral dřeva z vyrovnaných metrů, a pále označená polínka pod svou polévkou, smál se hajným. „Čichejte, odkud je toto dříví, ohledejte udupanou půdu kolem osiky a pusíte se po stopě. Nebojím se, že byste jí našli, neboť není. Vlekl jsem souš po šedé skalce k břehu a odtud ji nesl potok až do mlýna.“

Avšak přece na druhý den po krádeži vyrovnaného dřeva přišel do nadelhotského mlýna hajný. Jan seděl na zápraží, maje nohu doposud v deskách.

„Dobry večer,“ pravil hlídač, „nuže, jak se vám vede?“

Jan odpovídal: „Jakmile vstanu a budu choditi, vše bude jiné. Páris je bystrý potok a jeho voda je stálá. Co bych si mohl více přát, když mletí bude až přespříliš.“

Hajný si chvíličku popovídal, a vytrhnuvz kořene všechnu pochybu o Marhoulově poctivosti, odešel domů. „Mýlili jsme se,“ řekl lesnímu správci, „mlýnáři nekradou dříví, ale mouku, a tento chlapík je mimoto chromý, nemůže přes práh, jak by mohl jíti do lesa porazit strom?“

„Dobrá,“ pravil revírník, jemuž venkoncem nezáleželo na krádežích, „bude to někdo jiný.“ A strážcové lesa dali se na obchůzku nemyslíce již na zloděje, ale na své věci. Pušky stály jim na zádech jako ocasy jalových psic. Šli a šli, neboť takto chodíce, ustavičně ohroženi vlastní ručnicí, vydělávali chléb. Nikdo z nich nevystřelil ani na havrana, tím méně na zvěř o podzimním honu. Vévoda četl patrně v některé ze šlechtických knih, v nichž leží vzdělanost a mrav a vědění tohoto stavu, že kavalírům jest milovati honbu, a tak obává se, aby nebyl méně šlechticem, jal se plniti ze všech sil krutou povinnost. Plouhal se lesem a dral se houštinami, zůstává s bolestí chlupy na prutech ostružinových. Běda myslivci, jenž by snědl vévodova zajíčka. Běda pytlákům, avšak ten, kdo nechal zvěř zvěřía porazil souš nebo borovici, jež lezla z řady, nebyl pronásledován s přílišnou horlivostí.

Blížil se měsíc říjen a doba mlácení obilí. Janova pekařina byla zchystána a chybělo jenom peněz, za něž by bylo možno koupiti mouku a péci. Jan, vraceje se z nádeňičiny, stavil se namátkou ve statku, kde spravovali žentour. Ukoptěný sedlák, vida Marhoulu, s klením udeřil francouzským klíčem, řka: „Již dosti toho ďábelství, strávil jsem celý den prací a nic jsem nespravil; pošlete pro zámečníka!“

„Pokud vím, složení žentouru jest jednoduché,“ řekl Jan.

„Po čertech jednoduché, jsem okouzlen touto jednoduchostí; u všech všudy, Jene, ty se mi vysmíváš!“

Jan neodpověděl a dal se do práce. Zvedl ozubená kola a veden spíše jakýmsi řemeslným hadačstvím než znalostí uvolnil osy a očistiv je složil stroj dřívě, než minula hodina.

„Jsem hotov,“ řekl, otáčeje ojí.

Žentour byl spraven. Pekařův důmysl stál zde podoběn sloupu, jenž ukazuje cestu bezradným oslům, a překonaný sedlák se udeřil přes kapsu. Řekl: „Vím, Jene, na čem jsi, vím, že potřebuješ obilí, a jsem hotov ti půjčiti deset metráků.“

„Nuže dobrá, těch deset metráků je vše, co potřebuji.“

Zdalo se, že Marhoul konečně stojí a že z jeho pádu a z jeho nedostatku vzešlo mu naučení, avšak nebylo tomu tak. Jan zůstával tím, čím byl.

Znáš chrapouny, jež zkřivila chamtivost a tisícera sviňstva jako houžev a kleč? Znáš jejich obyčej počítati peníze každého dne? Rozpálená prchlivost, stíhající bez poshovění polní pych, i horkost hněvu těchto ohavníků jest spravedlivější než tvoje odevzdání náhodám. Hleď si prospěchu, dokud tě zcela nepokrývají neduhy a rány, hleď si svých věcí!

Avšak toto napomínání daleko nebylo tak mocné, aby pohnulo Janem; začal péci a žhavá pec rozpalovala mu hlavu. Opět zpíval, opět voněl chléb a vracely se staré časy.

„Josefíno,“ řekl pekař, „všechno, co se zdá býti pohromou, všechno, co kručí lidi, není nic než radosti nesrozumitelné.“

„Snad, snad,“ odpovídala Josefína, „avšak pojďme již spat, zbývá ti sotva pět hodin, chceš-li vyjeti již o čtvrté.“

Jan svlékl kabát s vestou jediným pohybem a vrhl se na lože i do spaní jako sebevrah, jenž skáče do divého proudu. Nyní spí. Obraznost i skutečnosti jsou v Janovi pomíchány jako kvas a kouzla v díži čarodějniově, věčně kypí, věčně nabývají, a přece nejsou nic než nesmysl. Místo aby se staral o svůj chléb, Jan pečoval o mlýn, a chybělo maličko, aby na svých rozvalinách byl již obnoven. Místo aby požádal peněz od svých dlužníků, jimž kdysi cpal kapsy, místo aby se rozpomněl na ty, kteří se válejí v penězích, Jan o hladu podělkoval a dlužil se grošíček ke grošíčku. Uvnitř jeho hlavy děly se jakési hostiny nesmírného veselí a smíchu; byl kliden a šťasten. Dokud ležel nemocen, v těch chvílích, kdy se třásl netrpělivostí, v těch chvílích, kdy civěl na otevřenou pláň času, nemocný Jan poznával, že mimo jeho mysl není příčiny k radosti. Tehdy se mu zjevoval svět rozeklaný jako vidlice ďáblova, viděl panskou zemi, úzký okrsek dělníkův i výšiny vlády. Avšak to vše zapadlo v zapomnutí, jakmile Marhoul vstal a spatřil plynoucí vodu, holuby a psa, jenž se žene k lesu s ocasem zdviženým. Den

se svou sháňkou byl Janův ráj. Zdálo se mu sdostatek krásným, že lze postaviti palec proti čtyřem prstům a dotýkati se věcí, zdálo se mu neobyčejným, že jsou zvířata, ryby a ptáci.

Druhý den ráno Jan vstal opravdu o čtvrté a zapřáhl oba psy do vozíčku. Don pošťkával a fena Bosko, větříc jakýsi dobrý pach, jenž bohužel kráčí vždy před psy a vždy rychleji, než mohou běžeti, stála v prostraňcích rozhodnuta, že pomine tohoto svodu. Jan se opásal čistou zástěrou a umyl se v potoce Páris; byla doposud tma, neboť zima se již přibližovala. Na odchodu Jan vešel do světnice pro hůl. Josefína se právě oblékala.

„Nevstávej, zůstaň spát, je příliš záhy.“

„Snad bys neodešel bez snídaně?“ odpovídala.

Bylo jí rozdělati oheň a Jan čekal. Ráno za okny probodávalo temnotu rohem již připraženým a noc ustupovala. Jan snědl polévku a krapet vynesl psům.

„Sbohem!“

„Sbohem,“ odpovídala Josefína a spřežení vyrazilo ze vrat. Přejeli přes ubohý most a něco třpytu a zrcadlení hnulo se v ranních vodách. Noc pobledávala, ozvalo se káně, z houštin jakýsi hles a potom ropotání po strniskách. Don, maje čenich až u země, snažil se očichati tento velikolepý děj, avšak vozík skákal za jeho ocasem, rachotě tak sprostě, brče, skřípaje a kokrhaje, až povstala pro strach všemu živému vysoká vlna tohoto povyku. Psice, břicho málem v prachu, nevšímala si světa, táhnouc ze všech sil. Jan tlačil vozík a co chvíli vykřikoval na Dona; znamenal s nelibostí, že jeho starý pes sotva napíná prostraňky, zatímco psice, jež teprve nedávno uvykla choditi před vozíkem, se dře. Nicméně jeli. Bylo půl šesté, když dorazili do první vsi. Robota prodrala se již nocí a rachotila rumpály a studničními vědry. Slouha hnal dobytek na pastvu a z chalup lezli zedníci na městskou práci. Jim nebylo možno prodávati chleba, neboť měli uzlíky a baňky plné kávy; Jan se zastavil v rozpacích.

„Kam jedete, Marhoule?“

„Prodávám chleba,“ odpovídal.

Schválně otálel a vrátil se celou vsí; tu ho napadlo, aby sňal plachtu z bochníků, a učinil tak, bral se pomalu mimo stavení a otálel před okny i vrátky přeje si, aby psi zdvihli štěkot. Tu se octl před vozíkem chlap, ještě od včerejška nebo již záhy podnapilý, a jako by znamenal Marhoulovu tíseň, vyptav se Jana, jal se křičeti na celou návěs: „Chléb! Čerstvý chléb!“

Dvě ženské koupily si po bochníku, potom přišlo dítě a Jan, přijav peníze, dal mu opět pecen.

„Tak pekaři,“ řekl opilý člověk, „vy jste řemeslník a já jsem starý voják.“ Řka to, vrávoral dále, nestaraje se o Janův obchod.

„Chléb, čerstvý chléb,“ opakoval Jan, pozvedaje svého hlasu, avšak bylo mu projeti celou ulicí, aniž prodal více než jediný. Konečně jakási baba, jež měla na konci vesnice krámeček, smradlavý jako malé peklo, krámeček s dvěma hrnci povidel, cibulovým věncem, stroužkem česneku a balíčkem Franckovy cikorie, koupila pět bochníků. Vlekouc je, jako mravenec vleče pavouka, vzdychla: „Kdybych vás neznala, Marhoule, nemohla bych nic koupiti; což kdyby byl chléb špatný a zbyl mi?“

„Ty bochníky, kterých neprodáte, vezmu si zpět,“ řekl Jan, „přijedu třetího dne a opět se u vás zastavím.“

Koupě byla smluvena a pekař mohl jíti. V této vesnici již neprodal nic a bylo mu putovati dále. Navštívil dvě samoty a odbyl zde po dvou chlebech. Konečně přitáhl svůj psí vozík k mračskému rybníku; vedle se stavěla státní silnice, jež blíže Kamýka měla překročiti vltavské údolí a spojití západ s východem. Tratoliště vod sotva slinila dno rybníčné jámy a od hráze k hrázi se válela houština zápachů, sahajíc větrem v šíř i dál. Kraj se hrbil, zvedaje se tu pahorkem, tu skalkou. Pole oblézala vršky, točila se a nikde nebylo rovného místečka. Jako když chlapec na křivé housle napíná strunu, bratránci, dělníci silnic, natahovali touto krabatinou cestu, tu se plazila stavba ještě nízko a tu se zvedala jako zvíře napolo probuzené.

Bratránci, dělníci silnic, děti a starci, mužové všech stáří a nemocí a všech tvarů neštěstí, osmahlí chlapíci, ti, jež odrala bída, chasa břich vydutých, natisíckrát rozpráraných hladem, veselí a veselí, jak tomu bývá u národa z nejobožších, kamarádi svobody, jejichž jeden střevíc značí sever a druhý jih, ožralové, žháři, práči, smilníci, lůza, jak se jim říká, nebo pracovní sbor, jenž by zasluhoval velikého jména, jež by obsáhlo moře jejich úrazů a úhon, žalů a bolestí, — tito bratránci, když Marhoul přijížděl, právě snídali. Přišel mezi ně jako chudý k chudým.

„Hola,“ vykřikl chlap, jehož pěsti se hranatily na koncích paží jako kladiva, „hola, starý, kam se hrabete s psím potahem? Náš šenkýř se vyzná zajisté dokonaleji v míchání břeček a zná lépe jména, jež by jim měl dáti. U všech všudy, není-li vaše pálenka aspoň tak perná jako políček, neprodáte ani kapky!“

„Pálenka?“ pravil Jan, „prodávám chléb!“

„Tu to máme, chléb, slizký a olezlý, se stopami švábů, bez soli na horní kůrce a bez kotvy, s níž jej jím nejraději.“ Řka všechnu hanu chasník skrojil Marhoulův chléb.

„Není tak zlé toto žrádlo a páchne po slanině,“ řekl mezi dvěma sousty.

„Rozkroj pecen na části a prodej mi čtvrtku,“ pravil jiný chlap, „není radno míti přílišných zásob.“

Marhoul krájel, obstoupili ho v kruhu a brali chléb, aniž Jan věděl kdo.

„Ouha, nemohu vám dávat chleba bez peněz.“

„Zajisté,“ odpovídali, „zaplatíme, ale věř do soboty.“

Vozík byl již prázdný. „Máte dvacet osm mých bochníků,“ řekl Jan, „a bylo jich čtyřicet, když jsem vyjel z domu, prodal jsem vše. Čtyřicet bochníků! Kdybych je prodal každý den, mohly by býti podstatně těžší.“

„Ty je vážíš?“

„Vážím mouku,“ odpovídal.

Jest jakési příkázání, jež zní: „Nepokradeš!“ Kdyby byl Marhoul hlídal, zajisté by mu tato cháska byla nezaplatila ani polovinu chleba, zajisté by byla kradla, avšak Jan dal

svůj krámeček napospas. Protože se svěčil s celým svým majetkem do jejich zlodějských rukou a neřekl nic mimo to, že potřebuje peněz, bratránci, jako by uhadovali jeho výjimečné obchodování, zaplatili mu, zůstávající dlužni jen za dva chleby. Když jedli, Marhoul se posadil na prázdný vozík a poslouchal je.

„Myslím,“ řekl kdosi, „že ti nedovolí dojížděti k nám se psy, u čtrnáctého kilometru máme kantýnu a tato kantýna je polírova.“

„Pah,“ pravili jiní, „je to chlívce a jsme syti polírových vuřtů a kančího špeku s houskami, jež zmrazila ledová pec sotva do žlutava a jež se uvnitř mažou jako sýr a páchnou ztuchlinou. Proč by nemohl tento strýc prodávati chléb, který — jakkoliv je neřád jako vše, co se prodává — přece, jak se zdá, je z těsta, a nikoliv z pomyjí.“

„Nuže, přijed' opět, a jestliže seženeš rosolku, jaternice a špekvuřt, přines vše!“

Jan krmil psy, Don se oháněl ocasem, polykaje žvanec, a Bosko již sprala svůj díl.

„Och, jaternice,“ řekl pekař, „kde bych je vzal!“

„Nikoliv v lese, nikoliv jinde než v prasečím chlívku, máš doma jistě vepře a oboukanou svini a padesát nedělí do roka si mastíte hubu!“

„Kdybych měl prasečinec,“ odpovídal, směje se, „pozval bych vás o vánocích na vepřové hody.“

„Jen se nerozháněj příliš, kramáři, jako jsi ty, zavrtají se o svátcích do talíře a nevidíme je až po Novém roce.“

„Jsem pekař z nadelhotského mlýna,“ řekl Jan, „přijďte k nám do toho prožluklého mlýna, jenž stojí a uskřinuje potok Páris, jako zastavené hodiny uskřinují čas.“

„K řasu, ty pápěrko,“ křičeli naň, „snad nejsi mlynář?“

Byl tedy nucen vypravovati a tu ho přerušovali. „Podíval ses na dno svého štěstí, nicméně ti dosud zbývá mnoho způsobů. Mlýn, třebaš rozbitý, není silniční barák ani parta, jež se vláčí po stavbě silnic a tratí.“

Zatím minula půlhodina a dělníci se chopili svých motyk a kar. Jan usedl na vozík a psi se rozjeli z vrchu dolů.

Doma Jan kladl zlatník vedle zlatníku a peníz vedle peníze, tvoře z nich soustředné kruhy.

„Není jich dosti?“ řekl Josefíně, „prodal jsem chléb téměř bez námahy, nebyl jsem nucen vyvolávat jako okurkář nebo prodavač vápna, vždyť na stavbě u mračského rybníka jsem prodal dvacet osm pecnů. Dvacet osm pecnů na jediném místě!“

Vida ženin údiv, Jan si pospíšil chvástati se a řekl o silničních dělnících mnoho nepravd. Avšak ať tomu bylo jakkoliv, ať byli tito mužové vybíraví, ať byli žraví, Jan mohl spoléhati, že budou jísti denně jeho chléb. Tak věci pekařovy se měnily a zdálo se, že bude živ, aniž žebral. Josefína nerozuměla tomu náhlému štěstí a zdálo se jí, že zapadne kteréhosi dne se sluncem a již se nevrátí; několik měsíců bídy naučilo ji báti se a čekala každého dne s bázni na Janův návrat. Ale opět a opět býval vozík prázdný a Marhoul přinášel hrst peněz.

Jaká náhoda a jaké nedopatření může zvrátit sudbu! Cožpak nebylo předurčeno, abychom přebývali v městě a v domě, jenž po dvě pokolení byl Marhoulových? Cožpak Janovy chyby byly veliké? Nebyla to mizerná a nicotná opominutí, jež je zbavila bydla i starého míru?

„Och,“ vece Josefína, „abych se nyní bála říci ano i nikoliv, abych rozvázila každý krůček a každé kývnutí rukou. Poryv myšlenky, jenž letí k zámku, snad udeří v tvář ředitele a on nás vykáže z domu. Všechno, co konáme, je stavba osudu a jeho sloupy jsou útlé. Nemohu býti dosti opatrná ve volbě, nemohu dosti bedlivě spočítati ani vydání, ani peněz, které přináší Jan.“

Josefína se vzdalovala od manžela, měnic se, zatímco on zůstával, čím byl.

Napadlo sněhu, práce na silnici byly přerušeny a pekařovi zbývalo pokaždé třicet bochníků.

„Jsme v koncích,“ řekl, „dělníci odcházejí a ti, kdo zůstali, jsou rozptýleni v lomech, a až sejde sníl, budou tlouci štěrk; ale nemyslím, že by mohli kupovati náš chléb, neboť se zadluží po vesnicích.“ Teď také nebylo možno zapřahati

psů do vozíku. Jan zrobil saně, ale Don a Bosko zapadali do závějí, neboť měkký sníh se bořil pod jejich příliš útlými tlapkami. Nezbývalo, než aby Jan vlekl náklad sám, i vyjížděl za noci a za noci se vracel; dostihl vzdálených vesnic a vykřikoval svoje zboží jako okurkář a jako prodavač vápna. Mrzl a opět pil kořalku. Tak minulo deset dní. Konečně Josefína spočítala výdělek a řekla:

„Jene, řemeslo se nevyplácí. Dvakrát v témdni pečeš chléb, je ho málo, a přece se neprodá. Kdybys měl kupovat všechno dříví, ani bys je nezaplátil ze svého výdělku.“

Jan mlčel. Jeho tvář hasla a opět se rozněcovala. „Pro-bůh,“ pravil, „jestliže ani toto pekařství není dobré, co jest dobré? Zítřa vstanu již o čtvrté a dorazím s chleby až do Benešova; proč by lidé nekupovali venkovského chleba?“

„Můj chléb, můj chléb,“ opakoval Jan, a vítr, jenž věje z pásem štěstí, vzdul jeho bláznovský plášť. Viděl se, jak prodává. Hle, rozbil stánek na tržišti a dále v ulicích a před svým domem na jižní straně náměstí. „Zde jsem, pekař vracející se do svého města! Rozmyslete si svoji nepřízeň, kupujte chléb, nad nějž není, vyjděte mi vstříc, spěchejte pro Josefínu i pro našeho syna a veďte nás u vítězoslávě! Chci se vrátit, nikdy jsem neživil hněvu proti vám ani proti tomuto všivákovu, jenž přece jen zůstává mým místem. Nechtěl jsem říci, že správce Čížek je zloděj, a vím, že jeden každý z vás aspoň trochu je dobrák. Ach, stará pec je lepší než nynější, vraťte mi ji, vždyť nepřestala býti mou. Vycházel jsem před vrata, maje oči oslepeny jejím bleskem, a přece jsem vás poznával, vás všechny, kteří jste šli křížem přes náměstí i po chodnících; viděl jsem, neboť vás znám, a doposud uhaduji, jak se šouráte v pantoflích kolem stolu, a slyším vás hovořiti: Vyjdi, Jan Marhoul prodává chléb, vyjdi a kup bochník i sypané housky.“

Ráno vstal, a zapřahnuv se, táhl do města; za ním se smykaly saně jako prokletí. Když dojel, nevyhledal svých přátel jako jindy. Den byl mrazivý a Benešov drkotal zuby.

Tato pouť byla tak velmi marná a pitomá. Komu Jan mohl ve městě prodati chléb? Snad by byl odbyl bochníček

v hospodách a některá chudá žena snad by si byla rovněž vzala pecen, avšak k tomu konci pekař byl by musil choditi dům od domu. Namísto toho Jan protáhl čtyřmi ulicemi a postál na náměstí. Jeho ruce zkřehly, nepřemýšlel, a přece znamenal kyv jakéhosi vahadla, jež rozhoduje. Byl opilý zimou i útrapami a svět nesahal dále než k prahu jeho vědomí. Prodlel nějakou chvíli před zamrzlou kašnou, potom se hnul k domovu a za ním opět skřípaly saně.

Vrátil se domů ubožejší než kdykoliv předtím. Mrazivé dny se vrstvily jeden na druhý a zároveň s nimi vyrůstala bída. Marhoulovi již neměli ani bramborů, ani mouky. Jedli svůj starý chléb a chlebovou polévku.

Prosinec, leden a únor, tři měsíce se valily jako noc, jež nemá rána. Byla to díra v čase a na dně této díry spali a hladověli. Tiše, bez strašných úkazů, bez hřímání, bez nebeských znamení a volání sýčka, níže a níže padala tato pohroma. Josefína pracovala i Jan pracoval, avšak co je to, krásti v lese? V revírech vévodských nerostly ani palmy, ani chlebovníky. Někdy se chytil zajíc, jenž vřeští v oku, a Jan jej vzal, někdy prodali ve vsi nadelhotským sedlákům poslední kusy nábytku a jedli. Byla hladová zima a noc, nebe sněžilo, čas sněžil a chromí tuláci mrzli uprostřed pláně.

Je zimní noc, je marné volání.

„A kdyby byl červnový den,“ řekla Josefína, „a kdyby celé náměstí stálo kolem našeho hladu, volali bychom marně, ledaže by všichni chudí řvali s námi.“

„Ano,“ odpověděl Jan, „avšak chudí jsou němí právě tak jako ty a já a jako Rudda. Konečně, kdybys všechny chudáky podělila dukátem, co by se stalo? Měl jsem peníze Deylovy a peníze Ruddovy, kde jsou? Síla vládnouti penězi je bohatství, ale peníz sám jest jenom znamení této síly.“

Zatím přibližoval se čas placení nájmu a Marhoul vstal, aby šel do zámku. Konal touž cestu jako před šesti měsíci, ale místo tehdejší naděje plnily jeho mysl obavy. Několikrát sešel z cesty, a když konečně přece procházel zámeckou branou, byly jeho nohy těžké jako jeho srdce.

Řediteli panství bylo známo, jak se vede nájemci v rozbitém mlýně, věděl o správkách i špatných výdělcích, ale přece nepochyboval o zaplacení nájmu.

Když Marhoul vešel, ředitel rozmlouval s úředníky, a spatřiv Jana, posílal ho platit k důchodnímu. Ale Marhoul otálel.

„Nepřinesl jsem peněz,“ řekl, „nemám jich.“

Ředitel vzhlédl a jeho pohled kráčel k Janovi jako zatracení na hříšníky.

„Jakže?“

„Nemám peněz,“ odpověděl Jan hlasem, jenž se nechvěl.

Tu horlivost panského sluhy vykřesala nové jiskření pohledu a z Marhoulových úst do třetice se ozvalo: „Nemám peněz.“

„Spravil jsem váš mlýn, a kdybych měl dosti prostředků, abych si opatřil hnací řemeny a součástky, jichž nelze spraviti, bylo by možno vpustiti vodu do žlabu.“

„To vše je mi lhotejné, nenajal jsem vás na tuto práci.“

Jan řekl: „Když jsem vás žádal o nadelhotský mlýn, pane, byl jste shovívavý.“

„Ano,“ odpověděl, „a vy jste té shovívavosti zneužil. Teď minulo šest měsíců, platte!“

„Jestliže nemohu, co učiníte?“ pravil Jan.

Ředitel byl na rozpacích a vteřina stála nad jeho ústy jako kladivo v zenitu kovadliny.

Řekl: „Kdyby byl mlýn můj, snad bych váhal vypovědětí vás uprostřed zimy, ale jsem správcem statku vévodova; platte, jakož jste povinen, a nezaplatíte-li, budete soudem a mocí vystěhován.“

Nyní nezbývalo než udeřiti Jana ve tvář a vykázati ho, avšak ředitel nebyl tak důsledný, zahrabal svůj rypáček v hromadu papíru a měl se ke psaní.

„To je vše,“ řekl.

Marhoul odpověděl: „Nemám, kam bych šel, a budu čekati, až se stane všechno, co jste řekl.“

Vracel se sněhem a jeho střevíce zanechávaly dvě ubohých stop. Bylo mu jíti; šel, maje všechnu pozornost

obrácenu k otiskům spravovaných bot.

Les byl bílý a lán byl bílý. Krkavci letěli k sýpkám a nízké slunce trnulo nad obzorem.

Konečně byl doma a jal se vypravovati. Josefína se zhrozila.

„Bylo by marné prosit,“ řekl, „vévodský správce je příliš dbalý svého úřadu a panská pokladna si toho žádá.“

„To znamená soudní výpověď.“

„Ano,“ odpověděl, „postěhujeme se z Nadelhot, jako jsme se stěhovali z Benešova.“

„Tím hůře, Jene, což jsi nemohl prositi, aby nám poshověl?“

„Nešlo o slova a mohl jsem říci cokoliv, když bylo třeba jen peněz.“

„Nuže,“ pravila Josefína, „proč jsi ho neudeřil!“

Avšak Jan myslil, že je příliš záhy zoufati, ještě jsou doma, bude noc a zítřek, aniž se něco změní. Ještě nenastal poslední den.

Tvář strašidla, když se usadilo v čele stolu a jí s námi a lihá s námi, není tak děsná. Jan stal se přechovavačem bídy; kladla kostlivé ruce na jeho prsa a jedla s Janem Josefem z jednoho talíře. Bez krve, oděna všedností, civí ze šerého kouta, a vida ji, nikdo se nezajímá hrůzou. Je zde. Skučí, sípá, chraptí a chudí znají již tyto hlasy. Opět přijde soudní vykonavatel a Marhoulovi potáhnou svých pět švestek dál. Bída bude sledovati jejich káru a zakráká. To jest dům a cesty chudých. Josefína by mohla plakati dnem i nocí, avšak jest mnoho práce v kuchyni a denně jest jí činiti zázrak oběda.

„Jezte,“ praví, když polévka jest již na stole. Slaná a vroucí polévka nastokrát lepší než slzy.

Den stíhán nocí vleče se za dnem a nepřichází žádné správcovo psaní.

Až po měsíci.

Poté bousovský mlynář Němec přijel do Nadelhot párem koní, a prohlédnuv mlýn, řekl Janovi: „Najmu jej, avšak nejsem tak bláhový, abych se uvázal platiti peníz, jenž byl

vyměřen vám. Jakkoliv je tento mlýn trochu zřízen, za mnoho nestojí, chci to však zkusiti. Pokud jde o vás, snad se dohodneme, nepomyslím stěhovati se do samoty, bude zde stárek Durdil, a chcete-li, vy.“

„Velmi rád,“ pravil Jan.

Bousovský mlynář byl chrapoun, jeden ze hřbetů, již nosí v koženkách prkenici napěchovanou stovkami a škrtí groše. Na jeho hlavě temenily se chlupy, stékající až na kabátec, a z nečisté huby draly se zvuky polnice. Vřískal jistotou, vytrubuje svou vůli po všech koutech.

„Zůstaňte zde,“ řekl Janovi a sám prolezl celý mlýn.

„Budete bydleti v jedné světnici, druhá komora bude stárkova.“

„Dobrá,“ odpověděl Jan, „ale řekněte mi, za jakých podmínek a jak mám pro vás pracovati.“

„Budete péci chléb, dám vám mouku a vy budete odváděti každého druhého dne čtyřicet bochníků chleba určité váhy; pokud jde o palivo, ještě se rozhodnu.“

Věc dopadla v ten rozum, že Marhoul se stal mlynářovým tovaryšem, aniž měl jiné mzdy mimo světnici a právo péci z Němcovy mouky několik málo chlebů pro sebe. Avšak Jan nemohl nepřijmouti nabídky.

„Zahrada a těchto několik stromů za mlýnskou strouhou jsou mé, leda byste je chtěl získat za zvláštní nájem.“

„Tato pláňata?“ pravil Jan, „nedbám o ně.“

„Jestliže se staráte jen o to, co vám nese užitek, nehodíte se příliš pro můj mlýn,“ řekl vousáč.

Jan odpověděl: „Věru, pane, nic si nepřěji, o nic se nestarám, než abych vydělal aspoň padesát zlatých. Pracoval jsem příliš dlouho ve mlýně zdarma a trochu jsem se i zmrzačil. Myslím, že byste nenajal nadelhotského mlýna před rokem, kdy tato trouchnivějící břevna nesla kryt, dokud ještě teklo střechami a na půdách hnila podlaha.“

„Hotovo,“ děl mlynář, „nejste k ničemu nucen a můžete odejít, líbí-li se vám. Avšak tento sad, ploty, zídky a celý dvůr nesmí zůstat v ubožáckém stavu, v jakém jsou nyní. Považte a rozhodujte se, co jest lepší, zůstat, nebo jít?“

— Nuže, Marhoule, vezměte zjara zednickou lžici i pilu a dejte se do práce; až bude čas, připomenu vám to a rovněž i stromy.“

Řka to, mlynář položil velikou ruku na rameno Janovo; Jan mlčel. Znenadání vzpřimoval se v něm jakýsi odboj a zvedala se slova, jež hrozila rozbítí dohodu sotva sjednanou, avšak tu přišla Josefína a Jan nepromluvil. Tak byla hotova mrzácká smlouva mezi Janem a mlynářem Františkem Němcem. Vousáč se otřepal, přežvykuje dobré pořízení, zalezl do bryčky, když byl dříve řekl i Josefíně, čeho si od ní žádá.

„Jeď,“ volal, a dvě koní dalo se v běh.

Jan, patře za ním, řekl: „Hle, tento mlýnský vlk, jenž by měl přebývati ve výhni pekla, mizí, jako by vjížděl do sněhového nebe.“

Tímto dnem skončilo se bídné a kormutlivé období Marhoulova nájmu, za něhož si Jan získal jména nesvědomitého dlužníka. Sedm hubených měsíců podobalo se sedmi kravám ze sna faraónova. Co bude dále? Navzdor špindířskému mlynáři Jan čekal s hnutím nové naděje.

Zanedlouho přijel do mlýna stárek; nevšímal si valně ani Nadelhot, ani Jana a jal se snášeti do své komory, co bylo jeho. Vojenské lůžko, ranec peřin, skříň a smetiště, o něž měl největší péči. Jan vypravoval, avšak z tohoto muže nebylo možno dostatí slova, táhl svou bednu, v níž se strakatila divá směsice krámů, přikyvuje mlčky k Janově řeči. Byl asi čtyřicítiletý, vyzáblý a odlesk nemoci, jež stíhá dělníky jeho cechu, znamenal mu tvář.

Konečně Jan přinesl poslední kufr haraburdí a nový příchozí, když usedl na lože uprostřed světnice, měl se k hovoru. Řekl: „Nebudu vám překážeti, Marhoule, nehledám nic než místo pro své věci. Jsem nemocen.“

„Ach,“ řekl Jan, „není nemocí, jež by se svým časem nespřavila; nač myslíte? Svět i Nadelhoty jsou příliš krásné, abyste v nich byl smuten.“

„Pah,“ odpovídal, „my, jež uskřípala smrt a jejichž plíce sprala do poslední špetky, nejsme již chrabří. Viděl jsem

chudáky pozvedati se naději i na smrtelném loži, avšak sám jsem moudrý nemocný.“

„Jakže, sotva jste přišel, sotva jste se dotkl mlýna, jenž na vás čeká, sotva ovát naši končinou, již ji zatracujete? Což je hrobem, a vy sám, což nejste živý uprostřed svých věcí, jež jsou tak rozmanité? Vaše pokora není než mátožný běs, jenž prchne na sto mil, až se mu postavíte tváří v tvář. Chtěl bych býti chasníkem, jenž má dosti prostředků, aby rozhýbal tuto rachotu, zní větší jistotou než slova.“

„Nepřišel jsem tak z daleka,“ odpověděl nemocný, „abych nevěděl o Nadelhotách málem tolik co vy, mistře, znám i vás podle vypravování.“

„Ano,“ přisvědčil Jan, „nyní už po několik měsíců, po něž mrzne, máme svízelný život, avšak předtím prodal jsem dosti chleba a neměli jsme nedostatku.“

„Vím to,“ řekl stárek, „teď mlynář bude prodávati váš chléb na táž místa.“

Jan vstal, a jako by byl silen, tázal se, žádaje zprudka odpovědi: „Kde?“

„Na mračské silnici.“

„Mysлил jsem si to,“ pravil Jan, „chce mne tedy zbaviti všeho výdělků. Bude prodávati chléb z mé peci mým zákazníkům a nakonec mne donutí, abych jel se psy a rozvážel jej jako tehdy, dokud býval můj.“

„Bousovský mlynář,“ řekl stárek, „není nadarmo dvakrát hrbatý.“

Od tohoto setkání s vousatým Němcem Jan poněkud zmoudřel, poznal žravost, lakomství a krutost tohoto obejdy, jenž nebyl nic mimo veliké klubko střev a plechovou hubu porostlou vousy.

„Němec, odřihost a škrtič troniček, je výjimka mezi ostatními, neboť nikde jinde nemají závory na hojnosti sýpek, když chudý s mošničkou jde si pro mzdu. Bousovský mlynář je mimo společnost, a tím spíše ať mě zle neodhání, aby moje čekání se neobrátilo v hněv. Jsem chud, ale již vím, čím jsem, a nebude-li chtíti zaplatit mzdu, rychle mu vrátím, co mi dává. Viděl jsem zlostníky i lakomce, byli

zelení svou vášní a nepodobní lidem, avšak tento vlk praví se býti mlynářem!“

Janovi se zdálo, že draví lidé nejsou lidmi, zatímco těchto zrůdných výjimek jsou širé a hluboké lesy. Pokud Jan byl pekařským mistrem, nepoznával těchto vražedníků, neboť nepracoval za mzdu.

„Jene,“ pravila Josefína, „zdá se mi, že obracíš, nikdy jsi nevyváděl ani dluhu, a nyní žádáš více, než ti bylo slíbeno.“

„Nikdo nebyl mým větším dlužníkem než mlynář a nikdy jsem neztrácel více,“ odpověděl.

Po pět let Jan zůstal v Nadelhotách Němcovým pekařem, po pět let se vlekl tento spor a pět let rostlo vědomí křivdy.

Za dveřmi, na něž byla přistavena skříň, po celé noci nařikával nemocný stárek. Ach, lože souchotinářovo, louže strašného potu, jámo jen stěží přikrytá, jež každé chvíle hrozíš otevřítí se do hlubin hrobu. Avšak nemocný Durdil přece vstával ze svých hrůz a měl se k malátné práci. Tu přicházel Jan a dělal s ním. Bylo mu nositi pytle, sypati obilí, spouštětí a zastavovati mlýn.

„Jene,“ říkával, „kdybych nebyl u tebe, náš mlynář již dávno by mne vyhnal, vždyť konáš více než polovinu mých prací.“

Jan se smál. Mlýn klepal, pec žhla a nad nadelhotskými lesy vzlétaly dny jako oheň a mračno a mráz. Při světle tohoto času Jan byl šťasten. Výšiny se nepozvedaly, ani se neotvírala propast pod jeho nohou, zůstával na svém místě, jsa téměř uzdraven ze svého bláznovství. Čtyři sedali ke stolu: Josefína, stárek Durdil, Jan a Jan Josef. Jedli polévku a všechno, co lze vařiti z mouky, jedl i nemocný, neboť kolem mísy býval shon. Tak hodovali, sytíce se jako ti, kdo poznali hlad.

Janu Josefovi bylo již jedenáct let; stal se mládcem z těch, již jako andělé z toulců štěstí metají šípy po všem, co vidí. Zedraná čítanka s jakýmiisi nevýslovně špinavými sešity, stažená řemenem, visela na hřebíku a z ní čouhalo pero s nožičkami roztaženými, jako by věčnost kráčela do

Říma. Jan Josef byl více skotákem, kočím a práškem a nezbýval mu ani okamžik času, aby pohrávaje si s násadkou, hotovil učitelské čmáranice. Vstával o páté, a sotva se oblékl, vyháněl kozu, aby ji pásal až do sedmé. Často hnával vemenatou straku daleko z dobré pastvy a málem až k nadelhotské vsi, aby se setkal s ostatními pasáky. Byl rváč a vpadal v hromadu kluků hotov práti se, křížkovati, tahati se, honiti a býti bit. Zatímco pasáci toto vše vykonávali, zrazené kozy lezly po suchopáru, hněvem dupajíce zemi. A tu jakási bystrá hlava poskytla jim sousta, aniž se hnuly z místa. Vzav provaz, kluk sehnul mladou olši a uvázal ji, aby koza mohla žráti z koruny stromu. Rvaly olšiny, zatímco hajní ve svých přfbytcích se oháněli holí a učitel ostřil pero. Konečně trest, jenž třeba kulhaje, kráčí vzápětí, je stihl. Hle, probuzený luk již střílí a koza, důmyslný šíp, je vržena v prostor! Kvilte, vody potoka Páris, třešte se, pasákové! Visatec, vznášeje se jen stopu nad zemí, zdál se hynouti od své oprátky. Pomekávala jen slabě tato kozička, a vypustivši vodu ze zděšeného měchýře, jala se stoupati na nebesa kolmo a mohutnými skoky.

Avšak Jan Josef ji uviděl a zařval, ukazuje zdviženým prstem tam, kde visela.

Nuže, zachránili ji, a jako by tato příhoda nebyla dosti hrozná, i nadále ohýbali olše a vázali k nim kozy.

Klukům se nezdá nic nedotknutelným a kazí mladé stromečky s rasovstvím hodným zkrvavené ruky. Vybírají hnízda, kroutí hlavy mláďatům, trápí mouchy i kozy obecné, nic nedbajíce l z mravů, jež se třpytí na výročním vysvědčení, připomínajíc lesk blýskajícího se kopí po dobrém boji. Jan Josef byl jeden z těchto hulvátků. Čert dávno vzal anděla, jenž přelévá moře u velikého válu. Teď se rachtá v bahně mnohých vod, tu strojí mlýnek na struze, tu štve veverka, o níž lže ostatním klukům, že je ochočená, tu se rouhá tento bezbožník, kadě a moče na místech otevřených ze všech stran. Starý Jan bůhví pokolikáté ho zpražil řemenem, ale kluk vždy a vždy se vrací černý jako uhel, zmáchaný a potrhlý. Bývá sedm hodin, když zhltně

snídani a maže do školy, tiskna na chrabrých prsou děsnou čítanku a děsnější sešit. Ovšemže přicházívá často pozdě, tu je mu státi na místě hanby jako ospalci. Činí toto pokání tak, aby ti, kdo ho vidí, zmodrali tutlaným smíchem. Pan učitel, dědeček, jehož bezzubá brada se tetelí na konci obličejce, miluje jednoho každého z těchto vrahů pěnkv, a když káže potřeba, vysolí jim na napjaté kalhoty pětadvacet. Tu mužiček řve a vydá řeky pláče, aby, až se starý pán obrátí, vyplazoval jazyk. Pahorky a lesy nadelhotské, vidouce tuto krutou spravedlnost, šhubnou sebou. Ale již přichází hodina počtů s prstem na šišatém čele a hopsá a jezdí po mládencích, vtlokajíc do divých hlav to a ono ze své nauky. Maličká dětátka v prvních lavicích močí strachy, vidouce číslo a tři nuly bachratěti za sebou, ale Jan Josef je čte; sčítá, odčítá, dělí i násobí všechny znaky, jež znamenají počet. Zatímco malá robátka zevlují, podpírajíce mouličky, místo co by měla opisovati *i* a *e*, vkované strašnou silou do tabule, oddělení Jana Josefa stíhá početní pravdu. $9 \times 9 = 81$.

Učiteli, nejstarší příteli této pětadesátky dětí, kdybys viděl svou třídu po třiceti letech! Z holčiček s tuhými copánky v zátylku jsou ženy snad vesměs chudé a tvoje moudrost jde s nimi. Tvým uměním čtou psaní svého syna, a rozpomínajíce se těžce jako tažný kůň na svobodu, budou opakovati to, co jsi řekl o daleké hvězdě, jež vzchází v tu šťastnou chvíli, kdy konečně drží v náručí své dítě. A z těchto holomků, z těchto vrahů čermáků a sýkor stanou se chlapi mírní a smutní jako všichni dělníci.

Ale již znějí kantorovy housle a třída huláká: Nade mlýnem, pode mlýnem husy se pasou. Řvou zajisté o nadelhotském mlýně, neboť tento stroj je znám a všechny ostatní jsou daleko a nikoliv tak krásné.

O poledni kluci a děvčata se vyhrnou ze třídy, ale Jan Josef a několik školáků, již jsou z daleka, nedošli by domů a zpátky za jedinou hodinu mezi dvojím vyučováním. Zůstanou tedy ve školní světnici a obchodují chleby, v nichž jsou vyhloubeny důlky plné sádla.

O třetí hodině chodívali domů a jejich křik proniká lesy i nebesa.

Jan Josef nemíval nikdy ani krejcaru, a přece každé neděle mu stárek dával šesták. Chlapec užíval těchto peněz, jako by byl starým Janem. Kluk, který se rvával o sousto, aniž mu vždy náleželo, se srdcem ochotným zmužile a bez lítosti pozbýval svých několik krejcarů, nevěda jak, neboť je rozdal, rozpůjčil a vydal nenáležitě.

Jan byl v nadelhotském mlýně již na sedmý rok, nesnil již tak lítě, nicméně nezmoudřel, leda o poznání, že mlynář Němec žádá jeho práce zadarmo a bere mu chléb. Toto pomyšlení rozjířovalo ho hněvem. Kdyby byl Jan vracel mlynáři, co on mu dával, mlynář by byl táhl z Nadelhot se zplihlými kapsami, avšak Jan pro něho dobře pracoval, a pracoval dvojnásob dobře, konaje mnohou dřinu i za stárka.

Janovi zbývalo z každé pece pět bochníků, ty byly jeho, mohl je prodati. Z této mzdy Jan Josef nosíval dva chleby, když šel do školy, a každé soboty vybral za ně peníze. Dva bochníky prodal Jan a pátý snědli. Dvakrát či třikrát do roka se událo, že Jan ušetřil něco mouky a napekl deset bochníků, tu je rozvezl se psy, a vrátiv se, vytáhl z vozíku šátek pro Josefínu, jakousi hloupost pro Jana Josefa a láhev pálenky. Pili ji v komoře Durdilově, zakoušejíce radost, jež suď jak suď přebývá na dně láhve.

Avšak Josefína nedala se potěšiti nenadálými výdělky, neboť to již nebyla stará jistota. Nevěřila Janovi ani náhodám.

Durdilova komora měla jediné okno; tudy vcházela strašná noc souchotinářova a ráno, jež se ozývá zpěvem kohouta. Nemocný zlomen ve hřbetě zdvíhal se z cucků lůžka, zevluje na ně celé hodiny. Bývalo temné a bývalo hvězdnaté. Oheň horečky dýmal z chorého těla a sršel světlem obrazů, teprve jitro zvedalo úděsného spáče ze sna.

Vstal, chopil mlýnskou lopatu a držel se jí, jako se ten, kdo tone, drží stébla.

Naděje ftiziků jej mýjela, zoufal si slyše svištěti vteřiny podobné smrtelným šípům. Láhev kořalky má něco síly a něco síly je i v Janově řeči, když mluví o daleké budoucnosti. Durdil přijímal tyto hostie, ale rozplynuly se jako milosti. Lze věřit mnohým nesrovnalostem a krásám, avšak tělo jest tělo.

Vstaň, vezmi lože své a choď, kdo vyřkl toto strašné rouhání? Opakoval jsem všechny příkazy svému duchu, ale nevzlétl, nejsa víc než dech mých plic. Ach! Lože mě unáší a plyne se mnou do říše mrtvých.

Marhoul přicházel k nemocnému a říkal: „Františku, rozpomeň se na některé jaro, což nejsi tím, čím jsi býval?“

Jan byl knězem Františkovým a Josefína byla jeho lékařem, srovnala stárkovy krámy očistivši je z desítileté špíny, sušila jeho pot a prala chrchle, jež metal do kapesních šátků. S ní přicházelo ráno a úleva, kdežto Jan přivodil leda chvíličku rozjítření.

Jaká přátelství mohl uzavíratí muž již odsouzený? Děkoval Janovi i Josefíně, mysle na odkazy zemřelých, jakkoliv neměl nic mimo hadry, jež nashromáždil, dýmky, součásti jakýchsi strojů, lihové vaříče, pasti, provazy, krabice bez víka, staré svítilny, něco rozbitého porculánu a mincí ražených na paměť svěcení mostu, těch bylo deset. Opatroval

toto haraburdí vláčeje je z mlýna do mlýna a nebyl by připustil, že nemá ceny. Snad se na něm třpytily odlesky šťastných let.

Galej, otročí loď, je děsná, avšak její zrcadlení na hlubokém moři a tvar, jež vidíš stoje na břehu, když odplouvá, jeví se ti velkolepým. A pohled umírajícího je dlouhý třicet let! Robotárny, kde se dřel, spal a jedl, byly krásné z této dálky a koruna slunce zářila nad nimi.

Tato zima jest nejzazší břeh. Nic, jež se plazilo za Františkem Durdilem čtyřicet let, se konečně v Nadelhotách utváří a sevře v ticho a hranol rakve.

Jednoho dne nemocný nemohl vstáti. Marhoulovi již posnídali, a hrneček Františkův přikryt pokličkou doposud stál na plotně. Když nepřicházel ani o šesté, paní Marhoulová řekla Janovi: „Podívej se do komory, stárek snad stůně.“

„Pah,“ odpověděl, „včera byl veselejší než jindy; donesu mu snídani.“

Vešel rozvíraje široce dveře a dupaje, jako by nesl na svatební hostinu džber vína. Ale bylo mu brzy umlknouti. Vyšel po špičkách a přivedl ženu k Františkovu loži. „Umírá,“ řekl klada ruku na její paži, „nech peřiny peřinami, nepřekážej mu, odchází již.“

Lůžko umírajícího, úděsný kočár bez pohnutí ujížděl k branám smrti. Viděli stékati roztavený pohled Františkův, jenž neměl dosti sil, aby se vznesl. Jan usedl na pelest a vzal ruku umírajícího do své dlaně. Avšak nenapadala ho pražádná veliká slova, když k němu mluvil.

V šedi tohoto prostoru smrti vznesl se hmyz bzuče, venku se honil studený vítr a obzor na východě proražen světlem otevřel se v tu chvíli v nebeský prostor.

Jméno jakési vesnice, o níž mrtvý vypravoval, vracelo se na Janovu mysl i opakoval je.

„Vstaň,“ pravila Josefína, „či lépe, poklekněme, neboť umřel.“

Umyli jej, oblekli mrtvolu a pod hlavu mu dali polštář Jana Josefa.

Zde leží dělník a hvězdy se naň nesypou, ba ani kvítí.

Neměl žádného sdělení naposled a žádnou pravdu nezůstavil za sebou. Jeho dílo je dávno prodáno. Snad ani nežil, je neznám, nikomu nic není po tomto mrtvém a Jan sám mu uchystá rakev.

Jaké vojsko umrlců by musilo ležeti, jakou ranou by musil zníti pád těl, aby byl slyšán?

Ale dochroptí jeden po druhém v koutech, na slánič, nemajíce v rukou nic než cípek hadru.

Příštipkář v Nadelhotách zanechal své práce a otevřel kapli, aby vyzváněl umíráčkem.

Zvoneček kašle a kvílí, a kdo jde, staví svůj krok, a kdo pracuje, přeloží svůj nástroj z ruky do ruky a ustane na chvíličku.

Zemřel chudý. Nic neměl, nic neměl.

Vesnice cedí lítost a heká směrem k nadelhotskému mlýnu.

Zatím Jan zařídil věci na úřadech a sjednal vše, co se vztahuje k pohřbu. V ten den nadelhotský mlýn stál, a jakkoli to byla středa, den, kdy Jan měl péci čerstvý chléb, pec zůstala temná. Josefína prodlévajíc u mrtvolý nemohla se přemoci, aby neplakala. Zažehla svíce. Komora mrtvého byla umyta a krámy srovnány na stůl, nyní mohly kráčeti tři dny, jimž jest projíti od smrti k pohřbu.

Již minuly a Jan zatloukl víko rakve, aniž kdo mrtvého líbal a rval z jeho lože a křísil kvílením a pláčem. Několik příbuzných, utahaných dálkou, již bylo jim projíti, choulilo se u nohou rakve.

„Tedy je mrtev! Šli jsme dosti daleko, abychom to viděli, a je tomu tak. Vaše zpráva byla pravdivá.“

„Jak zemřel?“ ptala se paní s dítětem, jež bezpochyby plakala prvního dne, ale teď se jí nedostávalo slz.

Jan vypravoval a Josefína vařila kávu, neboť je nutno jísti i ve smuteční dny.

Konečně čtyři mužové zdvihli rakev a průvod se hnul. Klopýtavě a těžce kráčeli nosičové a ostatní se vlekli, jako by byli chromí.

Zde jest otevřený hrob, pojďte, pojďte.

Přitahoval rakev a hrstku smutečných hostů, až se se závrátí a s mrazením schýlili nad něj. Jáma či důlek, nic více než několik hrstí vyhrabané země, zhltna tvůj strach. Spi, spi! Tvoje mlýny jsou daleko, tvoje věci jsou opuštěny, ale tvoje ustavičná samota je rozražena společenstvím smrti. Vejdi v ten zástup, vstávej!

Kněž blekotá modlitbu za zemřelé a jest mu ustati, když vítr, naříkač patetičtější, se zvedne nad hřbitovem.

Jan s Josefínou a Janem Josefem vyšli ze hřbitova těsnou branou, nadelhotská pole a lesy, staroznámy kraj ležel kolem. Bila třetí hodina a Marhoulovi spěchali domů. František Durdil byl pochován, plakali pro něho, avšak nemohli zanechatí svých prací déle než po tři dny.

Vrátiv se domů, Jan vymetl pec, a když ji rozpálil do stejnoměrného žáru, sázel chléb a pekl. Jeho tvář hořela a rozpálenou rukou držel násadu, spěchal. Bylo mu zažehnouti oheň ještě za dne, aby spálil dvě pece a ráno mohl vyjeti s chleby. Prohrábl rošt a jal se rovnati opálky, když tu uprostřed práce vešel do pekárny mlynář Němec.

„Hola, pekaři,“ zavolal na Jana, klada velikou nohu na svoji lavici jako zloděj, jenž se vkrádá do nebe a podvrhnuv zástěru stojí tam na ní. „Pekaři,“ řekl, „chtěl bych s tebou promluvit o některých věcech, neboť teď, když Durdil je mrtev, kdo bude mlíti v mém mlýně než ty? Víím, že jste zpola rozkradli obilí, jež jsem vám svěřil, a víím, že jste z mého jedli a krmili vepře, a přece jdu k tobě, abys zůstal na svém místě. Jestliže ses pletl stárkovi do řemesla, starej se nyní o mlýnek sám, je dosti malý, abys to zastal. Budeš-li jísti jen ty z tohoto koryta, ubude méně. — Nuže, Jene, jsi srozuměn?“

„Srozuměn,“ odpovídal, šhubaje zástěrou, „srozuměn? Co je rozumného na tom, co pravíte? Mám pracovati za dva dělníky, když moje mzda je menší než žold vojákův? Mám vás vykrmiti svou prací, až vám bude košile malá? Pravíte, že jsme brali obilí a vaši mouku; což jste obého nevážil dosti lichvářsky?“

„Nuže,“ odpověděl mlynář, „tento stav jest již skončen,

co jsi vzal, je tvé, nechci tě stíhati pro nějaký věrtel žita, jež jsi ukradl, tak tomu bývá ve všech mlýnech a jest mi počítati s tou ztrátou. Nyní však chci, abys mlel sám, neboť je lépe míti jednoho zloděje než dva. Zůstaneš, a abys nezchroml, když při veškeré bídě jsi se nezbyl staré zahálčivosti, pošlu ti do mlýna práška.“

„Ach,“ chopil se slova opět Marhoul, jehož jítřila drzost mlynářova, jako vítr rozdmýchává plamen, „ach, kdo jste, že mi chcete rozkazovati? Kdo to neví? Kdo vás nezná? Jste pouhý šibal a lichvář, jenž vládne svými pytli, ale nikoliv lidmi, nikoliv lidmi!“

Němec, znamenaje, že Janem lomcuje zběsilost, sám se již neovládl a vykřikl: „Jakže, to pravíš ty, jehož jsem zdvihl z bídý a vykrmil?“

„Ano, pravím to já, pekař, jehož jsi málem snědl, lidožroute.“

Po chvílce mlčení mlynář popadl dechu a mluvil: „Dovedu uchopiti býka za rohy a hada za hlavou. Sbírej se a táhni! A ať mi nedíš slova, všiváku, nebo přísámbohu tě udeřím.“

Tu Jan obrátil se k němu s lopatou zdviženou nad hlavu a řekl: „V tu chvíli odejdeš ty a já zůstanu.“

Kdyby byl jeden z nich postoupil, kdyby byl pohnul rukou, byli by na sebe padli a byli by se váleli v prachu pekárny. Již umlkli, ale nad nimi planul krvavý hněv a ještě dlouho hrčel mlynáři v hrdle. Vyšel ze stavení a za nějakou chvíli bylo viděti, jak spěchá, postrkuje své břicho k Bousovu. Zatím mlýn stál na starých místech a Jan, zaryt v pekárnu Němcovu a dýchaje plamen peci, hrozil zařatou pěstí. Teď se nepodobal bílému pekaři, jenž se smává a volí obezřetně slova, aby ti řekl, co bys rád slyšel. Ztichni, Jene Josefe, a Bosko a Done, usaďte se! Jako posupný kovář stojí u své výhně a ohořelou násadou bije do hromady polen.

„Což jsem tak bídný, abych nemohl říci svého mínění, což jsem se prodal za pět chlebů? Za cenu této dřiny budu živ, byť bych pracoval i u pekelných kotlů.“

Tu přišla Josefína, a vloživši chladnou dlaň na jeho

hněv, odpověděla mu :

„Všechno, co řekneš, Jene, je málo. Až se otevrou dveře tohoto mlýna, kam půjdeme? Zlost je jediná chvíle, avšak jídlo a byt jsou čas. Jericho nepadne křikem.“

„Věc je rozhodnuta,“ řekl Jan, „nezůstaneme v Nadelhotách. Je opět čas, Josefino, abychom vzali své věci a stěhovali se.“

„Nelituji toho,“ odpověděla, „ale jinde nebude lépe. Jsme chudí a jest nám sloužiti na všech místech, neboť tento Němec, o němž pravíš, že je jediný, všude nás očekává. Víím, že je staré nepřátelství mezi pánem a dělníky, mezi bohatým a chudým a sloužiti že znamená býti zároveň odírán a hanoben.“

„Tyto věci tebou hýbou a ponoukají tě k potupě světa,“ pravil Jan po chvilce mlčení, zvedaje oči bez brv. „Což není dosti na jednom zlostníku a zabijechu lidí? Byl jsem mistrem a čtyři dělníci pracovali se mnou. Nuže, víím, že se mýlíš.“

„Nikoliv, Jene,“ odpovídala, a pohlédnuvši do jeho rozjítřených očí, zoufale cítila, že všechno se tříští o tohoto zbesilého dobráka. Stál zde opřen o okraj pekařských necek a již nezbývalo nic ze starého Jana, jenž si vykračoval v plátěnkách po náměstí a zpíval v hospodě na Hlíňankách. Byl šedivý jako popel, jakkoliv tohoto měsíce minulo mu třicet šest let.

„Věřím,“ řekl, „že mimo několik krkavců jsou na světě lidé, a chci s nimi pracovati, zapomněla jsi, Josefino, na silniční dělníky, na Ruddu a na Deyla a na všechny ty, již nám doposud pomáhali.“

Josefina, jsouc naplněna náhlým záštitím proti mužově tvrdohlavé lásce, děla :

„Věř si svým zjeveným pravdám, věř svým hloupostem, jež jsou méně než slina. Nepodají ti krapet vody tvoji dobří lidé a nepodali by ho Deylovi ani ostatním, o nichž jsi mluvil. Avšak víím, že ani andělští jazykové by ti nesjednali jasna, nuže dřepni si přede dveřmi a čekej raději, až slétne nějaký zázrak, než abys věřil těmto vydřiduchům. Vždyť jsi pracoval dnem i nocí, sotva jsi ulehl, již ti bylo zase vstáti,

a byla jsem to já, jež tě budila. Za pět let jsi, Jene, zestárl, a kdyby nový mistr byl tak dobrotivý jako Němec, zemřel bys dříve, než Jan Josef půjde k odvodu.“

„To vše,“ řekl Jan, „mluvíme nad hrobem téměř otevřeným, snad bych byl nejednal s mlynářem tak příkře, kdyby nebyl přišel právě v den Františkova pohřbu, a snad bys byla nepřipadla ani ty na to, co pravíš. Ostatně jitra je moudřejší večera.“

„Jdu,“ odpověděla, „avšak přemýšlej o tom, co mi ráno řekneš.“

Z přístěnku brala se Josefina chodbou mimo komoru mrtvého a vešla do kuchyně. Pach oběda válel se v prostoru několika krychlových metrů jako dým obětí. Což ho nestrojili za poslední peníze, což nebyl skvělý, a smuteční hosté což se nepodobali shromáždění, jež se sešlo vyprovoditi bohatou mrtvolu? Josefina kladla do dřezu pozůstatky slávy příliš prosté, aby je sama nazývala tím jménem. Bylo jí stydět se za ono málo, jež dala. Paní s dítětem a Františkův strýc nedostali masa, neboť jakýsi jedlík málo dojatý vzal jejich dílce. Ach, mnoho odřfkání bylo ve smuteční hostině, a nakonec jen stěží zbyla ubohá kost pro Jana Josefa. Mnoho tklivosti bylo v těchto hodech chudáků, jež zapáleny hladem měly se vznésti na nebesa jako kouř a oblak obětí. Jas, jenž Josefíně vzcházel po dobu chudoby, nečinil věci krásnějšími, než jsou, netřpytil se na nádobí a neproměňoval jich jako vidění Janovo. On byl zajisté na hostině Františkově, ale Josefina, strůjce oběda, zůstávala jen služkou, jež vydá počet z této neobyčejnosti a nakonec vynese splašky a pomyje psům. Jestliže ostatní vzpomínali na mrtvého, ona sytila živé. Pět zlatých stál tento zázrak, a každá zlatka vydala méně než rybička a chléb, když divotvorce sytil zástup.

Sklízela nádobí, a dříve než byla hotova, vrátil se Jan Josef.

„Kde jsi byl?“ zeptala se ho, a hoch postrašený hrůzami pohřbu a maje oči navrch hlavy, odpověděl jí, že stál venku.

„Již nejsi tak mlád,“ pravila, „abys pobíhal kolem mlýna,

lelkuješ na dvoře a lelkuješ ve světnici, avšak tvůj otec se stará, co bude dále, a rád by slyšel jméno řemesla, jež si zvolíš. Bude ti málem čtrnácte let.“

Tu pohlédla na chlapečka, zrousaného sněhem. Staré kalhoty Janovy, samá záplata, vzdouvaly se na jeho nohou jako plachta námořnickova a k oděné kazajce se chýlila tvář plná pláče. Toto dítě se podobalo svým rodičům, oblouky srostlého obočí znamenaly je smutkem Josefíni-
ným a z jejich stínu pronikalo věčné rozjítření Janovo.

„Chci býti pekařem,“ odpověděl, „chci býti takovým pekařem, jakým je otec, a chci se učit doma tomuto řemeslu.“

„Budeš dělníkem,“ pomyslíla si Josefína, „neboť ses jím narodil, právě jako dědičné kníže se rodí knížetem.“ Po chvílce mlčení, za níž stavěla své hrnce na stará místa, obrátila se k chlapci, a rozpačitě, jen zpola jej objímajíc, řekla mu:

„Jdi, maličký, a řekni Janovi, že se ti líbí jeho řemeslo.“

„Tak,“ odpověděl mu Jan, „když Josefína se již popekařila, budeme tři, ty, ona a já. Sedni si k peci, avšak nikoli sem, což neznáš svého místa?“

Záře vybuchovala až k nohám Janovým, stál zde mlčky, zatímco jeho duch sestupoval za Františkem v oblast strašného ticha. A jako by byl hlasem smrti, proti svému obyčejí mluvil, posmívaje se chlebům a hladu.

„Zanech toho, zanech těchto nuzáckých řemesel, dříve než si je zamiluješ. Kdyby ses opíral o vandráckou hůl a kdybys nosil po vesnicích mošnu místo chleba, dojdeš stejného cíle, neboť každá cesta se propadá ve smrt. Konec je označen dvěma dřevy. Patře na toto znamení a pamětliv obludné hospody, v níž ti chystají nocleh, zděšš se méně.“

Jan obrátil krvavé oči z ohně a uviděv, že chlapeček usnul, vzal jej a nesl na lože, zapomínaje na vše, co řekl. Když byla již noc a chystali se ulehnouti, Jan, svlékaje řemeslo, děl Josefíně:

„Dnes mi Jan Josef řekl, že by chtěl býti pekařem, avšak já, Josefíno, toho nepřipustím, věř mi, že nikoliv. Styděl

bych se zanechati ho v louži, v níž sedím.“

„Co chceš učiniti?“ zeptala se paní a tu Jan v rozletu své potřestěné víry odpověděl:

„Chci, aby si vydělával jinak svůj chléb, nebude pekařským dělníkem, ani mistrem, ani mlynářem. Půjde do latinských škol. Vstoupí do koleje!“

Janovo srdce se šířilo a plno hlasů otevřelo se velikým slovem:

„Stane se z něho pán!“

„Vím, čím bude, a netáži se na to,“ pravila Josefina, „bude dělníkem, toť vše.“

„Avšak pravím ti,“ odpověděl, „že Jan Josef bude studovati na latinských školách a stane se tím, čím se mu zachce.“

„Chci rovněž, aby chodil do škol, neboť koneckonců je k tomu nucen až do čtrnácti let, avšak nevěřím tvé naději.“

Jan neodpovídal; octl se opět v opilém jasnu, a když zvedl hlavu, kterou byl ukryl v rukou, podíval se na Josefínu očima slepýma z lesku snění.

Tu Josefína vstala, a přistoupivši k němu, pravila jasně a určitě, jako by ryla svá slova v spěš:

„Bude nádeníkem.“

„To jest právě to, čehož se hrozím,“ odpověděl, „avšak nebude jím, učitel praví, že může studovat právě tak dobře jako kdokoliv jiný.“

„Nuže dobře,“ děla, „zkusme toto pochybné štěstí, jestliže v ně věříš.“

Venku se třpytil sněh, a když zhasili lampu, mrtvý paprsek měsíce dotkl se spáčů. Toto jest prvá Františkova noc na hřbitově. Kdyby aspoň na zídce krákal havran a márnice kdyby duněla ranami hnátů. Avšak žádný hlásek se nezvedne a mráz padá z hvězdného prostoru. Ó, nepohnutá pole, bouře času a širé výhně prostoru. Jednou osiřelé dítě hrabalo špendlíkem, ale hrob byl prázdný a nebe bylo prázdné.

Avšak měřme tyto hrůzy malými hodinkami, jež zhotovil potrhlý hodinář vtloukaje v ně poměrné pravdy. O šesté

prostor splaskne a čas se sesuje v pracovní hodinu. Kolem dělníků bude dílna a Benešov a Nadelhoty. Hvězdy pomínou a mrtví pomínou, neboť zazněla kladiva a opět klepe mlýn a kysá chlebové těsto, abychom jedli.

Noc přešla, je den.

Jan vstal, oblékl se, a naloživ chléb, řekl Josefině: „Dojedu až do Benešova a poptám se po nějaké práci, snad se nevrátím s prázdnou.“

„Jdi, avšak kdyby přišel mlynář, co mu mám říci?“

„Řekni mu,“ odpověděl, „aby si hledal jiného nádeníka, řekni mu, že jsem jel naposled s chleby.“

Potom vzal Jan řemení, strojil psy a zapřahnuv je vyjel. Co na tom, že se bořili do sněhu, bylo nutno jeti. Don a Bosko táhli nezvedající hlav. Most byl již spraven a pod ním mokval proud, šíraje led i sníh, zvěř, přeběhnoucí pláň, zůstavila ve sněhu mnohou stopu, avšak Bosko a Don ji míjejí bez povšimnutí. O sedmé dorazili do první vsi a pekař se loučil:

„Již k vám nebudu jezdit, paní, nepohodli jsme se s mlynářem a odcházím z Nadelhot.“

„Tak,“ pravila hokynářka, obnažujíc jediný tesák, „já však nemohu kupovati ledajaký chléb, zpackaný tovaryšem sotva po vyučení; řekněte to, Marhoule, svému mlynáři. Moje peníze jsou dobré, nuže, ať si rozmyslí všechny pošetilosti.“

„Já, paní,“ vece Jan, „mlynáře již neuvídím.“

Tu panička popustila svůj zub, bojujíc za Jana, neboť nepřítel byl příliš daleko.

„Sbohem,“ řekl Jan, „pročpak jste nepřišli na Františkův pohřeb, což jste to nevěděla?“

„Ach,“ pravila, „jsem již příliš stará na pochůzky v tomto nečase. Nuže, jestliže zůstanete někde nablízku, Jene, přijďte k nám.“

„Děkuji,“ odpovídal, a zakoušeje radost z těchto pohnutých řečí, spěchal dále podél posněžených plotů, a kdykoliv potkal někoho známého, znovu bylo mu říkati: „Odcházím z Nadelhot. Dnes naposledy vezu svůj vozík.“

Oživen jednáním, jež po pěti letech pevnou nohou vstoupilo do Nadelhot, Jan se smál tváří nepřiměřenou okolností a všem, kdož ho viděli, se zdálo, že tento starý a mladý hoch snad přebral kořalky.

Vrátil se domů, aniž se tázal na jediném místě po práci, a opět nevěděl, jak odpovědět Josefíně. Vykonal vše, co mohl, když zpřevracel všechna slova hádky s mlynářem tak, aby mohl zpražiti toho, kdo již neslyší.

Jan protáhl údy zchromené prací a opět se mohl rozhodovati ve svých myšlenkách pro kteroukoliv pevninu a kterékoliv město i dům.

„Zanechám Nadelhoty, ať zde zcepení a rozpadnou se v prach. Josefína, Jan Josef a já vyjdeme odtud.“

Jan se zastavil před náradím, srovnaným na hromadu, jako by to byla válečná zbroj.

„Ano, sklesne na mysli hrdina z bousovského mlýna, až najde Nadelhoty prázdný, a já se zaraduji. Jako činil mně, stane se jemu, a sem přijde muž, který bude špatně hospodařiti s jeho obilím i moukou, a mlynář, kdysi bohatý, bude utíkati ze svého sídla, až majetek bude rozkraden a promrhán.“

Sebe sama Jan viděl pokryta slávou po dobrém boji, jež nebojoval, ale snil, zatímco závory bídy uzavřely jej navěky, neboť v něm nebylo rozumu. Potloukal se ve snění, hledaje odpovědi, jež by řekl mlynáři, až opět přijde. Ale na druhý den, když Němcova bryčka zastavila v Nadelhotách, Jan zůstal něm, a mlynář volal a pravil:

„Z cesty, Marhoule, což jsem ti neřekl, abys táhl? Byl jsi příliš dlouho v břiše tohoto mlýna a příliš dlouho jsi žral z jeho zásob, nyní tě vydávám a půjdeš. Klid se, což na tebe nečeká pastouška a soudruzi na silnici? Nuže, hýbej se, nakládej nečisté krámy a vyjeď se svými psy!“

Teď všechny víry a vlny slov přešly přes Janovy rty a řekl mu všechny odpovědi, které vyrobil, ale naposledy přec mluvil mlynář.

„Zde беру klíč,“ řekl, vytahuje jej z dveřního zámku, „a o třetí se vrátím, abych zamkl svůj byt. Ještě dnes

v noci bude zde spáti někdo jiný, zatímco ty, Marhoule, si usteleš na rozcestí.“

Tma je obraz bídy beznadějně a nezbytně a Jan viděl, jak se valí, stíhající jeho káru. Němec nepřišel o třetí hodině, ale Jan na něho již nečekal, něco nábytku ukryli v nadelhotské vsi v selských stodolách a peřiny a šaty vlekli psím potahem silnicí k Benešovu. Mlýn zůstal prázden. Josefína s Janem nesli rance a Jan Josef jel se psy.

„Za pět let,“ řekl Jan, „z nadelhotského mlýna nezbude nic než kamení, doubek bude růsti z mlýnice a stavení se stane lesním pahrbkem. Zvedne se návrší na těch místech a bude tam pustnouti les.“

Josefína šla mlčky. Na okrajích silnice houstla již noc, brali se stromořadím jako hmyz, jenž leze mezi stébly trávy, a Janův hněv se maličko blýskal jako světélkování mušky.

Konečně došli. U tržiště na břehu města stojí hostinec, starý a poplivaný kramáři, již zde noclehují. Svítlna, vkovaná ve střed zeleného věnce, ronila trochu záře, stékaající po zdi. Nápis byl smazán a dveře zamčeny. Nicméně pocestní stanuli před touto hospodou a Jan zabušil na vrata. Čekali, zatímco ticho se vracelo na své místo.

„Myslím, že není více než osm hodin,“ řekl Jan.

„Je pozdě,“ odpověděla Josefína, a tu je obešel strach a jali se tlouci, až se uvnitř domu něco hnulo.

„Hola, hospodo!“

„Nuže,“ odpověděl hlas zevnitř, „co jest?“

„Chceme u vás spáti.“

Hostinský stanul proti nim, zvedaje nad hlavu zlodějský kahan.

„Ach,“ pravil, „to jsi ty, Marhoule?“

Jan odpřáhl psy a vtáhl vozík do síně.

„V této hospodě,“ řekl, vcházeje do nálevny, „budeme spáti jako doma.“

Josefína chystala lože.

„Máte svoje peřiny a nepotřebujete nic mimo slamníky, zde jsou, nuže, snad to není mnoho, žádám-li za nocleh šedesát krejcarů. Kam dáme psy, Marhoule?“

„Venku je mráz,“ odpověděl Jan, „snad by mohli zůstat ve světnici, pane?“

„Jste zde sami, ať tedy zůstanou,“ odpověděl.

Josefina ustlala žebrácká lože a spali. Ráno Jan, nevěda, kam by se obrátil, vyhledal Ruddu.

„Vrátili jsme se,“ řekl, „a jsme hospodou na Špitále. První noc jsme spali dobře, avšak nemůžeme zůstat dlouho na tom místě.“

Sodovkářův nos se pohnul a za ním kráčela hlava. Řekl:

„Na co jsi, Jene, myslil, opouštěje Nadelhoty? Přál jsem si, aby ses vrátil, avšak nikoliv takto, Jene.“

„Kolik máš peněz?“ otázal se po chvíli, a Jan odpověděl:

„Tři zlaté.“

„Nuže, šetři těmi penězi, opatruj je a drž pevně.“ Řka to, sodovkář vykročil ze své díry.

Již se vrátil s třemi zlatými a pětiletým hladem. Nemá ani práce, ani komory, kde by spal, a já jsem příliš chud, abych mohl pro něho něco učiniti. Jsme chudí, myslil si, a jeho hněv nepřekročil tohoto slova.

Jda městem, Rudda se ptal po volných bytech a na samé poledne, vkročiv do ulice řečené Bláto, našel světnici, jež se mu zdála vhodná. Sáh hluboko do kapsy v plandavých kalhotách, zaplatil čtvrtletní nájemné a najal ji pro Marhoula. Dvě desítky, peníze ušetřené z kolika let, jmění sodovkářovo, určené pro období nemoci a hladu, bylo totam, zajisté však nevydal ho bez lítosti.

„Jsi nenapravitelný,“ řekl Janovi, „a věru se nevyplácí býti tak zatvrzele hloupý. Řekni mi, Jene, co učiníš, ne-najdeme-li do týdne práce?“

„Najdeme ji,“ odpověděl Marhoul, „najdeme ji a splatím svůj dluh.“

Avšak před Josefínou Rudda nenadělal příliš hluku.

„Opusťte tuto hospodu,“ řekl, „spěchejte, neboť vás čeká byt stokrát přívětivější než nadelhotské haluzny.“

Josefína svázala peřiny do uzlu a naložili je. Hotovo. Bosko se opřela a vozík zaskřípal. To nebyla vysoká cesta mezi stromovím, ale klopýtavý výstup na městský pahorek

a pád z jeho temene až do uličky zvané Bláto, v dům o čtyřech oknech.

„Jste doma,“ řekl sodovkář, a Marhoulovi vešli.

Hranol prázdnoty se ozval mrzákým vzdechem.

„Jsme doma,“ opakoval Jan, „zde bude státi stůl, postel a skříň; tento byt je lepší všech ostatních.“

„Daleko není takový,“ řekl Rudda, „abys mohl být spokojen; bydlil jsi ve vlastním domě a chceš se snad vrátit!“

„Ještě se vrátíme,“ opakoval Jan, nevěda, co říká.

Josefína rozvazovala uzly a pravila: „Když jsme se stěhovali do Nadelhot, dal jste nám psici, nuže, nevzal byste si ji zpátky? Nevím, co bychom si počali s dvěma psy.“

„Vezmu,“ odpověděl Rudda, avšak Jan zděšen, že mu bude vydati Bosko, se ozval: „Probůh, snad nejsme tak nuzní, abychom se zbavili i psů, ve městě je dosti výdělku a zajisté všichni budeme živi.“ Psi tedy zůstali.

O čtvrté Marhoulovi rozsvítili lampu a k večeři prostřeli vypůjčený stůl; zatím naděje umdlévala.

Na druhý den Jan vyhledal Ruddu, aby mu pomohl ptáti se u pekařů po práci. Toto počínání samo o sobě bylo pošetilé, a bylo ještě pošetilejší, že oba mužové mimo kořalnu Koterákovu nevešli než k pekaři Pánkovi.

Odřený sodovkář tvářil se před výčepem žalostně, ale když vešli a Janův nepoučený rozum zvedl stavidla smíchu, Rudda zapomněl na svá napomínání.

„Hle,“ řekl Jan, zvedaje láhev, „jako bývá stříbro zkoušeno v tavidle a zlato v peci, tak vezmeme Koteráka do svých úst a budeme o něm rozhodovati. Nebojíš se? Tvoje nepravosti páchnou starozákonně. Ach, vousatý, zježený, starý lichvář, kdo se ho ujme a kdo ho nezatrátí?“

Židova úzká tvář, v níž nos se podobal zpola zavřenému noži, stála nad pokladnou. Nic nepraví, ledaže se podobá luně. Pak kořalka je noc a srpek měsíce plyne touto nocí, aby požal pijáky. Přišli jste jako víchr rozptýliti tmu tohoto místa, ale váš jásot bude pohlcen nocí. Koterák se neusmívá, ani se nehnevá. Pijte, jeho sklepy jsou hluboké a hluboká je jeho pokladna.

„Dosti,“ řekl Rudda, „cožpak jsme nevyšli hledati pro tebe práci, chceš zde zůstatí až do večera?“

Pekař odpověděl: „Chci jíti, ale nemohu, protože jsi veselejší, než býváš; plyňme a vznášejme se jako dvě smítky v plné sklenici.“

Žid rozsvítil, veliké stíny lehly na zemi a zlomily se, dosáhše zdi.

„Dobrá. Již se připozdívá, Koteráku, dej nám oběma trochu vína a všechno si napiš. Půjdemo.“

Benešovská ulice postoupila pijákům vstříc o dva kroky, padala na ně prška jasu, když šli pod lucernami, a hrbatá dlažba jim ukládala o nohy.

Hola! Hola! Na počátku noci troubí a houká velikolepý blázen, pán opilosti, jeho hlas je rozptýlen po veškeré zemi a všude je slyšán. Hola, noc přichází, veselost, zapomenutí a pitka!

„Vraťme se,“ řekl Jan, slyše svoje hlasy. Sodovkář přisvědčil, avšak přímá cesta měla je k přímé chůzi a tito mužové nemohli změnití ani svého směru. Na konci Koterákovy ulice byla Pánkova pekárna; zastavili se před ní, a když se pekař neukazoval, vešli, rozezvučevše dveře.

„Mistře,“ volal Jan vstříc bachoru v pantoflích, jenž se obrátil od svých necek, „přivítej nás a nebuď neoblomného srdce, tvoje ústa jsou zdrželiva, avšak my jsme pili víno. Hoho, pekaři, proč se hněváš, já jsem rovněž míval pomoučněnou čepici a bílá záda.“

„Jděte, jděte mi z pekárny,“ opáčil Pánek, „táhněte se svou opicí!“

„Jak?“ řekl Rudda, přistupuje až k němu, „potáhnu-li, budeš to ty, kdo se poveze. U všech hromů, je tvoje pýcha tak veliká, abys nemohl odpovídati? Ještě jsem nezapomněl na ty dny, kdy jsi karbanil s Marhoulovými penězi!“

„Hra,“ řekl Marhoul, „je zkázonosná, avšak nepřišli jsme vyřknouti posměchu ani klatby, chtěl jsem tě prosit, mistře, nemáš-li pro mne práci v pekárně.“

„To, co jsem slyšel,“ pravil pekařský mistr, „nebyla prosba.“

„Zajisté,“ děl Rudda, „porozuměl jsi dobře.“

Avšak tu se stalo, že hněv obou mužů se nížil a oni kráčeli rychle k shodě.

„Proč vytloukáte pekárny, když jste opilí, proč nesedíte doma? Kdybych vás neznal, což bych mohl jednati jinak, než že bych vám ukázal dveře?“

„Nu,“ odpovídali, „nebyl jsi nikdy opilý? Nepřihodilo se ti, že jsi ležel v neděli již o deváté na Koterákově stole zmožen a krkaje?“

„Pah, nechme těch tlachů,“ řekl Pánek, „jestliže, Jene, opravdu chceš se mnou pekařit, propustím svého dělníka. Ano či ne?“

„Právě jsem tě prosil,“ odpověděl Jan Marhoul.

Bohatý člověk činí bezpráví a vzdoruje, chudý snáší křivdu mlčky, avšak Rudda není pokorný chudás a Marhoul příliš rozpoutalo víno; nicméně kdyby byli odpovídali Pánkovi jinak, než jak odpovídali, Jan Marhoul zůstal bez práce. V té věci opilství Janovi prospělo. Jeden ze dvou Pánkových tovaryšů dostane výpověď, a bude to Jan, kdo ho zbaví práce. Oheň nehasne ohněm ani křivda křivdou a Jan Marhoul, stav se za tuto cenu pekařským pomocníkem, valně se nepotěšil.

Ulice Bláto je děravá na dvou stranách a vede od domu k domu, na jejím počátku leží hromada rumu a lejta s rozbitým sudem na konci. Úzká, hluboká, křivá a zborcená cesta, kde vůz vázne po nápravu, nebyla by děsná, kdyby vedla až k šibenici zbohatlíků, avšak podmíněčná hrůza je ohraničena městskou slávou. Kolej bratří školského řádu a velikolepý dům obchodníka koňmi strní proti oběma úpatím uličky nemocí a bázně jako zdvižený prst boží a pravice strážníka. Uvnitř tohoto městského úseku tu a tam se zdvihne nějakým hlasem hoře a vzlétá hlomozný sen, když chudí si vypravují o posledním soudu, jinak řvou jen hanopisy a chlípné obrazy na dřevech ohrad. Pokud se nemůžete vyhnouti Blátu, ó městské dívky, zakryjte si tvář!

Někdy jest starostovi přeskočiti proslulou lejtou a díry hrozné ulice, tu maže podél okapů okován humanitou. Žel, že prostředky starostů jsou chudé! Avšak Janu Josefovi se v nuzáckých končinách Benešova zalíbilo, za tři měsíce hulákal všechny městské ohavnosti a byl přijat v uliční smečku. V povyku rychle minulo léto a Jan Josef dostal od otce mluvnici jazyka latinského. Bylo mu podrobiti se přijímací zkoušce do první třídy gymnázia.

„Jest přijat,“ řekl Jan, ukazuje Josefině profesorův záznam.

„Učení,“ pravila Josefína, „nebývá každému hojné, avšak jsem ráda, že budeš pracovati, Jene Josefe, teď jsi nepřicházel domů, jen abys jedl a spal.“

V latinské cvičebnici primánské jsou silná slova a na nich spočívá osm let. „Amo, amas, amare!“ praví Jan Josef, a chlupatý učitel, jenž od věků hopsá mezi lavicemi, ač nic neví o věcech lásky, to verbum chválí.

„Jsem češtinář,“ dí chlupatec, když se po zazvonění

předělal, a hněta opět jinou mluvnicí, hlásá: „*Ach*. Jest přirozený výraz všelikého hnutí myslí, zvláště bolesti, radosti, podivení, politování. *Ach* běda! S pády: s nominativem: *Ach*, já bídny člověk. S genitivem: *Ach*, mého hoře. *Ach*, mne smutného. S dativem: *Ach*, dni mému nastojtež zemi té. S vokativem: *Ach*, dcero má! *Ach*, ty růže!“

Jan Josef trne, vida plápolati oheň ducha svatého na jazyku učitelském. Ještě včera byl by se styděl, ale teď, vrátě se ze školy do své ulice, napíše na zahradní zeď co nejlépe: *Ach*, ty růže!

V benešovské primě učilo sedm profesorů a z nich ten, který učil zeměpisu, byl nejpsovštější. Nosíval svou oháňku v hubě tento vzteklivec a skřet nespokojený, byť bys mu dal i pěstí za krk. Vidíš ho, štetináče, popojížděti na zkrřížených nožkách, jak mokrva od svého sádla? Profesor Brunculík, ryba ani rak, ale střívko, jemuž, běda, byla propůjčena moc, aby tě políčkoval a řval na tebe ze sprostého chřtánu. To jest on a zde přichází jeho přítel, zvrhlý katecheta Kovář, děvka vévodova. Sperou tě jako kati, tito chrochtající vepři, střež se, Jene Josefe! Paní Marhoulová znala sviňstva, jež kněz tropil se zahradnicí, a znala pasáctví Brunculíkovo.

„Bojím se dáti jim Jana Josefa napospas,“ pravila, avšak Jan odpověděl: „Co se mu může státi v koleji školských bratří? Zajisté nic zlého.“

Jan Josef zůstal tedy na gymnáziu. V první třídě prošel a i druhé jeho výroční vysvědčení bylo dostatečné, ale již v tercii stržil dvě pětky. Jan Josef nebyl hloupý, ale sedával při vyučování jako bez ducha. Snil. Svítalo slunce, a tu polhlédnuv na školský dvůr plný jasu, přemýšlel po celé hodiny o polárních krajích. Jindy bylo mu mysliti na vzdálené jaro, na řeky v knihách, na bohatství a na kouzelný prsten. Báł se svého jména, neboť kdykoliv je některý učitel vyslovil, snesl se na něho přival hany. Mohl uměti všecko, a neuměl nic. Toto dvojí vědomí učinilo z něho darebáka i strašpytla.

Marhoul je poslední hlupák z třídy. Myslíl na toto ozna-

čení po celý den a lhal, aby mohl mluvit s matkou. Strom vědění štípil na odboj, a tak pětkař spravedlivě ocejchovaný a snílek spravedlivě zatracený byli jedno. Ve čtvrtém gymnazijním roce snění Jana Josefa nabývalo tvaru a chlapec vstával ze své hanby. Knihy, jimž rozuměl jen zpola, nesly ho jako krkavci rakev Sněhurčinu. Jan Josef, obraceje se po všech směrech, létal v jarním větru. Hluboko dole byl Benešov s kolejí a trpělivým Floriánem, jenž po věky věků přilévá do městské louže vody ze své putny. Bylo potřeba mnoha příhod, nesmyslných omylů a pletek s děvčaty, aby poznal dva směry, jež se v něm prořaly jako ramena kříže: snění, jež od středu země stoupá k nadhlavníku, a rovinu všedního dne. Jeho hlava zůstávala maličko povýšena a profesorům zbývalo ještě dosti práce, aby ji sklonili až dolů. Stál v rozpacích u tabule, nevěda nic o jakémisi výběžku říšské hranice, jež mimo sýrašské rozumy celníků nikde není. Brunculík vyl svá prokletí, konečně vypadl pěstí, již urobil z potivé a páchnoucí ruky. Čas se roztrhl vedví a ve středu tohoto prázdna stál Jan Josef. Na tváři třídy jízvil se jakýsi škleb a udeřený mládenec odpovídal mu zuřivou pokorou.

Pod těmito ranami stal se tichým, ale i obmyslným lumpem a bylo třeba mnoha prací a činů, aby strásl stín koleje.

Jan přesnadno odpouštěl synovi jeho nedostatečné, avšak hrozil se, vida pustnouti gymnazistovo mravné chování. „Jdeš,“ řekl mu, „stupeň od stupně jako zvoník, jenž slézá z klášterní věže. Co, u ďábla, vyvádíš svým učitelům? Jsem jist, žeš pouhý hlupák, nicméně tato známka je vše, co snesu, aniž tě zbiji.“

Jan Josef poslouchal s pochmurnou roztržitostí.

Zbijte mne všichni, kdo vládnete rukou!

Vedle kadeřavé beránčí ctnosti primusů vzkvétá ve škole darebáctví poněkud štětinaté, a co více, před třídou platí za hrdinství.

Kdyby gymnazijní zbojník pozbyl v hospodské rvačce jednoho oka a kdyby se vykázal jakýmkoliv pohlavním

sviňstvem, kdyby byl souzen pro falešnou hru a smrtelné hříchy, vkročí na výšinu slávy, neboť skutky proti mravnosti profesorské platí za dobrý boj. Jan Josef se skvěl tímto pochybným nachem z důvodů téměř planých, nicméně jeho pověst zavazovala ho tu a tam k činu. Pronásledoval tupé a pikonosé děvčátko, a aniž znal jiných svých povinností, nosil mu kvítí a opět kvítí, až je znudil tíží své lehké mysli. Vešel do hospody a olizoval svůj půllitr, zatímco ochlastové pili jinde, a přece město ukazovalo ustrašeným prstem právě k této špeluňce. Sláva Herostratova byla hořká a Jan Josef táhl svou velikost jen těžce.

Starý Marhoul chodě do pekárny celým městem, mohl slyšeti o svém synovi, ale neposlouchal. Kdysi, když hosté Koterákovi byli trknuti bratrstvím opilců a mluvili o svých dětech, mezi ostatními chválili Jana Josefa: „Ať je jakýkoliv, nebojí se, jako ty by ses bál.“

„Je spíše po matce než po mně,“ odpověděl pekař, přijímaje nepravdu jako bernou minci. Tento obdiv nezvedal se ovšem vichrem, ale přece znamenal dosti, aby Jana Josefa zkazil téměř dokonale. Nazývali ho lvem, ale byl jím méně než Bosko.

Zatím pekař Jan stárl pod proměnlivým nebem své bídy. Vydání na syna se zvětšovalo den ode dne a pekař, věčně rozničený i bez vína a kořalek, nacházel v této štvanci zalíbení. Fantastičnost bídy vzrůstala jako zima, jež kráčí k prosinci. Poslední tvary naděje se rozplynuly a uprostřed stínů stála Josefína sama. Otcova mysl byla otevřena jako brána obkročující prahy ráje či předpekli a Jan Josef se podobal kohoutu vřískajícímu nad touto děravou stavbou. Prázdná a pustá cesta kolika let kymácela se nahoru a dolů jako houpačka. Jan mohl býti bílý a černý, bohat i chud, neboť duch lité a běsnící prostoty vyhlazoval všechny rozdíly.

Noc byla dosud plna temnot a jitřní úsvit sotva se dotkl okraje světa. Jan odložil lopatu a vyšel před pekárnu, vrcholek kostelní věže vynořoval se z jezera mlhy, podoben jsa stěžni příjždějící lodi. Benešov byl tich a chrápal

v plesnivině peřin, zatímco bystřina dne se rozpoutávala. Představa velikolepého zástupu lhnala se nad zahradami. „Zde jsem, zde jsem,“ opakoval Jan, hotov zdvihnouti prapor své porážky. Ale podivuhodné vojsko letí dál a dál, zůstavujíc Jana jako otevřený Blaník, když rytířové z něho již vyšli.

Vrátil se do dílny; práce se končila s nocí a nyní bylo mu vybíratí chléb. Když byl hotov, udeřila šestá hodina a pekař Pánek právě vstával. Mezi oběma muži dávno nebylo přátelství. Pánek poněkud zbohatl a nechtělo se mu obcovati s dělníkem, jenž kdysi byl jeho soudruhem.

„Jsi hotov?“ otázal se, táhna za sebou mohutné pantofle, jež vybíhaly nazad jako ostruhy jezdce.

„Ano,“ odpověděl Jan a odpočítával chleby po dvou až do šedesáti.

Dokončiv počet, postál několik okamžiků a pravil:

„Průtahy pece jsou ve špatném stavu.“

„Nikoliv,“ řekl mistr. „Jsem jist, že jste je uzavřeli a zanesli. Tato pec je dobrá, ale ten, kdo ji vytápí, měl by znáti svoje řemeslo.“ Potom vzal hůl na jednom konci opálenou a třel pískovec, jímž bylo vyloženo poprsí pece, až hůl jiskřila.

„Je opět přetopena,“ pravil, vystupuje z prohloubeného místa před pecí. „Zdá se mi, Jene, že nešetříš dřívím.“

Dělník mlčel. Mohl říci, že se ve věci vyzná, neboť sám vystavil dokonalou pec v Nadelhotách. Byla ještě silnějších stěn a silnějšího klenutí, aby nepadla, avšak Pánek vykládal tuto přednost jako chybu.

„Nuže, Marhoule,“ pravil, „nechci skončiti tam, kde ty jsi nyní, rozumím jinak hospodaření i práci. Chci zanechati svou živnost synovi, neboť nemám tak velikolepých prostředků, abych mohl čekati patnáct let, než vystuduje jako tvůj Jan Josef.“

„Jsem snad bohatší než vy?“ ptal se Jan.

„Snad,“ odpověděl, „ale zajisté máš tolik, abys mohl ukládati na vysoký úrok a dlouhá léta, až tvůj syn bude děkanem.“

„Staň se cokoliv, ale bylo by hůře, kdyby již nyní můj syn pomáhal u této pece.“

Pánek se zadíval s horlivým záštím na svého dělníka, jenž zřejmě neměl nijakého porozumění pro jeho soustavu.

„Bah,“ řekl, dáváje ironii spadnouti k hrotnatým trepkám, „měl bys klukovi vyláti; včera vypravoval profesor Brunculík v hotelu Post, že je drzý a že odmlouvá, ale pokud jde o učení, je prý ze všech nejhoupější. Proč ho nedáváš na pekařství, Marhoulc? Není ti řemeslo dosti dobré?“

Jan, strkaje do brašny svůj deputát, odpověděl, jako by krájel Janu Josefovi chleba: „Co mohu, dávám, a Jan Josef mi vrací vše již nyní. Více nemůžeme ani on, ani já, neboť kolem nás je svět příliš krásný a příliš krutý.“

„Hleďme,“ pronesl mistr Pánek, udeřiv se dlaní do žaludku, „zříkáš se mé pekárny ve střízlivém stavu, nebo jsi již opilý?“

„Ani to, ani ono, avšak chcete-li něco říci, poslouchám.“

„Nic více,“ odpověděl Pánek, „než že práce v pekárnách není robota. Jsi volný a můžeš kdykoliv odejít.“

Jan již nepromluvil. Pekařský pořádek zdál se mu pojednou hrozným a dílna se podobala peklu. Hnětací stroj o dvou lopatkovitých ramenech, rozkročený uprostřed světnice, s kolem mezi nohama, jež znamená hlavu, a s hřídelníkem v zadnici, i necky z kovaného železa na svinských nožkách lezly proti Janovi a za nimi se prostrkoval stojan s prkny pro kynutí pečiva o šesti patrech, s dvěma kolečky o větším poloměru po stranách a s dvěma menšími kolečky v rovině podélné osy. „Novoty a tyto stroje jsou nepřátelské mému řemeslu,“ myslil Marhoul, a kulhaje domů o holi, doložil: „Udeř hrom do Pánkova hospodářství a do systému Werner-Pfeiderer eingetragene W-Schutzmarke! Kdybych mohl, praštil bych se vším.“

Jediné na Jana Josefa nenapadlo ho hněvati se.

Jasná záře třpytila se na průčelích domů obrácených k východu a v oknech tonuly obrazy slunce. Benešovem šly mnohonohé kompanie vojska a staré babičky s hrnci mléka.

Doma Jan vypravoval Josefíně o rozmluvě s Pánkem.

„Ano,“ odpověděla, „je něco pravdy v jeho radách a je právě čas, abychom uposlechli.“

„Jak?“ vyhrkl s rychlostí mnohem větší než obvykle, „což opravdu sám jediný nepokládám učení Jana Josefa za marné?“

„Ty jediný,“ odpověděla s důrazem a obrátivši se k plotně vzala Janovu snídani, aby ji nesla na stůl. V tu chvíli, nakrmiv psy, vracel se Jan Josef.

„Mluví se o tobě,“ řekl Jan, pohlédnuv na něho dlouze a truchlivě, „že nikdy nevystuduješ a že jsi ve škole drzý. Co na tom je?“

Jan Josef odpověděl: „Nerozumím matematice ani latině a byl bych rád, kdybych nemusil chodit do gymnázia. Vyjdu letos kvartu a snad bych již našel nějaké místo.“

Jan Josef, malá, hubená a téměř žalostná postavička, zříkal se svých výsad.

„Jak?“ řekl starý pekař, dívaje se naň s utkvělým úsměvem, „chtěl bys býti písařem nebo něčím ještě horším? Chtěl by ses plahočit jako já s Josefínou?“

„Ano,“ odpověděl Jan Josef, „a když pomyslím na kolej, domnívám se, že nemám nepravdu. Kdybys ji, otče, znal!“

„Znám ji,“ řekl Jan, vstávaje rozhorlením. „Znám ji. Jsou-li profesori dbalí tvého prospěchu, ty jsi hlupák a lenoch!“ Řka to, nemohl setrvati ve světnici a vyšel.

Tu promluvila se synem Josefína a oba se shodli.

„Jest lépe zanechatí tohoto trápení, promluvím s Janem sama.“

Po chvíli našla ho ještě rozechvěna. Znepořádané vousy trčely mu z obličeje podivně pobledlého a poryvy mrazení trásly jím od hlavy k patě. Bylo pochybno, slyší-li, neboť neodpovídal. Josefína dívala se naň okamžik v domněnce, že pozbyl rozumu, ale záhy porozuměla vážnosti příliš neobyčejné.

V té chvíli mimo ohavné houští plotu, jež mělo zdobiti domek, přicházeli dva mužové, Deyl a Rudda.

„Dobré jitro,“ řekl cestař, jehož doposud neochromila

léta. „Jdeme smluviti vycházku na Hlíňanka, neboť zítra je opět neděle.“

„Tentokráté,“ pravil Jan, „přichází neděle pozdě, jsem nemocen.“ A pomíjeje všechny žerty, jal se mluvit o Janu Josefovi.

„To vše,“ děl sodovkář, „nestojí za hněv. Proč tak tvrdošíjně chceš, aby tvůj syn činil zadost všem kolejním opičárnám? Jestliže něco umí, neztratí se.“

„Tak jako ty,“ řekl Deyl.

„Můj případ není těžký,“ odpověděl Rudda, zapomínaje na všechny své žaly i na chrámovou posluhu, „jsem svůj pán.“

Jan zesmutněl. „Mohl bych ti říci, čím jsi, můj milý,“ pravil, pozvedaje horečné oči.

Deyl, jehož celá duše ležela na cestách, znovu pomyslel na Hlíňanka, ale Jan již otevřel ústa, řka:

„Nikdy nebylo tak ubohého pometla, jako jsi ty. Nikdy nebyl pokrokář tak zčiněn mezi pokrokáři a rabíny jako právě ty. Tvůj cylindr je na posměch a tvoje stará tvář je na posměch. Když mluvíš, vriskají veselostí, v odpověď na tvůj zármutek se šklebí a kopanec je tvoje mzda. Pomáhal jsi mi v nouzi a nic jsem ti nevrátil. Snad nyní něco splácím, mluvě pravdu.“

Sodovkář tajil v sobě dar nerozumu, jenž dovedl postihnouti více než slova. Stojí u svého sudu, úporně přemýšlel o vztazích počátku i konce, rýsuje prstem ležatou osmu, jež značí nekonečno. Tento utajovaný sklon činil rozumáře příbuzným s Janem. Ale z moře, jež hrozně slove nic, trčel ostrov sodovkářovy pokrokové jsoucnosti. Nyní u Janových nohou se otvírala jáma zajisté nehluboká, aby pohltila špetku jeho vážnosti. Avšak čím bude bez ní? Najde svou skálu? Stál mezi ostatními v ranním slunci, zasažen starou pravdou. Jeho dlouhá a šaškovská postava se hroutila, dokud jí neopřel vztek.

„Lehni,“ zasípal, nemaje v rozběsnění dechu, „lehni, blázne, pomatený na všech smyslech. Kašlu na tvoje dluhy a na tvoje přátelství.“ A pozvedl ruky, jako by se dovolával

širého světa. Cestař zabodl mlčky lopatu do písku a nepromluvil. Ticho šlo obloukem chvíle jako hvězda. Když odplynulo, Jan se otázel: „Co mám učiniti?“

„Nevím,“ vece Deyl, „jsem příliš stár, abych vyvracel vaše nesmysly; oč jde? Má být sodovkář důstojný? Bah, všichni tatrmani by ho hnali z náměstí s posměchem ještě ukrutnějším. Rudda je pokrokový žid a slouží v synagóze, nezachováváje soboty, avšak je placen za svůj hřích. Proč ty bys nemohl péci přesných chlebě a proč já bych nemohl vydělávat kostelnictvím?“

Když domluvil, bylo opět ticho a v blescích úžasu starý Jan neviděl ani města, ani svých přátel. Byl sám, jeho pravice se zvedla do prázdna a opět klesla.

Rudda odešel, aby se nenavrátil, a Jan Josef, jediná jistota mé hry, se ztrácí.

Rozebšnění obnažilo svůj vychrtlý škleb, jenž se naplňuje vidinou a všemi bouřemi, co jich je na úbočí hor. Haho! mnohonásobného blázna již rve a drásá malá pochybnost, nevězí-li v zámku klíč!

Tento den je veliký a nepomine, neboť se v něm počíná Janova smrt.

Nuže, ubohé vypravování, ber se vpřed rychlým krokem.

Vývoj věcí se temnil a obílené stěny se potahovaly barvou stáří. Jakýsi večer nevhodně krásný pomalu hasl a ohnivá mračna na západě stála v rovině horizontu jako pohoří. Město uléhá v prach, trochu se posmývá a otře o chodníček korza, pomiluje se bez následků, bude pít, chlastat a veselit se. Sodovkář zavřel svůj krám, cestař sedí na zápraží a dvě útrpné myšlenky padají jako dva holubi do korny Marhoulova domu.

„Spíš?“ pravila Janovi žena a Jan, neobraceje hlavy, odpovídal: „Jak bych mohl spát?“ A opět se vrství kolem lože ticho, až v tišině temnot se ozve venku zaskučení psa. Kráčí noc a odmlčení smrti. Jedenkráté přetékaající povodní vpadne Tábor na toto místo, bude zoráno jako novina a chudí přijdou ke cti. Avšak ještě daleko hřmí sláva shromáždění lidu a ty jsi ztracen, ó Jeruzaléme! Doposud je noc a po ní nevzejde den zástupů.

Tmy rozštěpeny uprostřed se zakymácely a kdesi dvánáctkráté houkala sova. Měsíce přibývalo, proud vod stékal do nížin a na konci světa srazila se s hukotem dvě moře.

Když byla třetí hodina, ze dna propasti vzešlo slunce a nový den.

„Hle,“ pravil Marhoul, „zdá se mi, že jsme dosud v Nadelhotách, dejte mi mou brašnu a zapřáhněte psy, pojedu k mračské silnici prodávat chléb!“

„Mračská silnice je dávno dostavena a v Nadelhotách bohatne František Němec,“ řekla Josefína.

„Pamatuji se, rozkazoval mi voziti chleba za bratráanky a každého druhého dne jsem prodával čtyřicet bochníků. Avšak ten trh byl můj trh.“

Josefína přisvědčovala. Bylo příliš časně, ale Jan Josef již vstal, a shledav svoje knihy, učil se dějepisu.

„Hochu,“ pravil Jan, obraceje se k němu plnou tváří, „včera jsi řekl některé věci velmi pravdivě, opakuj je!“

Jan Josef zrudl a rychle odpověděl: „Odpusť mi, jestliže jsem řekl nesmysl, budu se učit mnohem pilněji a dotáhnu to do oktávy.“

„Zajisté,“ pronesl pekař, nechávaje rozhovoru již na počátku. Po chvíli sklonil hlavu a usnul.

„Zůstaň zde,“ pravila matka Janu Josefovi, a zanechavši lože neustlána a nádobí neumyto, šla pro lékaře. Chlapcova učebnice se zavřela a on zde seděl neznamenaje nic než zvuky léta, jež sršely do světnice polootevřeným oknem. Tu se nemocný pohnul a tvrdá dlaň se obrátila k synovi jako květ k slunci. Lopata a kopist poznamenaly ruku svou tíží, takže prsty se pozavřely a dlaň připomínala lasturu, z níž perly byly již vykradeny. Chvíle byla skoro blažená, neboť Jan Josef přistupoval k otci, aniž byl nucen mu odpovídati.

Vrátivši se, Josefína poklidila světnici a čekali na lékaře. Vešel, vnášeje svou hůl do světnice trochu neomaladě, nicméně nebyl zlověstný.

„Vstávejte,“ pravil, skloniv se nad Marhoulem.

Jan odpovídal úsměvem a snažil se poslechnouti. Lékař odložil nitěné rukavice, a nasadiv si brýle, zkoušel s bedlivou tváří všechny příznaky, aby mohl říci: „Tento muž se již neuzdraví.“

„Můj duch,“ vece Jan, „jaksi neprospívá a včera jsem se zděsil svého nerozumu.“

„Slyšíte hlasy? Tupí vás a posmívají se vám?“

„Nikoliv, pane, slyším jen toho, kdo ke mně mluví, a jsou to přátelé, jimž odpovídám.“

„Nuže, snad se bojíte příliš!“

„Nebojím se, ani se nesoužím, ale zdá se mi, že od nějaké chvíle svět je pln nejistot.“

Lékař vdechoval ovzduší nemoci, jež ho bezesporu zajímala, a po chvíli, čině pohyb, jako by padal, řekl: „Máte závrať?“ A Jan, vzpomněv si, jak často mu bylo zachytiti se proklatých dvířek, když se zdvíhal od peci, odpověděl:

„Odedávna, pane.“

Lékař vybídl Marhoulu, aby postál se zavřenýma očima, a Jan, důvěřuje doposud svým nohám, byl sražen nemocí a jeho kolena se zlomila v strašném úhlu.

„Ach,“ vydechl lékař, „jsem hotov se svými zkouškami.“ Vyšed, zastavil se u keře zimozrázového, a zřívaje svou holí zemi, pravil Josefíně:

„Paní, váš muž je velmi nemocen. Jde o prudký zánět míchy, jenž zasáhl celý průměr a sahá do značné výše. Nemyslím, že se neuzdraví, avšak nemoc potrvá dlouho a nezmizí bez následků. V chorobě se vyskytnou určité obtíže, nuže, nebylo by lépe svěřiti jej nemocnici?“

„Nikoliv,“ odpověděla s největší rozhodností, „není-li třeba operace, budu ošetřovati nemocného sama.“

Lékař odcházel, odnášeje své peníze, a Josefína se vrátila k loži nemocného.

„Nuže, Jene,“ pravila, urovnávajíc jeho podušku jako kdysi podušky Durdilovy, „věc není tak zlá.“

„Zajisté,“ odpovídal, „ani necítím bolesti, vstanu a opět půjdu do práce.“

Zatím u Pánkovy pece seděl již Tobiáš, veliký dělník, jenž kdysi pracoval s Janem. Pekař najal jej třetího dne, řka s náruživou nenasytností teprve nedávného pána:

„K řasu, co Marhoul zamýšlí se svým spratkem? Co dělá? Mám čekati měsíc, než se vrátí, abych směl znovu krmiti jeho studenta? Nepodívám se již na Marhoulu, abych si nevzpomněl na jeho pýchu. Takový dělník jako Jan není vzácný. Po celé noci jsem slýchal jeho chechtot a ráno, přišed do pekárny, viděl jsem pece vychladlé a chléb syrový.“

Tato řeč byla jen chabý výraz morové nenávisti, již Jan, otloukávaje pokorou mistrovy rohy, jítřil až k zuřivosti. Pekař Pánek mohl mluviti mnohem pravdivěji, kdyby byl řekl: „Nechť Marhoul hladoví, nechť připojí k svým bídám zkázu Jana Josefa a před svým koncem ať leží s proděravěným tělem na mém prahu, abych mu za dobrořečení podal skývu chleba.“

Tobiáš, slyše podřečí hrubců a zbohatlíků, třikrát se rozmyslil, než zachoval mlčení, a mistr nadut a vzpřímen svým úspěchem vyšel z pekárny.

Těsto, vydané účinkům ohně, pece s uhlím doposud syčícím v dolních prostorách, to vše není. Práce, jež byla tvým vytržením a slávou, ustavičný dělníku bez mzdy, jest ztracena.

„Zdá se mi,“ pravila Josefína, „že tvá slabost potrvá déle, proč spěcháš? Odpočiň si.“

„Ano,“ odpovídal, cítě záškuby a třas v mrtvých nohou. Nemoc kvapila. Kdo nezná výhně bolesti, kdo nezná jejího vzteku? Ten, který zde trpí, není již člověk, ale skála nářků, kmen utrpení, hromada svalů protkaných nervy, jež vedou krutosti nejstrašnější. Kdyby všechny dráty civilizace se strhly hlasem pobitého vojska, voláním tonoucí Lusitánie a křikem služky, jež vypila sírný roztok, tato bouře trýzně doburácí. Šílený bůh dávno uprchl z pustých nebes, dýmající křivule lučebníků jsou prázdné, pomínula moudrost řiditelů světa a maličký nesmysl vládne. Zbůhdarma, jako kdyby dětský povětrný mlýnek byl hnán uragánem, padal tento přívál strastí, žádný chvat nebyl dosti prudký, žádná rychlost tak zběsilá. Plamenný meč bolesti protkl Janovo tělo a znikl v čase. Teprve mezi dvěma blesky svého utrpení Jan Marhoul mohl vykřiknouti, zapomínaje na vše mimo lože, jež bylo hroznější lože Záhořova: „Kéž bych odešel! Buď proklet tento konec nehodný pekelníka!“

Malost či stejně nezměrná velikost příčin tupých a bláznivých, jimž kráčí vzápětí řetěz zoufalství, příčin zcela nelidských, jež patrně proto byly nazvány božskou prozřetelností, naplnily nemocné tělo svým neřádem. Zde leží dvě nohou, jež kdysi chodívaly, buď sbohem, nejkrásnější řemeslo, vy, Nadelhoty se svým mlýnem, cesto po náměstí!

První, druhý i třetí záchvat podobaly se plameni, jenž se dere a vměstnává v ubohé srdce. Žena a syn stáli vedle Janova lože. Pomyšlení, že tato hodina je poslední, vrhalo je na kolena, ale nesklonili jich. Josefína, procházejíc událostmi posledních dnů, vydechla jakési

slovo, jež znamenalo slzy.

„Ach, zamilovaný pohled nás mívá, usměvavá ústa jsou bez úsměvu, paže je sídlo bezděčných pohybů a nepostižného ruchu. Kde jsi,“ opakovala Josefína, a náhle jako by uprostřed smutku z nehlubších třeskla polnice:

„Peníze! Chléb!“

„Stůj zde u svého otce,“ pravila odcházejíc. Nebylo třeba počítati příliš opatrně, neboť počet nebyl vysoký. Vzala pět zlatáků a vrátila se k posteli proměňující se v oltář. V pěsti, již sevřela tyto peníze, byla pokladnice nemoci až do konce.

„Nebudeme obědvati dnes ani zítra, jez chléb.“ A chlapec, pozorný na to, co Josefína neviděla, domnívaje se, že chce koupiti vína, přinesl láhev, kterou opatřil již včera.

„Měl jsem něco peněz,“ pravil zřejmě na omluvu. Avšak Josefína zanechala bez povšimnutí tento skutek, ať byl jakýkoliv.

Nastal večer. Jan naslouchal tichu, jež vládlo mezi stěnami, jako by tam nikdy nebyl zněl smích a hlas veselosti. Toto ticho je přístav smrti. Daleko nad městem kvílí západní vítr a nic se nehýbe, jen otevřené okno jako jazýček vah. V tu chvíli sodovkář Rudda stál před Janovým domkem, nevěda, co by učinil. Vejde, či se vrátí? To, co uslyšel, bylo utišování života. I vztáhl šaškovskou ruku co nejtragičtěji, a klesla. Neměl odvahy vejíti v hlučných botách, nebyl by vydal hlasu z hrdla, jež jindy hrčívало, a nesměl se zbýti svých výčitek. Šel domů tento srdcervoucí herec, skrýváje štkání do úhlu lokte.

Od počátku bylo jisto, že Jan zemře, a pozorný lékař, sleduje změny citlivosti, ochrnutí, úbytek svalů a projevy zvrhlosti, jež konečně se dostavila, viděl jasně obraz ubohé míchy a mohl předpovídati. Místo nad křížovou kostí, zardělé již pátý den, proměnilo se v zející ránu a proleženina postupovala. Až do týdne rozmnožovaly se příznaky přibývající choroby, jež obrátila živoucího Jana v hromadu vzbuzující hnus. Střeva nemocného se vyprazdňovala bezděčně a moč odkapávala bez přerušení.

„Zbývalo toto poslední ponížení,“ pravil Jan, odmítaje jídlo, a znenadání propukl v pláč.

Hora utrpení je vysoká, kdo může sledovati umírajícího mimo Josefínu? Kdo se dotkne jeho ran, aniž se otřese? Jan Josef pozbyl slz a leží na úpatí, nemoha učiniti více, než že přinesl víno. Chvilíčko zapomenutí, dej mu spáti, sestup, snes se, ať se roztrhne veliké utrpení na dvě části, vzejdi, malá a blikotavá hvězdičko míru! Ó, byste zešilely, hlavy příliš zmučené!

Plynou dni a po nich následují noci, první, druhá a třetí. Co více, než že umíráš? Byl jsi přece dělník, tato čest budiž ti vzdána, avšak kde je tvůj plat? Jan Josef, nešťastný pět-kář, teď usnul. Kdybys mohl vstáti, vstal bys, a shledav jeho učení, opatrně bys mu je vložil pod hlavu, aby ve snách zmoudřel, neboť jsi věřil na pohádky. Co bys řekl Josefíně? Nikdy netryskalo slovo mocněji než teď, avšak ty je zadržuješ a nemluvíš. Zde stojí a ty jí odpovídáš za všechna leta mudrckým úsměvem.

Přede dveřmi leží otep slámy a Josefína, kdykoliv vyjde, robí z ní pekařská košťátka zvaná „štrejchovky“. Kdo kupuje, platí je po pětníku, neboť je třeba, abys zemřel v lékařské péči a syt. Rovněž Jan Josef nechodí do školy, ale po pět hodin pracuje u otýpky slámy.

Jsi obelháván, Jene Marhoule!

 Génius smrti, troubící na křivý nástroj, zděsil se svého díla a koruna ledového potu na Janových skráních oschla. Trysk nemoci ustával, jako by nemohl postačovati ženě, muži i dítěti, již běželi o závod. Hola, prapor porážky, pošlapaný a zmítající se v prachu, snad se nezvedne?

„Jakže,“ děl Jan Marhoul, snaže se zapomenouti na své mrákovy, „to byl jenom klam, vše co se stalo včera, a vše, co se stalo ode dne rozmluvy s Ruddou. Ať se již nehnevá, ať ke mně přijde, dříve než vstanu, abych ho vyhledal. Po osm dní zápolím se slabostí, ale šalba již padla. Nejsem tak nemocen, jak se domníváte vy a váš lékař. Vstanu ze svého lože a kterési neděle vyjdeme na Hlíňanka, kde se zpívá. Ó země, ó město, vracím se z daleké pouti. Nadelhoty

doposud stojí, náš dům na náměstí nebyl rozbořen a neubyla jediná ze světových stran. Nuže, proč se kormoutíš, Josefino?“

„Je tomu tak,“ odpovídala, zajímajíc se hrdinstvím, „neuplyne ani deset dní, a vstaneš. Avšak, co tě čeká práce, Jene, nemáme našťipaného dřeva a celý dvůr zpustl za tu dobu, co stůněš. Odpočívej, bude tě venku velmi potřebí.“

Teď mohl Jan rozmlouvati i s Deylem. Přišel ve staré zástěře, již dávno odbarvilo silniční slunce a prach.

„Nuže,“ děl, rozdmýchav svou naději do záře nejskvělejší, „jak dlouho potrvají tyto prázdniny, Jene? Pánek je netrpěliv a my jsme bez tebe se svým zpěvem v koncích.“

„Ach,“ vydechl Jan, jako by v tu chvíli jej prolнул strašlivý jas, „právě jsem věřil té lži, avšak nevrátím se. Mějte dobrý pozor, Deyle, co pravím. Dříve než mine týden, zemru.“

„Co?“ odpověděl, zakrýváje své zdraví neostýchavou nepravdou, „kam bych se poděl já, sedmdesátiletý silniční pohrabovač, prolezlý neduhy skrz naskrz?“

„Dejte cestáři mou hůl a brýle,“ řekl Jan, čině poslední pořízení. „Ruddovi posílám devět knih, jež mi zbyly.“

Deyl povstal ve své velikosti a jeho ruce se zkrřížily nad dary, jež přitiskl k sobě. Uvěřiv Janovu jasnozření, nemohl říci než „Sbohem!“

Teď na počátku večera vzházel rostoucí měsíc, jenž byl obrazem přibývajícího žalu. Lékař se zděsil, vida sloupec rtuti plaziti se až k čtyřicátému číslu stupnice teploty, neboť tento bod je znamením strašidel, a vida běleti se kol Janových beder již rubáš, řekl: „Nemocný kvapí k svému břehu.“

„Jda, slyším zpívati kohouty na stacích, avšak kdo to kráčí přede mnou? František Durdil.“

Janova horečka byla poslední bitvou. Ložisko v míše měklo, proměňujíc se co do barvy, a vlny otrávené krve rozběšňovaly ho zbytkem sil.

Josefína, stojíc mezi oknem a lůžkem nemocného, přijala poslední pozdravení. Tato slova, jakkoliv nepadala s třes-

kem, byla děsná, a přece byla překonána novou hrůzou. Obličej Janův stal se dokonale tichým, v rudosti horečky leskly se oči a rty již mlčící usmívaly se v ústrety smrti. A tu mu lítá křeč drásala tvář jako kopyto ďáblovo a tygří spár. Tato bláznova maska nejektá hrůzou, ale úděsně se chechtá. Pět hodin plenila bouře ubohé tělo, přecházejíc od beder vzhůru a vždy se vracejíc. Když táhla šestá, na vrcholu záchvatu Jan, uštván a usmýkán, dokonal.

Je skončen smrtelný pád a smyk hrůzy. Jenom pošklebek zírá ze zborčeného lože.

Zněl zvon. Benešov naposled se ozval Janovým jménem, veliký vzdech obcházel umrlčí kapli a ropotání neutichlo po světnicích. Tři dny budou plakati občané tohoto prašivého města, aby si zasloužili názviska dobráků. Již dávno bylo zapláceno nařikačům, ať tedy skučí a smrkají. Pekařský mistr, mlynář z Nadelhot, správce a několik tátů, jimž čouhá z kapsy vyrudlý kapesník, pohlédnou do hlubiny rakve na tvou strašnou tvář. K úmrtnímu loži pozdě se vleče bezbožný žid.

„Domníváte se opravdu, že je mrtev?“ vydechl zardoušeným hlasem. „Neusnul? Neodpočívá? Kde jest jistota, že neobživne toto srdce?“

„Zde,“ pravila Josefína, dotýkajíc se mrtvoly rukou stejně chladnou. Toto jediné slovo otevřelo jí brány pláče a mohla plakati.

Příběhy Jana Marhoula se končí. Zemřel a třetího dne byl pohřben.

POLE ORNÁ A VÁLEČNÁ

Země, jež sotva pokrývá porfyr, rulu a svor v končinách střední Vltavy, nehluboká ornice a špetka jílu na západních svazích pahorkatiny nepojmenované, dno všednosti, podlaha bídy, daleko není tak nicotná, aby z ní nevzešly lesy.

Vzejdou právě tak, jako řeč, než konečně zazní hlasem, vzhází za dlouhého mlčení.

V tomto údolí hlad vládl příliš dlouho. Staré pokolení dělníků hřešilo proti sobě samému a k zetlení byly přivedeny zdar a síla. Pod ranami a šviháním nebouřila se bolest, noví příchozí stali se podruhy a nebylo jich více. Pohrbený klid byl povětřím této krajiny a vašeň jediným bleskem.

Mzda dělníků, odměřená na dlaň, je malá, malý je jejich život a malé jsou příhody jejich zoufání. Byla ztracena míra ve vypravováních a slovo stěží učiní pravdu velikou, když její všednost je obecná a když platí za prach a popel.

Krajina protékaná řekou, krajina s holými skalami, s políčky, jejichž plochy se úzce táhnou po svazích pahrbků, s kostelem nad vodou probodávajícím tůni obrazem kříže, krajina chudá a krásná s chocholy keřů, naříkající a patetická, na sever, na jih, východ i západ se uzavírá dálkou.

Závorou jejího chudáctví je prostor.

Svět může býti veliký, avšak někde přestává, a to místo zeměpisec označil:

„Hic sunt leones.“

A tak okrsek světa není větší než prostor stínu pod stromem poznání, kolem něhož obchází temná pověst. Toto těsné místo je svět vypravování příhod ouhrovského dvora.

Za nuzáckých zim, jež rozzuřují, za večerů, když vzešly hvězdy, v hodinách smrti, v obdobích lásky a za šílenství kořalek temný kout se pootvívá a zříte daleké cesty, označené kříži, aby děsily toho, kdo se odváží útěku. Svěťice

civí mu do týla, když jde mimo stromy sebevrahů; ještě rád se vrátí, neboť cesty byly sdělány jen pro vůz, který praští, kolísaje nerovnostmi půdy, a Ouhrov nerodí než voláky, pohůnky a vozky pro svůj dvůr.

V této úzkosti, v tomto odmlčení života bydlí jen vášně a smrt.

Sedmkrát zdvihá se krajina pahorkem a toto pověřčivé číslo v ní vládne. Kůň kráčí podle zmítající se oje, náprava vrzává a zlořečení znovu a znovu se vrací. Cíl je blízký, opakování a stejnost vlekou se po cestách.

Příliš se žvanilo o pastvinách a přepásaném rozsévači, nadarmo byla vyvyšována práce oráčova. Nikdo z nich nechodí po propastech, neosívá, neoře radlicí a dávno je zapomenuto názvosloví pitomých zpěváků. Běda, uvedli v přísloví zemědělského dělníka, dávající mu jmen páchnoucích dojetím.

Chlapi tohoto druhu práce jsou hrubí a sprostí, sveřepí, zahálčiví i pracovití až do úpadu. Smilní a optíjejí se.

Paterou slupicí zrývá motorový pluh zemi a oráč netiskne již kleček. Srp a kosa jsou málem zapomenuty.

Čas léta roku 1913 se naplnil a doteky podzimu ohlašovaly vítr, jenž zavane po strništích, a chlad. Úroda kupila se ve stozích, den se krátil a milosrdná sobota, součet pracovních dní, měla se k žebráckým výplatám. Peníz mzdy je malý, avšak hospoda je nedaleko a není velická.

Šafáři Saček a Chot, dvě stvůry, jež zasluhují jakési soustrasti, zveličující svůj význam, s umouněnou knížkou a se zápisem konali úřad uprostřed vyzáblé smečky.

Nalezenec Řeka, hlupák pohrbený hanou a staletým pohrdáním, ten, jehož jméno je náhoda nebo báseň úřednická, sdělaná ponurým oslem, když pěstoun nalezenecův chtěl ho pojmenovati na rozdíl od svého Františka, připražený Řeka stával se pánem počítaje pět zlatek. Když přijal peníz, jeho pohled se zavřel, aby procítl v novém světě.

„Jdi,“ řekl mu Hora, „co otálíš?“

Jakási lichá slova stoupala mu na jazyk, ale neodpověděl

a jeho nenasytná myšlenka oddělila se od příliš zdlouhavé řeči. Obrátil se, aby tím více překážel ostatním, a na témž místě, stavě dřeváky v sled Řekových nohou, stanul veliký muž.

Peníze tohoto dělníka nezněly, přepočítával je z pěsti na dlaň, nepouštěje jich z vysoka, a mumlal číslo za číslem. Jeho oči neměly třpytu večera, jenž v ně padal, a kdyby se byl obrátil k zámku nebo k nízkému hranolu hospody, na něž byla nasazena střecha nevhodně a úzce, nebyl by viděl ani věcí tak blízkých. Nechtěl a nemohl víc než setrvati ve svém počtu.

Jiný muž přicházel v soud peněz s chechtáním a čině veliké pohyby. Někdo se opřel o druhého, neznaje rozdíl mezi hodinou práce a výplaty. Ženy opilců se obracely v sloup a mezi dvojím úderem srdce již vyřkly nadávku.

Dva dědkové vyšli z hloučku a mimo kolny plné náradí a váhu brali se k vodní jímce, jež byla napajedlem dobytka.

Hora a Ber, dva vdovci, připomínající jako zeměplaz a troud rozdíl, jenž je mezi ošidným tvorem a ubohou a neživou věcí, pohybující se jen z vůle hravosti boží; Hora měl osinaté ruce spuštěny po bocích a vlekl nohu, na jejíž rány nebylo léku.

„Bezpečnost stáří, pojišťování a všechny nesmysly žvanilů,“ řekl, sám neodměřuje svých slov, „prodal bych za měřici žita, kterou by mi dali každého podzimu. Jaká jest jistota, již mi slibují? Chudoba znamená poslušnost a stáří není než očekávání.“

Ber odpovídal, tluka pěstí o dlaň: „Může být, že v papírech a v čtení, která pořídili na úřadech, tvá nemoc je zaznamenána a ty snad budeš v suchu, neboť jsou špitály a stavení pro chudé, kde mimo trochu pořádku se nic nedělá.“

„Sedmkrát,“ řekl Hora, „sedmkrát jsem viděl tyto ústavy, a všichni lidé v nich měli pruhované kabátce, hole a jakési lístky. Když zazněl zvon prostřed domu, šli k jídlu, a opět čekali a opět jedli, když se ozvalo toto znamení.“

Rozmluva o naději nemocného vlekla se dlouho, až ko-

nečně Ber ji přetal z vysoka jako muž, jenž řídí osudy těchto chudých, řka: „Unášej se, třes se na tu věc, všiváku, i kdybys tam vešel, vyhnali by tě pro tvůj hmyz a pro svrab, jenž tě pálí!“

Zatím přišel k oběma starcům skoták, a nemaje co říci, povzdychl a smrkal.

„Ach ano,“ pronesl, „dříve než se naděješ a snad již zítra přijdou deště. Jsem jist, že pohoda je u konce.“

Hora odpovídaje mu vzhlédl po dvoře, jenž pustl. Pět ženských vycházelo z vrat; táhla hodina sedmá. Zámek skryl v soumraku svoji ohyzdnot, cisterna a louže se třpytily a hovor ustával. Způsob, jakým se končily ouhrovské dny, byl tichý. Noc nezahazuje bolesti, ale tlumí její hlas.

Františku Horovi byla sedmdesát dvě léta a všechen ten čas žil na polích ouhrovských, v konárnách, chlěvech a na prostranství dvora. Nemíval zálib ani hříchů příliš těžkých. Nebyl pytlákem ani zlodějem a nuda, jež byla jeho barvou, propůjčovala mu cenu, dokud byl zdrav.

Kdysi s křikem a výskáním zatkl si divokou kytku za klobouk a nikoliv méně podnapilý než ostatní šel k odvodům. Harmonika, sršící jako zvuková pochodeň, vedla je k okresnímu městu.

„Nevyptávej se,“ řekli Horovi, když zaváhal v své veselosti. „Nevyptávej se, ani se nestraš. Vojenská řeč je jasná a porozumíš jí. Po tři léta neuvidíš, Františku, dobytka, nuže zpívej a jdi vesele.“

Tři zastavení na cestě nazývaly se první, druhý a třetí rok služby. Na jeslích, jež hostinský ještě před svítáním vynesl před stavení, chřestila sprostá kytice, plná skla, padělaných okvěti a trav, jež obarvili jako pometlo ďáblov. Selští koně žrali u žlabu, obracejíce krásnookou hlavu k Františkovi, neboť on, i v opilosti znaje své místo, stál blízko nich. Odpřáhl postraňky, a zrobiv kličky, pár od páru přehazoval je přes boky opratníků. Popotahoval kožichy a činil mezi nimi pořádek.

Selští hezouni, dříve než se shrbí pod vojenskou míru,

sedívají v nálevně a pijí z plna hrdla. Tehdy šla láhev od úst k ústům a korbel se nahýbal jako rameno vah, když na misku je vržen měšec, zatímco druhá nese maličký peníz dělníkův. Ráz naráz, jako kladivo v kovadlinu, udeřilo opilství v dubový stůl.

Hurá! každé kapky je mi líto, pij, vychlastlajntante, až ti za ušima praskne. Tahej špagát! Otevři klapku v hrdle, chlastej! Kdo pil, umřel, kdo nepil, taky. Zatrub na ten máz! Což nemá opilý v hlavě svíci? Nuže, utecte, kdo je napasen, ať ji nezhasíte.

„Hej,“ zařval starý žrác, udeřiv pěstí do okenního rámu, „Františku, nezhltni to nebe, vejdi, pij a nes tu kapku až před komisi. Zchlastej se nadranc, ožer se za cizí!“

Hora zdvihl sklenici plnou kořalky a neváhal, neboť tato chvíle znamenala snad veliké jméno a podiv na ouhrovském dvoře.

Na povrchu skleněného válce zaleskl se obrázek síně, šenkýřské štětky a postavy starostovy, jež se dloužila na úkor svého břicha. Hora pil a obrazu i kořalky ubývalo, až prázdná sklenice přikryla nos pijákův, jako poklop zahradníkův kryje klíček chřestu.

Když byl čas jíti, rekruti vyšli a sedláci, dopivše svůj korbel, zapřahli koně. Nespěchali, a přece dojeli dříve, než pěší stihli hradecké předměstí. Avšak František Hora nadarmo vstával. Dovrávorál k topolu, jenž stál na okraji silnice, a tu se zapotácel a spadl z náspu. Obecní strážník, jenž doslova měl býti strážným andělem chudákovým, vzbouřil se, a zasadiv svému člověku dobrou ránu, přivodil ulehčení jeho žaludku. František obrátil naruby svou útrobu, aniž při tom zachoval čistotu a ticho.

Tato příhoda končila trestem, nicméně je nejslavnější ze všech skutků koňákových, jenž pro své neduhy nemohl se stát ani vojákem. Od prahu dětství, až od hranice paměti, nic, žádná chvíle nebyla větší, neboť byl tak opilý, že moře světa sahalo mu po kolena. Nikdo nepozře jezera kořalek, jež tehdy pohltil, neboť časem věc roste a vzpomínáním přibývá.

Ženitba koňákova byla jednoduchá a rázná. Asi před čtyřicíti lety, v zimě či v létě, za jednoho dávno zapomenutého dne přišla do ouhrovského dvora děvečka, již správce najal, aby krmila a poklízela dobytek. Tehdy stála Františkova palanda v západním úhlu stáje, v koutě, kde visel pavouk a hnízdily vlaštovky. Příchozí nebyla ovšem krásná a její zelená a rozbitá sukně ji nezdobila.

Šafář, otevřev řezárnu, ukázal holí na otep slámy, řka: „Zde je tvé lože.“ Avšak když odešel, vzala je a vnesla do konírny.

„Jsem zde a zůstanu zde,“ pravila, „kdybys v noci mrzl, přijď ke mně. Mám chválabohu všeho dost.“

Když zhasla lampu, František neváhal, a čině ve tmách děsné posušky, hledal ji, tápaje rozechvěnou rukou po vlhkostech zdí. Vešel k ní a sbydlili za frkání koní.

„Jmenuji se Anna,“ pravila, a František odpovídaje jí, řekl: „Koupím ti šátek plný květů, kolem něhož jsou třásně jako prsty na konci rukou.“

Za pět měsíců krmička otěhotněla a ženské se smály: „Hrome, kdopak ti udělal sámek, že se tvá zelená sukně tak krátí?“

„Zajisté,“ odpovídala, „vzali jsme věc od základu.“ No, zvečera kratičko potrvá pláč, ale brzy se vrátí veselost.

František Hora i tehdy byl tichý. Tři měsíce schovával po zlatníku, a maje peníz svázaný ve strakatém šátku, vydal se na cestu k smrdovskému knězi.

„Jsme dva,“ pravil, vcházeje k faráři, „kteří chceme vstoupiti ve stav manželský, — já, čeledín Hora, a Anna Myslbeková.“

„Dobrá,“ odpověděl selský kněz, „kde je nevěsta?“

„Je těhotná,“ pravil čeledín, rozhlížeje se, jako by ji hledal. Fara se nezatřásla a kněz se nepokřižoval.

„Vejdi,“ řekl a otevřel hrubou rukou.

„V této knize jsou napominání, rady a kázání manželská. Přijď opět a přiveď Annu, budu je čísti, abyste je znali.“

Pětkrát slyšeli kněze mluvit jazykem knih, aniž rozuměli jinému než podobenství o zrně hořčičném, vypra-

vování příhod marnotratného syna, jehož litovali, a řečem o zázracích, žel, příliš božských. Kněz sám nemohl tvrditi, že tyto věci souvisejí s potřebou sňatku.

Annina života přibývalo neúměrně s poznáním náboženským, a vraceli se z těchto hodiněk podobni lidem, jimž jako žákům jest jednati s velebným tlachalem, zatímco se kupí práce.

Třikráte spadlo jméno Františkovo z kazatelny, třikráte bylo oznámeno láskám náboženské obce, a nikdo neděl ani slova, neboť zbytečnost obřadu byla nepochybná.

Když nadešel den svatby, František poklidil koně a vešel do kravína, řka: „Jsem hotov.“

Bylo mu jen maličko pomoci Anně, jež se již opožďovala v své práci, a vyšli.

Před Smrdovem František sňal z ramene uzel, zchystaný již včera, obuli střevíce, ženich si připjal límec a Anna, vzavši si šátek, shodila z ramen svou sukni. Vešli do zevlujícího kostela a obcovali službám božím mdle a s pokorou, již církve vykládají za ctnost. Konečně poklekli a viděli kněze říkati slova.

Pokud obřad může býti slavný, tato svatba jím byla. Prostory chrámu naplnily se řečí až po klenbu a žebroví, pomalované hvězdami. Kněz se obrátil od oltáře, jako se obrací žnec k lánu, a Anna s Františkem pronesli: „Beru si tě bez přinucení a z dobré vůle.“

Vraceli se opět bosky a bosky robotovali až do porodu.

Ženatí dělníci měli bydleti v světnicích dlouhého baruku, krytého šindelem. Jedenáct a opět jedenáct dveří otvíralo se na stranu silniční a na stranu nádvoří, avšak obydlí obou šafářů byla v čele a u vrat. Úzké chodby, zakončené komorami, vedly do dvojího příbytku a každá jizba měla jediné okno. František, chodě od jednoho k druhému, nahlížel do vnitřku dutých hranolů. Vlhkost a krajkový dešťů, zatékajících již vetchou střechou, všude stejně poskvřňovaly zdi. Zčernalý kout označoval místo, kde stávala kamna, a jinde vyvrácená dlaždice a odtržené prkno otvíraly díry, v nichž pískala krysa. František neměl ani stolu, a tak,

uváživ svou chudobu, nevzal světlice, již mu nabízeli.

„Dáme Potměšilovi každý po jednom zlatém, aby nám dovolili vařit v svých hrncích. Dva zlaté není málo a Potměšil je přijme s radostí, protože jest opilec a protože nic nemá.“

Stalo se, jak byl řekl. Zrobili slavníky z pytlů a houní, a nacpavše je, horempádem nesli své dílo do nového bytu.

Šest dní se snášeli, šest nocí Horovi spali na svém a byl mír. Avšak záhy potom počaly sváry, a tu Potměšil, téměř střízlivý, vzal křídu a kreslil hranici mezi okrskem Horovým a svým. Odděliv pravoúhlý trojúhelník, jehož přepona směřovala od kamen do středu dveří, řekl:

„Tato část je tvůj dům.“

„Ano,“ odpověděl František, „je to méně, než jsem koupil, ale nebudu se přítí.“

Zatím se naplňoval čas těhotné a všem bylo mysliti na blížící se porod. Potměšilová roztrhla cíchu, aby nadělala plen, zuříc, že je nucena takto mrhati svými statky.

V pátek kolem sedmé hodiny večerní Anna Myslbeková pocítila bolesti, jež se opakovaly v obdobích již krátkých, a vědouc, že nastává její chvíle, vstala k odchodu. Otep slámy zůstala ležeti uprostřed chléva.

„Nejsem hotova s prací,“ pravila ženským, „a již mi nastává noc. Jděte říci Františkovi, aby přivedl bábu.“

Vykonaly tento rozkaz a František spěchal.

Přešedši dvůr, Anna otevřela světlici Potměšilovu a padla do svého kouta. Čas kmital kráčeje a navraceje se. Hlas bolesti se zesiloval a hlomoznost chvíle rostla výš a výše jako kouř hranice a volání nemocnic.

Bába, jež byla i ošetřovatelkou nemocných, i myčkou mrtvol, věhlasná pomocnice smrti i života, jenž se rodí, zchystala vše pro lázeň novorozenému, neboť usoudila, že se narodí Anně chlapec. Potměšilová vytáhla z bedny prostěradlo, a jakkoliv ještě nenastal soumrak, zažehla lampu. Hovořily vespolek a čas mjel rodiččin kout.

Bila jedenáctá a František se vrátil otázeni se, co jest.

„Nic,“ odpověděly, „jdi do stáje a spěte, ty i Potměšil.“

Kolem páté hodiny ranní počalo druhé a vlastní dějství porodu.

„Ničeho se, Anno, neboj!“ pravila bába, „půjde to dobře,“ avšak ustala v řeči a zděsila se, hmatajíc čtyři prsty dětské ručičky, jež vyhřezla.

„Tato nepravidelnost znamená příčnou polohu a neštěstí. Jděte, zapřáhněte koně a odvezte ji do hradeckého špitálu.“

Venku den již započal. Skotáci vstali a měli se k robotnickým činům. „Pah,“ pravili v odpověď Františkovi, „nač tolik poplachu, což nerodí každá žena s bolestí?“

František nemohl vnésti svůj strach do světnice správcovy a řváti spáči do uší. Bylo příliš záhy. Vrátil se a čekali dvě hodiny, aniž se něco stalo. Bolesti se již nedostavovaly a matka podřimovala. Něco z klidu a odpočinutí smrti vešlo do příbytku a uprostřed hlasů rána stalo se ticho. Bila sedmá, když Anna v úzkostech pohnula rukou.

Smrt dělníků duní ranami a vyzvání kosou. Nikdy nevěšla do ouhrovského dvora tak zvolna a tiše, avšak již ji poznávali. Jde, blíží se, dští a sněží zapomenutím.

František vyběhl strojiti koně a v malé chvíli stál vůz před barákem. Bába naposledy přiložila k Annině vzdu-tému břichu svou skrář, naslouchajíc plodovým ozvám s divou a marnou radostí.

„Žije,“ zvolala, „jedte co nejrychleji!“

Zdvihli Annino tělo a vložili je do vozu. František strhl koně na cestu a vůz se hnal bez zastavení až k vesnici Trnové, kde bydlil lékař.

V hlubinách mužova strachu vstávala nová naděje.

„Stůj,“ vzkřikl, a dříve než vůz dojel, vrhl se k zvonku.

„Vraťte se domů, jest mrtva déle než hodinu,“ pravil lékař.

Avšak František koní neobrátil. Poslouchal rachot vozu, dusot kopyt a zvuky podkovy. Bylo mu vnésti pláč na polní cestu a naříkati samu nad mrtvolami. Koně beze spěchu došli před hospítal, a František slyšel totéž ujišťování: Je mrtva.

Tato šílená jistota činila ho tupým. Čekal bez pohnutí

a mlčky, zatímco Anna ležela v ústavní márnici.

Druhého dne byla vykonána pitva. Při otevření břicha od dělohy až k játrům prosvítala sraženina krevní, krytá podbřišnicí. Po zdvižení těchto hmot objevila se ručička plodu, ovinutá pupečníkem. Ze zevních rodidel vytékalo něco krve. Děloha zela hrozným otvorem a odtud vystupovalo lůžko s blanami. Tělo dělohy bylo prázdné. Plod vězel z největší části v hrdle v jednoduché prvé řitní poloze, asi tak, že hlava plodu ležela mezi oběma nožkami a levou ručičkou. Pravice, vtlačena nazad ke křížové kosti, byla červená a zpuchlá.

Obducent uvedl v posudku, že příčinou smrti byl břišní šok, zaviněný neúplným roztržením dělohy.

František Hora se vrátil druhého dne, a zanechav koně uprostřed dvora, spěchal prodávati všecko, co měl. Stržil pět zlatých a pět zlatých bylo mu vyplaceno jako záloha na mzdu. Za tyto peníze pohřbil Annu Myslbekovou do hrobu chudých.

Od těch dob žil Hora třicet let až ke dni, jenž zahřměl novou ranou. Hlad a nasycení, práce a odpočinití, lež a pravda, to vše se střídalo ve sledu dní, a František nepostihoval rozdíl. Jezdil s koňmi, dřímal a stárl.

Když už Hora zeslábl a sešel, mladý kůň ho udeřil hřebem podkovy do kolenního kloubu. Byli na lesní práci: sněžilo, nastával večer a dělníci již odešli. Hora nenařikal. Ulomiv větev a zrobiv si berlu, dovlekl se ke kmenům složeným na nápravách. Vstával a opět padal, necítě ani valně bolesti, konečně seděl bokem na kulatině a nestaraje se o divoké koně, kam půjdou, zapráskal bičem. Zvířata zkrotla a brala se krokem až do ouhrovských vrat. Odtud byl Hora mrzákem a jeho rány se nezavíraly. Nemohl jíti podle koní, nemohl se vzepřítí o lopatu, nemohl vznéstí snopu na podávkách. Stal se krmičem a očekával smrt.

Před mnoha lety, dříve než poznal Annu Myslbekovou, vezl František do Hradce dar, ježž velký statkář z Ouhrova poslal městským chudým.

Baronova dobročinnost byla velikolepá. Dvorští chudáci

byli by sežrali za jedinou chvíli víc, než rozdal za rok, neboť po devět pokolení lačněli na tomto statku. Mohl pro ně strojiti hostiny každého dne, aniž dával víc, než jim patřilo, a čekal díků. Platiti dobrou mzdu znamená ještě dobrý obchod, avšak baron Danowitz byl v těchto věcech skrbník, jako se sluší na šlechtice. Dřel své nádeníky, podporuje poblbené umění, otčinu, herny, děvky a čas od času hradecký chudobinec. V době vánoční dával dva pytle brambor, něco mléka, mouky i ovoce, a Hora alejí plesání a díkučinění vzal je do chudobince. Dar rostl chystáním a cestou. Posuněk tak obširný byl viděn ze všech stran.

Pokud byl vozkou, Hora sedmkrát vykonal tuto cestu. Jel čtyři hodiny, ohlížeje se po nákladu, a když konečně stanul před ústavním vchodem, skládal milosrdenství baronovo, necítě, že je lehké.

Chudobinec se mu sedmkrát líbil. Ti, kdož byli uvnitř, měli pláště zhotoveny z látky daleko lepší, než je kanafas a cajk. Nasyceni a v zahálce po dlouhé hodiny mohli si vypravovati na suchých chodbách, kryti před sněhy a zimou. Jejich světnice byly vysoké a plné lůžek. Na stěně visel kříž na znamení míru a zvon, nikoliv poplašný, zval k jídlu:

„Jděte a jezte, polévka je na stole! — Lože jsou připravena pro spánek, můžete ulehnouti!“

Poznav tento dům, Hora nemohl si přát nic více a nic vroucněji než v něm přebývati. Obléci pruhovaný kabát a jísti z mísy oukropu, jež bude plná po všechny časy.

Za dlouhé vozby, ve chvílích ticha a pokoje, toto vidění a tato žádost se vracely na Františkovu mysl. Večer, když rozmlouvali s Berem, toužení Horovo znovu se pohnulo a starý dělník byl smuten.

„Na všechno jsem zapomněl,“ děl, uléhaje na tutěž palandu, kde kdysi spával s Annou, „a všechno mne přešlo.“ Z druhého kouta odpovědělo mu dítě.

Usínaje slyšel veliký zvon, jenž visí pod křížem a vyzvání k jídlu. Proti oknu zdvihl se ušatý stín koně, stáj

tichla a dvůr usínal.

Rybničtí pytláci leželi u svých vod, naslouchajíce, kdy se ozve zapísknutí, jež znamená konec obchůzky hlídačovy a čas, aby vrhli svůj čeřen. Malí zloději v úzkostech, jež jim zastavovaly srdce, dřepěli u lánů směšky, rvouce několik hrstí. Pokud je slovo hřích černé, bělelo, neboť žádná řeč není tak zarputile oddána nepravosti, aby je nad nimi vyřkla temně.

Je noc, snáší se jedenáctá. Milostný vzdech je jediným hlasem a jediné světlo, jež svítí, padá z oken židovy krčmy.

Jen málo lidí shledalo by tolik trpělivosti, aby po všechna léta setrvali v příbytcích a v stájích a při dvorské robotě. Avšak úděl chudáků je tupost a věčné čekání. Tato bída jest jejich místem. Zrobili hospodu a platí ji, aby byla hranicí, na níž hoří zbytek jejich sil a zbytek jejich rozumu.

Ouhrovský hostinec stál na konci vesnice, kryt z východní strany řadou sukovitých švestek, před nimiž se klikatil plot, povalený při každé rvačce. Druhého dne žid Lei, hostinský u Prostřeného stolu, jej stavěl, vypouštěje z pyskaté huby spokojená spílání a úsměv nikoli trpký. Prostřený stůl ani z nejmenší části nezasluhoval svého jména. Nálevna obehnaná ze strany vchodu brlením věčně vlhkým a lepkavým se o stupeň vyvyšovala a žid mohl bezpečně přehlédnouti ty, kteří přišli píti. Stavěl na cínový kryt cejchované nádoby, míse v ně míry člověka, jenž ví, že bohatství se skládá z haléřů vyšizených jen čas od času a ve vhodných chvílích.

Holá tvář tohoto šenkýře podobala se pěsti, již přesahuje palec, skláněje se až k třetímu prstu. Byl olysalý, pohuhňával, když byl na rozpacích, neměl čela a dutý dráp sloužil mu za nos. Olizoval se licoměrným jazykem a byl dosti tučný, aby vždy pohltil kapku loje, která se bez přestání vypocovala z jeho laloků. Mohl tykati pytlákům i těm, kdo se zadlužili v jeho hospodě, a činil tak ve všech stupnicích sprostot, rozlišuje pohlaví dlužníků i velikost jejich bídy.

Žerď přibitá nad dveřním rámem síňky nesla prkénko

nepoměrně malé, na němž barevnými nátěry byl zobrazen stůl zeleně pokrytý a holba s rybou. Kdo vešel, mohl usednouti na lavici. Táhla se podle stěn jako nízký žlab, přesahující devíti desítinami délky dva stolečky po obou stranách. V této hospodě pilo se do němoty a její sklep byl hlubší než hroby smrdovského hřbitova. Chlapi vcházeli úzkými dveřmi, neboť do každého nebe je těsná brána. Vešli a postáli před nálevním pultem, kladouce peníz k penízi, až se dopočítali. Lei listuje v knize či přepočítává je v kapsách koruny nespěchával na obchod. Mohl čekati déle než žízeň pijákova.

O výplatním dnu sedělo v hospodě několik hráčů v karty, již mazali svou hru, dva řezníci z městyse Syrové a neméně než deset dvorských lidí. Ouhrovský volák Řeka, chlap bez rozumu, vešel poslední.

Hospoda pozvolna se rozbíhala k opilství a hlupák, usednuv blízko dveří, vnímal světlo, kouř, pach a hlasy shromáždění jako otevřená nebesa. Hroužil se do židovské krčmy s pocitem lakomce, jenž ohmatává pytel zlata, a jeho tvář přecházel šílený úsměv. Smyslové a vášně rozdělili se o toto tělo a stali se zvířaty ženoucími se každé v jinou stranu. Vstával a opět si sedal, poryvy rozkoše vlna za vlnou měly jej k třesení, jež znamenalo radost a smích.

„Kde jsi vzal tyto peníze?“ ptal se Lei bera čtyři zlaté volákovy.

„Za den!“ odpověděl, vkládaje v tato slova všechnu svou vůli. Chtěl vztáhnouti tápavou ruku a zadržeti žida i říci mu:

„Stůj, panno, draku a rybo, která se houpáš v kouři a ve světle nad svou lahví! Zastav se, abych poznal, jsi-li táž, kterou jsem vídal v hradeckých krámech a nad hokynářovým pultem v Jílovém! Nekývej se sem a tam, ale stůj! Dnes mám dosti peněz, abych ti zaplatil zdržení a omakal tě.“

„Vezmu si tvůj krám!“ Tato poslední slova mohl opět vyraziti z úst.

„Pij!“ řekl mu hostinský, podáváje mu sklenici, aby

ji vypil jedním douškem.

Žid domluvil, a peníze byly v pekle.

Jestliže mu dá ještě píti, zakleje se velikým bohem, že tento idiot nikdy neplatí a čtyři zlaté že jsou příliš málo, aby hradily starý dluh. Nicméně, až Řeka bude prositi, breptaje slova motlitby Páně, již nejlépe zná, a tvář hospody se obrátí k nim dvěma, až hráči vzhlednou od karet a až se ztíší řeč, Lei se ustrne a dá volákovi opět sklenici a konečně v čas stejně příhodný mu povolí úvér.

„Ten chlap,“ pravil veliký Holub, ukazuje na Řeku palcem, „je ožralý, jak jen vidí šenkýře močit. A přece všechny cesty ho vedou do hospody.“ Jiný kumpán mu přisvědčil: „On má úraz ještě ze školního věku!“

Mužové seděli ve skupinách, hovoříce jen čas od času. Karban se nedařil a bylo málo příčin servati se. Když se utišovali, hostinský, aby k Prostřenému stolu nevnikla noc, ztropil něco hluku se svým gramofonem.

Kdyby hospoda byla plachetnicí a Lei kapitánem, zajisté by nenazval dobrým větrem nadějí, jež se v tomto tichu počínala. Krčma se pohne jen žalem a jenom severák bídy ji unáší sobotní nocí. Zmatený hluk hospody dostačoval, aby jeden každý z ouhrovských dělníků byl jist nicotností, jež potrvá navždy a navždy.

Mluvití o naději je nesmysl. Nové jaro podobá se navlas jarům minulým, táž setba, totéž vodění dobytka, šest neúrodných dní a jedna jediná sobota. Po létě přijde táž hladová, nuzácká zima. Nikdo nemá nic než tuto hospodskou chvíli, jež přepočítává něco měďáků. Popadněte ji za rohy a pijte, přátelé!

V Řekově hlavě šedým úsvitem vzházela pozvolna jistota tohoto okamžiku. Potřásl důrazně rukou, a řka některý ze svých nesmyslů, napil se ze sklenice řezníkovy. Toto přenáhlení bylo mu prominuto jen proto, aby si mohli tím lépe tropiti z osla šprýmy. Kdosi udeřil voláka po hřbetě a zahulákal:

„Pijme, pijme vespolek!“ A bouřlivý duch, jenž se rodil a dokonával v tomto pajzlu, vznesl se výš nad hlavy pijá-

ků, jako poletující orlice nad vojsko. Někdo řval, podoben kladivu, jež zpívá, a každým okamžikem přibývalo zuřivosti.

Chopili se opět karet, Lei přispěchal opět s pinkou a hráli.

„Zde jsou peníze,“ pravil řezník, udeřiv bachratou peněženkou o stůl, „můžete sázet do sta, můžete si rozebrati ten krám!“

Plochá a nedůvtipná hra svedla několik pohledů na stůl, avšak středem pitky a této noci zůstal blbec, jenž se potácel podél lavic a vykřikoval svá slova. Podobal se ohromnému šašku a stůj co stůj chtěl se zničití dřive, než se diváci rozejdou. Skučel, sbíraje políčky, a krkal do sklenic. Jeho košile vyhřezla a bolestné srdce co chvíli obnažené zmítalo se, znějíc jako kopyto, jež cválá. Některý šprýmař pomazal jej chrchlem, a provázky hlenu visely mu z čela jako třásně potupné koruny. Šílel, nesa přes všechnu pohanu jakési důstojenství nemoci a smrti.

Když zpívali kohouti, hospoda se vyprazdňovala a Lei nikoliv poprvé vyrazil voláka ze dveří.

Na druhý den ženské, jež přišly do kořalny za svými mužskými, vypravovaly ve stáji, co činil. Jak vřískal, jak se honil, maje přirození venku a vodu v kalhotách. Byly spokojeny s nocí, neboť jejich mužové se podnapili sice hlomozně, avšak před svými ženami; útrata nepřesahovala obvyklou míru a nebylo nutno servati se o poslední zlatku. Manželé se nerozhněvali a nevykázali jich ze dveří, rána nepadla a Lei s nimi rozmlouval jako s paními.

Nuže noc, pro niž by plakaly týden o hladu, kdyby místo Řeky některý z jejich tátů překročil hranici opilosti dovolené, byla dobrá.

„Nemohla jsem se zdržeti smíchu,“ pravila baba s jassem ve škaredé tváři, „vidouc tu potvoru vrtěti se pod Leiovou lampou. Skákal, zvedaje nohy až do výše ramen, a tu, právě ve chvíli, když stál na jedné, přišel můj starý, a popadnuv onu tančící haksnu nad hlezenním kloubem, nutil jej skákati celou šenkovnou.“

Zatím volák Řeka, od něhož opilost již poodstoupila, vstával za plotem krčmy. Temnoty rozprostřené vůkol něho od prvopočátku šly s ním. Mohl říci, že jakýsi bůh kořalek naklonil svá nebesa a schýlil je k zemi, aby opilý Řeka sestoupil. Lesk pijákovy tváře a jeho spokojenost bude mu díkem. Kráčel, dupaje silniční prach, a blesk slunce na něho padl, až zamžikal a zvedl obočí.

Když vešel do vrat, šafář Chot jej zhlédl a připomínaje si všechny žerty a příhody pitky, jak je byl slyšel, obrátil se k Řekovi přes dvůr, a přistoupiv k němu, řekl:

„Ty jsi nejslavnější ze všech pitomců. Slyšel jsem, že jsi pil z cizího a smrděl hůře než jindy. Oba řezníci ti dali sklenici a ty ses vztekal, jako bys pil za své. Kde máš povříslu a kolik jsi opět dlužen?“

„Ach,“ odpověděl volák, vzpomínaje si na řeznickou brašnu, jež dopadnuvši na stůl se pootevřela, „viděl jsem mnoho peněz. Kdybych je měl, mohl bych zůstat v hospodě a bez přestání píti.“

V tu chvíli chudák uštknut žádostí peněz, jež se připlazila až v hlubiny jeho bídy a blbosti, strnul a setrval v nehnutí, jako by byl již pokryt zlatáky žhnoucími jako oheň a pálicími jako mráz. Zdálo se mu, že mohl zvednouti ruku a vzíti kterýkoliv peněz ze svého brnění, aby mu Leiova hospoda patřila.

Dříve než se probudil ze své mrákovy, šafář již odcházel. „Táhni po svém!“ řekl, obraceje se k němu zády.

Řeka vzal násadu vidlí a plouhal se dvorem maje plnou hubu slin a chuti opět probuzené.

Lidé Řekova druhu, idioti, byli při svém narození učiněni těly. Jsou to andělé země na rozdíl od ušlechtilců cherubínských, kteří se skládají z pouhého ducha. Řeka mohl konati v určitém čase jen jedinou práci, a kdykoliv mu bylo mysliti, ustával v kydání.

„Řezníkův opasek plný dukátů! Mohl bych seděti v ouhrovské hospodě a den by nepočínal a noci by nekončily. Mohl bych píti ze všech Leiových sklenic. Vezmu mu tento opasek, neboť byl dosti dlouho řezníkem. Chci býti

právě takovým chlapem jako on, abych mohl sedati v hospodě a pfti.

Již jdu, abych odepjal řemen, který má okolo beder. Avšak jestliže vykřikne, zadrhnu mu chřtán provazem. Jestliže by se ozval, bodnu jej, a bude-li spáti, vezmu sekeru.“

Plavý vůl zachřestil rohem o řetěz, a zvednuv hlavu nad šíji druhého, vydal táhlý hlas. Řeka procitl ze svého myšlení, a vycházeje z chléva, zastavil se na prahu, aby nabrousil svůj nůž. Kráječka brambor a kuchařka stájí přinesla stoličku, klubko, jehlu a spravovala svůj plášť, neboť zima byla již blízko. Řeka zůstal státi a hovořil o velikosti času, o nemocích, sklizni a o dobrém jídle. Nůž byl již ostrý a Řeka se rozhodoval, že zabije Leie druhého dne.

„Můžete mi říci,“ pravil babě, „kde je sekera, která je těžká a nejostřejší? Mám jen nůž, jehož čepel je úzká.“

Ouhrovský zámek, zděšená stavba plná křivosti a svévole barokní, zvedal se na západním svahu pahorku řečeného Pole-dnice. Dvakrát třicatero oken prázdných a ponurých na straně, již po celý den slunce se nedotklo, činilo ustavičným opakováním svých krabatých a špatných poměrů plochu průčelí nudnou. Zámecké vchody byly obráceny na stranu východní, jež vzhledem k rovině řeky byla vyšší; sem civěl baronský znak, jako slepé oko civí z vrásčitého obličejce.

V čas rychlého rána, vcházejícího s kvapem a spěcháním koní, oživoval v dolních prostorách příbytek sluhů plytkým slovem. Na stanovištích zahálky nebývá mužů a Ouhrov byl jich prázden. Od základu až po rudnoucí střechy scípal a sprostil tento dům; v dřímajících komnatách vládlo ticho, zvenčí nepronikal žádný zvuk a za druhými dveřmi bylo ještě slyšeti šelestění listů knihy, již četl starý baron. Zámečtí služebníci o sedmé dávno již byli hotovi se svým smejením a odtud mohli žvýkati vojenský suchar až do poledne či spáti až do oběda. V střevících naslouchačů mohli zotvírati světlici za světlicí a stanouti za baronem. Znali Danowitzovu úzkost i jeho prasectva. Ušlechtilost i mravy baronství, zámek a tři sta roků, po něž Danowitzové drželi Ouhrov, patřilo i jim.

Baron Maxmilián, stařec, jemuž vně zámku nemohla býti nikterak dávana přednost před ostatními šedesátníky, za svým stolem vedl si dosti obratně. Měl dar dobrých způsobů a hladce, s něžnou mírností zhltl hostinu sám a sám jako maršálek Radecký, který koupiv si litr piva, činil totéž. Baron podobal se věchtu, jenž se pozvedl na vysoké nohy a mohl choditi. Jeho tvář počínala uzlem vysunuté brady; středem, čině prudké pohyby zezadu vpřed a shora dolů, spěl šlechticův nos, plný dechu. Baronství Danowitzovo

bylo pravé, neboť jeho potrava bývala vždy hojná a jeho pokladny se naplňovaly dosti snadno. Ouhrov, Sloup a Stráně nebyly jediným jeho majetkem, měl lesy v Haliči a statek s hřebčincem nikoliv menším než Ouhrov, a přece nevydával svých peněz s nedbalou a nepomfjející vznešeností. Hrdlil se o svůj důchod důrazně; vedle něho krsala Leiova židovina jako houba u paty stromu.

Bojácny a ukoptěný svit ostrve hasl. Ouhrov měl míti ve znaku trepky tichošlápkovy a zlodějský paklíč, aby sloužily ve znamení událostí, jež se zběhly léta 1914.

Vrátiv se z Pešti, Maxmilián odstonal jakýsi děsný flám šlechtické míry, a poplakav nad chlupem, jež pustil, hotovil se k odpočinku. Tři tisíce uvízly v punčoše jakési herečky, jež na jevištním pokraji vykřikuje a omdlévá a pláče a opět se směje; tři tisíce zůstaly v hotelu, jenž jako kanál vsákl nápoje a blinky. Zpili se až po baby dřepící na záchodcích. Tři dny barevné alkoholy crčely chřtány a tři dny řvaly jazyky opilců.

Baron přinesl hlavu mezi koleny, avšak dojel šťastně. Korouhev vznesla se na vysokou žerď a sluhové, činíce poslední pořízení, připravili koupel a lože.

Vešel a vnesl do Ouhrova bohatýrskou bolest, jež mu připalovala hlavu. Snad v tomto tichu opět vzplane pohasínající plamének myslí. Udeří hlavou o podušky vysoko nastlané a bude spáti, až vydýchá všechny zápachy a všechen prach pitky.

Hrot ostrve je obrácen k němu, neboť dva synové Maxmiliánovi se sváří a žádají si peněz.

„Jsem již stár,“ řekl, když vešli, „jsem chorý, a přece jest mi vyřizovati vaše nesmysly a věčná sprostáctví. Což jest to jediný způsob zábavy?“

„Je dosti jiných,“ odpověděl starší z obou synů, „avšak nemám prostředků, abych je vyhledal. Ostatně jsem jist, že toto jednání nenazvu zábavným.“

„Oč jde,“ zeptal se starý baron, sleduje myšlenku, jež kvapila, „nuže, spěchejte se svými stížnostmi, neboť nemám času nazbyt jako ty, jenž zde trčíš, zatímco tvůj pluk se hnul

na cestu, a ty druhý, který jsi tři měsíce nebyl v svém chrámu.“

„Nech mne,“ řekl Josef, „vím, kterému domu je třeba kněze.“

„Zajisté,“ odpověděl, „tvá lenost se podobá ctnosti víc, než církev předpisuje. Jsi olnipa a odlesk věčného spánku, tato záře nebes, jež zůstává otevřeno jako cícha překupníkovy, činí tě v Ouhrově blahoslaveným. Avšak běda, v konventě, navzdory svatosti tak nezkrotné, nejsi víc než pouhý trouba.“

„Pah,“ děl druhý syn, „nechci se dočkati konce této rozmluvy, je zbytečná, neboť tvoje staré mínění již známe.“

Baron ve hněvu přistoupil k oknu a pohlédnuv na jakousi plesnivinu, jež se rozlezla po pažení balkónu, opět se vracel.

„Ano,“ řekl, „mluvme k věci, čeho si přeješ ty, Ervíne?“

Důstojník chtěl odpověděti zdlouha, neboť věřil v šlechtictví, a tato víra propůjčovala mu něco klidu. Nebylo třeba nic víc než zpozdití čas, aby maličký zmetek se stal výlupkem všeho baronství, a Ervín, usazen v křesle a chtivý důstojnosti, mluvil jako žráč, jenž obšírně obědvá. Avšak Maxmilián byl té hry záhy syt. „Mohu ti dáti něco peněz,“ pravil, „avšak to, co žádáš, je příliš.“

Voják opakoval své číslo řka: „Deset tisíc,“ a baron zdvihnuv tři prsty levice jako trojzubec, trval na svém: „Tři tisíce!“

„V mém věku,“ pravil Ervín, „zajisté jsou některé věci lacinější. Dávám Keretě desetkrát menší částku, než ty bys byl nucen platiti, avšak tento dar mne přeceňuje.“

Dříve než mohl znovu otevřítí svá ústa, kněz vstal, a čině prudký posuněk směrem k bratru, vykřikl, jako by se dotkl ohně.

„Mlč,“ odpověděl, „přišel jsi opět hlomozit a kdákat? Hledáš žhnoucí slovo, či hryže tě hmyz, jež jsi nashromáždil ve své kaplance?“

„K ďas,“ děl starý baron, obraceje mrtvičnou tvář, na níž sedmero žil se spletlo v hněvné důtky, k mladšímu synovi, „k ďasu s nesmysly, jež sypeš ze svého kaftanu!“

Ervín přistoupil se smíchem k otci, a vyňav svůj lorňon, zhlédl se v zrcadle.

„Bojím se, že jednoho dne Josef vystoupí na koňský žlab a bude kázati ve stáji,“ řekl, když vycházeli s otcem ze světnice.

Horlivý kněz teď osaměl. Složil nečisté ruce v klín a hněval se. —

Vystudovav gymnázium Josef Danowitz nikoliv dobrovolně a bez přinucení vstoupil do řádu maltézských rytířů. Baron Maxmilián utrpěl jakési ztráty ve hře, a maličko se zamysliv nad Ouhrovem, jehož vlhká pole dávno si žádala odvodnění, rozhodl se učiniti Josefa alumnem. Ouhrov, Sloup, Stráně a haličský statek nebyly dosti veliké pro tři barony, z nichž dva, kteří dospívají, zajisté zvětší otcovy míry a budou žádati peněz po tisících.

Když jednou dohrály housle a hřmotící hudba vylétla ze žestí, Maxmilián zvedl svou hráčskou ruku s pocitem dvojnásobného ulehčení.

„Můj syn Josef,“ řekl vedle k opilci, který se nakláněl nad sklenicí, hledaje v ní střed svého břicha, „týž Josef, o němž jsi slýchal, vstoupí v řád svatého Jana Jeruzalémského.“

„Tím lépe,“ odpověděl opilec, patře rozmarným kukátkem na Rhodus a Maltu.

Když učinil toto rozhodnutí, ticho přestávalo. Jakási děvka, jdouc od barového pultu, nesla na čenichu úsměv, jako šašek nosí hůl. Jeho stín zatemnil veselou sklenici a mudrci bylo zvednouti hlavu od jejích divů. Dali se s holkou do blbého hovoru, jež zahlazovala hučící hudba.

Tohoto ustanovení, počatého ve vídeňské krčmě, nezvrátil již nikdo.

Až do chvíle, kdy baron oznámil synovi svou vůli, Josef nebyl právě zbožný. Rostl na pokraji péče vychovatelovy, jež nepřesahovala ani o píď bídného platu. Byl nedomrlým dítětem a jeho jinošství zděšeně míjelo. Vzhled věcí, mnohohlasá Vídeň a opět Ouhrov, který neměl nic než vlny času, letky holubí, bučení zběsile vzlykající a nebe, pruhu-

vané čas od času tichem a blesky, to vše činilo jej hloupým.

Prozřetelnost, zajímá-li se o věc, zanítí vždy jakési směšné znamení na tváři učitelů, aby bylo majákem v poštilostech, jež jsou jejich vodami.

Dörnek, pedagog Josefův, slynul bradavicí o devíti štětínách. Devítka, číslo, jež přestává tak dýchavičně před pádností desítky, zajisté nebyla poslední příčinou nejistot Josefových. Jeho pohled se vracel po paprscích chlupů, kdykoliv mu bylo říkati nepravidelná slovesa, básně i geometrické poučky. Trnul, vida břichopáska příliš pozemského jezdiť hřbetem ruky po hvězdě, zajisté bohem jen propůjčené, a bál se smíchu, když scházelo do počtu dvě brv tohoto šprýmovného oka.

Josef se naučil třem jazykům a vsoukal do sebe něco latiny. Plkavci druhu Cornelia Nepota cvakali bezzubou čelistí na jeho stole, otec Cicero vřeštl, oháněje se periodami jako liška ocasem, Caesar akusativem cum infinitivo s důrazem pravil, že „věc může býti“, avšak básníci mlčeli. Zrobiv chudáčkou maturitu, Danowitz oslněn v svém nitru slávou, již se mu dostalo pro tuto snadnost, myslil na zevrubnou práci vědcevu.

„Měl bych světlici o čtyřech stěnách, skládající se z knih, a večer zasedna k lampě, zatímco srpek měsíce se prořezává nočním oblakem, mohl bych učiniti jakési tajemství zjevnou pravdou.“

Toto skřehotavé snění je vratké křídlo a Josef civěl podkrveným zrakem do plamene svéc, aniž dohlédl vrcholu maličkého kuželu jasna a aniž se vznesl. Jeho spánek loudal se v těchto myšlenkách, zatímco noc kvapila, hltajíc hodinu za hodinou.

Blažení hlupáci sklánějí hranatou tvář až k pupku, jenž se rozštěpí a pozře je. Josef mohl býti sněden škvírou vlastního břicha, avšak jeho štěstí nebylo dosti dokonalé.

Kdysi mezi vyjížděkou a druhou snídaní starý baron stíraje smítko, které se zachytilo mezi záhyby látky právě na koleni (neboť se byl vrátil z pokoje Francouzčina), vzpomněl si na chrám a řekl: „Mluvil jsem, Josefe, s některými

příbuznými o budoucnosti, jež tě očekává, a tu nikoliv bez dlouhého rozvažování a rozpaků jsme se shodli poslati tě do kláštera.“

„Mne?“ děl mládenec polichocen, že nyní nastává dlouhé a úpěnlivé jednání o jeho věcech. Avšak Maxmilián po dobrém způsobu prostopášníků, kteří se nehonívají v otcovské péči, krátce přisvědčil a měl se k odchodu.

Kůň byl připraven a Maxmilián, obkročiv jej, snadno zapomněl na svá slova.

Po dvou hodinách rozmluvy Josef byl by zajisté přisvědčil, a čině ctnost ze své bezradnosti, byl by táhl do nejzazšího kláštera s půvabem poslušných synů, avšak teď, když světnice byla prázdná, zželelo se mu světa, jehož neznal. Bezútešnost chtivá posluchačů a city řinoucí se z této křivdy jej zatvrzovaly.

Večer, když chvilu se zdála příhodnou, pozvedl svůj hlas a již jej připodobnil hlasu kněze.

„Otče,“ pravil, stanuv v kouři Maxmiliánovy cigarety, „mám na mysli něco jiného, než jsi určil. Nechce se mi zanechatí světského učení a všeho toho, co jsem sotva počal. Mýlíš se v projevech mé náklonnosti. Mohl bych se státi knězem jen s lítostí a na škodu vloh, jež směřuje v opačnou stranu. Nuže, nechci jím býti, zůstanu u svých knih, jež jakkoliv nejsou modlitbami, přece nejsou bezbožné.“

„Tak?“ pronesl Maxmilián, vydechuje kouř až ke koruně květů zatknutých v nádobě uprostřed stolu. „Tak? Nezdá se mi, že bys někdy byl projevilschopnosti. Dřepěl jsi nad knihou kousaje si nehty a budě útrpnost.“

„Někdy,“ vece Josef, „jsi shovívavý, avšak kdykoliv mluvíš se mnou, jsi rozhněván a káráš bez potřeby. Což jest učiněna vhod tato připomínka, když právě jsem hotov s úkolem, jehož by Ervín nikdy nebyl svedl?“

„Ano,“ přisvědčila francouzská souložnice Maxmiliánova, rozkývavši neocenitelný účes, v němž tkvěla zledovělá luna, vyčkávajíc své noci. „Vzpomenu-li některých vašich jednání, jsem zajedno s baronem Josefem. Ano, pane, aniž o tom víte, jste zaujatým soudcem.“

Mluvila pro Josefa a proti Ervínovi, neboť Josef byl škarredý chudák, na nějž nebylo možno žárliti ani starci.

„K ďasú!“ vykřikl Danowitz, hltaje nadávky, jež mu unikaly, „žvaníš a já tě poslouchám, jako bys mohl víc než vydati zvuk podobný hlomozu dveří a kročejům mlékaře, jenž se hrne se svou bandaskou. Mlč již! Dosti žvástu! Netázal jsem se tě na nic a vašeho dobrého zdání, paní, jsem se nedovolával!“

Řka to, Danowitz vynesl svůj hněv z jídelny a záhy jej zaspal, avšak Josefa zpropadeně rozesmutilo rozkazování otcovo.

Na podzim vstoupil do rytířského řádu, aniž našel odvahy opakovati aspoň to, co byl již řekl. Skloněn nad jakousi knihou plnou zamilovaností, naslouchal zábavám svého utrpení mdle a unyle, neříkaje než dlouhá vzdychání.

Toho času bobtnaly v ouhrovském zámku tři nebo čtyři vratké nálady, z nichž dojetí a stesk byly nejvýznačnější. Starý baron políbil Josefa na znamení smíru, Francouzka našla patřičné slzy a dvorské dělnice, jejichž jest tajemství početí a smrtelná láska Marie Panny, zarmoutily se pro tuto oběť, jako by byla pravá a plná krve.

Kteréhosi dne na sklonku léta Josef vyjel s otcem v kočáře taženém hnědými hřebci a Ouhrov se otevřel propouštěje přepážku, jež se nemělo navrátiti. Maxmilián chtěl darovati převorovi dva koně a dlouho byl v pochybnostech o způsobu tohoto věnování. Konečně se rozhodl zanechat i vůz alumnův v klášteře, neboť nalézal hluboký smysl v tom, že pro nic nebude návratu.

Několik chlapců běželo za kočárem; žebráci, rozestavení podél silnice, modlili se vyzáblým hlasem Anděl Páně, neboť právě vyzváněli poledne, a ženské stanuly v svých dveřích. Smrdovský kněz, jež přivezli, aby třikrát objal Josefa a třikrát jej políbil, obrátil se nyní k Francouzce, řka svým podstatným jazykem: „Baron si mohl ušetřiti těchto citovostí, jsou směšné.“ Potom se rozloučil, a jda po svém, stíral si plochou dlaní pot, neboť byl šetrný a bylo mu vraceti se pěšky.

Josef zůstával po čtyři léta v klášteře, neproslulém leč stářím. Byl ctnostný jako ti, kdo uvěřili v Ježíše Krista, a jako ostatní páchal něco zla i na modlitbách. Smilňoval v myslí, a vstáváje ze svého hříchu, plakával až do noci, jíž znovu se zachtělo proměnit se v lože nevěstčino.

V tomto zámku pokrytectví, jenž koneckonců nemohl uznati jeho trýzně, Danowitz hájil svou věc špatně. Nosatí, černí a rudí kněží, kněží ploscí jako hadi a kněží bachratí patřili s jakousi štítivostí na tohoto muže slabého ducha, na tohoto „topinku“, jak ho nazývali, an v setrvačné hrůze blábolí modlitbu za modlitbou.

„Je tak domýšlivý, že chce býti na posměch? Chce označiti svoje blbnutí za svatost?“

Josef odpovídal citě planost svých odpovědí. Předměty, jichž se dotýkal tělem, nebyly méně záhadné než vichřící slova, naděje, úzkosti a ostatní stavy mdlého ducha.

V pátém roce se Josef stal kaplanem řádové fary a opět se neosvědčil.

„Probůh,“ řekl mu starý kněz, mysle na jeho trapná pokání, „probůh, co vás nutí, abyste tak okázale dával najevo špatnost, jíž se vám ani nedostalo? Tresty a modlení, jimiž se trápíte, předpokládají hříchy tisíckrát větší, než by se jich mohlo dopustiti loupežné vojsko, což prozřetel-nost neodpouští po chvíličce otčenáše a lítosti kterýkoliv poklesek proti příkázání? Já například, starý kněz a prošťák, piju a jím neumrtvuje těla na škodu úřadu, jež jsem povi-nován Bohu dobře vykonávati, a přece mám naději věčného života.“

¶ Ctnosti, jež uchvátily Josefa již v klášteře, vlekly jej po svých úhorech. Zasloužil si dobře zlosti a hněvu, jimiž ho častovali.

Pobyt na dvou farách a zastávaje kaplanství, jemuž ne-porozuměl, Josef Danowitz utužil svou svatost či pověst blázna, jež šla s ním jako hlas zvonce s kroky krávy. Kněží byli syti jeho společností, neboť nedovedl ani mluvit, ani mlčeti. Nesmysly a středověk, jichž se jim dostalo v semi-nářích s jakousi ironickou stoudností, tento kaplánek bral

doslova. Ryl se v životech světců, jako kdyby byly životy a dějstvími a jako kdyby se mohly rozmnožovati skutky. Sledoval vypravování příběhů a báseň, pomíjeje napomínání, o nichž dobrý kněz z řemesla může mluvit po dvě hodiny, aniž se dotkne strašných románových znepokojení, probodaného těla a krve tekoucí v těchto knihách. Josef Danowitz, slaboduchý muž, příliš pozdě narozený, aby se mohl státi svatým, byl na obtíž v konventě a na farách stejně jako v ouhrovském zámku. —

Baron Maxmilián, dojednav vše s Ervínem, vrátil se k mladšímu synovi, avšak když vešel, Josef nezvedl hlavy. Maxmilián pohlédl na kaplanův tyl a bezkrevné uši, jež se podobaly dvěma střípkům zaraženým do zahradnické tykve, a pravil s nevolí: „Neslyšel jsem tvého horování a myslím, že jsi příliš zaměstnán, abys cokoliv opakoval. Tím lépe, neboť dobrého pomálu, jak se říkává. Ostatně pochopil jsem, že ani ty se neobejdeš bez otcových peněz.“

Josef pohnul škaradým obličejem, jako na střelnících se hýbe zasaženým terčem.

„Chtěl jsem žádati o své peníze.“

„Pah,“ děl Maxmilián, nabýváje klidu, „jsi druhým synem, to jest, jsi nejmladším synem a knězem zároveň, přísluší ti snad z těchto důvodů méně skromnosti?“

Josef neodpovídal, tvrdošíjná svatost ohnula jeho vaz, a mlčel.

„Chtěl jsem odejeti,“ řekl, nabrav konečně dechu, „avšak jestliže v Ouhrově nic není mým, odejdu.“

„Zajisté,“ pravil starý baron, „můžeš jíti dům od domu a od fary k faře po způsobu žebravých mnichů a jsem jist, že tato cesta tě dovede k biskupství, jehož zasluhuješ. Tvá pouť bude velikolepá, neboť vsadím sto proti jedné, že půjdeš buď do Říma, nebo do Svaté země.“

„Půjdu z domu.“

„Desetkrát jsem tě vyprovázel a vždy ses vrátil dříve, než jsem se zotavil ze svého smutku.“ Řka to starý Danowitz zkřížil ruce a Josef vstal. Podobal se muži, jenž se odmlčel před rozhodnutím, avšak neřekl slova.

Jda k otci nechtěl Josef víc než jakousi částku peněz, za niž by mohl bydleti ve Vídni a po pět nebo šest měsíců obírat se marnou, ba nesmyslnou prací, jež ho zaujala. Josef byl z mužů, již nemají sdostatek ducha ani sil, aby pracovali o současných věcech. Pravdy dávno zestárlé a lživé jako meč, který nikdo nevytrhl ze rzivé schrány, pravdy, jichž čas minul a jejichž boj je skončen, jacísi kostlivci s hnáty polámanými na mučednických kolech, mrtvolná minulost, vše, co je staré v světě dělníků tvořících města jako bůh a hedvábí jako bourec, tvořících stroje a zemské úrody, vše, co je staré, jakýsi hřbitov středověku, vmetl ze svých bouří zabloudilou krupěj v tvář tomuto svému pohrobku. Život svaté Voršily Daonské postačil Josefa poblázniti. Byl u vytržení nad příhodami svěťce z Assisi, nechápaje zázraků, které se rodí ještě podnes.

Když padlo slovo Jeruzalém, Josef se spatřil, jak putuje světem, jenž je sám prostor.

Odchází a po jeho pravici není než ďábel a po levici Bůh. Jde víře prach a potřásá vakem na poutnické holi. Nemá víc než knihu. Odchází. Tato chvíle je příčinou, již našel.

Paprsky tohoto vidění prodloužily se až k palmám a plochým střechám a k pahorkům siónským. Cesta vydává zvuk odhodlání a kroky duní činy. Josef půjde, vyrazí na cestu. Opěšalý jezdec bude kráčetí podél milníků, vesnicemi a městy, zůstavuje údiv za zády. Bude spěchati.

Hola! Nastává neodvratné putování, chůze, jítí, pouť. A cesta je nerovná, pahrbkovitá, lesnatá, hlínovitá, nesnadná, neražená, blatnatá, pekelná a spěšná.

Baladická vrata katedrály svatotereziánské, této bradavice vroucnosti na tváři města, nyní právě se otvírají. Jejich závo-
ra padla ranou a hrozná veřej jde nad schodištěm, až stín do-
tkna se země označí svým rohem jakousi ženu, jež spěchá mi-
mo. Vácovský bulvár, to jest Příkop, ulice křupanů, již sem
přinesli svůj napěchovaný ranec před třemi sty lety, hemží
se děvkami a každá z nich jest stejně ubohá. Řetěz světel
se láme na konci ulice, jež se připozdívá.

Nastala noc, opilci zasedli ve svých hospodách a kurvám
je spěchati, aby jedna každá nalezla nocležníka.

Ta, již se dotklo křídlo stínu, není ani nejžalostnější, ani
nejsprostší. Minuvši chrám, tato nevěstka se poněkud
zděsila, její myšlenky se opozdovaly.

„Svatá Terezie, kostel mého jména,“ pravila hlupačka
obrátivši se.

Terč hodin umístěný na průčelní zdi byl z této dálky
prázdný, avšak spatřivši jej Terezie dala se do spěchání.
Nerozvážlivost bývá naprostým právem holky, jež jest
chycena, avšak dokud se popásá, dokud chodí sama, dokud
je „v zeli“, bývá opatrná. Terezie minula stráž jako dáma,
jež spěchá. Chat noir byla již blízko.

Vrátný, s nímž spávala v obdobích nouze nikoliv řídkých,
ji pozdravil, avšak zůstavila jeho důvěrnost bez povšimnutí
a vešla pozvedajíc hlavu, jako by byla drzá a krásná.

Jas pěti kandelábrů označujících patero číšnických
okrsků ji oslepil a vešla o něco hůře, než se sluší kurvě tak
proslulé. Nikdo k ní nespěchal a nemohla říci jediné věty,
jež se říkává, když vejdemo. Klobouk plný trčících ne-
smyslů, klobouk, který měl znamenati odvahu, vrhl žalost-
ný a temný stín na její tvář. Podobala se babě, jež na sklon-
ku svých let a navzdory řemeslu ještě otěhotní.

Budín, město otevřených bran a čtyř věží, město, o němž vojáci vrátivše se do pralesa a na rovinná pole, budou vypravovati, jako by leželo v hloubi světa! Noc je tu protknuta tisícovým ohněm, plna nachu, brokátů, houslí a vzteklivosti. Na tisíc barů je v Budíně a na tisíc plamenných jezer. A přece ráno metař tohoto smetiště nenapočte víc než sedm katolických hříchů. Madona zůstává na svých obrazech, parlament žvástá v zasedání tentokráte trochu plačtivém a Dunaj uplývá, zatímco bezpočet bordelů se bouká tak pravověrně. Ve věcech flámů není tu nedokonalostí a zajisté Chat noir je dobře uzpůsobena k tomu, abys pil.

Zrcadlo směšuje prostor s obrazem a ty se zmýlíš patře v tuto výheň.

Přetékající plástev pultu zvedne se do výše hor, potoky vína se otevrou z lahví žlutých a temných jako Čína a Etiopie. Hodina prostopášností, jedů a smilstva již nadchází. Udeřte, udeřte v kovovou desku a po čtyřech rozkmitajte struny! Horoucí buben, píšťala a nejbouřlivější vřeštění hlomozů!

Nevěstka Terezie usedla vedle muže, jenž ji nezval. Byl opilý a jeho vnímání právě dohořívalo.

„Nejmenší ze všech,“ řekl druhému pijáku, který se opřel o jeho lenošku, „nejmenší ze všech zázraků je tento věchet. Znával jsem ji, pokud se jmenovala paterým jménem.“

Smočivši rty ve víně tohoto pamětníka, který z oblaků mrákot ještě viděl, Terezie jala se mluvit a byla velice kurvou.

„Moje barva je bílá, zlatá a zelená. Odtud mám pak tři jména, avšak čtvrté ani poslední nemohu říci.“

Komu se zlíbilo hráti si s lukem? Levá paže lučištníkova se pozvedá k míření a jest viděti poklesající kolena zvěře.

Přílišné světlo otvíralo se trhlinami, v nichž prokmitala tma. Noc jiskřila v plameni vzrůstajíc v tetelivý kruh a všechny jekoty a hluk hovorů po způsobu sirén, v něž vlétá síla kotle, ozvaly se prudkým výkřikem.

„Eljén!“

Hluboká šachta vášní se otevřela dokořán a v nitru zuřivosti dvakrát či třikráte se zjevila tvář Tereziina.

Její zsinalý milenec konečně usnul, ale tato děvečka lásky přece neodcházela, neboť spáč se jí opíral o rameno. Bylo k ránu. Odsunula nohou jakýsi špinavý závěs. Den se přibližoval a zrcadlo sleplo. Byl čas umývaček a mlékařů. Ve snopcích světla padal chlad a cigaretové pouzdro se třpytilo mrazem.

„Vstávej,“ pravila nevěstka dotknuvši se mužovy tváře. „Vstávej, chci, abys mne odvedl, vstávej, nemůžeš spát v Chat noir až do druhé noci.“

Spáč procitnuv, prohledal všechny kapsy. „Jestliže jsi doposud neodešla, mám zajisté všechno,“ pravil své holce. „Snad nečekáš, abys přivodila své deště a pláč?“

„Pah,“ odpověděla, „neřvu, viděla jsem dosti přelomených hlav, abych mohla býti věchtem. Kdysi jsi mne zval, abych k tobě přicházela, kdykoliv se mi zachce. Nuže, pojďme, je právě čas.“

Zatím Tereziin milovník oblékl svou blůzu, již pohodil uprostřed noci, a pohlížeje do nevěstčina zrcátka, myl si tvář kapesním šátkem.

„Dobrá,“ přisvědčil neobraceje hlavy, „pojďme, chceš-li býti tím, čím jsi bývala. Možná že uslyším ještě tvá stará jména, neboť bydlím dosud v témž domě.“

Terezie se oblékala, zatímco mužský platil účet. Bylo jim vyslechnouti díkůčinění číšníků a baby, kteří všichni se slezli k otevřené kapse vojákově.

„Jaký krásný den, pane, je sedmá zrána, jaký krásný den,“ pravil jakýsi sluha přinášeje vojákově plášť.

Vsedli do drožky s chvatem přivolané a jeli.

Tu a tam řvaly žaluzie otvírajíce se jako zvířecí tlamy a rozespalý pomocník se kasal za svým pultem. Kupé uzavíralo zbytek noci a peštské ulice sotva se dotknuly oken. Prázdný a strnulý obraz města prchal vzad připomínaje naposledy mámení krčmy. Na nároží ulice Kör vozka zastavil a otevřel dvířka kočáru. „Jsme na místě, pane.“

Voják se opozdil v jednání s vozkou a nevěstka vešla do

domu, avšak dříve než minula domovnickou lóží, došel ji a spustiv svou šavli ujal ji za ruku.

„Nevcházej, ztropil jsem si žert.“

„Strávila jsem pět roků v svém řemesle,“ odpověděla Terezie zastavujíc se, „a jakkoliv je řemeslo malé, prošlo jím dosti chlapů, abych se v nich vyznala. Snad můžeš říci, že jsem nosila masku s chuchvalcem vaty, ale kdo mě viděl odprýsknout bez zaplacení, když jsem vezla mužského po celou noc? Mohu ti vše vysvětliti, ale ponech každému péči o vlastní kapsu.“

Zatímco mluvila, voják se dal do smíchu, ale poněvadž nic nepřichází tak rychle v souhlas jako smích, brzy uznal nevěstčinu pravdu. Jsa velice znám dobrodružstvími a způsobu smělého chlapa, po čertech snadno se odhodlal ztropiti skandál.

„Tato chvíle je přízniva dílu,“ pravil, „pojďme a dovedme do konce svou řeč.“

Řka to Danowitz jal se stoupati do schodiště, překročuje dva stupně. Jestliže tento chlap nešetřil sebe, proč měl šetřiti jiných? Vše se mu zdálo náhodou, náhodou, již lze hnísti, překrucovati a rušiti, aby nakonec zanechal hry a minul ji veselým krokem.

Otevřev dveře svého bytu, Danowitz prošel předsíní neodkládaje šatů.

„Hola, Aranko, přivedl jsem ti někoho, kdo ti má co říci,“ zvolal mezi smíchem, a když dveře zůstaly zavřeny, odepjal šavli z beder a pohodil ji na zem.

Tato nehoráznost tak hlučná neotevřela zámku a Danowitzovi bylo vyhledati klíče. Konečně vešli do světnice. Světlo všedního dne naplňovalo prostor a nevěstka podobala se sama sobě. Byla chudou ženou.

„Jste doma, pane,“ pravila odkládajíc svůj klobouk, avšak Danowitz, jehož vtip se rozněcoval prodléváním, udeřiv do dveří ložnice, až se rozlétly, odpověděl: „Teprve ve své posteli, paní, ovšem jen tehdy, je-li prázdná.“

Ubohá jména nevěstek a ubohá důstojenství, jež jim byla propůjčena v sezónách kuplířů. Dvě z těchto žen stály proti

sobě tváří v tvář, opakující tytéž výkřiky, týž údiv a totéž rozhořčování.

„Vy nejste sám, Ervíne?“

„Nikoliv,“ odpovídal opakuje jméno Tereziino; „je čas, abyste uzavřely nová přátelství. Je čas k usmířování, neboť dvě děvky, z nichž každá nemůže spát než po jediném boku chlapově, nemohou si spílati bez přestání.“

„Nechci nic říci,“ pravila Terezie, „kde je můj klobouk?“

Ervín nasadil jej na hrot kordu.

Aranka, děvče, jež po tři týdny spalo u Ervína, pohodilo svůj plášť a zůstavši téměř nahé obouvalo si střevíce. Ticho a kalné okno propůjčovaly příběhu více trapnosti, než zasluhoval.

Terezie zmocnivši se svého klobouku vyšla první; „chci své peníze,“ pravila na odchodu a přijala je bez rozpaků.

Aranka uzamkla skříně a odnášejíc klíče pravila k Ervínovi: „Vrátím se o šesté pro své věci, myslím, že v tu dobu nebýváte doma a že vás nezastihnu.“

Obě ženy vycházejíce stihly důstojníkovu sluhu a styděly se, že je slyšel. Mezi oběma nebylo rozdílu a každá spěchala v stejném směru. Soví zrak nevěstek, jenž jiskří, okrouhlé oko plné světél, a přece slepé! Mohly viděti ouhrovského oráče, který stál v předpokoji baronově, ale pominuly jej. Po malém čase, po malém zastavení byl by řekl a učinil jednu ze sta věcí, aby jejich cesta nebyla směšná. Ale šly zůstavující tohoto rytíře, jako by jeho sluhovství bylo pravé.

Terezie sestupovala po schodišti přidržujíc své nevěstčí sukně a obrátila se s nadávkou na tu, jež šla za ní.

„Pah,“ odpověděla, „zůstaň u tohoto popele, jestliže naříkáš, vrať se pro své večere a něco zbytků, jež jsem zůstavila.“ Konečně vyšly a ulice Kör rozdělila jejich nepřátelství.

Zatím Danowitz zasedl k snídani a jeho mysl, nikoliv ustavičná, vzdalovala se příhody s nevěstkami. Ticho prostoupené ruchem dne podobalo se pohnutému jezeru

a pohlcovalo den. Do tohoto příbytku se již Terezie nevrátí, neboť zapomenutí nestane se soucitným ani lítostivým. Danowitzova svoboda je chlapská a nevěstka na druhý den mine nároží baronova domu mlčky a beze slova, jako by v této svobodě tkvěl příkaz.

Jsa hotov s jídlem Ervín vstal a zanechávaje dopisy nedotčeny vyšel.

V proudu ulice mezi nehoráznou krásou dětí nesl svůj směšný meč ze železa, a přece nebyl na rozpacích. Řad povozů zdvihl prach, jenž se mísil s kouřem a kryje svým tělem průvod nosičů a tahounů bral se směrem baronovy chůze. Venkovan v brslenkách stanul na břehu vozby a Ervín patře na tuto robotu, jež den po dni mívá svůj cíl a svou mzdu, se smál. Jakési děvče plné růžovosti a paní v smutku přešly mimo něj a Ervín se rozhodoval mezi oběma, jako by mu bylo voliti. Po tomto rozvažování a po dělných divadlech Danowitz vešel v náhlé utišení příčné ulice, jež ve směru dvakrát lomeném vedla k obludné hmotě kasáren.

Došed k bastardnímu dílu stavitelství, v těchto končinách Uher tak příliš zrazovanému, a ledva pohledv na řvoucí stráž, Danowitz vstoupil brankou vedoucí k síni velitelově a k síni důstojnické.

Tyto prostory smutné bělosti, plné smíchu, jenž metán vzhůru opět padá, tyto krychle plné kouře jako hlaveň pušky, z níž bylo vystřeleno, tyto prostory vždy zalidněné, vždy znějící, měly svůj hlas a své způsoby.

Uprostřed tolika ruchu téměř krásného nebylo možno mysliti na dvě stránky knihy, jež se otvírala, aby koktala jakákoliv ponaučování. Neomalená sprostáctví a žvást, jenž se nazývá nic a jenž nic není, v této smečce stával se řádem a řečí. Všechny obtíže vojančiny, všechny obtíže lásek a všechny obtíže peněžní mizely v prachu divokých jízd a v podřečí tohoto kasárního refektáře.

Attila vlající. Dusot a cval a hlasné hurrá přemáhající rovinu až k dalekým napajedlům stád! Blýskavice slov! Příhody nejpodivnější a láhve plné smíchu až po okraj!

Tato vzrušení byla dosti veliká, aby zaujala obžerné muže. [Veřej podobala se stavidlu, jež se zdvíhá, a Ervín vešel středem proudu.

„Jaký vrtoch tě zdržel?“ pravil mladý důstojník, obra- ceje se k Danowitzovi, „čekal jsem na tebe dlouho přes půlnoc.“

„Vrtoch,“ odpověděl Ervín, „nemívám vrtochů tak pozdních, opil jsem se dřív, než jsem spočítal hodiny, toť vše.“

Jakýsi rytmistr, v těchto střídmych hodinách již podna- pilý, dotkl se Danowitzova ramene svou rukavicí. „Ne- vstoupím do vašich hodin ani vás nepozvu do svých, avšak jestliže piják nepozná půlnoci, pak nebyl opilý.“

„Kdo ví, která z tvých sklenic není plná pravdy, a kdo ví, která z tvých jistot není nesmysl,“ pravil Ervín, pije s ryt- mistrem víno.

„Adié, můj milý, nikdy nepřešla jeptiška, abych aspoň na okamžik se nestal chlipníkem, a nikdo přede mnou ne- chválil opilství, abych je nezatratil.“

V bezpočet hovoru udeřil křik zvedající se ve středu síně: „Jsem jist, že se mi líbí! Jsem jist, že se mi líbí!“

„Proč ne,“ odpovídali, „nezamýšlíme toho popírat.“

Tvrzení tak mocně vykřikované proniklo slyšitelným hlasem i v rachocení, mezi pády stolic a v řinčení skla, tvořic hvězdu. Za tohoto třesku nebylo nikoho, kdo by mlčel, a závoditě hluku zvedlo svůj hlas až k závratí. Někdo vyšel zanechávaje dveře mlýna dokořán. Byl čas jíti po svých věcech.

Pět či šest důstojníků zasedlo ke hře a světlice se zvolna vyprazdňovala.

Nadcházela třetí hodina a důstojnický oběd končival o druhé. Danowitzovi bylo usednouti ke stolku, jež přinesl voják již nctrpělivý, a jísti s chvatem. Byl sám, avšak ryt- mistr, popuzený kterýmsi slovem rozmluvy, jej hledal. Spatřiv konečně Danowitze, vešel do jídelny a pohoršoval se nad mládenci, již se sotva ohřáli u pluku, a již sprostáčí.

Ervín, znaje předem obsah řeči opilých husarů, poslou- chal lhostejně.

„Přemýšlím o jiných věcech,“ pravil s mávnutím ruky.

„Nuže, chci tě uvést ve svou myšlenku,“ odpověděl rytmistr. Uprostřed obličeje tak husarského zanítlo se dvě kníru a záškuby hněvu poodkrývaly zub, který navzdory potřebám není tesákem.

Náhlé ticho vyvýšilo tuto příhodu a učinilo ji patrnou ze všech stran. Vojáci, pokud zbyli v herně a v přilehlé síni, mohli viděti otevřenými dveřmi tyto kohouty s peřím již rozčepýřeným. Někdo povstal, žádostiv vyzvání, jež bylo nepochybné, a jiný syt podobných kratochvílí, směšných až po slzy, se odvrátil vyjadřuje svou nudu.

„Jsou dny,“ řekl Danowitz nepřestávaje jísti, „kdy býváš nesnesitelný, avšak ve chvíli, kdy nemaje dosti ducha, abys našel, hledáš záminku ke rvačce, v té chvíli se na tebe nehněvám, neboť tvé ryšavé oslovství je nepochybné.“

„Bylo by potřeba hole, abych ti odpověděl,“ pravil obřadně rytmistr.

Danowitz povstal.

„Mým nástrojem nebývá klacek, a nebude-li vám příliš obtížno vzít si šavli zítra o páté, můžeme dojednatí svou věc.“

Řka to, Danowitz pamětliv způsobů pluku, se uklonil a vyšel k eskadroně, jež ho očekávala.

„Pah,“ děl husar s ironickou lysinou na pokrajích licousů, „toto vše není méně než cituplné. Smiřovačky, jež propuknou, sotva hrot šavle otevře jedinou cévu! Smiřovačky, končící pitkou, jež předjata mohla urovnati spor tak těžce vyrobený!“

Danowitz přešel prostranství dvora ke svým husarům. Eskadrona držela v levici nepřítomnou otěž, zatímco pravá paže povznášela šavli a z postavení „prime“ v přenáhlené hře zobrazovala seč plnou litice a blesků.

Tato železa roznícená v chmurách čtyřhranu se okrvaví, neboť jakási nepopíratelná krása zmátla zástup prostáků, až se jim zalíbilo ve dvou husarských barvách, na koních a v lesku čepele, jež sviští.

Hrome, Danowitz je jejich důstojníkem a dobrým husarem!

Přijav hlášení strážníkem a rozkročiv se zvedá svou těžkou šavli a bude blázniti před vojáky, vykonáváje kyvy jako rozsévač, jenž si žádá osíti mračno. Všichni poleví a zemdlí na těsném bojišti, avšak Danowitz postě rozetne velikým křížem povětrné tělo pátku.

Jeho jméno vzroste, neboť kdekdo vidí, že tento nadporučík kašle na strach a že za nic nemá nejistot souboje. Bude dosti hovorů po kavalcích a tato věc stane se velikou, neboť zpola se tají a Danowitz jí nedbá.

Žencova skrář plná potu v blescích léta opětně ztraceného neoschla. Tento pláč je slanější všech moří a ze všech rudostí je nejrudější.

Byly noci a opět byly dny. Byla poledne, kdy tito dělníci běželi k proudu ponořiti v něj ruce plné ran. Polní nádeníci jsou příliš bolestní, než by mluvili, a ranění mlčením tak dlouhým, podobají se hrobu, v jehož hlubinách doposud se hýbe krvavé srdce. Mlčí dávající růsti svým plodinám a řev, jímž čas od času se otvírají, není než nařikání.

Láhev, již přivlekl jakýsi pradarebák zajisté střízlivý, aby rozničil pracovní ctnosti dělníků, přelévala se v hrdla a toto nízké slunce prahlo dvojnásob. Chlapec vzbuzující lítost, neboť jeho tělo bylo doposud nepozorné k práci, žádal si píti. Čekal němý a bez posuňku. Nedostalo se mu nic mimo nejasnou slávu, že stojí dva kroky od nádoby ženců, a přece našel nakonec hlas v klení daleko zvučnějším, než je prosba.

Ve dnech žní Hora zanechal své stáje a vyšel s ostatními do plných polí poněkud zmaten obdobím, kdy mu bylo porušovati sled oblíbených myšlenek a viděti nové věci. V chladném tichu chléva mohl zírati v hlubiny obrazu spatřeného před padesáti lety. Pokyvující se pavučiny v mřížoví oken byly pečeti tajemství.

Vyšel ze svého hradu zanechávaje dveře dokořán a bral se sám mezi poli, neboť ostatní jej pomíjeli, aby se vyhnuli mrtvým vypravováním.

Plameny slunce padaly v střed žlutavého kola, rozpalující nepostižitelné znamení, a Hora, zatímco smysl varování obíhal nezasažen pohledem, zvedal svůj slepý zrak v tuto výheň. Věčná znepokojování a opět zvuk, jenž se rodí uvnitř hlavy, ohyzdné výkřiky těla a jeho konů příliš porušených

se zvětšovaly ve vzteklivosti slunce. Stařec viděl listoví pohybovati se v korunách stromů, aniž vnímal šelest a zvuk mimo své nitro.

136 Došed konečně k parnímu stroji, chromec mohl si odpočinouti, avšak v tu chvíli se ozvalo volání k práci. Dělníci sedící jízmo na pavůzách, nápravách a řemení vstali, stroj zahalen kouřem až po jícen a nepohnutý ve věčném soumraku jízď rozpoutal své rachocení, jako by vzlétal. Litina se rozžhavovala a nad ní vstával sloup zvučícího vzduchu. Bezpočet lidí vleklo snopy sotva požaté k ozubenému mlatu. Pohrabovači se rozjeli lánem a sekačka pohnula svými hřídely, na nichž se střídá hrabice a kosa.

Hora na této pláni plné práce tápal, jako by procházel sklepením. Jeho chvíle přerušované minulostí, chvíle jeků, rázů a prudkostí stroje nebyly již pracovním dnem. Tento vyhoštěnec klopýtal na rovnostech pole, zatímco ostatní se prací rozněcovali. Pět chlapů chodilo za potahy a nikoliv méně než dvacet lidí obstoupilo stroj. Ženských bylo právě dvanáct.

„Nebud' blázen,“ řekl kterýsi mužský mládenci, jenž příliš kvapil.

„Tuto radu,“ odpověděl, „neslyším poprvé; a přece, kdo je pomatenější než ten, kdo rozvažuje uprostřed žní a posedává v každém úhlu pole?“

„Hlupáku,“ řekl dělník, patře se zalíbením na tohoto beránka, jehož čelo dosud bylo prázdné.

Dne přibývalo, stoh rostl, kosa vykonala devatero cest. Ženské sehnuty nad hrstěmi a zvedající zadek již umdlévaly. Bylo se jim opřítí rukou o stehna, než se vzpřímyly, a tu je někdo pleskl po širokých hyždích.

„Vzhůru, děvečky věčně pracující pánví!“

Z této zvyklosti vzešla řeč nikoliv krásná.

„Horo,“ vykřikl dlouhán odcházející s rukojetí podávek na rameni, „Horo, myslím, že jsi doposud nezapomněl na včerejší oběd? Co jsi říkal, pije z našeho džbánů? Dnes není menší vedro než včera, nuže, budeme opět pít?“

Hora byl by nejraději neodpověděl tomuto muži tak bez

ostychu volajícímu jeho jméno.

„Nemám peněz mimo sobotu,“ řekl, „avšak ani tehdy nemohu kupovati piva. Počkej, až přijde poklasný s lahví, a pij za mne.“

Mimo toto naléhání a rozpačitou odpověď kvapil poklasný a oběma hlasům bylo umlknouti. Práce se nezastavovala a stroj metaje snopy nové a nové na výšinu stohu a neměně místa hnal se plným tryskem.

Poledne zdaleka očekávané se přibližovalo jen zvolna. Hora umdlával zraňuje se o zakřivené trny; vlekl svou nohu těžší prasete, jež cestou k jatkám cloumá provazem řezníkovým.

V druhém úhlu pole, v této končině vyvýšeného, pracoval mezi ostatními lazary Řeka. Zatímco jeho rozum se přiosťřoval, zmítal se v jistotách práce téměř tak jako ostatní, neboť byl obeznámen ve své nádeničině a byl obratný. Avšak přece jakási myšlenka, podobná krkavci, jež opakuje několik svých křiků a létá kolem dělníkovy hlavy, jakási myšlenka či pouhá slova vracela se na Řekův jazyk.

„Bohatství! Bohatství nad touhu srdce! Každý den bývám trestán a každého jitra se modlím. Otče náš, jež jsi na nebesích, dej mi peníze a poklady, jež skrýváš. Budu naroveň proti štěstí pyšných a proti štěstí ukrutníka, který mne bije, ačkoliv odvádím peníze, jichž si žádá. Budu vypravovati věci takové, neboť jsem je viděl, vešed do příbytku nejbohatšího. Nechci dosáhnouti věci pomlouváním a proti svému pánu neobrátil úst, avšak vezmu si, co je zchystáno a co mne čeká. Spatře sekeru, již jsem přiosťřil, bude se styděti a hanbiti ten, který hledá můj pád, bude zpět obrácen a dán na potupu. Proč se zdráhá učiniti podle slibu, jež jsem přijal? Velmi jsem očekával, až se rozpomené, nuže, ať odpovídá a postaví se proti mně!“

Dýše vraždou, k níž se odhodlal, Řeka nemohl mlčeti a mluvil.

„Kdo ti učinil slib a co očekáváš?“ řekl Ber, směje se krvavé řeči bláznově.

„Dostane se mi bohatství skrze sekeru,“ odpověděl

skoták, „a co jsem přislíbil, vykonám skutkem. Půjď, až se to stane, a budeš pítí zároveň a budeš seděti se mnou až do rána a opět do noci.“

„Pah,“ řekl Ber pohoršen blbostí, jež ho zdržela, „troubo, vyvedu tě z těchto tlachů,“ a řka to, udeřil jej koncem bičičště.

Řeka se odmlčel, neboť mohl jen naslouchati, aby svist větru a kosy a hnutí obilního lánů opakovaly to, co byl řekl. Neodkládal od sebe ustanovení vraždy, byl rozhodnut, aniž jeho vůle promluvila.

Zatím slunce se vyvyšovalo a den stanul na vrcholu své dráhy. Pišťala parního stroje opět vydala zvuk. Voli zpomalovali svůj krok, až stanuli, a lidé, zanechávající dílo tak, jak jim vypadlo z rukou, šli k vědru.

„Chtěl bych pítí, hrome, mám žízeň, nalij nádobu až po okraj, ať překypí, neboť co pijeme, není víno.“

Jedna z žen vzala něco vody do dlaní, nikterak se neostýchajíc, že ostatní budou pítí z nádoby. To jest příliš mnoho okolků a příliš mnoho čekání, máme-li jedinou káď.

Mezi posledními přistoupil k bečce Hora, a nabrať něco vody, pil z posledka, neboť nádoba byla již téměř prázdná. „Nechtěl jsem pítí o polednách,“ řekl, „je příliš teplo a z devíti nemocí sedm jich počíná touto chybou.“

Potom vyprázdnil džbán, jedn.

„Ach,“ řekl mu Ber, „jestliže ani o žních nejíš masa, jsi více než šetrný, jsem jist, že bys nerozvažoval, budeš-li pítí, kdyby v bečce nebyla voda, ale pivo, jsem jist, že bys zhltl skopce, kdyby byl rozdáván. Jsi věčně o hladu a věčně žízňiv, skládáš peníz k penízi a naříkáš. Chtěl bych mítí tvůj šátek zauzlený na dvou cípech, chtěl bych mítí peníze stýskalů.“

Horova tvář, tato pokladnice pohrom, odpověděla zděšením a pýchou, jež se stěsnaly v ráně jeho úst. Stiskl svůj sáček, který si vázal kolem beder a kolem šije. Blbci, jenž usedl k nohám tohoto starce, opět bylo mysliti o penězích.

„Proč bys nejedl všechno, co je dobré, a proč bys nepil? Budu mítí stříbrné a zlaté peníze a láhev kořalky vylíji do

kravského žlabu. Proč bys nepil,“ pravil, a když se chlapi smáli, opakoval znovu své bláznovství.

„Nuže,“ řekl žnec cloumaje Řekou, „nuže, ty kluku ohromná, nemohl bys učinit pro nás něco již dnes? Je tento den horší onoho, na nějž se chystáš? Čeho je ti třeba ke kouzlům? Jsou tvá oka tak pevná, nebo jest srnec již chycen?“

Zatím poledne sklánělo se z vrcholu své hory a byl čas vstáti od prázdných hrnců. Znovu se pohnula strojní kola a sprežení právě vyměněná vešla na starou cestu.

Čas prozpěvování minul a uprostřed pole, tryskaje černý dech vzhůru, hlomozí stroj. Ženci zchromli a nebudou se vláčeti v průvodu, když poslední snop se vnáší do plných stodol. Jejich hrdlo je prázdné všeho volání slávy. Slzavé opičárny jsou zapomenuty.

Do pozdního večera hnal se stroj, a dostihnuv noci, ustal. Dělníci složili svá náradí a brali se ke dvorům.

Minulo šestnáct hodin mlčení a řeč byla téměř zapomenuta. Kdo měl co říci? Ženské, jimž teprve nyní počínal den, neboť tuto dřinu nepovažovaly za nic proti připravení večeře, jež je čekalo, tyto věčné kuchařky spěchaly před ostatními. Žádná z nich nepromluvila a nikdo nepočal hádky. Šly s násadci podávek na rameni bořice se v prach. Jedna a táž utkvělá myšlenka měla je k spěchání a kvapu.

Mužové se vlekli a jakási marná řeč přeskakovala potoky ticha, jež je dělily. Kdosi řekl něco o dni, jenž se krátí, a přisvědčovali mu, avšak šílený Řeka a František postavili si hlavu, odporující těmto lhostejnostem.

„Pah, komu dělá radost žvást o kalendáři? Pokud vím, nikdo se nerozhněvá pro zadržený plat, jenž ti spadne do klína právě tehdy, když jsi nejvíce sklíčen a nevařiváš. Je mi lhostejno toto střídání ročních časů, pokud opět přichází sobota, aby vysolila pětku, na niž pospíchám.“

„Hrome,“ děl Řeka, odpovídaje rozhněvanému, „jaká je to banda zlodějská! Všichni mají dobré peníze a kapsy po jejich bocích jsou vzduť žrádlem, jež nabrali. Od pondělka do soboty trvá zima, nuže, není tento čas dosti dlouhý a je

to ustanovení kalendáře?“

Zatím dělníci došli ke dvorským vratům, jež se otevřela.

„Nechci tě nechat v nesnázích,“ pravil Dudek, odvlékaje blázna, „neboť ti jde huba napříč a ty bys neskončil, nuže, udělám něco pro tebe.“

Řka to, Dudek vychlístl vědro na Řekovu hlavu. Zbývalo dosti času, aby se smál, neboť Řeka se nebránil a mimo hněvivé mlčení neděl slova.

Když nastala první tma a ostatní již spali, Řeka usedl na kozlík starého kočáru, jež od kteréši doby již zůstavovali mimo kolnu, a na tomto kočovském místě, vyvýšeném nad všechny voláky, večerel chléb. Krájel veliké kusy a žmoulal je v prasečích čelistech.

Zatím ve stodolách a ve stozích dvorské děvečky očekávaly své truchlivé milence. Vcházeli k nim hrubí a divocí aspoň v této chvíli. Hrome, mohli zlomiti hnáty těmto klisnám, stejně nedočkavým a stejně obžerným maličkou vášní. Vyrážejíce jek rozkoše a blázníce muž a žena sbydlili v křečích, nerozpoutávajíce páchnoucího objetí, dokud zbylo něco krve v pahýlu vášně.

Řeka nebyl prost těchto smilstev, avšak toho léta nebylo ve dvoře baby dosti staré a dosti sviňské, aby šilence vzala na svou otep.

Když dojedl chléb, skoták necítě strachu ani pochyb, neboť se byl již rozhodl, pomyslit na svou práci. Bylo mu vykonati vraždu. Všechny myšlenky, jež vešly v toto tělo, stávaly se jeho stavem či jeho pravící. A nyní hlad a ruka již zdvižená žádaly si útoku. Rány.

Seskočiv z vozu, Řeka jal se hledati sekeru, jež bývala zařatá ve špalku u hranice polen. Obešed hromadu dříví vrátil se skoták k pořízu, jež podruhé minul, potom otočiv několikráte kotoučem brusu odešel, aby hledal jiný nástroj v kolářské dílně nebo u tesaře, jehož dílna je otevřena.

Konečně pod tesařskou kozou našel tesnici, kterou mistr pohodil. Byla stará a málo se podobala zuřivé sekeře vrahů.

„Hle,“ řekl skoták, patře na ostří, jež zdvihl proti měsíci,

„hle, je dosti dobrá a snad je lepší ostatních, neboť není tak lehká.“ Řeka to, Řeka vyhledal jakýsi prut a stoje u špaluku několikero ranou odděloval část po části, až zbýval maličký dílek, jež sotva udržel v prstech.

Bila jedenáctá. Řeka mohl přelézti plot a druhou stranou, aniž někoho potkal, mohl vyjíti ze dvora, avšak šel prostranstvím k zavřeným vratům.

Jakýsi spáč vstal ze své lavice, a spatřiv hlupáka, řekl: „Co hledáš? Proč nespíš, blázne?“

„Co jest?“ odpověděl Řeka, přidržuje sekeru koleny a zvednuv volné ruce, „bolí mne hlava.“

Bylo viděti toto černé hovado, za nímž zářily hvězdy. Neměl sekyry a mohl jíti, neboť spáč již nevyhlédl.

Našed vrata i branku zamčenu, skoták udeřil na závoru čepelí a otevřev vyšel. Dal se do spěchání a nezastavil se až u Leiovy hospody. Byla černá. Žid spal. Došed, Řeka přistoupil ke dveřím a vzal za kliku, jako by byl den a jako by Lei stál u svého pultu. Veřej se neotevřela a Řeka ustrnul nad touto neobvyklostí. Vražda nebyla tak snadná, jak očekával.

„Jestliže spí při zavřených dveřích, jest bohatší, než myslím,“ řekl si skoták, „nuže nevím, proč bych měl odejít, neboť žádná závora není silnější sekery.“

Prodlel několik chvil, domnívaje se, že Lei vstane ze své postele a vyjde z domovních dveří právě pod vražednou ránu. Avšak žid spal a pevný zámek se ani nepohnul; tu blázen zdvihl paži a maličko posečkav udeřil čepelí do dveřního rámu. Avšak ani tento hřmot nikoho neprobudil. Snad se Lei vztyčil na svém loži, a opíraje se loktem o pelest, snad poslouchal, kdo přichází, možná že by byl vstal, neboť psi sotva poštěkávali, avšak dříve než mohl nahmatati svůj svícen, ozvaly se nové údery příliš prudké a příliš bláznivé.

Ten, kdo takto tluče, není zajisté nikdo jiný než opilec, který si žádá poslední láhve a posledních řečí, jichž byl Lei syt.

Řeka čekal, a když se nic v domě nepohnulo, vracel se ke dvoru.

Míjela půlnoc a čas překročil neobratného vraha, jenž buší na dveře a nechá nepovšimnuto okno jen přivřené.

Byl příliš blbý, aby vypočetl svůj čin. Zdvižená sekera spadla svisle ke kolenům vraha a nevinný hlupák se vracel. Bylo mu opět mysliti na řezníky. Avšak prošed brankou zapomněl na všechna bohatství. Chtěl spáti a zalézaje do svých hadrů objal sekeru, jež bude klíčem.

Ostrý roh měsíce viditelný zpod oblaku, roh nebeského býka, klín a rána, jež otevřela temnoty, rána plná jasu či krve stékající k tomuto bláznu, naposled opakovala jakési vyzvání a skoták chvátaje za svým činem hrozným způsobem zaťal sekeru do stropního trámu nad svou hlavou. Ulehl maličko vzrušen a tiskna hrst slámy.

Ráno, jež padá z mrazivého světa, příliš časné pro všechny dělníky, dotklo se jediným paprskem tohoto hlupce, a vstával. Ani si nevzpomněl na tesnici, jež tkvěla v břevně, a zakoušeje něco závratí a zmatení vyšel k vodě, kolem níž stáli Hora a Jakub. Jal se mluvit a nesmlčel nic z noční cesty mimo sekeru.

„Hle,“ odpověděli mu, „nevěděli jsme, že jsi tak bystrého ducha. Zachovej si dobré zvyky a popadni vidle, neboť sobotní výdělek při vši nedostatečnosti doposud je lepší než bohatství, o němž mluvíš. Což se domníváš, že je snadné obrátí žida? Což nebdí a nemá železnou pokladnici a není jeho komora zamčená?“

„Pah, netlachejte,“ pravil Ber, „tento osel neučiní nic, co by stálo za zmínku, nemůže mlčeti a to jest vše, co dělává.“ A obrátiv se k volákovi vyrazil smích zpola posměšný a zpola vyzývavý.

Několik dělníků vyšlo z baráku a ženské vstávaly ke krmení dobytka.

Byla pátá a dílo se počínalo. Jeden každý z dělníků již vstal, hotov pracovati až do večere. Za zvuků rána rodívá se síla, jež vede pluh a seče, jakkoliv tělo tak bídné a malátné dosud spí.

Ber a Řeka uprostřed slabých hlav doposud opakovali svá slova, avšak Ber mohl již vzíti podávky, aby nakladl

píci do velikého koše. Řeka postál několik chvil a konečně opoždjuje se, jak tomu vždycky bývalo, spěchal za ostatními.

Den, až do poslední chvíličky podobný dni minulému, započal a míjel. Řekovi bylo opět spěchati i prodlévati nad svým rozhodnutím k vraždě a zvyk jeho slabosti nejednou rozhněval šafáře, jenž okouněl na prostranství.

Zatím sekerka tkvěla v trámu očekávajíc noci a nikdo z těch, kdo chodili mimo vraha, neznamenal jeho strašného vzruchu a šílenství. Zvedl podávky a zamával jimi. Ťal, a jiskření, jež vzniklo v temnotě chvíle, pět hvězd, pět plamenů, zastavilo se nad žasnoucí hlavou volákovou. Vrah zvedl se o délku těla, právě jako kdyby doposud byl zvířetem, jež nechodívá zpříma. Stál a hrozná sláva a hrozná velikost vznesla jeho ruku do výše. Byl předchůdcem vojska, mohl vzít vše, čeho se mu zachce, mohl udeřiti a zbiti ty, kteří neodpovídali, když se tázal. Mohl pozřít všechny peníze, mohl jedinou ranou otevřít židovu lebku a pohroužit až po násadu své vidle v cukající se tělo. Konečně mohl tento chudák zlořečiti, konečně byl mocný jako muž, který se hněvá. Avšak ani v tuto chvíli, ani teď, na pokraji milosti a smrtelné noci, nikdo nevzhlédl, aby jej viděl. Zobrazení síly, tato němohra smrti, snad by byla dostačila volákovi, kdyby měla diváky. Snad nebylo třeba nic, než aby kdokoliv z těch, již jej štváli, se podíval řka:

„Hleďte, náš volák si přivstal, mějte se na pozoru, neboť jak vidím, není mu do žertu.“

Avšak dělníci nezdvihli svých hlav k Řekovi, nikdo nevzhlédl a poslední chvíle, jež mohla sraziti sekeru již napřaženou, minula.

Kolem hodiny osmé ustávala práce, byl večer a noc vlekouc tmy zastřela nebe.

Řeka se mohl vrátiti k sekeře. Šel mezi buky a v odhodlaní tloukl do stromů, které míjel. V jeho paži obnovovala se síla. Byl mužem, jehož slova jsou rozumná a jehož skutky jsou patrné. Jakási maska klidu a statečnosti, škraboška nasazená na tvář blázna, který se kroutí a kolísá v bouřích

svého ducha, podoba moudrosti, činila vrahovu tvář strašnou.

Vkročil do dvora za první tmy. Kout stáje, v níž spával, byl pustý a nikdo nezahlédl Řeku, jenž povstav na loži vytrhl širočinu z trámu a nedbaje ani zdaleka opatrnosti prošel dvorem a zámeckou zahradou. Jakési znění podobno zvuku plamene a opět pablesku jakéhosi slova vedlo jej prostorem, branou a stezkou, zaněcujíc se a opět šelestíc.

Zámecká vrata nebyla zavřena a Řeka prošel nezpůsobiv více hluku než sova.

Mizerné sousoší, jež trčelo uprostřed síně, z níž se zdvihalo schodiště, vyhloubeným pohledem obráceno ke dveřím a s končitou čepelí v pozvednuté ruce zdálo se strážcem tohoto domu. Vrah se zastavil pozvedaje čepici.

Po chvíli, jež se konečně sesula, Řeka čině veliký oblouk a nespouštěje zraku z kamene, který ho děsil, vystoupil po schodišti až do poschodí. Otevřel prvé dveře, jež se mu namanuly, a prošel světnicí bez zastavení. Konečně se octl v sínce, jež souvisela s ložnicí baronovou.

Hlubiny ticha se nepohnuly a vrah otevřel poslední dveře. Došed k baronovu loži postál okamžik v hlavách, patře na jakýsi vlys, a vida tu obraz raněného, oslátka a ty, o nichž mluví podobenství, nemohl se zdržeti výkřiku, neboť poznával příhodu Samaritánovu.

Avšak ani tento hlas, dosti veliký, aby byl slyšán, nikoho nepřivolal, neboť starý Danowitz, vrátiv se samým večerem z honu, právě v tu chvíli, kdy vrah vstoupil do jeho ložnice, vešel do koupelny. Baron ponořil hlavu do vody, jež jej ohlušovala, padajíc do umyvadla; podobal se býku sehnutému na porážce. Jeho mrtvičná lebka plná krve a závratí nebyla by se zvedla z tohoto popravčího postavení, avšak Řekova sekera neudeřila a blázen dotýkaje se stěn vyšel, jako kdyby zámecké podlahy kolísaly.

V ložnici, nemoha vybočiti ze své stezky podél zdi, udeřil na skříň a zůstal vklíněn v úhlu nábytku a stěny. Hvizd jakési blbě veselosti padl do tohoto kouta.

„Hrome, což není cesta volná? Neviděl jsem barona,

nestál jsem za ním? Což jsem jej nezůstavil naživu a nemohu si vzít vše, čeho se mi zachce?“

Pomysliv na svou statečnost, Řeka již nespěchal a vrátil se k obrazu oslice, jež kráčí ze Samaří do Nazaretu. V tu chvíli lokaj uzavřel proud vody stoupající potrubím a ozval se nový zvuk. Vrah vzhlédl a v náhlém spěchu otevřel zásuvku, aby se dotkl vnitřku některé věci, neboť bylo příliš nepravděpodobno, že zde pobývá.

Vzal hrst papírů a vložil je opět na místo. Dotkl se schránky, v níž ležela browningová pistole, pohodil jakýsi dopis a z hloubi portfeje vytáhl potištěný papír. Domníval se, že napodobí způsob čtenářů, a zdvihl jej rubem proti světlu. Objevil se obraz říšské orlice, a když paprsky vodovou kresbou neprocházely, opět zmizel. Tato hra zdála se Řekovi dobrou. Odcházeje vzal papír a jakousi lasturu dosti třpytnou, aby se líbila bláznu.

Vyšed na síň, Řeka zavřel dveře co nejopatrněji, neboť v poschodí slyšel kročeje komorníkovy, jenž snad spěchá, aby jej zbil. Zahrada byla pustá a soumrak houští. Řeka se vracel a sekera v jeho ruce byla lehká. Obešel kolny a vodní jímku poklepáváje na kamenné roubení, minul několik chlapů, postál u studny, zatímco noc se přibližovala.

Když bila desátá, vstal a prošel oddychující stájí.

Obrazy činů vystupují z temna noci a jsou krásnější než sám skutek.

Oslátko došlo již Nazaretu a uléhá na otep slámy, baron je mrtev a krvavá sekera leží na jeho prsou.

Pohlížeje opět na srpek měsíce, Řeka odříkal jakousi šílenou báseň, a zanechav sekeru sekerou, sňal provaz, jenž sloužíval k upevňování pavůzy na plných žebříniácích.

Naleznuv na jeho konci oko navlékl jej a přehodil přes trám, nyní čekaje jako děsný rybář nad otepi, která je Horovým ložem.

Hora je na svém místě. Spí, maje po způsobu lidí slabého srdce opřená záda a pokleslou hlavu.

Neulehl po pět let, očekávaje vsedě smrt, jež nyní přichází.

Vrah navlékl smyčku, trhl provazem a táhl ze vší síly. Hlava Horova se vznesla sotva o píd, a přece ubohé tělo nemělo dosti sil, aby povstalo.

Poslouchajte čas a pozorujte jej, abyste se stali moudrými. Naslouchajte dlouhověké noci, jež kráčí po propastech až do kuropění, a všechny lehkosti budou vám obráceny v trápení. Vichřice zašly a nic nezní ze zvuků venkova. Dvůr usnul zvečera a ještě se neprobudil. Skála zámku je nepohnuta, konírny utichly a služebníci v svých komorách spí.

Bila třetí a Josef pozdvihl oči z knihy. Nenašel denice, a stáhnuv hlavu okénkem v okně, vrátil se k přemýšlení.

„Nebud' bázlivý, vstaň na svoji cestu,“ řekl, a toto rozhodnutí bylo již desáté.

Konečně vzal hůl, svázal ranec, jenž přísluší poutníku, a sešed k zámeckým vratům, vrátil se zpátky.

Otevřítí tuto veřej bylo příliš těžké, neboť při prvním zaskřípění byl by přispěchal zámecký vrátný zavěsiti se na ni, aby ji pohnul, a otevra, uklonil by se pánu, jenž vychází, kdy se mu zachce.

Kněz Danowitz nemohl vyjít na pouť jeruzalémskou bez směšnosti.

Starý baron spal, avšak jeho služebník vztyčil se na prahu jako střepy, jež nelze než přeskočiti, až se sutana zvedne k nahému kolenu.

Boje se uctivosti i výsměchu Josef sestoupil, aby prohlédl vchody sluhů, a našed i tyto zavřeny, postál několik chvil před bytem dveřníkovým.

Konečně se rozhodl a zaklepal.

„Dej mi klíč, chei vyjít,“ řekl sluhovi, jenž sypal svá pozdravování dosti nedbale.

Bylo nutno vrátit se pro hůl a ranec již přichystaný, a Josef šel jako muž, jenž pospíchá, avšak před okénkem vrátného bral se po špičkách.

Onoho jitra Ouhrov nevstával příliš časně. Josef prošel

vsí, aniž koho potkal mimo slouhu a dítě. Uprostřed polí se zastavil již beze strachu. Baron spal a zámek byl zavřen. Josef si mohl připomenouti všechnu odvahu. Své noci a dálku Jeruzaléma.

Již na pokraji ouhrovské vsi podobal se poutníku, neboť mimo hůl pominul vše cestovní pohodlí. Ovšem byl obut, avšak jeho křápy byly dosti špatné, aby jej zchromily za jediný den. Zpola prázdný vak třásl se na kněžových zádech, avšak zbývalo dosti naděje, že po celé délce se zvednou okraje řemení a že zpopruhovatí, aby dřeły jako poutnické provazy minulých věků.

Prvního dne bývají naděje nejzelenější a strasti počínávají trochou zpěvu. Nuže, kněz, jenž si podupával v jistotách, že ouhrovská silnice je dosti cestou ve smyslu přísloví, aby vedla do Říma, mohl přehlédnouti některá zdravotnická opatření. Byl by klusal podél milníků, avšak poutnický krok od věků jest dlouhý a vážný. Bylo mu tedy kráčetí spíše pádně než zčerstva.

Kokrhající vesnici měl doposud v patách a všechny poutnické znaky nebyly méně než vrtácké. Kráčel podél břehu rozšiřující se řeky, podél vrboví, jež se střídá s kamennou hrází a opět sítinou, avšak tato krása neoživila vznětů kněžových. Brzy zesmutněl vleka svou hůl a skláněje hlavu příliš se podobal kajícímu, jenž má zapotřebí spěchatí se svým pokáním. Konečně Vltava zůstala v hloubi a cesta jala se stoupati na jakousi výšinku. Rostlo zde něco buků a uprostřed hájku mezi kamením stál kříž. Od tohoto znamení Josef se mohl vrátiti domů, neboť vrch nazýval se lítostným jménem a kříž stál na místě popravičím. Prošed touto končinou bez povšimnutí, Danowitz bral se dále až k městu Mirovci, kde se zastavil.

Druhého dne jakýsi černoooký lump, jenž celá léta pobýval na cestách, spatřil Josefa ze své houštiny, a pozastavuje se nad jeho splasklým pytle, všetečně se tázal: „Kam jdete, pane? Jestliže se nemýlím, jste mnichem, jako chodívají s křivými noži!“

Danowitz neodpovídal, a tento tulák, zachovávaje krok

s krokem kněžovým, jal se mluvit poněkud zdlouha :

„Nejsem pohoršen ani vašim mlčením, neboť nemůžete být nadšen, že jdu s vámi, právě tak jako já bych se neradoval, kdyby mne následovalo několik chlapců s brašnou pod paží nebo na zádech. K nemalému rozhořčení mohu však říci, že nespěchám. Maje několik slabůstek v pivech a v pálenkách, mohu prodlévati na všech místech, kde se tyto poklesky vyskytují, a půjdu s vámi, neboť jsem jist, že mi vyhovíte.“

„Dobrá,“ odpověděl Danowitz, „nemám však, co bych vám nabídl. Nemám ani peněz, ani vína. To, co jste považoval za láhev, je plátno navinuté na holi, jako se kdysi nosovalo. Sáhněte na ně, nenaleznete hrdla.“

„Pah,“ děl tulák, „zachováváte si jasné vědomí o svých obtížích! Cestujete daleko? Zajisté nikoliv, neboť takto se nechodívá. Hrome, nepomýšlíte snad na nějaký dobrý nocleh na zdejších farách? Jsem jist, že výhody vašeho řemesla jsou značné, nuže, ukažte je. Což, u všech všudy, chodí duchovenstvo po silnicích, majíc na znamení hladu mezi zuby párátka a ruce na zádech?“

Danowitz, který nikdy nevykročil ze světa kněží, kde v každém případě se mluvívá obšírně, nemohl odmítnouti tento způsob hovoru dosti rozhodně a jak by byl zasluhoval. Neutekl od pocestného a tlumený vztek koneckonců se vytrásl z jeho srdce. Mohl posupně mlčeti celou cestu jeruzalémskou, a chřestě růžencem, byl by se již podobal někomu, kdo se náležitě vyzná v poutnických věcech. Nyní však divže nesedí s tímto mluvku na hasičské stříkačce, jež kvapí se svým mužstvem nejkratší cestou do hospody. Slyšel výčet všech jídel připravovaných s cibulí, a jsa od přírody zasmušilý a chuti méně dravé, doznal, že trpí.

Mužové se nezastavili až k poledni.

„Co zamýšlíte učiniti?“ tázal se Josef.

„Jezme,“ odpověděl chlapík, „jezme, pane, a nemáte-li posud chuti, zbavte se konečně svých obtíží. Slýchávám, že je dobře polechtati si jícen kohoutím peřím a řádně se vydá-

viti. Učiňte to nebo cokoliv jiného. Hospoda nikoliv nejhorší je nablízku.“

„Pane,“ pravil Danowitz pln studu, neboť jeho dobrovolná chudoba, jež se v Ouhrově zdála tak žádoucí, podobala se nyní více podvodu a skrblictví než křesťanské ctnosti, „řekl jsem, že nemám peněz, budu nucen čas od času se zaměstnávat, abych si opatřil nutné jídlo. Jdu daleko, pane.“

„Budiž,“ pravil otrhánek, usmívaje se sotva zřetelně, „na silnicích však zachovává se jakási zdvořilost nikoliv nepodobná ostatním. Nechci se tě tázati, kam jdeš, co je mi po tom, avšak zaplatíš mi oběd.“

Duch zbožného kněze byl dotčen, avšak tulák, jenž nemyslíl na nic, než jak by se co nejrychleji dostal ke stolu, vedl si příliš naléhavě a Danowitz se styděl odporovati.

Dali se opět na cestu, rozprávějce jen čas od času, neboť hovor Danowitze tížil. Chtěl přemýšleti o věcech, jež mimo všechnu nauku se utvářejí téměř sprostě. Předvídaje, že mu bude v nejbližší hospodě platiti řád tulákův, neboť jeho řeč byla srozumitelná, a nemoha snésti myšlenky, že by celá příhoda skončila jakýmsi chrapounským starostou, jenž by jim vylál, Josef se rozhodoval prodati prsten. „Cítím velmi živě,“ řekl si převraceje svou mošnu, „že jest v mém jednání něco trestuhodného. Neměl jsem odpovídati tomuto zpustlíkovi a neměl jsem dovolovati, aby kráčel se mnou. Je dosti statný, aby šel sám. U všech všudy, ať tropí jinde svá pohoršení!“

Nicméně šli. Hospody, tyto útvary ze starých časů, zbývají na křižovatkách ještě dodnes. Josef, zhlédnuv po chvilce stavení, návěstní štít a zelený věnec, byl jist, že pohroma jest blízka.

„Vejděme,“ řekl pocestný, „vejděme! Tato hospoda není nejlepší, již jsme mohli nalézt do večera, ale je vně vesnice, jež počíná za ohbím cesty. Zdá se mi to býti s výhodou, uvážíme-li, že sem pravděpodobně nechodívá strážmistr na dršťkovou polévku.“

Zasedli ke stolu, jenž byl selštější než stůl pravých hos-

pod. Hostinský, zaneprázdněný svými chlívky, následoval, znepokojen rozmarným oblekem těchto poutníků.

„Je dlužno býti opatrným, neboť hospody nejsou doposud bezpečny před jedlíky, kteří se potloukají po silnicích,“ myslil, veda si s mírou ve vítání hostí.

„Nuže,“ pravil u veliké sebedůvěře tulák, „dejte mi něco k jídlu, co máte?“

Hospodář, zachovávaje mlčení dosti výrazné, přistoupil k staré skříni opřené o zeď a vyňal zpod skleněného příklopu dvě syrečků.

„Zde jsou,“ řekl, klada je na skývu chleba. Potom vzal láhev, a naplniv dvě skleničky pálenkou, nesl je na stůl.

„To je vše?“ otázal se Danowitz.

„Nemohu se zabývati hostinstvím jiného druhu na silnici, jež je prázdná. Vidíte, že syrečky jsou staré, a věru, čekal jsem dosti dlouho, abych prodal aspoň tyto dva. Jakmile zaplatíte, mohu vám nabídnouti opět, neboť není pochyby, že jsou všechny na prodej.“

„Právě dnes,“ řekl Danowitz co nejtišeji, „nemáme peněz. Avšak kdybyste místo nich přijal nějaký předmět, byl bych vám velmi zavázán.“

„Hleďte,“ pravil hostinský, „tu to máme; mohu si tedy opět vzítí své pokrmy a nápoje.“ Přes toto ujišťování přistoupil však ke knězi, aby věnoval všechen svůj nešetrný zájem jeho brašně.

„Budiž,“ pravil, odnášeje svitek plátna Danowitzova, „dám vám po třech vuřtech, po třech syrečcích a po půl litru kořalky.“

„Jak!“ pravil tulák, vida, že věc se obrací k dobrému, „máte nás za hlupáky? Plátno, jež jste tak rychle uklidil, má cenu desateronásobnou. Doplaťte, pane, zbytek, nebo nás uhostěte obědem méně hubeným. V těchto věcech se vyznám a věřím, že zde přišla kosa na kámen.“

Hostinský sestoupil do sklepa, aby vyhledal jakousi flákotu, a Josef vyšel s holí a brašnou.

Tulák, v jehož blízkosti se přiházelo zlodějství dosti často, nebyl dotčen tím, že Danowitz nenechal brašny na

stole. Byl shovívavý k opartnosti svých přátel.

Zatím Josef nepomýšleje na návrat spěchal k vesnici. Ubíhal příkrčen a drže levicí vak, jenž mu skákal na zádech. Když minul ves, Josef sešel z cesty v maličký lesík. Litoval spíše nezdvořilostí, které příliš dlouho poslouchal, než oběda nebo plátna; byl postrašen. Nevypočitatelné zvyky silnic ho mátlly a nakonec úplně pozbyl své rovnováhy. Nemoha jíti a rozhněván na holomství, jež zasluhuje nejtěžších pokut, Josef zůstal seděti v mělkém výmolu uprostřed lesa. Teprve kvečeru, domnívaje se, že jeho pocestný opustil již vesnici, vstal a pomalu se vracel.

Když došel k prvním chalupám, snášela se již tma. Přemýšleje postál chvíličku na návsi a jeho ramena, jaksi stará již ve dvacátém třetím roce, počala se zdvíhati a třásti. Josef plakal. Záblesk padající z otevřených dveří krámu ozařoval kostelní věž. Ve vsi byl kostel a beze vší pochyby jeho farář znal jméno Danowitzovo. Avšak Josef váhal.

Konečně, jako kdyby chtěl vytrhnouti svůj osud z výsad a práv šlechtictví a jako by zároveň chtěl uraziti kněze, vešel do krámu hokynářova, a vysypav na pult vak, prodal všechny své věci. Slyšel opět kmotrovské žerty a plkání chrapouna, jenž se potrhá, aby vlezl faráři do zadnice, a jenž kašle na kněze, je-li chudý.

Černé prostory mezi stromy zaleskly se hvězdami; v takovéto noci bylo možno jíti až do svítání, avšak jsi příliš vzdálena, ó zemi! Jsi příliš blízka, země! Země hrubců, hnojařů a otrapů, již všichni si vedou prostě a bez rozpaků, zatímco pocestným duchovním jest se skrývati po dubínách.

Vykročiv z vesnice, kde byl prodal prsten a vše, co odnesl z Ouhrova, Josef samou nocí dorazil do osady Louňovic. Vyhledal hospodu, a uloživ se co nejpohodlněji, spal.

Probudil se až za svítání a tu mimo všechnu lítost pocítil chuť vypítí doušek čaje a posnídati vajec, topinek a másla.

„Chci se dodělati nějakého zisku, abych ukázal, že peněžní věci jsou bez významu,“ pomyslně si objednával jídla, jež za chvíličku pojedl již bez myšlenky.

Nicméně vyšel z této hospody zachovávaje dosti zřetelně poutnický vzhled; jeho nohy, zřejmě již choré, ztěžka se vlekly vytačující po okrajích podešví bláto. Zpod střevců stříkala voda a Josefův podivuhodný plášť zvlhl, neboť se dalo právě do deště.

„Mohl byste mi říci, pane, přijdu-li brzy na říšskou silnici, jež vede k Táboru a k Vídni?“ děl Danowitz muž, který se hotovil k seči.

„Co?“ řekl sekáč zbavený smíchu či aspoň jeho hlasu, neboť se smál třepaje rukou a zmítaje se mlčky v jakémsi radostném údivu. „A, a!“ vyrazil naposled, ukazuje na kněze, jemuž nezbylo než utíkat.

„Vem ďas tyto mouly,“ řekl kněz, čině své opovržení krutějším, než bylo.

Na druhý den, jda již táborskou silnicí, Danowitz jedl a pil v hospodách právě tak, jako to činívají všichni obchodní cestující. Měl dosti peněz, aby mohl bez hladu jíti po čtyři neděle, avšak tato doba byla příliš krátká, neboť který chodec by došel za měsíc do Palestiny? Koneckonců na každé cestě i ten, kdo je syt a obut, strádá, neboť noci jsou mrazivé jako výšiny a horoucí dny hoří v hranici slunce.

Uprostřed rachoty žní, jež na vysocině teprve nastávaly, v hluku kolovrátků a mezi vinicemi jižní Moravy Danowitz vedl přesný a samotářský život. Jsa udeřen světem, jsa zdrcen a zmlácen, posmíván, podobal se maškaře, které obnažili zadníci. Zdrán, s nohama rozdrásanýma a s krvácející patou, jak by doposud mohl mysliti na cestu jeruzalémskou? Usedl na mez a jeho rozpálený mozek se hýbal uprostřed lebky jako plž v ulitě. Bylo dosti slz na této cestě!

„Hle, tajemství,“ řekl před zjevením, které je vepsáno v povětrnou knihu cest. „Proč mi uniká žehnoucí pravda, jejíž zář dýše mi ve tvář!“

„Pane,“ řekl mu jakýsi útlý cestař, „nesměšujte dvě nejrůznější věci, je to pohoršlivé, slyšeti vás, jak nadáváte, že vám nebylo odpověděno na křesťanské pozdravení. Nechte toho, jste-li tak tuze pyšný, kašlu vám na tuto poctu, ale jakože mám v ruce lopatu, vy hejsku, mohu vám přejeti

po chlupech. Buďte pamětliv toho, že svou věc můžete vyhrát, jen pokud budeme mluvit!“

Josefovo poněkud potrhlé křesťanství ssedalo v jakousi nepovědomou končinu srdce. Slyše mluvíti špinavé hospody a řeči na rozcestích, jda správně ve svých škrpálech uprostřed pořádné a veselé hrubosti, jež od středověku se nevyskytuje v dutinách církví a knihoven, Danowitz se opřel o hůl, jež opět se stala klackem.

Bylo mu litovati nevýhod prodeje a byl by se vrátil pro svou brašnu, kdyby nebyla již příliš daleko. Jeruzalém byl zapomenut a pokora byla zapomenuta.

Nechtěje se vrátiti do Ouhrova, neboť starý baron zajisté by se byl vysmál jeho poutnictví, Josef se obrátil k východu. „V tomto přestrojení,“ řekl si, „nemohu vejíti do Vídně, ale není příčiny, proč bych nemohl dojíti do Istemby na svůj polský dvorec.“

Doraziv k hranicím Haliče, podobal se Josef všem Josefům, kteří kráčejí po silnicích. Snad byl doposud nedostatečně obeznámen se způsobem chlapů a neuměl si poříditi oběda uprostřed polí plných zvěře, avšak vyznal se trochu v hospodách. Mohl mluvíti s krčmářem, jenž si pohrává kuchyňským nožem, aby ukázal, že má uděláno pro strach, s výrazem, který nikdo nemohl považovati za nejistý. Pohléžel se po děvečkách, jež čvachtaly mlátem, a byl by jim přál dobrého jitra a dobré noci, avšak jeho úbor dosud nepozbyl nápadnosti. Prsy a lýtka věčně kakraholtská vyskytovaly se od pomyslné čáry hraniční příliš často a starobylá láska obnovovala svou letitou tvář.

Danowitz podobal se otci vyklouzu, jenž si to hrne z heriny na dostaveníčko. Měl na mysli jakési úsloví, jež prořekne u příležitosti zvláště vhodné, avšak jeho odvaha přestávala u záměru. Minuv holku, jež stála co nejpřístupněji nad valchou, nalézal opět své junáctví na chvíli zapomenuté a ohléžel se do omrzení.

Na przegoninské křižovatce stihl vůz jedoucí stejným směrem.

„Dobrý den,“ řekl, přecházeje, a sedlák, jehož kobyla

právě se rozkročila, měl dosti času, aby neodpověděl jedinou větou.

„Kam jdete?“ řekl vposled, nahýbaje se přes košatinu své bryčky. „Do Woloniec? Nuže, proč byste chodil pěšky, mohu vás dovézt až doprostřed vsi.“

Josef přisedl. Po chvílce kymácení zmizela jakákoliv nejistota, je-li tento ochotný vozka opilý, naštěstí nespadol a vůz v namáhavém rozjaření jel dále.

„Pane,“ řekl sedlák, vnímaje zvolna všechny zastřené odznaky Danowitzova stavu, „jest dvojí způsob cestování: koňmo a bos; čím jste vy, který jste nezvolil ani prvý, ani druhý?“

„Ach,“ odpověděl Josef polštinou zpotvořenou na způsob slovenštiny pozdějších politiků, „toto cestovní pravidlo zajisté neplatí bez výhrady.“

„Zajisté, výhrada jest pánem každého pravidla, avšak kdo se vyzná v těchto vyraženích advokátů?“ řekl sedlák. „Jsa příliš spravedlivý, abych postačil všemu rasáctví exekutorů, byl jsem zvalčován výsadami lihovarníků, jež zaručuje zákoník. Čicháte toto moře,“ pravil zvednuv nos a vydechuje zápach pálenky, „to jest polský okeán! Pijte, pane, nebo, přejete-li si, zpívejme!“

„Švadrona hulánů posekala švadronu husarů. Žijeme v blahobytu a naše jmění není k utahání. Hola, hola, hola!“

„Tato láhev má příliš úzké hrdlo,“ řekl Danowitz.

„Neopravujte tak starých zvyků,“ odpověděl opilec, „neopravujte tak starých zvyků, abychom se neznepřátelili. Je nutno oddělovati doušky jazykem anebo hrdlem? Rozvažte tuto bezúhonnou domácí hru nikoliv jako cizozemec, ale jako chlap, jehož jsem pozval do své bryčky!“

Danowitz se napil a poděkoval velmi nuceně. Naštěstí pohrdlivý posunek, s nímž vracel láhev, zůstal nepovšimnut a jeho důslednost nedoznala úhony.

Pil opět a opět, připravuje prostranství svého ducha k jakési řeči či písni, jež by udeřila do středu, pil připravuje pěst k ráně.

„Co vás přivedlo na tuto myšlenku?“ otázal se Danowitz

již bez potřeby, „proč si to myslíte?“

A sedlák pošvihávaje bičem zahoukal v odpověď: „Ohé, ohé!“

Zatím kůň po způsobu všech tahounů, již čas od času nacházejí malou příčinu k potřeštění, vyrazil úprkem tak divým, že by byl zmátl i kotláře, který jej prodal pro bláznovství. Tohoto večera zdály se Josefovi šře všehomíra poněkud nadprůměrné, a když opilý vozka padl do jeho kouta, nemohl snést nespravedlivé tísně.

„Nechte mě být,“ řekl, „což jste se opil?“

Krvavé oko pohlédlo na Danowitze.

„Nechte mne,“ vyjekl Josef náhle vystřízlivělý. Avšak již padla rána a již se zvrátil a padal. Oblak jiskření a tmy padal s ním. Ležel tváří v prachu a vozka odjížděl křiče a hroze bičem.

Po chvíli Danowitz vstal, a sešed ze silnice, usedl na kámen. Vyplivoval krev z vyražených zubů a otoky činily jeho tvář směšnou.

Čas plynul a nadcházela noc stejně bolestná a stejně prokletá jako noci ouhrovské.

Naslouchejte dlouhověkým tmám, jež kráčí po propastech až do kuropění. Na těchto pláních a pohořích nočních všechny lehkosti budou obráceny v trápení, neboť skála zámku doposud je nepohnuta.

Když Danowitz vstal opět na cestu, nezdvihl žádný ze svých poutnických nástrojů. Obrátiv se šel do vesnice zcela jiné, než kam směřoval. Vyhledav židovského povozníka, po tři dny jel do Istemby jako baron, jenž chce překvapiti svého správce.

Zdávna oznamované věci spěly ku svému konci, neboť nikdo neskryje ohně pláštěm a nikdo neutají v zavřené pěsti řežavého uhlí.

Dosti dlouho jste se cvičovali v naukách války, sedlali jste koně a hnali útoky, dokud Uhry byly prázdný nepřítel. Ohlašovali jste tuto chvíli, jež přichází, a kdekdo věděl, že se stane.

Pluk modrý a rudý, pošmourná kasárna a stáj plná trysku zdržovaného, postaví se svými barvami, a než se vyjde na cestu plnou krve a v široký pás bitev, budou hrát hudby na náměstí.

Blbý novinář, který třikrát se promění, než mu bude dopřáno, aby zcepeněl pod dobrou ranou, houká a zvučně zvěstuje, oznamuje a roznáší jakousi smrt, jež se nikoho netýká a pro niž nepláče ani císař.

Pleva shořevší ohněm a jméno neveliké a neznámé, zapomenuté i se svým přídomkem v hodině smrti.

Jméno hladovce slávy a moci, jež ho minula.

Jméno mužíka a nezasloužený skon. Nezasloužený skon, maličká zpráva, žel, tolikrát opakovaná v denících. Maličký povzdech a chvíle prodlení u neštěstí příliš dalekého.

Kde je Sarajevo, kde jest ta země?

Zbožný vévoda popojížděje sem i tam, uprostřed ní byl zabit mládencem, jenž se zahubil zároveň s ním.

Dvkrátě škoda těchto smrtí. Smrti těla a smrti síly. Zdali bude ukrácena ruka vrahů, kteří poznovu nabíjí svou zbraň, zdali výstraha a napomenutí dané mstitelům je dosti? Není žádné moci k vysvobození z těchto křivd tak starých a posud je prázdná rudost praporu.

Doposud je prázdná rudost praporu.

Německá města řvou a malátným Čechám jest se rozho-

dovati. Válka uvedí tmu, jež potrvá tři léta.

Zatím mužové chystají rance, jež povlekou ke kasárnům, a v všechny vztek se rozbíhá v žehraní mlknoucí na prostranstvích.

Toto utišení bude zlořečeno, neboť ze všech věcí nejvíce se podobá strachu.

Žvavé návěští a kormutlivý obrázek chudáka, jenž se modlí za své armády a pokřikuje válce, hnuly okrskem světa. Vcházejíce do bran obludných jatek a do časů vraždění, někteří oplývali chválami, někteří řvali po kořisti, jiní šli s váháním a opět jiní se zpili, nepřiměsujíce nadšení k vínu. Byl čas kořalek.

Vně krčmy nadchází večer snad dosti truchlivý, abych zůstal seděti za stolem, neboť víno obveseluje srdce. Neboť víno jest zadarmo.

Pět husarů, jimž válka propůjčovala něco významu, zvedlo svou sklenici opět plnou a zvedlo svůj hlas: „Ať roste tráva! Ať podojí býka ten lump, který spískal toto vyražení!“

Pán poněkud letitý, jenž se pobláznil nadcházející lunou či jenom vznešeným citem, skloněn nad deskou stolu a rozlévaje víno, pronesl jakousi velmi odhodlanou a statečnou řeč, avšak opilství vzrostlo již citelně a nikdo ji nemohl oceniti po zásluze.

„Nehož se, pučeji!“ pravil malý František, jemuž v kasárnách se říkalo Hřeblo, nicméně, nemoha odmítnouti pozvání příliš laskavého, pil stejnou měrou ze sklenice tohoto štváče jako ze sklenic ostatních. Jakýsi chudák málem polomrtvý, jehož v hnutí ušlechtilé a půvabné hravosti strčili a spěchovali pod lavici, zařval, vyhrožuje podříznouti krk každému, kdo se jej dotkne. V tu chvíli hudba, jež otloukala pijákům hlavy, vzmožla se, desetkrát vydatněji fidlajíc své nástroje.

„Prokažte mi čest a pojdte se mnou nahoru,“ pravil voják uprostřed hloučku, jenž se tísnil a poštuchoval před jakousi holkou.

Muzika, prodchnouc tento hlas a propůjčujíc mu své

mohutné křídlo, byla by jej málem spasila, avšak holky tohoto druhu vyznají se dobře v způsobech a mravech chlapů, aby věděly o vyzvání, jež nezaslechly.

„Dobrá,“ odpověděla prodávajíc se smečkou, „pojď, opice.“

Hotovil se vzítí ji kolem pasu. Byla by se opřela o jeho rameno, a potřásajíc zadky již připravenými, byli by vyšli uhlazeně a bez pohoršení. Avšak maličký husar, jenž se doposud přidržoval svých přátel, krkaje a vrhna dosti příhodně na oddělených místech a za hluku rozhovorů všcibecných, nyní poněkud zdivočel.

„Sedni si,“ řekl a přistoupil k vyvolnému milenci, „hergot, sedni si, nebo tě přetáhnu, jak jsi dlouhý.“

„Co?“ pravil pěší voják a zamával pěstí, neboť byl znalý ve rvačkách.

Bylo zřejmo, že František pozbyl zdravé úvahy, a že nutkán záštím, dopustil se kruté urážky, neboť sekáč nikerak se nezdál ani tak slabý, ani tak opilý, aby jej malý František spořádal. Postavil se a Hřeblo, hledaje nějaké mohutné a cizojazyčné úsloví, zasadil mu prvou ránu do lýtky.

Holka vyjekla, jako kdyby nebylo vhodnější zanechatí všechnu upřílišněnost nevědomcům a jíti v pořádku spat s jiným.

Věci v této hospodě dávno se vyšinuly ze svých obvyklých tvarů. Stoly se podobaly zvířatům, a jestliže někdo sáhl po nádobce s vínem, nenalezl ji na svém místě.

„Ech,“ pravila Kateřina, nevšímajíc si více srůtky, ačkoliv ušlechtilé ucho vojáka bylo téměř utrženo, „proč se vměšuje do věci, jež se ho netýká, chtěla jsem jít k těmto husarům, když mi vlezl do cesty.“

Mimo nadání František se rval dosti obstojně, ale ačkoliv byl statečný a zájem Kateřinin se k němu obracel, byl by prohrál, kdyby ostatní čtyři husaři nerozhodli jinak toto zápolení.

„Jakže,“ pravil pán, který se domníval, že může mluvit, neboť již platil za víno padesát či více zlatých, „jakže, toho

máte zapotřebí? Vojáci jedné armády! V předvečer veliké války! Styďte se nositi meč, jenž vám byl svěřen, do rvaček po hospodách!“

„My vojáci, my vojáci, hergot!“ řekl jeden z husarů naznačuje, že nestrpí, aby kdokoliv foukal do jejich kaše.

Kdosi udeřil do stolu a rána byla znamením, aby šest vojáků rozmlátilo tento lokál. Ochránce dobrých mravů, vzájemnosti a pomoci, jež by se měly vyskytovat u armád nikoli jen v období nebezpečnosti, byl zbit. Zanechal rukáv v hrsti pěšáka, jenž ho měl spíše chváliti než mazati, byl vyhozen a hledal policejní stráž saje na oděrce a vyplivuje něco krve.

V hospodě potlučené jen do jisté míry zavládla opět shoda. Je válka. Vrnění ušlechtilého zákona jest přehlušeno vřavou a podle strachů jeden každý vyrozumívá, že jest vše dovoleno.

Ať se hnou všechny náruživosti, ať se pije, neboť dnes se pije zadarmo a naposledy.

Běhny zapomněly na svou punčochu a mesdames pláčí v předpokojích bordelů.

Není dosti hudby v Budíně. Vše se rozlučuje, vše se mění. Tato hanebná hospoda jest koráb a víno je moře plné utěšování.

„Dejte sem korbelt!“

„Ať se vrátí ta děvka!“

Noc byla příliš dlouhá a dveře byly otevřeny; vešlo několik opilců, kteří již nenalezli místa. Bylo jim mluvití ve všech jazycích.

„Nám je to volný, nám je to akorát. To mi nevnuká žádná jiná, jen ta holka upatlaná. Chlastej, troupe, máš to nahnuté!“

Opakovali jakýsi křápvavý a blbý vtip již podesáté. Stůj co stůj drhli nějakou písničku, neboť to jest způsob pláče, to jest způsob loučení těchto chudáků.

Měli doposud pokdy. Noc se protahovala. Rozptýlení, nedbalí, uprostřed vřavy a nepořádku, stádo samotářů, jež navzdory kasárnám, jménu vojska a davu, loket na lokti

vřeští na své poušti. Žádný z nich neznal druhého. Každý z nich byl sám, každý z nich žmoulal a hnětl děs ve svém tichu, jež nepohltil hlomozy hospod.

Pahorky ouhrovské, pastviny a lesy Karpat a žhnoucí ulice plná hlasů, již končím svůj příběh, ať se propadnu na tom místě! Až na dno opilé láhve, v klín děvky nejnestoudnější!

„Co je to, co je to podivného,“ řekl František zvedaje hlavu ze svých rukou.

„Co je to, nic! Bubnování setniny již odcházející.“

„Pojďte,“ odpovídali, „vykašleme se na toho ohnihu šenkýře! Budete zde hřadovati až do rána, u těchto patoků a v tomto pajzlu?“

Ulice se hroužila v tmou, stádo a zástup lidí pozdrževše se na zatáčkách znikaly v ohbí a opět se objevovaly jako plynoucí voda. Odkudsi rozléhalo se štkání houslí a pobekávání opilce.

„Ty a můj bratr,“ řekl František, pozvedaje opilou tvář k rameni ouhrovského vojáka Jakuba, „vy jste dva, na které si vzpomenu.“

„Opravdu,“ odpověděl, „budu litovati, že tě znám, ty chudinko, co chceš? kam se hrneš?“ A uchopiv vojákovu ruku, lámal ji v zápěstí.

Tento Jakub, jehož hrubost vylučovala každé pomýšlení na lítost a dojetí, byl rád shonu a oživení, jež nastávalo. Minul se kdysi s chlapským štěstím v Ouhrově a Budín se svými průpovídkami, jež je nutno znáti, město pepického vzhledu a slovních pútek, jej rovněž zklamávalo. Nezahleditelný znak dobrodružnosti, jež koneckonců se temení z každého nitra, patrný v ustavičné hotovosti k pútkám a neobvyklostem, kde doposud síla něco platí, tento sklon projevující se jen v bláhovostech, mohl mu nyní přivoditi veliká vyznamenání a jakousi slávu, o níž slýchal.

„Vidíš,“ řekl, ukazuje na několik počestných Uhrů, kteří ani tehdy, když jsou opilí namol, nezůstávají lhotejnými před svými husary, „vidíš, jak na nás civí! Mordije, půjdeme a rozsekáme ty Srbáky. Hurá! Hurá!“

Skupina darmošlapů, zajisté z nemenší části odhodlaná tak jako Jakub, odpověděla mu voláním stejně nadšeným. Kdosi zazpíval, a jako na povel se ulice dala do řvaní.

Nastávaly jakési předobrazy války, v nichž každý bázi-vec vítězívá.

Tento chudácký a bachratý advokát, jehož zlá žena, kdykoli se jí zachce, prohání lavičnickem po dobře oploceném majetku, podobal se málem hrdinovi. Jda za vojáky slyšel bubnování z prostranství strašného pole, slyšel svištění kulí, jež odskakovaly od pancéřových krytů, slyšel karabiny a dusání houfnic, avšak stál v této bouři, v tomto ustavičném míhání blesků, podoben kanonýru Jabůrkovi. Vyšed ze svých snů, tento vztyčený požerák mohl dosti jadrně povzbuzovati všechno vojsko. Zpíval uprostřed smečky, jež se mu podobala, neboť těchto poseroutků s okrvavenou řítí je více, než se sluší.

František, nemaje odvahy Jakubovy a jsa daleko hloupější, než se zdál, mohl velmi dobře plakati, avšak toto počínání bylo by příliš prosté a František chtěl platiti za husara, ačkoliv jím byl jen zbraní. Tři roky služby u pluku jsou dosti, aby zmátly ducha tak loudavého, a veliká válka podle výpočtu ochromovala jej právě tak jako zástupy.

Rozjítření konečně pominulo, kráčel málem již vystřízlivělý, a vzpomněv na rozkaz, dal se do spěchání. Chtěl býti uprostřed eskadrony, nalézaje jakousi slabou a bezradnou krásu v poslušnosti a ve vojště, jež se dává na pochod.

Došed svlékal se, maje zřetel ke všem těmto věcem, a protože je válka, pověsil svou husarskou šavli na význačné místo.

Jakub psal do Ouhrova dopis plný chvastounství a dokončil jej zápole s opilostí.

„Co to je,“ řekl vojákům, kteří popíjejíce z lahví dosud seděli po kavalcích, „co to je, že nic neděláte v příhodný čas? Máte již spát! Kdyby některý důstojník viděl u nás světlo, budu to já, kdo to odstůně. A pak, což kdybychom odjížděli již zítra?“

„Nono,“ odpovídali, „což nevíš, že zemdený kůň nejlépe dobíhá?“

Tento voják měl příliš dobré mínění o svých přátelích, kteří se nechtěli bít pro žádnou z věcí císaře, ani pro trhy, ani pro odbytíště světová.

Zalepiv obálku a napsav poštmistřovo jméno, Jakub připojil dodatek:

„Vydejte Josefu Jakobovi ve dvoře.“

Potom vstal, a zachovávaje všechnu vojenskou pádnost, zhasl lampu.

Venku se rozednívalo. Svět nestál, tyto veliké věci nepozastřely ani měsíce, ani nezpzdily východu. Skupiny lidí lačných zpráv stály před deníky. Na tisíce místech vznikal týž ubohý vtip a neobratní střádalové honili se po pětničku a po koruně, aby je schovali v svých truhlících.

Byl dvacátý pátý červenec a vyjednávání dosud nekončilo. Vorwärts dosud mluvil proti válce a blýskavice depeší oznamovala proradná mínění vlád.

Zatím však vojska se již seskupovala na hranicích říší. Vyslancové měli dosti času vyměňovati své zdvořilosti. Baron Geisl, Tschirsky a všichni ostatní, jimž po čtyři léta bylo zastíratí svou tatrmanou obratnost.

Důstojnost říší, nesmysl popotahovaný, kdykoliv je příhodná chvíle k lupu, nesmysl vytržený ze smetišť času, opět se třpytil a zsinálá Evropa sedala obkročmo na svou klisnu.

Tentam je ždíbec rozvahy vlastní řemeslům a obchodování. Tatam je trocha lítosti, neboť končíř, prapor a mitrailleusa jsou slova básní a náhlého štěstí.

Plkání vyjednačů a osnova válek vždy peněžních. Škaredý a sprostý podvod a vposled bitva, vzmach strachů a hrdinství tak dlouho tajeného.

Kdyby nebylo vášnivé a žhnoucí ruky, jež vytrhne čepel a vztyčí žerď praporu!

Kdyby nebylo staré a hrůzné poslušnosti troubení! Na tisíce a opět na tisíce chudáků postupuje ve vzdutých pláštích. Ó, dobrodružství škol a vypravování a knih! Ó, hry

a výpravy hrdinské! Ó, slzy a účastenství, jichž se nikomu nedostalo, až dnes!

Za zvuků bubnu kráčím vesele, hurá, hurá na nepřitele!

Vojáci učinili jakousi smlouvu s hrůzami, jež nastávaly, měli se stát slavnými skrze ně, měli růsti krví, jako bylina roste deštěm. Nikdo nebyl rozhněván a nikdo nechtěl zabíjeti lidi, avšak jsa vytržen ze své králičiny a maje cípy pláště povyhrnuty a ruku vzpaženu, ochránce sirotků a vdov došel až k hranici Srbska a k městu Horodénce, a za závorou polních četníků bude stříleti již z bázně.

Zatím rozlehlá prostranství kasáren se naplňovala vojsky, dětská hřiště, jízdárny Jockey-klubu, dvory výstavišť, sad kapucínský a nádvoří paláců byly plny stanů. Po stu a po tisíci táhly železnice a na podlahách vozů leželi vojáci. Pak se stalo, že ženské bystřejší orlic běhaly po nocích, jiné daly se na kuchařství a byly nosičkami jídel, a opět jiné od hlavy k patě bílé hrnuly se do hospitálů doposud prázdných. Necht' vystoupí některý z důstojníků a řekne, že mužstvo je lačné, necht' si pohraje uprostřed ohavných oslic se svým binoklem, a všechny se vzteknou, aby přinesly celou svou spíž.

Tyto starostky a tyto městské panny nebyly dosti chváleny, ačkoliv plakávaly a seryaly dosti růží.

Věci války spěly vpřed rychlým krokem. V sobotu 1. srpna mobilizovala Francie, Německo vypovědělo válku Rusku a anglické loďstvo, shromážděné v Portlandu, vstoupilo ve válečný stav. Den poté německé vzducholodi vypluly nad francouzskou zemi a pumy dopadly na Lunéville.

Válka počínala.

Nicméně rozpačitá tlachavost vyslanců nepolevila po čtyři dny, dokud armáda Emmichova se nedala na pochod územím belgickým a sbory hannoverské a vestfálské nevytrhly z Cách.

Pohřichu v žádném vojstě nebyl Napoleon, jenž by jat-kám propůjčil trochu ducha. Jeder Stoss ein Franzos! Zum Frühstück auf nach Paris! toto poštěkávání žráčů a frkání harmonik bylo hlasem vojska. Bude potřeno a jako silniční

prach bude rozptýleno, žel, že nikoliv pro své sprostáctví, ale pro svou sílu.

Budínští husaři, náhle opěšalí, byli vtačeni do železničních vozů. Vlak posunoval se jen zvolna. Bylo jim čekati na všech stanicích, neboť cesta nebyla volná.

„Dejte sem karty,“ řekl Jakub a jakýsi mluvka, jenž mimo pravděpodobnost byl rovněž z vesnice Ouhrova, mu odpovídal:

„Tato záliba nestojí za nic. Znal jsem člověka, jenž jí byl oddán velmi živě, hrával o trzích a hrál i o svatbě s nevěstou. Mohl bych vám vypravovati, co mu to vyneslo. Byl zbit, aniž se vyléčil.“

„Dobrá,“ odpověděli, „nech si své tlachy.“ Voják sklíčený tolíkerým jídlem, kterého se mu dostalo po zastávkách, přisedl k dveřnímu otvoru, neboť jeho obtíže dosahovaly vrcholu.

„Dej pozor, abys nevydával hodinky,“ pravil František, nalézaje jakousi útěchu v cizích úzkostech.

Konečně kdosi otevřel kapsu a karty se octly v rukách hráčů.

„Sejmi!“

„Dávej!“ řekl Jakub, počínaje hru.

„Rád bych věděl,“ pravil František neobraceje se k nikomu, „kam jedeme.“

„To je celkem lhostejné,“ odpověděl hlas z kouta, „všude se střílí stejnými koulemi.“

„Jedeme do Haliče. To se ví, už je to tak.“

Hráči dohráli.

„Jdi k čertu se svým mariášem a nech mne spát!“

Jakub, jenž si tak živě přál hry, zalezl pod příkrývkou. „Je noc,“ řekl.

Jeli třetí den. Nádraží plná čekání a vojáků je znudila. Není dovoleno vystupovati, není dovoleno pít. Pohostinné dámy zmizely i se svými talíři a bandaskami. Nastává opět večer. Nádražní sloup a jeho stín, tato vidlice otevřená po celý den, se nyní uzavírá.

„Rád bych věděl, kdy tato jízda skončí,“ řekl František,

avšak nikdo mu neodpovídá.

Vešel voják s kahanem, a zavěsiv jej doprostřed vozu, pravil: „Za hodinu se zhasíná. Dobrou noc.“ Dostalo se mu odpovědi co nejsprostší a voják se vrátil.

„Ty kluku, měj se na pozoru, abych ti nedal za ucho!“

„Mně!“ pravil husar, vystupuje v zakouřený přísvit kahaně. „Jak bys musil vypadat, frajere!“

Pět či deset počatých hádek končilo se tichem. Jakub ve svém koutě zívá. „Chtěl bych spát, udělejte mi trochu místa.“

Uprostřed noci pozvedl se jakýsi hlas, avšak nikdo jej neposlouchá. Bylo ticho. Důstojník běžel podél řady vozů nahlížeje do dveří.

„Neschází nikdo?“

Jakub mu odpovídá, opřen o loket, jako na bojišti: „Nikoliv, pane.“

„Nuže, vyjždíme.“

Avšak minula hodina, druhá a třetí, a vlak doposud stál zaryt v tmu či zapomenut.

Tato noc podobala se hradu, jenž bude dobyt, avšak doposud lze spát v jeho komorách. Doposud rozvody ohňů nesaají k pohoří karpatskému, doposud vlnobití bitev a hlad jsou zaručeny dálkou.

Jak je milostivé, jak je útěšné toto prodlévání. Lepší jest tato těsná a chrápající hodina v síňkách vozu nebo mezi hlavami koní než širý den haličský. Půjdete pustšími cestami, nenacházejíce ani horšího místa k spánku. Nastává čekání, jež se skončí až po letech. Nastává čekání, jež bude přerváno smrtí. Nastává čekání, až zdechne říše na vojenskou slávu, v níž jste se uvázali. Od národa k pronárodu, od hlubiny k hlubině, od války k válce budete choditi, než se navrátíte. Nuže, ať stojí tato noc, ať se obnovuje až do soumraku. Ať znikne jitřenka již vzházející a zářící nebesa ať ztemní!

Ach, je veta po tomto utišení a hlas trubky se láme v tisíc bodavých zvuků.

Vstávejte, je čas!

Dejte píci zděšeným koním! Probudte se!

Ani tento den není poslední a neštěstí, pokud jste spali, se nepřiblížilo příliš.

Nastal šestý den cesty. Nagy, husar, jenž snil o sv. m městu Gyule, probudiv se, psal dopis domů, neboť jeho myšlenka nesnášela odkladu.

„Obrátili jsme se k severu,“ psal, „a překročivše hory, blížíme se k říšskému pomezí. Jest zde nevlídno jako uprostřed listopadu, dnes ráno našli jsme na všech předměstích jíní.“

Tohoto písaře předstihli při snídani a jeho dílec zůstal menší ostatních. Chudák, kdyby byl roztrhal dopis sotva dohotovený, byl by napsal druhý daleko smutnější, neboť křivda, že mu někdo sežral snídani, jej zhroutila. Byl opět malým učedníkem, jenž civí v dílně a myslí na Gyulu, zatímco mistr obědvá.

František, vrátiv se od koňských vagónů, usedl na okraj roubení a prohlížel své věci.

„Tato přazka se k ničemu nehodí,“ řekl odkládaje sponu dosti ozdobnou, aby se nelíbila ani husaru. „Nechtěl bys koupit správnou přazku?“ zeptal se Jakuba.

„Človče,“ odpověděl, „to jsi ukradl, nebo ti ji přidali, když jsi kupoval v Gyule mazadlo na postroj?“

František nebyl srozuměn, avšak Jakub, popadnuv tento klenot, zahodil jej co nejdále. František se vztekal a husaři se měli čemu smát.

„Ticho!“ vykřikl desátník, jenž vůz od vozu pobíhal s jakýmsi rozkazem.

„Kdy vyjedeme, pane?“

„Hned,“ odpovídal, „trať je volná, buďte připraveni.“

Konečně o poledni dal se vlak do pohybu. Dva nebo tři husaři opět zpívali.

„Neblázněte,“ řekl Jakub, „nezvedejte rohů!“

Vlak přešel rozvodí mořské a podél řek klesal k haličským pláním. Tento kraj bude rozryt a obrácen v poustku, válka bude hořeti jako oheň a vesnice se stanou hromovou skrýší. Bude hlad. Ruce sedláků jsou prázdné a selští koně

s nákladem nábojů jdou za vojáky. Trubte troubou a přidejte hlomozné bubnování! Ať prchá, kde je co živého! Lesy přihořívají, z vesnic nezůstal kámen na kameni, cisterny krve jsou na divokých polích a jako roh jednorozcův se pozvedají prapory vojsk.

Žita byla požata i vymlácena a klasy na polích sesbírány. Přicházel čas, kdy nebývá nutno šetřiti starých úrod, a podletí plné tučných posvícení se přibližovalo.

Sedláci bezpečně bydlívají a jídají do sytosti v tomto čase, kdy bouře již nesežehnou jejich užiteků a nic je nepředěsí.

Snad se mluví o jakési válce, avšak tato řeč je stará a vracívá se každého léta zároveň s večery.

Proslýchá se o veliké vojně po deset let. Od pacholete sotva dorostlého až do vysokého stáří půjdou mužové a zuřivá tvář vojska se obrátí proti nepříteli, jenž se shrne do měst a za pohraniční řeky.

Vypravování po stará léta bylo desátkem z úrod, nikdo je nevyhledává, avšak, jestliže starý voják prořekl něco uprostřed dvora plného lidí, jak tomu bývá právě v sobotu, všichni budou opakovati hlas křikem, až vzroste v zlověstné houkání.

U pokojné vodní nádrže, z níž pijí volí, budou mluvíti o krvi, která se lije z ran vojsk. Nový děsný výmysl zaněcuje se a hoří v oběť válce, která již přichází.

Vezmu něco mouky a skryji ji, neboť vím, co platívaly zlaté ve válečných časech.

Ještě vězelo maso tohoto vyprávění v zubech vypravěčových, když zapomněl na svou opatrnost, a jeho pochyby přestaly, když zítra opět nastal pracovní den. A tu po všech proroctvích vyhláška mobilizační, podobná blesku, jež následuje hřmot, slétla doprostřed davu. Divoké tajnosti temnot a hlupáctví mohly zběsiti celý dvůr. Řeka, Ber, Jakub a všichni ti, kdo opakovali výzvu císařovu, byli zmítáni vichřicí. Všechny děsné ruce nevědomosti se sápaly po těchto bláznech. Věčnost bídy učinila z nich málem kostliv-

ce. Krev byla již prolita a morek zmrazen. Po léta neslyšeli než chřestění řetězů a krok dobytčete, jež jde před nimi. Řeč císařova, slavná a dobře udělaná, řeč strhující poslední hadry z jejich hnátů byla pro ně!

Jakub četl a slyšeli ji znovu a znovu.

Řeky se zmocňovalo děsné okouzlení. Což se nedotkl těla oběšencova, což neviděl utišování a klid, jenž nastal nakonec? Tělo viselo jako závaží, hlava zdála se naslouchati a širý pohled se neobracel.

To byl počátek války!

To byl Srb, kterého jsem oblékl do rubáše.

Nic není snazšího, nic není snazšího než válka!

„Toť se ví,“ pravil Ber, mysle na muže, jenž zabil vévodu, „toť se ví, že bude ztýrán a zmučen. Císař ho utratí.“

Mluvili o všech vraždách, avšak mrtvola Horova jich nevzrušovala.

Tato sebevražda, neboť kdo by zabíjel chudáka, jenž neměl nic mimo dvacetikorunu, která zůstala zašita v jeho sáčku?, tato sebevražda tak pochopitelná nemohla býti ani znamením, ani čímkoliv jiným. Vzдор řečem volákovým visící tělo bylo mimo svět. Události pominuly toto zabití a předstihly je. Nazvedli mrtvého a Ber sňal smyčku. Potom uložili tělo na podlahu síňky.

Tohoto rána opozdila se poněkud práce, neboť dělníci se pozdrželi v hloučcích vypravující, čím Hora býval.

Omezenost má svá práva, avšak dobrota je přesahuje. Nuže, přiřkli mu něco chvály a jeho skrblictví učinili výsadou.

„Sedával obezřetně na kozlíku, veda koně.“

„Jezdíval s hříbaty. Ach, za starých časů! Jsem jist, že by znovu podstoupil příhodu ‚u druhého roku služby‘. Jsem jist, že by si nevedl jinak, kdyby šel dnes k odvodu.“

To jest vše, co se dalo říci. Přikryli jeho tvář šátkem a zastřeli okno.

Mrtvý, maje jazyk povyplazen a nohy přihrčeny, podobal se hrůznému pošklebovi, avšak dostalo se mu klidu a důstojenství. Jakási nevěsta zchystala plátno. Ber přinesl

hromničku a rozžehl ji. Ovázali mu starou ránu na koleni a pozvedli mu hlavu.

Vznešenost právě tak stará jako práce, svazek, který trvá mezi nádeníky, propůjčil komoře všechnu slávu. Naslouchající vesmír stál přede dveřmi.

Řeka byl účasten aspoň na okamžik milosti, avšak tato pozdní spravedlnost přece je marná, vražedník nevyznal se ze svého činu a nezmoudřel. Dělníci vstali po své práci a tato krása zašla či stala se neviditelnou. Válka naléhala.

„Jděte, nezdržujte žní! Vykročte co nejrychleji. Neotálejte!“

Řeč výzvy nepřipouštěla odkladu.

Několik chasníků zhystalo své skřínky.

„Kde mám vzítí přikrývku, o níž se mluví v rozkaze? Kam se poděju v zedraných kalhotách?“

V tomto shonu láska tak nevýmluvná nemohla nic říci. Bude platiti za milosrdenství, že Řeka rozdal své lože?

Bude platiti za čin, že mladý Novák narazil své zánovní boty na tátovu hroznou nohu?

Zde jsou onuce a šátek na krk! Zajisté, oddávací sukně je vedví, ale je to nutno. Vezmi si vše, co potřebuješ. Vezmi si chléb a lžici a nůž. Nic naplat, vezmi si něco peří a všechny peníze. Ženské zvedají ruce k nebesům; pláčí, avšak tento dešť není bouře.

Ve všech zemích bylo mnoho tklivosti, ale tyto věci nic nejsou. Kdo nebyl roznícen pozounem, bubny, prapory, vyzváněním, zbláznil se a nutil svou bídu, aby klopila peníze. Tito nádherní nevědomci platili daleko nad své síly. Bylo nutno vydati se z posledního a zadlužiti se Leiovi, jenž zázrakem měl všechny věci od svítilny až po bodák.

Manželka, jejíž věrnost byla vždycky pochybná, lomila rukama odnášeje na sta nicotností do mužova pytle. „Vezmi si tyto spínací špendlíky, jehlu a nit, knoflíky, tužku a papír.“

Avšak manžel, od noci ještě opilý, vysypal věci na zem. „Dej mi pokoj se svými vzdechy, běhno,“ odpovídal, nalézaje více útěchy v láteření než v pozornostech. „Nech si to

a ať se nevrátím do toho pelechu!“

Avšak ani klení ji nezadrželo.

„Zde je miska, mazadlo a rukavice komorníkovy; snad se ti hodí.“

Byla milosrdnou sestrou i za cenu svého ohavného tajemství.

172

Vítr zběsilého nadšení vanul po všech zemích a starý baron propůjčil sdostatek žebříňáků, neboť i jemu bylo učiniti něco pro vlast. Chlapi se k nim hrnuli o překot. Každý vyšňořen po svém způsobu s napěchovaným tlumokem zlézal žebřinu.

Sbohem! Sbohem! Sbohem!

Plačte kolem vozů, naříkejte, neboť ticho je posupnější než pláč.

Kdybyste očekávali něco jiného než můj odchod, odešel bych. Kdybyste nazvali plukovní trubku troubením fanfarónským, neuposlechl bych.

Řvaním a pláčem, obdivem a prokletou pílí, s níž sháníte hadry pro zimní tábor, potlačili jste hlas vzpoury a nutkání odboje v každém chlapu. Dali jste mužským pítí víc než jindy, objali jste je a volali křestními jmény. Naposledy, můj Jeníčku! Sami jste mu vrazili vojenskou čepici na hlavu. Mrskači! Civící divákové, jimž se zastavuje srdce lítostí, aniž si mohou odepřítí truchlivého divadla. Herci, jimž se zalíbilo v této truchlohře, v této samohaně, v tomto pěšáctví téměř dobrovolném. Zůstaňte! Syťte se popelem! Voják se zrzavým knírem, jehož jste vyprovodili tak okázale, se vrátí, aby vám vpravil něco rozumu a věrnosti.

Vůz, mající podobu vypůjčenou od těchto vyprovazečů a stěží opětuje jejich volání, se hnul. Kdosi ještě kynul, kdosi se nahýbal, avšak roztřepaný šátek vál zplihle. Nastalo utišení.

Z hloučku, jenž zůstal na pokraji vesnice, oddělovali se ti, jimž se zachtělo sledovati vozy. Avšak vrátili se z půli cesty.

Nyní měl Ouhrov dosti času k uvažování.

„Kdyby Rusové podnikli pořádný útok, došli by do

Čech za pět dnů,“ řekl Ber.

„Kterak by mohli projítí císařskou armádou?“

„Pah,“ odpověděl, „neznáte Ruska, je příliš veliké a příliš mocné. Kdyby sem došli, povedu je nejkratší cestou do Hradce. Ano,“ opakoval pochybovačům, kteří se divili jeho rouhačství, „povedu je nejkratší cestou. Co mi sejde na nařízení rakouského císaře a úřadů vždycky německých? Znáám Rusy a vím, co povídám. Kdyby válčilo celé Rusko, nemohl by se nikdo ubránit, neboť tato zem je dvakrát tak veliká jako Čína.“

Jakub pokrčil rameny. „Kdož ví,“ řekl, „jsem zvědav, jak sklidíme ovsy, neboť tito vojáci se nevrátí tak záhy.“

„Ach, nechte pole poli, kdo by zde zůstal, když se semlela taková vojna! Jsem jist, že půjdeme všichni, i ty, Bere, neboť tentokrát si nebudou vybírat vojáků.“

„Neplácej,“ odpověděl, „je mi šedesát let.“

„Ano, ale nemáš dětí.“

„Já mám syna, jenž slouží,“ pravil Jakub, počítaje poněkud roztržitě výhody svého otcovství. „Tím hůře,“ pravil po chvíli přemýšlení, „neboť co udělám, jestliže se nevrátí?“

Došli k stodole se zježenými došky, po nichž se míhal stín holubího hejna. Bila desátá. Tento pátek se podobal příliš neděli, neboť kdekdo chodí s rukama v kapsách. Topič odešel a strojník se nemá k dílu. Správce je u svého pluku a ze šafářů zbyl jediný Čapek.

„Letošní žeň,“ pravil Ber, zakoušeje radost z hromadění pohrom, „potrvá do Kateřiny a ovsy zapadnou sněhem.“

Lei rovnal před hospodou do krabic sprosté kytice rekrutů.

„Vida,“ pravil Jakub, když šli mimo, „zbylo jich dosti. Nu ovšem, pane, kdo by si kupoval takové nesmysly jda do pole. Tato vojna se nikterak nepodobá hradeckým kasárnám.“

„Nechcete-li koupiti, nechte tak,“ pravil Lei, „ostatně nemám rád špindírů před stavením. Jděte svou cestou, nebo vejděte.“

„Nuže, přátelé, zastavíme se?“

Avšak Ber již vcházel. Pili kořalku, rozmlouvajíce jen málo. Ber soukal jakási prokletí. „Tato válka,“ řekl nakonec, „je na vyhubení všeho lidu. Bylo příliš dobře a lidé se rozmnožili jako kobylinky. Nuže, nepřichází válka včas?“

„Možná že ano, a možná že ne,“ odpovídali, „uvidíme, jak to skončí.“ Den pokračoval. V tuto hodinu ve všech kamnech dohořival oheň a žebrácké kuchařky stály nad hrnci. Avšak dnes nebude nikdo večereti, dnes se nikdo nevrátí před nocí a nikdo nepomyslí na svou práci. Staré střevíce a hadry, v nichž se včera ženské rachaly po celé hodiny, zůstaly na podlaze. Nádobí bylo nemyto a škopek špíny čpěl u dveří.

„Ach,“ pravila Kateřina, majíc tvář napolo schovánu v šátku, „mám dítě a jsem opět těhotna, co si počnu?“

„Já,“ odpověděla jakási baba, rozhněvaná touto slabostí, „vychovala jsem tři děti bez manžela. Tento kluk poodrůstá, nuže, hleď si bedlivěji svých věcí, doposud můžeš pracovati jako mužský.“

Napomínaly ji, jako by jim v tuto chvíli šlo o napomínání, a uchopily se slov co nejnepřípadnějších, neboť nikdo není tak prostý, aby mluvil dobře o své účasti. Konečně bylo nutno zanechat řeči a jíti po práci. Ani válka není dosti veliká, abyste nepracovali. Zděšení a smutek nesmí přesahovati dne a noci.

Zatím se okresní hejtman pozvedl ze svého koše a za pomoci celého úřadu zrobil jakési bezdeché, a přece drzé nabádání k pilnosti, jež ostatně v Ouhrově četl jen dvorský šafář. Chodil po obchůzkách a mluvil, seč byl, opakuje co nejčastěji deset slov, z nichž slovo vítězství bylo nejčastější. Čině válku přiměřenější svému duchu, smolil výnos za výnosem, radu za radou a papír za papírem; v této době zajisté se mu nedostávalo času a prázdně.

Ouhrov, jenž si navykl míti jakousi vážnost k úřednímu hýkání a pramálo jej dbával, pomínul řeč znovu. Zemědělní dělníci jsou shovívaví.

Tehdy městské fifleny a jacísi třasořitkové v nutkání, jež se podobalo choleře nostras, přitáhli k ouhrovskému dvoru,

a vykasavše si rukávy, dali se do práce.

„Mohu vám prospěti dvěma způsoby, radou i prací,“ pravil ten, který byl nejudatnější.

„Bylo by lépe,“ řekl Jakub, „kdyby se slušněji bavili,“ avšak Ber byl jiného mínění.

„Zábava není neslušná a jsem jist, že tito zahaleči z pivnic tropívají kousky ještě povedenější. Zhasínají lucerny, zvonívají na porodní báby, přenášejí návěštní štítky, prdí v kostele, nuže, proč by nám nemohli dnes sloužiti za blázny? Což není dobré rozmnožiti skutky této žertovné matice a vysmáti se jim?“

„Nevím, čemu se budeme smáti, až zchromí koně,“ pravil Jakub.

Avšak horlivec zřejmě nadšený již se rozkročil, a uchopiv podávky, jal se kydati jakýsi neřád dosti užitečně.

Konečně po dvou dnech pomocníci odtáhli s pocitem zadostiučinění, jako by se vyznamenali u zkoušky občanské.

„Sbohem,“ pravili na odchodu, „pracovali jsme ze všech sil, avšak naše městská zaměstnání (byli, jak se zdá, všichni kancelisty) jsou příliš důležitá, abychom se mohli zdržeti déle. Vrátime se však. Přijdeme opět.“

Několik sedláků, již zbyli na pokraji velikého statku, mávlo rukou. „Je sice těsno v našich světnicích, ale nenajdete je zavřeny. Přijďte, nedáte-li jinak, neboť vaší potřeštnosti neschází nic na veselí. Jste k popukání!“

Desetkrát zpoceni v svých brynelkách, ploskonozí a bořití pomahači vraceli se do svých slují z meze mřy, jež zůstala neprohrabána, jako blanické vojsko, když přehlasovalo nepřitele. Toho střečkování a vojenského horlení, jemuž se nevyrovná leda prožluklá poslušnost zřízenců na železnicích a pošťáctví, pracující tak důrazně v těchto dnech, těchto krvavých věcí, jež nebyly označeny ani za chybičku! Toho hlupce, jenž, kdyby byl méně otloukán, snad by se byl sápal na všechny země mimo spolek svého císaře! Bylo potřebí dvou let bitev a nezdolné jistoty, že věc rakouská je ztracena, aby chlapi zanechali svého Františka na holičkách a zachránili se teprve tehdy, když prvorozený syn

byl již padl a nejmladší byl oběšen.

Zatím práce kvapila.

Za všech válek a za všech morů neutechla. Nepomine hodina, aby se neobnovila na konci světa. Kvapí obracejíc půdu, zasévajíc a žnouc, a přece volání o chléb ani na chvíli se neztiší. Širá a nejslavnější výprava, tažení křížácké, jehož rytíři nedošli cti, velikolepá práce, opět se počíná. Řeka a Jakub a všichni dělníci jsou na svých místech.

Vzhůru, nechť pole znamená litici, bude chlebem!

Řeka, jenž by mohl platiti za blbce před kmetským soudem, kdyby mu bylo odpovídati se ze zločinu vraždy, již se dopustil, tento chlap, jenž zestárl ve viděních a jenž si sotva všimal strojů, vysedl na motorový pluh a mohl jej voditi sem a tam po Dvanácté mli, až lán byl dobře zorán. Odpustky všech práv mohly býti vylity na tuto hlavu, jež ani za tohoto činu neprocitla. Mimo strašné poblouznění byl opět bez hříchu. Měsíc jeho šlenuství zašel. Smrt Horova byla zapomenuta. Jakási novota, jichž den co den vznikalo bezpočet, zaujala jej a uprostřed práce bylo mu mysliti na podivné nesnáze válek. Drobné peníze, to jest jediné peníze chudých, zmizely a Řekovi bylo počítati na koruny.

„Co budeme jísti,“ řekl Jakubovi, „co budeme jísti o svých nedělích, jestliže nám Lei nedodá peníze nazpět?“

„Jakže,“ odpovídal Jakub, „což ses kdy staral o peníze? Což ses naučil počítati právě nyní? Nedával jsi všechny peníze Leiovi a nebyl jsi věčně dlužen?“

Opřen o zeď chlěva, když mu večer propůjčoval dosti odvahy, stával se vyhrůžným a nepřestal na pouhé radě. „Vezmi si provázek,“ řekl, „a kdykoliv něco vypiješ, udělej uzel na jeho konci. Deset uzlů bude jeden zlatý, a jestliže tě Lei opět okrade, popadnu jej za bradu a vytřesu z něho tvé peníze. Neboj se, Františku, a nic si nestýskej.“

„Ano,“ odpovídal, „vezmu si sekeru, kdykoliv půjdu do krámu, jsem syt tohoto čerta právě jako ty.“

Avšak panství kramářovo se teprve počínalo. Uzenky se ztratily z krámu a slanina se propadla do sklepení. „Jsem vyjeden,“ říkával, „a nezbyla mi jediná láhev. Což nestojím

za svým pultem, abych prodával, což jsem kdy činil něco jiného? Za těchto časů každý halěř, jež bych mohl vydělati, byl by mi dvojnásob dobrý. Avšak, žel, nemám ani lot omastku, ani hlt kořalky.“

Jakási honba za solí, již uspořádalo několik chytráků a zástup blbců, vynesla mu slušný peníz, neboť tento krkavec koneckonců zlichvařil cent či dva centy za pšenici, již mu donesli. Řev čísel každou hodinou a každým tisícem vojsk stával se hlasitější a Lei, jenž bez odporu zhltnul veškerou rozvahu svého cechu, slyšel hlasy války již na počátku. Mrzutý a hlupácký smích, jímž končival své kupecké zdvořilosti, stal se méně hloupým a mrzutějším. Mohl láti a pošklebovati se chudým ženám, neboť válečné strachy byly jeho jistotou a krev deštěm, jenž se snáší na jeho osení. Mohl býti hrubý a vykázati ze dveří žebráka, jenž žmoulaje svůj peníz pozvedl hlavu, neboť Lei četl rozsudné mínění Reichspostu o výsledcích tažení. Podobalo se, že za hukotu války lze snáze vyjádřiti stará nepřátelství mezi dělníky a kupci, mezi dělníky a sedlákem, mezi dělníky a baronem, mezi dělníky a obžerným světem, jenž sám nepracuje a pozře všechno dílo. Podobalo se, že do dvou let z tohoto křesání vzlétnou jiskry a plamen, avšak národy dělníků jsou zachvacovány nikoliv ohněm, ale nadějí.

Počínalo se dlouhé období bídy, křižování chudých, noc a temno trpělivosti.

Válka trvala. Nikdo se nevzpínal vztekem, a jestliže přece se vzepřela nějaká síla, byla to bolest. Chudáci po vsích snad kradli a snad prodali svůj deputát, aby se mohli kterési soboty opítí, snad byli hnusni ve svých smilstvech, ale jejich sprostota přece je nevinná. Všechny skutky, všechno veselí a všecken hřích je zastřen chmurou, mrakem a dýmy chudáctví. Soud, jenž bude čísti viny hříšníků, nenajde ani vraždu Řekovu hroznější, než je rána blesku a pád skály, která se zřítíla na pocestného.

Když minuly první týdny shonu a generalita rakouská zhlédla širá prostranství východu, vyšlo z útrob ubytovatelské kanceláře nařízení, aby dodatečně a mimo koně již

odvedené po vsích bylo sebráno takové množství potahů, že jejich počet převyšoval o polovinu úhrn koní v celém císařství. S každým spřežením měl jít chlap dobře obeznámený se službou u koní.

Ouhrovský dvůr mohl nedbati těchto nařízení, avšak přece okresní hejtman, na vlastní škodu horlivý, naléhal na barona, jako kdyby byl sedlákem.

Konečně připravili vůz a vybrali koně. Bylo určiti vozku, jenž by je vedl do horoucích pekel. Ber znovu počítal své stáří a Jakub nechtěl jíti. Nuže, šafář přišel k Řekovi a pravil mu:

„Jsi ještě mlád a nikde jsi nebyl. Co to je, sednouti na vůz a jeti? Bude ti vyplacena mzda. Přichystej se, do tří dnů máš býti u dělostřeleckého pluku v Hradci.“

„Já?“ ptal se Řeka, „kterak mohu sloužiti u vojska, když jsem nechodil do školy a nerozumím německé řeči!“

„To vše je snazší, než se domníváš, pojeděš za ostatními a nebudeš nic dělati sám. Nikdo tě nerozezná od vojáků, protože se ti dostane čepice a všech odznaků vozatajstva mimo zbraň.“

„Ach,“ pravil Řeka, „jestliže mi nedají šavle a karabiny, nebudu vojákem!“

Dříve než minul den, skoták směnil v hospodě střevíce za holinky doplativ dva zlaté. V tuto dobu mzdy o jakousi malou částku se zvýšily, neboť uprostřed žní se nedostávalo dělníků, a tak Řekovi zbývalo několik nikláků. Mohl si koupiti jako kterýkoliv rekrut kytku a jablíčko s císařskými iniciálami.

„Nemusím ti zaplatiti ani krejcaru, a nikdo mne nezadrží,“ řekl Leiovi, „nikdo se nezeptá po tvých penězích, protože všechno je pryč a všechno minulo. Za dva dny se budu hlásiti v hradeckých kasárnách.“

„Dobrá,“ odpověděl Lei, „zalkni se touto korunou, mohu ti ji poshověti, když odcházíš, zaplatíš jindy; snad bys mě nechtěl připraviti o peníze?“

Řeka málem věřil, že je mužem, jenž ví, co chce, a jenž řídí své věci. Jedl téměř dosyta a unýval se stoje rozkročno

u džberu s vodou, jako vojáci, jež kdesi zhlédl.

V noci před odjezdem jakási žena, jejíž manžel sotva odešel do pole, jakási žena, která zajisté po celá léta nepomyslela na smilstvo, jen pro velikou snadnost a pro jistotu zapomenutí přišla k volákovi.

Jeho bláznovství vážnělo. Objal ji pronášeje neznámá slova a smilnice mu odpovídala třesouc se a jektajíc strachy. Bylo jí třeba hříchu a trýzně, aby našla pláč, který již pustl. Dveře k tomuto pacholku, jenž zapomíná, byly otevřeny a nikdo jich nehlídal. Vešla tedy, neboť je ze všech nejbídnější.

Ráno František obul holinky a vyšnořil se na vojnu po způsobu všech bláznů. Postál v chlévě mluvě se ženskými, zatímco chlapi mu vyváděli koně a zapřáhali.

„Sbohem,“ řekl u vědomí své noci, „ať je mi věrná!“

„Kdo?“

„Stará Vykusová,“ odpovídal již z kozlíku.

Na všem pomezí lehla širá vojska a vlčí psi hleděli ze skal a z pahorků Karpat. Dunaj byl poset tonoucím vojskem, Belgie řvala své nářky a u Mazurských jezer chropot zdušených armád stoupal zprostředka bažin. Svist prchlivosti a hrozný vír, jenž vyvrací z kořene města, zlořečená síla a udatnost jednorožcova, okuté sochory, rokliny a příkopy naplněné dráty ostnatými, oheň, připlouvající letadla bijící k smrti, jedy a palba, útoky stínů, útoky věčně opakované až do konce! Blbnutí vojáků odolávající hrůzám lépe než slovu. Blbnutí dobytčí a sprosté, krev, jež se vrátí k zmatenému mozku ještě ze žump a z hnojišť bitev!

Na dvakrát sto tisíc padlo na pláních této hrůzy a desetkrát stotísiců pospíchá k válečným polím. Pluky Nikolajovy, vojska rakouská, vojska německá mění svá místa a okrvaveny hrůzami kvapí si vstříc.

Vlak plný strachu rachotí přes pohoří a opět nížinami a oblak výdechu tohoto stroje se rozplývá nad stenající krajinou.

Červeň a modř husarská potemněla, ještě se smějí a mohou rozmlouvati o malých příhodách dne, a zatímco plukovní kuchyně se kdesi ztratila, čekají na svůj oběd s dílci chleba. Doposud nezapomněli svých děvek a lásky, jež se jich dotkla. Doposud se smáli po svém způsobu, unášení vlaky a trčíce v nádražích. V této smečce vychvácené z nejrůznějších vesnic důstojník dosud vládl.

Sedm německých armád, sedm strašných bouří od Cách až k Mylhúzám, nastoupilo žhářskou a vražednickou cestu.

Kdo nezná skutky této sekery, kdo nezná skutky těchto pacholků císařových?

Stali se polnicí zkázy. Posedlí jakousi lži viděli sedm

mečů v kostlivé pravici Schlieffenově. Jezdec na plavém koni, pozvedaje prapor, vstal v třmenech a mužové, jichž počet byl větší než dvacetkrát sto tisíců, volali slávu válce.

Vejdí! Vejdí, to jest ta země francouzská!

Úmluvy se rozbíjejí jako nádoby hrnčířské a právo je pouhé slovo.

Lovaň shořela a Brusel byl vzat.

Hurá, hurá na Paříž!

Strašné lučiště bylo napjato. Lidé vydali v zajetí svou sílu a stali se pochopy vlád, stali se pijáky krve, jež je rozběšňovala, stali se zlými anděly, ďábly, kteří vylévají krev jako vodu. Krkavec, na jehož drápech se zadržely cáry mrtvol, přilétal po bitvách, usedal jim na rameno, a přece nevěděli nic a nerozuměli nic. Povelý četníků byly jejich rozumem a strašná strkanice vlastní, z nichž každá padala s rukama probodenýma, měla je k střelbě. Smrt byla učiněna dnem, jenž nezapadá, a hrůzy staly se zvykem armád.

Míjelo léto a strašná zima se přibližovala. Vojska na západě stála v hrobech až po hřebeny helmic a jejich cloumání se utištovalo.

Paříž zůstala Paříží.

Bylo dosti bezpečno v městských hampejzích, v chrámech o děkovných službách božích a na náměstí Svornosti před dobytými prapory. Paříž zmetala po starém způsobu, ledaže krejčovské v napodobení smrti a vojska měnili střih a barvu svých suknic. Bary a danciny se naplňovaly o jedenácté a v kteréš tančírně počínala se tragika Nevinných.

V této vzdálené době vězelo něco slizkého kouzla, jež nebylo rozmetáno, neboť agónie dělníků doposud se neskročila a pláč trvá. Vojska francouzská uvěřila v hrdinství bitev a maličké oslnění stalo se velikou září, ohněm, v němž hořel svět.

Zatím pokorné Rusko, neboť nebyla dovršena míra hrůz a mučení, již bylo třeba, aby vstalo ze svých mar, sebralo pole. Čtyři armády podobaly se čtyřem vesnicím plným veselí, pověr a děsu z vraždy. Zrádný Rennenkampf byl

zrazen v svých choutkách těmito pokojnými chlapy, již mimo některé sbory rakouské jediná zachovali si trochu ducha. Mohli vítěziti bez šilenství, jako se sluší vojsku, a mohli ztratiti pole, aniž bylo nutno je postříleti.

V polovině srpna armáda Samsonovova a Rennenkampfova překročily hranici. Kozáci východní armády vtrhli směrem od Wirhallen do Pruska a vzápětí jala se útočiti jižní armáda. Insterburg a Goldap vzdaly se Rusům, neboť i staré Prusko je pouhá země.

Auf nach dem Osten! Auf nach dem Osten! Šikovatel, táhna svůj převislý knír od pluku k pluku, opakoval toto vyzvání císařovo a sbory, jež byly zchystány přispěti armádě Kluckově, obrátily se na východ. Koňář Hindenburg počínal útok a zatím ruské armády uprostřed cizí země přiklonily svou hlavu k odpočinku. Generálové snad zrádčí, snad ledabylí nebo blbí nevešeli navzájem ve styk a jejich křídla se nesetkala.

Nastal den, jenž předchází smrt.

Okrsek armády Samsonovovy, země hlubinných bažin a mělkých vod roztroušených jako kapky rtuti na podlaze dílny byla obchváčena řetězem císařských.

Kdysi tito vojáci osívali pole, pracovali na řekách a hnali trojspreží po dlouhých cestách, avšak všechno umění mizí a v nebezpečnosti se rozplývá. Chodili po slatině jako po lvu, ale již se probouzí, aby je pozřel. Sbory ustupující od Olštýna narazily na vojsko utíkající z jihu a srpek se sevřel. Rána dopadla. Tito vojáci podobali se stádu, jež následování berana zavedlo na prokleté místo. Kozácké kopí zprvu plné praporů zlámali vedví, pustili otěž koním a nyní čekají v zoufalství, neboť je opustila všechna dovednost a všechna naděje.

Voda a bahniska se zvedají, již je přepásaly a dosáhnou až k hubě armád.

Hlt vzduchu bude platiti za více než křesťanské nebe.

Pomozte!

Slyšte volání!

Sestoupí do strašných hloubek s rukama vztaženýma ku přísaze.

Ó, by byly obecně známy sprosté pohnutky vraždy tannenberské, vraždy propůjčující vražedníku doposud jakousi slávu.

Zdali se k sobě přitovaryší blázni, zdali se srozumí mezi sebou?

V mezupalubí parniku za jízdy okeánem nelze zardousiti kuplířské baby, jež ujíždí za svým řemeslem, aby veškery noviny nestenaly jejím sípáním po tři dny, avšak muže, jenž měl dosti odvahy, aby četl hrůzy této potopy, podobni šakalům pacholci berlínští roztrhali na ulici a ti, kdo zmoudřevše vyšli z těchto bahnsk po míru brestlitevském, byli popliváni lůzou.

Pohroma jest křídlo války; po událostech mazurských mohla vzlétnouti až k nebi, až ke Kiau-Čau, až k Tsing-Tao, až do Afriky padal stín těchto hrůzných letek. Nejlítejší duch usídlil se v zachmuřených zemích války a jeho panství trvalo dlouho.

Armády záložníků, kteří o překot opět a opět spěchali pod svůj prapor, armády stojící v poli před řetězem mitrailleus, jež je ohrožují z týla nejinak a neméně než nepřítel, armády přivábené bubnováním, v apokalyptických hrůzách mířily na své srdce. Car a císařové rozdmýchali na východě peklo, aby z jeho plamenů vzešla rudá barva nad Rusí, aby v této výhni mohla býti ukuta hvězda.

Rakouští generálové Dankl, Auffenberg a Josef Habsburk postavili se proti jižním armádám ruským, postupujícím napříč Haličí. Bylo třeba nakvap přemístiti sbory Boem-Ermölliho na ruské bojiště k bitvě před Lvovem, ostatně marné jako všechny válečné činy rakouské.

Před Ruskou Ravou v ohnisku tohoto utkání stál pluk Ervínův.

Bylo prvního září a nastal večer. Všude v krytech jen namátkou zřízených v houštinách a za výšinkami leželo vojsko zcela nepodobné budínským husarům. Neohroženost tak často projevovaná v tančírnách, nestoudné a vytrvalé štěstí práčů snad je provázelo, dokud seděli na svých koních. Jezdci, konajšce výzvědnou službu a přepady,

sotva přičichli k prachu, avšak u Ravy scsedli. Zůstavivše svá zvířata v ohradě špatně střežené, po šest hodin šli na určené místo.

„Stůj,“ vykřikl Ervín opíraje se o hůl, již mu podal Jakub, „kdy se skončí tato prokletá cesta?“

Vzdálený mlýn hluku či ticho ustavičně lámané sovím houkáním stanulo s nimi. Uši nastražené po vanutí větru neznamenal nic než zvuky lesa.

„Jděte,“ řekl opět po chvílce čekání, nešťasten, že nemůže roztíti od temene k pánvi děs, který je obklopoval. Byli v lese, jenž se nepodobal ani travnaté, ani udupané půdě zápasíšť soubojových, opěšalí husaři v poli prázdném všech vojsk, v lese prázdném vši zvěře, bez koní, bez pěchoty, bez kuchyní, s učenou mapou a s plukovníkem, jenž dávno prokázal svou hloupost.

„Čertovský les,“ řekl Danowitz rytmistrovi, který ho docházel, „zdá se, že nemá konce.“

„Tím lépe,“ odpověděl rytmistr, „neboť v tomto stavu neznamená pro nás smrt nic úctyhodného. Ervíne, co byste dal za láhev sektu?“

Tma houstla, kmeny stromů se přibližovaly a větvoví se nížilo. Šli tápajíce sukovicemi a s puškou podobni slepému stádu. Šli naslouchajíce hukotu války nebo zmateným hlasům, jež počínají v horečkách. Ervín zachovával mlčení a opatrnost, jakkoli doposud mohli vzíti na cestu pochodně a buben. Neohroženost důstojníkova hloupla v tomto čase trvajícím a trvajícím, jako by noc vršila se na noci až v pohoří a v hrůznou roklinu věků. Měl ruku prázdnou jda do boje, či hůře, držel sprostou zbraň práčů a lezl po kolenou dostávaje se v jakýsi blbý příběh, a nikoliv k boji. Byl by vstal ve třemenech volaje na své husary, byl by je předstihl, a maje těžkou šavli volně upoutanou k zápěstí, byl by se prodral těsným šikem nepřátel až k praporu. Avšak les ani noc nekončily, pětkrát se zmýlili ve směru sledující zadek koně plukovníkova, jež na znamení důstojenství vedli dva husaři před vojskem, zatímco plukovník se kdesi opozdil.

Táhlo již k ránu, noc přecházela a nastával větrný den. Husaři stanuli.

„Danowitzi,“ řekl plukovník, nabýváje opět váhy ve vojště, „mohl byste mi prokázati službu.“

„Zajisté,“ odpověděl, „mám jíti vpřed?“

„Vskutku, máte příliš dobré mínění o tomto dni! Zbytečně byste se plahočil, jsme na hony vzdáleni nepřátel. Nevidím věru nic, co by nás mohlo znepokojiti, nedoléhá-li sem ani střelba. Tam, pane,“ děl, ukazuje na jakousi průrvu, „končí les. To jest místo našeho určení. Nuže, chcete spěchati, abychom tam byli ještě před devátou?“

Danowitz se smál.

„Před večerem, plukovníku, neboť tento zatracený les druhé noci bude ještě nudnější.“

Rytmistři Vohryzek a Wess přistoupili k důstojníkům a zdravili je, jako by bylo nutno rozeznávati noc a jitro. „Dobrý den! Dobrý den!“

„Snídejme,“ pravil plukovník, „pánové, vypijte číši čaje horkého jako svíce kostelníkova.“

Nastavili své láhve a Jakub, jemuž bylo kuchařiti na této výpravě, je naplňoval.

„K řasu,“ řekl Danowitz, „mohli jsme zůstat doma, jestliže se nyní této proháněčce říká válka. Pravíte konec lesa, plukovníku? Ach, nikoliv! Celá země je lesnatá a skrz-naskrz plna zásek až po hranici Ruska. Mám odvahu zavrhnutí vaše mínění, pane, půjdeme dnem i nocí, než se dostaneme z tohoto osidla.“

„Osidla? Osidla? Toto slovo je příliš! Snad ses nepotřeštil špatným snem?“

Danowitz odpovídal co nejrozmrzeleji.

„Nechte toho, Ervíne,“ pravil Vohryzek, přestav pohvizdovati jakousi písničku, jež se zpívávala posledního léta v Budíně, „ať je les lesem, proč si kazíte rozmar dřívě, než je nutno? Ostatně, pokud jde o mne, nalézám hvozd krásným a v množství ostatních bojišť není krajiny, jež by snesla srovnání s jeho půvabností. Či chtěl byste raději býti před Verdunem? Jděte k šípku se svými děly. Dřívě než

blýskne hromový klín a propukne oheň, nechť přihořívá a doutná.“

Minuly tři dny, opět vzbázelo ráno a táhla pátá, les stejně ponurý a pustý vynořoval se z temnot. Něco postav, hroznějších než vlčí stíny, mihlo se po jeho dně. Rusové útočili.

„Kdo jsi? Kdo jsi?“ ptal se Danowitz zvedaje vojáka, jehož hlava byla plna krve.

„Jakub,“ odpověděl umírající, povznášeje hlas proti tesklivému vytí střelby. Táhlý, jednotvárný řev zkázy bývá nebem bojišť a hvězdička, ubohé jméno sotva pronešené, zřídka na něm vzbází.

„Neslyším,“ pravil Danowitz, příkládaje v zoufalství ucho téměř k ústům raněného. Řinoucí se krev a uniknuvší slovo se nevrací; Danowitz zdvihl bezejmennou mrtvolu. Jeho divoká obraznost, již se dostalo válečných ostruh, projevila se nejen statečností, vystavovanou poněkud na odiv, ale i bláznivým soucitem; zdálo se mu, že má státi před každým husarem, a nad každým mrtvým chtěl vztyčiti kříž s krvácejícím obrazem Krista. Špetka patosu, ježž jakási neúčelnost vdechla Danowitzům, v této době, kdy hořelo i rámoví studniční, vzňala se ohněm. Uprostřed noci navlékl rukavičku na svou pravici, aby kryl jakési malé a bezvýznamné zranění. Byla opět plna husarské krve. Sňal ji a rýsoval tři kříže nad mrtvým, zatímco ostatní prchali vzad.

V toto vojsko, jež snad ještě včera mělo dosti pokdy, aby se nudilo a omílalo své vtipy kašlajíc na důstojníky, vešla maloduchá a šílená poslušnost. Střílejíce šli vpřed, padali a opět stáli. Střílejíce! Okraje lesů, úvozy, mělké výmoly zježily se bodáky po celých délkách, na tisíce dýmů siných jako malomocenství vzlétalo k hrůzným mračnům bitvy. Lesy se trhaly jako plátno, hroutily se a rozestupovaly jako zdi. Sálající požár, pekelné kovadliny a rozlícení! Rozlícení, jež přichází za každé zkázy a za každého moru! Oheň a tma, řevy a tiš zbláznily vojska! Země se otvírala a z nebe sestupoval požár.

„Kde jsme, kde je generál a náš plukovník?“

Danowitz vzal pušku mrtvého a střílel. Jakýsi voják hledaje aspoň stín klidu, lehl si k němu a tři nebo čtyři se přidali k tomuto ostrovu, jenž stál v řečišti pádu.

Táhlo k poledni a slunce stoupalo k nadhlavníku. V oku mrtvol stála poslední slza a krev smíšená s vodou vytékala z jejich ran. Bojiště pustlo, praskot a bouře se vzdalovaly.

Danowitz utíkal mezi posledními. Devět vojáků, jež získal a kteří nechtěli nic než se zachrániti na jeho lodici a kteří napodobili statečnost nadporučíkovu, běželo za ním. Bylo jim natahovati koňařské nohy, neboť Ervín si zoufal, neboť se připozdívalo, neboť bitva byla ztracena.

Devátého září osud rakouských armád byl rozhodnut. Fronta couvala a nastával strašný útěk. Bitky u studní, u děl, u nábojových vozů, které byly zbaveny svého nákladu a řízeny jakýmsi dobrým Švejkem, hrnuly se k nádraží, rvačky raněných snad hnusnější než pole, žhářství, loupež a neřesti poraženého vojska, opakované na všech místech jako hrůzy povodně, roznesly válku. Vzdejte se přišere vojny, vzdejte jí čest, neboť vojna jsou zástupové a vy jste zástup. Přepásali jste se jakýmsi udatenstvím a uvěřili jste v bubnování. Buďte udatni a udeřte poznovu v huben. Hlas bitvy dozněl a porážka se ozývá po vsi zemi. Sešikujte se na řece Sanu nebo před Krakovem. Pobijte židovské plemeno a Rusny, kteří přežili vaši pohromu, zprzněte ženy. Staňte se hroznými pro svou ubohost. Staňte se hroznějšími jména bolesti, plamene a slávy.

Litice skryla se po vesnicích a minulo několik týdnů bez velkých událostí v poli. Armády ruské táhly od hranic rumunských, po hřebenech Karpat, stály před Krakovem a sahaly na sever až k pomezí Východního Pruska.

Přibližovaly se vánoce a přesuny vojsk se dokončovaly. Obludná shromáždění na řekách Revce a Bzuře hotovila se k novému zápolení. Skierniewický prales za této zimy krystalizoval sněhovými hvězdami. Dvě barvy, oslnivá běl a oslnivá krev, dvě barvy a noc protknutá prsty reflektorů věčně se pohybuujícími, dvě barvy a třetí noc byly nekonečnými hrůzami tohoto úseku. Vojáci, kteří navlékli kápě

proti ruskému chladu, stěží drželi znějící pušku. Mrzlo a vojáci se trásli v hadrech, chtěli se vrátit, chtěli spát. Nebylo viděti více než chmurnou oblohu, jež tu a tam prosvítala za mřížovím větví. Nebylo slyšeti nic než hukot výbuchů a syčení mrazu. Dral se k srdci. Sto tisíc vojáků mrzlo, sto tisíc vojáků bylo zasaženo touto hroznou zbraní Ruska.

Němci přišli do této končiny krajem otevřeným a rovným jako stůl. Bylo jim lehnouti před okraji lesů, jež se ozývaly střelbou, bylo jim vléci těžká děla na tato místa a bylo jim mrznouti, neboť před houfnicemi se nerozněcují ohně. Cesta k Varšavě vedla tímto lesem, k Varšavě, o níž kdosi řekl, že rozhodne válku. Nuže, vojáci stáli.

Severní armáda Büllowova, jež se skládala ze tří sborů, provedši nástup tak neobyčejný, jala se postupovati, aby ze severu a z jihu obchvátila vojsko Miščenkovo. Sněhy, blátem, vodami právě mrznoucími, křovisky, jimiž stěží mohl proniknouti lovecký pes, šlo vojsko s hlukem císařova jména. Jaká vidění se jim zjevovala nad ruskou zemí? Byli by se vrhli do cisterny plné krve, byli by spali po samotách mezi bahny a mrazem. Z rozkazu císaře byli by vzlétli nad věže Moskvy a byli by hnízdili v lesích jako krkavci. Nuže, kdo bude s toto vojsko, kdo bude tak divý, aby přemohl litici, kdo je předčí?

Jestliže vypravování nelže, v Grajevu za nepohody, jež se strhla šestého února, kdy sníh, vítr a dešť se rvaly, snažíce se vecpati hlavu do všech škvír a zaváti každý prostor, ruští vojáci, jimž se chtělo bitev podstatně méně než u Moskvy za časů napoleonských, schytali vepře rozběhlé po vsi. Poslední z těchto štětínáčů vtěsnal se mezi plot a bednění chlěva, snaže se ze všech sil provléci se škvírou a pláchnouti do polí. Stůj, vykřikl po starém vojenském zvyku muž, jenž se opět ujímal řemesla přerušného hlaholem trub. Stůj! Popadl vřeštěcího vepře za nohu a vyvlékl jej doprostřed dvora. Zvíře bylo strženo na zem a zabito palicí ranou do týla, jako tomu bývá na všech statcích o prasečích hodech. Pověsili je hlavou dolů a starý řezník je rozpáral méně čistě a poněkud nedbaleji, než se slušelo. Bylo kuchá-

no bez vypárky a za velikého smíchu, neboť vepřové hody jsou vždycky veselé. Vítr klátil sem a tam masem, jež bělelo a mrzlo.

K řasu! Za této nepohody přijde vhod ždibec omastku!

Čtvrtili vepře, zatímco tři sta kroků za vsí hlídky volaly do zbraně a na Nespálený mlýn, jak se v kraji říká, dopadly první koule. Nicméně našli pušky i s nábojnicemi a sešikovali se, neboť nepřítel krade a vraždí.

Na druhý den započal na severu ruský ústup. Bylo naspěch, avšak tyto selské armády bojovaly co nejlépe, střílely z porostů pillkalenských, když věc byla již ztracena, jako by jeden každý z nich přicházel o svá pole.

Zatímco zbytky poražené armády Bolmanovy, k níž přináleželi budínští husaři, se zastavovaly, Danowitz stihl svůj pluk. Za dnů poplachu, kdy půl světa tonula v nejistotách, Danowitz hledal koně. Byl zedrán. Sklíčen tolikerým zakažováním, jež jest na obtíž starobylému vojáku, jakým byl, chodíval po koňských špitálech, kolem vozatajských kolon a baterií, které se doplňovaly. Pil ze všech studní, čerta se staraje o žvásty mediků. Dovedl otevřít studnu jako kdysi láhev. Byl husarem uprostřed ohromné chamradi, podobné spíše trhovcům o modrém pondělí než vojsku. Naslouchal u samé země. Nezněla. Přehlížel vojsko. Podobalo se hmyzu, který prolézá strašný a odporný bolák. Snad by se hněval jako Achilles, avšak jeho stan je otevřen a nikdo jej nevolá. Spal a procitnuv hleděl do plamene svéc, jež hořely na jeho stole. Snil a znělo mu v uších. Hlas, který přichází k mlčelivému břehu, barva, která spadla v nepohnutý blankyt.

Pocítiv bolest v krajině pupku a sestupného tračnicku, Danowitz vstal; chtěl dočkati rána schoulen ve svůj plášť, neboť lože stávalo se divným. Bylo horké.

Oheň karabin a prach, jež vdechoval, se vrací. Kdysi v podvečer žhnula záře a hrála hudba. V kterýsi den dávno ztracený projížděl stromořadím ouhrovským a stařec s odkrytou hlavou stál před včelínem. — Somossy zhasla.

Vzdálen a bez poct, na útěku a nezraněn, zemře Danowitz

jakousi odpornou nemocí, neboť na zatajenou otázku se snadno odpovídá.

Bolestná a nečistá smrt na záchodech.

Dyzentérie.

Ohně na devíti místech východu pozdvihovaly se k výškám mraku. Stezky zastřené temnotami, plné osidel, propadaly do pekel. Tuto noc postě obracejí v den, znovu a znovu řadí se smečka hladovců chřestíc železy. Navždy strhali slávu z těchto houfů a vzali jim jméno vojsk. V ošklivosti je dýchání těl, a kdokoliv vzhledne k druhému, dříve než prořekne svá klení, měl by se diviti s prstem na ústech.

Zhlédněte vysoký vrch hvězd a hloubku propasti. Stádo sraženo v tłum řve a od lidu vzhází hluk, neboť záře se vyvyšují a vojska a bitva kvapí.

V roklinách noci proud času obrátil se ve svém řečišti a nestéká a nehýbe se. Nikdo nedoufá ve vůdce, kteří dávno zblbli. Nechráněné pomezí je plno nepřátelských stanů a vojska nová a nová kvapí na západ. Tytam jsou orlice rakouské a veta je po hrdosti strážmistrů. Všichni jsou obráceni na útěk a prchají, židovská města a šlechtické statky jsou prázdné. Dusot koní, skřípění železnic a děs, jenž s pochýlenou hlavou vyrazil na cestu, vlající plášť a vlasy šilencovy jako prapor a kouř vlekou se za mátohou armády. Běs kvapu a spěchání, jež cestou a množstvím se urychluje, běda a zvrát, zmatky a tíseň pozvedají svůj hlas až k řevu, jenž mohutní a vzrůstá v bouři.

Istemba, statek, v kterém se pívávalo o překot, když baron Maxmilián přijížděl na podzimní hony, se vyprazdňoval a jeho sklep pustl. Zámecká budova scvrkla se na čeledník zdupaný vojskem a navzdory hromadě lidí byla prázdná mimo světnici Josefovou. Dům, jsa kasárnou, přestal býti zámkem. Sluhové utekli a ohrady hřebčince, kdysi plné koní, byly málem pobořeny.

Josef Danowitz neohlédl se po puškách a kabátcích rozvěšených na rohatině plné bájesloví, nevšímal si vojáků

a neodpovídal jim. Jeho usláblý duch, jeho duch matného lesku, dávno nesouhlasící s chlastounstvím, jsa poněkud povzbuzen poutí jeruzalémskou, která před několika měsíci skončila právě v těchto místech, vzpíral se po svém způsobu. Mlčením. Mohlo se říci, že je hluchý a že pozbyl řeči. Byl uvědomen o některých násilnostech vojáků, věděl o spoustách na stozích nevymláčeného obilí, jež nakonec rozesli, avšak neučinil nic, mimo to, že odmítal přátelství důstojníků.

„Zůstavte mě, zůstavte mě samotna,“ řekl správci, jenž si stěžoval do těchto hrůz. „Nemohu předpisovati muka pro tyto obrazoborce, ale přeji jim je.“

Několik důstojníků, kteří i v poli náleželi světu, zastavilo se u Danowitz s vyzváním, aby nasedl do vozu a odejel.

„Děkuji,“ odpovídal obrácen ke zdi, „děkuji, setrvám. V okolí Istemby nedojde k bitvě.“

„Stálost,“ řekl voják jedenáctého pluku, jenž znal otce Josefova, „stálost ve vašem případě není užitečná. Snad zachováte tajemství, nuže, odnese je, nebo vám bude vyrváno, zachováte-li slib, zrušte jej! Šlaka, obřadnost se nevyplácí za těchto dní! Z vašich knih nezůstane ani počáteční písmeno! Utíkejte! Mějte se k tomu! Chválabohu, nejste příliš těžký ani objemný. Pojdte, oblectě ovčí kožich. Pojdte, pane, v bryčce jest místo. Spěchejte, nebo vás z čiré zdvořilosti a z přátelství k baronovi unesu.“

„Neměl bych odmítnouti tak zdvořilého pozvání,“ děl Danowitz.

„Jakže, vy nechcete jít? Pak jste se zbláznil,“ vykřikl major nakláněje se z vozu již již se rozjíždějícího. „Kněž!“ zahučel za pustého klení, „pitomec a duchovní, jenž, jak se vypráví, krade zlaté renty z otcova stolu!“

Potah zmizel za zídkou parku. Bylo na čtvrtou. Josef přešel zežlutlý sníh až k brance dokořán otevřené. Postál dívaje se, avšak pohled na tuto zimavou Golgotu přece mu nevnukl spásné bázně. Zůstal.

Dva koňáci, kteří přišli do Istemby převésti koně na ouhrovský statek a kteří našli stáj již prázdnou, rozhodovali se

rovněž. Byli to Ber a Jakub.

„Hle,“ řekl první z nich, „jestliže všichni tak spěchají, byl by čas i pro nás. Ďas vem tvé otcovské náruživosti! Josef dřepí někde v Přemyšlu. Pojďme, dokud je ještě kdy, neboť kdo ví, jak by s námi zacházeli Rusové, kdo ví, jak by se rakouští vojáci mstili křivopřísežníkům!“

„Hlupáku,“ děl Jakub, „komu jsi zavázán přísahou? Nikdo tě nezdržuje, odjeď, vezmi koně, nalezneš-li jej, bude to kuň baronův, neboť jich pozbyl kolem sto dvacíti.“

„Jsou otázky,“ pravil Ber, „na něž se neodpovídá. Nemluvme ani o zradě, ani o věrnosti, neboť nakonec budeme na oné straně, kam nás vmetne a vklíní poslední chvíle. Myslíš, Jakube, že tvoje vůle, jsouc rozhodnější mé, více zmůže? Ti, které jsi viděl utíkat, neutíkají před Rusy z nepřátelství, právě tak jako netáhli z nepřátelství na tuto vojnu.“

„Dobrá,“ děl Jakub, „počkejme jediný den!“

Vešli do poloprázdné kolny překračující zbytky slaměných otýpek, jež ležely na zemi. Zešeřivalo se. Snědli večeri a Jakub, jehož trpělivosti bývalo vždycky namále, odešel. Zatímco nádvoří se vyprazdňovalo a vojáci odjížděli, Ber podřimoval. Něco ticha nebo aspoň utišení slétlo na Istembu. Židovské dítě a baby, jež zde setrvaly snad z tuposti nebo jež byly zůstaveny na pokraji bojišť snad za pokutu, hrabaly se v bednách dvakrát či třikrát již ukradených, v bednách a mezi náboji, jež je hrozily roztrhati, v neřádech a svinstvech armády rozestlaných po královstvích. Desetinedlní pobyt v neblahé haličské vsi, kde se vše zdálo zatraceno, učinil starého slouhu téměř pijákem. Měl dosti důvodů, aby spěchal z této peleše, a měl dosti důvodů otáletí. Pil a našel běhnu, jež s ním spala.

Kterési hlomozné noci, kdy řinčela okna a rachocení vozů se prodlužovalo v jediný zvuk, za vánice bláznovství, za obludné noci, kdy podnapilý pohůnek spal na půdě seníku zavrtán do otepi a zkřehlý až na kost, jakási bahnice čpící ovčínem přišla za ním. Spatřil ji vystupovati ze sklopce a státi plnu rozpaků, neboť pro temnotu neviděla a nikdo ji

nevolal. Ber vydechoval co nejhlasitěji, nevěda, má-li si přáti, aby přišla, nebo aby ho minula. Konečně ucítil dotek jejího drápu. Souhlasil. Převraceli se v pelechu, odporní jako potkani a jako mršina. Zakoušeli sprostot, jejichž hloubka hraničí s bolestí.

„Jdi,“ řekla smilnice, „přines láhev kořalky, koupíš ji u žida Leie, který schoval dvě bečky.“

„Leie?“ vykřikl Ber, jenž při tomto slově se téměř vzpamatoval, „to jméno znám. Snad nemá ouhrovský kupec příbuzné v Istembě?“

„Židé,“ pravila, „jsou všichni navzájem příbuzní a není mezi nimi jména, jež by se neopakovalo po celém světě. Jdi, přines kořalku, ať se napijeme!“

Vrátiv se vytáhl žebřík a srazili příklop, jako by bylo nutno od ostatních hrůz oddělit sodomitu a prasnici, kteří spolu obcují.

Dnes opět byla její noc. Ber čekal. Táhla desátá, avšak nepřicházela.

„Co jest? Snad ji dcery neodvlekly do soukromí? Pah,“ dodal po chvíli, „byl jsem hlupák, že jsem čekal na tuto noc, jež měla býti poslední a jež je lichá.“

Vstal ze své slámy a uchopiv vích, jež hodlal zapáliti, aby dal znamení své megeře, vyšel na dvůr. Ruch, jenž ostatně v těchto místech po celé týdny neutuchal, vzrostl a podobal se poplachu. Nikdo nepřicházel se zprávou, nikdo se nestaral o věci vůdců, nikdo se nezastavoval. Nejednalo se již o to, zasazovati a přijímati rány. Pěší, jezdcí, stáda, honci, dělostřelectvo třeskající, jako když se bije železem o železo, proud zrychlovaný až ve smyk, v úprk a v pád tíhl přes dvůr silnicí, jež jím procházela.

Na železnici! Na železnici!

Řev, který byl s to uvést v nepořádek jakoukoliv rozvahu, přece nerozmetal oslovství koňákova. Hledal svou děvku. Jakýsi hulán patrně rozveselený, že se vrací ke Krakovu, udeřil ho polenem, jež se mu namanulo, a vojsko, jež se naráz stává svárlivým a odedávna je nepřitelem těch, kdo stojí u cesty, opakovalo tuto ránu. Byli by málem

utloukli tohoto milence. Chtěl usednouti, avšak dříve než se hnul, byl chycen a smýkán k jakémusi klubku těl cukajících se jako zuřivé stádo.

Danowitz vyšel za této rvačky a jsa dosti špinav, aby mohl býti pokládán za sprostého chlapa, neboť kdekdo mimo chamraď již opustil končiny ústupu, octl se mezi nimi.

Zdálo se, že se nikdo nedostane z chumlu zmatku a bídy, zdálo se, že smečka podupá obvod děsu i sama sebe, avšak přece se pohybovali k západu, šli. Nastávalo nucené vyklizování ohrožených okresů haličských. Koně a lidé, vozy a břemena, trosky padající, vlečené a postrkované, kopyta a zešlévší bosáci, povodeň a smršť, hnali se dál a dál. Cestami, podle cest, poli.

K železnicím! K železnicím!

Úpěnlivý a žalostný křik, podobný křikům, které se rozléhají z mučidel, neutuchal.

Prchejte! Pospěšte! Na východě zdvihla se země a západ se octl v propastech.

Děla se dala do hřímání a zástupové se smýkali po sněžích svahu.

K železnicím! K železnicím!

Danowitz běžel mezi oběma slouhy. Chtěl něco říci, avšak neposlouchali ho. Chtěl se zastaviti, ale strčili jím jako žokem. Tma houstla a zela bláznovstvím. Šli mimo rozvalený a doutnající dvorec souseda Danowitzova. Hlas zbloudilého děla hřímal až v tuto končinu. Zástup se roze-
stupoval a Danowitz mohl vydechnouti.

„Jdi, řekni prvnímu vojáku, jehož stihneš, kdo jsem, přiveď koně nebo vůz, na nějž bych si sedl.“

Ber poslechl a po chvíli vrátil se s pěšákem.

„Dovedu vás k setníkovi, pane.“

„Pojďme,“ pravil Danowitz, „pospíchejme!“

Ber a Jakub je následovali.

Zuřivý kanec bitev v těchto končinách jenom pochrochtával, avšak zvuk byl dosti hrozný, aby lidé před ním utíkali jako šílenci. Vlna spěla na západ, ztékala výšiny a valila se rovinou. Sama podobna vojsku, kradla a za hladovění žrala

málem došky z chalup. Konečně dostihli tito bídncí železniční trať, a padnuvše bez dechu, čekali na vlak, aby jej zasypali svým nářkem.

Pýr a stvoly trávy, jež se zachycují na střevících sekáčových, mohly by býti obrazem chudáků, kteří se zachytili železničních strojů a vagonů.

Posupné a šklebící se mrtvoly ležely pod náspy drah a noví a noví nešťastníci padali dolů. Jaké asi sovy poletují dnes na těchto hřbitovech?

Danowitz s důstojníkem, jenž věru byl na pochybách, má-li věřiti knězi, který se téměř přátelil se svými slouhy, dorazili na stanici druhého dne.

„Můj bratr Ervín,“ pravil kněz, „slouží u budínských husarů, jsem syn barona Maxmiliána Danowitze, téhož, jenž je spřízněn s rodem generála Stiese.“

„Pah,“ odpověděl jeho ochránce, „dovoláváte se v této věci rovněž svědectví svých chlapů?“

„Mohl bych se ho dovolati, jsou našimi slouhy a narodili se na otcově statku.“

„Nuže, dobrá,“ řekl důstojník, „bude dosti příležitosti, abychom se setkali. Jeden z Danowitzů, o němž jsem slýchal vypravovati a jemuž se nepodobáte, byl okázalý, pokud jde o oděv a mrav, tvrdíte, že je to váš bratr? Ach, zdá se mi, že máte nechuť k věcem světa i k věcem svého stavu, neboť jakkoliv jste duchovní, našel jsem vás v hromadě chlapů, z nichž dva se vás drží velmi nesluhovsky.“

„Pane,“ pravil Josef, zvedaje hlavu jako starý Danowitz, jenž neučíval své syny pokoře, „přiznávám se, že bych raději běžel se smečkou, z které jste mne vytrhl, o život, než vás na káře přesvědčoval o své pravdomluvnosti. Co jsem měl učiniti s těmito dvěma muži? Vyšel jsem s nimi, plukovníku!“

„Vy jste je vedl a v příhodnou chvíli jste je zachránil na mých zádech, neboť, jak si vzpomínám, bylo nutno shoditi bednu z vozu, aby se mohli usaditi.“

„Ano,“ odpověděl Josef, „snad se nemýlíte, domnívali jsme se, že vsedáme do vozu důstojníkovy, nikoliv do dostavníku.“

„Neměl byste se přítí, vyjma ve věcech víry,“ pravil plukovník otvíraje pouzdro s doutníky. „Kuřme, panc, věřím vám bez námitek.“

Zbídačený kraj, ubíhající vzad, za této rozmluvy zdál se Danowitzovi pouhou kulisou k výjevům pokořování. Byl baronem a jeho baronství bylo neprokazatelné. Časy zapírání se, časy jeruzalémské pouti, již minuly.

Konečně sesedli a protlačili se do nádraží zataraseného zástupy a smutným zbožím uprchlíků. Bylo jim čekat. Josef usedl na jakési pytle, avšak sehnali ho s klením a dostalo se mu kopance za tuto drzost. Byl zemdlen a hladov, chtěl spát.

Ber, jehož myšlenka na dorotu istembskou už opustila, obcházel nádražím, hledaje, co by ukradl, a tu jda mimo židovskou skupinu, spatřil ji, ana se uprostřed natřásá jako slepice propírající si peří na smetišti. Díval se maje zálsusk dáti jí přes hubu, neboť věrolomnost za všech okolností je trestuhodna.

„Pojď sem,“ vykřikl ukazuje k svým nohám.

Vstala a uposlechla.

„Žrala jsi z ruky, chlastala jsi z mého, ano či ne? Nuže, ať se shledám se svým špekem! Mám hlad!“

„Ach,“ pravila, „řeknu vám, proč jsem pospíchala před vámi, mohu vypravovati o posledních dnech v Istembě dopodrobna.“

Ber ji následoval kývnuv na Jakuba. Když došli k bednění nástupiště, udeřil ženskou do tváře. Nikdo se nepohnul, a tu běhna otevřela svůj kapsář a vyňala jídlo.

„Je to svině!“ děl Jakubovi, vkládaje v slovo všechno své zmoudření.

„Jsi hloupý,“ pravil ouhrovský honák, „jestliže to víš teprve teď.“

„Teprve teď,“ děl, cítě rostoucí hanbu, „ukradla mi peníze. Pracovní knížku. A slabikář učitelský.“

Rozdělili se o kus vepřového masa a Danowitzovi zbyl dílec nejmenší.

Po hodinách čekání téměř smrtelného dojeli do Krakova.

Nyní bylo na Danowitzovi, aby zařídil potřebná opatření, neboť odtud se platilo jízdné.

„Válka,“ pravil Jakub, „je past na ťulpy. Kdybys byl co k čemu, mohli jsme býti již uvnitř Ruska a já se svým synem.“

„Proč jsme to neudělali? Z bázně?“

„Snad,“ přisvědčil Jakub.

Prvou noc krakovskou Danowitz spal v dřepu mezi honáky, opíraje střídavě hlavu o jejich ramena. Snad se domnívali, že jim byl svěřen. Ráno vstal na zemdlené nohy, a po sedmi dnech opět se umyv, šel do města.

Krakov byl vykuchán, podobal se úlu, kterým třásl neopatrný včelař, když plástve byly již vyňaty. Vozy bez koní stály na ulicích zdvíhající dvě drožkářské oje jako náručí. Lidé bydlili na ulicích a domy byly prázdné, neboť část měšťáků, hledajíc bezpečí zaručenější, odjela. Danowitz stál na křižovatkách a chodě jízdní drahou bez přestání měnil směr. Zdálo se mu, že jakýsi přítel čeká, že je blízko, že stačí zavolati jen jméno, aby se zjevil a odvedl ho do příbytku. Avšak bylo poledne, nadcházela třetí hodina a doposud byl sám. „Myslím,“ řekl si, „že příběh s plukovníkem bude se opakovati.“ Vposled stanul před dveřmi komtura svého řádu.

Hluk a hřmot tak dlouho vnímaný hnal se kolem jeho smyslů a tvář velikého kněze jen chvílemi se vynořovala z přízračného oblaku. Padl do lenošky jako podřát.

„Jsem zde,“ pravil řečí horeček, „jsem na místě, na něž jsem pospíchal. Dejte mi vína a připravte mi lože. Vracím se z výpravy, jež nebyla výpravou kříže. Vracím se z cesty jeruzalémské. Nuže, buďte shovívavý. Mám dva soudruhy, kteří by byli smutni, kdybych se nevrátil a kdyby mě nespatriili. Najděte je. Sloup ohně a vysoká čepice dýmu nás děsivaly a teď ještě jsme postrašeni. Vyšli jsme na cestu bez pohodlí, avšak již se navracíme, neboť jsme viděli příliš. Časy se změnily. Je noc a není pokoje, je den a není světla.“

Ber s Jakubem čekali marně, až se Josef vrátí. Octl se v nemocnici.

„Kdyby nebylo baronova chlapce a kdybych nečekal na svého Josefa, mohli bychom vylézt na střechu vagónu. Vidiš, že se cestuje tímto způsobem,“ řekl Jakub.

„Nezbývá nám nic jiného,“ odpověděl Ber, „snad se nedomníváš, že náš kněz opět přijde a že nalezneš svého syna?“

Minuly dva dny hladové a plné hledání. Vojáci procházející Krakovem nemohli nic říci o budínských husarech.

„Neviděli jsme je od počátku války,“ opakovali, „snad se ještě válejí někde ve stájích.“

„Nuže,“ pravil Ber, „vlak je připraven, nasedejme, mám právě dost vojenského oslovství, mrazů a Polska. Pojď.“

Vlezli do vozu dovolávající se zavazadel, která jsou již uvnitř. Jakub lhal stejně dobře jako Ber a stejně dobře hájil své místo. Sněžilo, metelice vnikala dveřmi dobytčího vozu.

„Ach,“ kdosi vzdychl otvíraje ústa dokořán, „zabedněte otvor, je tu zima.“

Konečně voják konající službu na nádraží přinesl rozkaz od pánaboha, jak se říkalo, a uprchlíci mohli vyjetí. Vlak trhl maličko na západ a opět stanul, cesta nebyla volná. Čekání svíralo vlak jako skřípec. Páchly zde latríny, chlórové vápno, síra, kouřové plyny, vnitřek vozů, těla i hrozná zboží uprchlické. Konečně tyto schrány běd jaly se pohybovati, výhybky odbřínkávaly hodinu odjezdu a klín nočního větru se uhnul proti směru jízdy. Kouř jako vdoví závoj vlál všem mrtvým.

Dojeli do Ouhrova devátého dne.

„Zde jsme,“ řekl Ber svlékaje všivý kabát, „zde jsme a u všech rohatých, divím se, že je tomu tak. Až bude třeba jíti do Istemby, jděte, neboť stojí za zhlédnutí to, co jsme viděli. Jakub chtěl čekati, až přijdou Rusové a vezmou nás do své země, avšak já jsem nechtěl. Můžete to učiniti za mne, vojska stojí již na hranicích Moravy.“

Za oněch dob věci podivné děly se nejprostěji. Zmoudření tkvělo v čase a Ouhrovským nesešlo již na vojenské slávě. Sama se ukázala blbou.

Ať Rusové přijdou až do Ouhrova, ať přijdou a vypráskají zištníky z úřadů, ať zruší drahotu! Ať nastane konec nepsmyšlům s lístky, ať přijdou! Kéž by se vojáci již vrátili, kéž by nadešel konec války!

Baron Danowitz, zvěděv o návratu koňáků, vešel do kanceláře správce a dal si je zavolat.

„Nuže,“ řekl poklepávaje jezdeckou rákoskou na své holínky, „byli jste prý v Istembě, co je nového?“

„Pane,“ pravil Ber, „ze všech koní zastihli jsme jen dvacet, avšak i ti byli nakonec ukradeni.“

„Slyšel jsem,“ děl Danowitz, „co dále?“

„Baron Josef zůstal v Istembě až do konce, odvedli jsme ho teprve tehdy, když se pásmo ústupu mocí vyklizovalo.“

„Ano, Josef byl v Istembě, avšak vy jste ho neodvedli,“ pravil Danowitz, lituje, že mluvil s těmito slouhy. „Bude vám zapláceno,“ pravil na odchodu. Vrátiv se domů Maxmilián zavolal svoji Francouzku.

„Madam, chci vás požádati o jakousi službu,“ pravil; „Josef je dosti roztržitý, aby se zapomínal, nuže, dříve než odjel, vzal z mého stolu papír značné ceny.“

„Vím o tom,“ pravila Francouzka a Danowitz zatajiv svůj údiv jí přikývl.

„Tím lépe, neřekl jsem, že jej ukradl, jen proto, abych se nezdál přísným. Josef pobyl v Istembě až do vpádu vojska a konečně byl odvečen na nádraží a vsazen do vlaku. Dostal jsem dopis, že leží v Krakově v nemocnici řádu milosrdných bratří. Byl bych vám velmi vděčen, kdybyste odcestovala za ním.“

„Mohu odjet teprve zítra,“ odpověděla.

„Dobrá, vezměte dva lokaje, neboť za těchto dob se necestuje již bez obtíží.“

Starý baron pominul něžnosti, jichž se dopouštěl a jimiž nešetřil i za příležitostí méně vhodných. Holka odjela téměř bez rozloučení.

„Hle,“ řekl si Danowitz osaměv, „stal jsem se svárlivým a nesnáším již nevěř ani sprostáctví tak snadno jako kdysi. Jestliže měla účastenství na zlodějně Josefově, vyhodím

milostníci právě tak jako jeho. Býval jsem v okolnostech příliš nestejných, abych se naučil podivu, avšak pokud vím, žádná se doposud nepodobala této; věru, nedomníval jsem se, že jsem dosti stár na parohy tak rozložitě.“

Ouhrovský večer a noc přešly Danowitzův hněv, aniž jej oslabily. Vstával s klením.

V tu chvíli poštovský poslíček, vyjevený, že se mu dostalo cti býti zapletenu v baronské příhody, bušil do zámeckých dveří jako posedlý.

„Co jest?“ zeptal se vrátný přijímaje telegram.

„Baron Ervín snad zemřel,“ řekl a neodcházel, jako by mohl říci více.

Zpráva obešla dvůr a vrátila se k baronovi.

„Přichystejte vůz,“ řekl, „odjedu ještě před polednem.“

Hoře zjištěné urážkou a urážka zveličená hořem jej nechromovaly. Vzhlédl v pošklebné zrcadlo, jež opakuje donekonečna starý postoj.

Danowitz, jenž stane vzpřímený u úmrtního lože, a žebřák připlazivší se po kolenou, berle žebřácká, erb, mošna a nakonec dvě lebky. Dvě lebky hrubě vyobrazené na nárožích ulic, jež kdysi zaklínali zástupové, aby promluvíly.

Všechny trapné a pokořující vzpomínky byly svedeny v pomlku cesty. Rachot a kolísání vlaku je opakovaly tak výmluvně, až proklel svoje náruživosti. Bylo třeba, aby na tuto hlavu téměř již bílou sneslo se stáří s hřímáním. Bylo třeba udeřiti jeho vznešenost, aby mohl býti starcem, bylo třeba hloupé lži a počinu bláznova, aby se obrátil v prachu. Kdož ví, zdali by dostačila smrt Ervínova.

Měděné nebe, zahlédnuté oknem, temnělo, nastával soumrak a krajina opisující oblouk kolem diváka přecházela vzad jako oddíly vějíře, který se rozvírá. Cesta ubíhala a zemská hranice byla již nedaleko.

Zatím ouhrovský dvůr, jehož vlastní bolesti vždycky jsou zjevné a vždy jsou vydány zároveň na posměch těm, kdož by měli odvahu se smát, mluvil o Ervínovi, jako by byl již mrtev.

„Starý Danowitz,“ pravil Jakub, „se zmylil v lásce, klamal

se, dávaje přednost staršímu synovi před mladším. Ervín je mrtev, nicméně na obranu druhého jest nutno říci, že byl rváč; Josef byl lepší z obou.“

„Byl blázen,“ odpovídali, „ale jak velkolepý! Tvůj Josef je moula.“

202

„Špindíra,“ řekl Ber, „což jsem zapomněl, jak schlamstl naše maso a jak se ztratil přišed do Krakova? K ďas! Čekali jsme tři dny na něho, že nám přinese peníze, jež koneckonců byl dlužen.“

„Za války,“ řekl jeden z mužů, „stává se více neštěstí; není tak zlé čekati v Krakově ani býti zrazenu jediný den cesty od domova. Myslím, že také není tak zlé, lež-li někdo v nemocnici, byť byla i úplavičná. Znáám vojáky, kteří by si rádi vyměnili místo s vámi i s Danowitzem. Možná že se ulil do nemocnice právě tak, jako se ulejevají ostatní.“

Již v tuto první válečnou zimu v ouhrovském dvoře neměli s dostatek dřeva ani uhlí, jímž by topili. Pět ženských vařivalo na jedné plotně a chlapi posedávali v chlévě na bedně s ovsem nebo na koších. Lei zchladl ve svých zdvořilostech a hospoda zůstávala zavřena po celý týden. Bylo nutno klepati na okénko židovo a čekati, až se zachce lichváři přijmouti dvojnásobný peníz za pálenku. Ouhrov spal a malátněl. Krádeže vzrostly a smilnilo se pohoršlivěji než jindy. Strašlivé důvěrnosti z koutů stájí a ze seníků nebyly skrývány. Válka je mrak, jenž všechno halí, je opilost po léta trvající.

A přece! Někdy za soumraku kolem kamen, do nichž se našlo něco podpalu, počínaly se odbojné hovory. Vznikala apokalyptis, na kterou se dnes již zapomíná. Básnila se pověst s krásným koncem a především počínal se soud, který nazývá věci pravým jménem a soudí spravedlivě.

Prostranství, jež bylo známo pod jménem Špitálské pole, vklíněné mezi hřbitovy a poslední výběžky města, neobdělávané střepiště hradecké, místo opovržených lásek, které se opírají téměř o hrob, místo dokonalého souzvuku všech ošklivostí, bylo určeno za stanoviště vozkům, kteří měli vyjeti za armádou. Stáli podle svých koní zachovávající vojenský pořádek co nejúzkostlivěji.

Nastal soumrak, bylo nutno nanositi vody ve vědrech a rozdati koním píci, avšak desátník nepřicházel a z vojáků, jimž do těchto věcí nic nebylo, nikdo nevěděl, kdy přijde.

„Což víme, kde se toulá?“ odpovídali, „snad zalezl do hospody a chlastá, snad vytlouká hampejzy. Ostatně, co pospícháte? Na vojně bývá času nazbyt!“

„Ovšem, ale platí toto pravidlo, i když jde o večeři, a platí i pro koně, které je nutno napájeti v pravý čas?“

Chasníci ztichli. Špitálským polem přelétl pták, dívali se za ním myslíce na své věci.

Rázem sedmé nový potah sledovaný vojákem vjel čelem proti řadě.

„Osle, jak se budeš otáčet? Couvni!“ volali na kočího, jenž neodpovídal.

„Ach,“ řekl voják, který doprovázel vůz, „nechte ho, je to blbec, jehož sem poslali z jakési vsi. Vyvedl tolik poštilostí, že mi bylo jeti s ním, jsem již netrpěliv, kdy se ho zbudu.“

Řeka to vzal otěže, a obrátiv téměř na dlani, odjel k severnímu cípu pole, jež bylo nejméně pokryto vozy. Řeka následoval svůj potah.

Vyřídiv věc voják poněkud roztál a dal Františkovi několik dobrých rad.

„Především, nepředjížděj a neblázni koní jdoucích vedle

tebe. K dasu, víš, co by ti to mohlo vynésti? Byl bys zbit a pošvihán k nepoznání.“

„Oho,“ děl František ukazuje na děsný šrám, přecházející napříč šklebnou tvář bláznovu, „nejsem nováčkem v těchto věcech. Mohl by se potázat se zlou, kdo by mne uhodil.“

„Nono,“ řekl voják již odcházejce, „zdá se mi, že tato jízva je spíše od volského rohu než od nože.“

V rozkypění vojenského ducha a dryáčnické slávy, k níž se blížil, František byl by snad tvrdil, že stál s Radeckým u Solferina. Když osaměl, rozmáchl se bičem, a narýsoval veliký kříž, zapráskal jako kdysi, když vyjížděl z ouhrovských vrat. Potom odpřáhl koně a zavěsiv jim pytlíky s ovsem na hlavu, jak se dělávalo na vzdálenějších polích, jal se sháněti vodu.

„Kde je studna?“

„Přivázejí sem vodu v lejtách,“ řekl muž, který stál Františkovi nejbliže.

„Tak,“ odpověděl, „čím napojím koně, jestliže se na ně již nedostalo?“

Věci vozků je státi u hlav koní a nepohnouti se, dokud není čas k odjezdu. Řeka se učil tomuto umění jen zvolna. Bylo mu znovu a znovu se dívati po ostatních, aby shledal všechny síly a povstal od kol a od řemení, jež věčně spadávalo. Byl šaškem a vše, co jest velikolepého na dně ducha i bláznivého, bylo ztraceno v jeho počínání, v jeho skocích a v koktavosti zadrhující kdejaký pohyb a kdejaké slovo.

„Tento člověk je blázen,“ myslil si soused Řekův, „stýská se mu, či chce snad utéci?“

Formani stáli mlčky s hlasem posledních slov, ztlumené bouře a šumu, jež uvnitř paměti dovlekli na toto Špitálské pole. Jejich smutek není důvodný, neboť nebyli vojáky, ale pouhými pacholky válečnými, jež nemělo stihnouti jiné neštěstí mimo nízkou mzdu. Nikdo se o ně nedral na nádraží, nebylo jim máváno na rozloučení, nemohli truchliti bez směšnosti.

Stáli u koňských držení, žel, tak selských, a napodobobo-

vali postoj vojska, avšak jestliže někdo popustil slzám, jeho honzovství bylo zjevné.

„Já,“ řekl selský kočí, jenž se díval na Františka Řeku, „se jmenuji Jiří Klika a přijel jsem z Nové Vsi.“

„Kde je to?“

„Blízko,“ odpověděl, „kdyby mi dovolili, abych obrátil koně, dojel bych tam za dvě hodiny.“

„Ach,“ pravil Řeka, „zůstaň, kde jsi, pojedu za tebou a pomohu ti, kdyby se stalo něco s koňmi nebo s vozem. Vzal jsem si několik nýtů, matice a francouzský klíč.“

„Ponech si je, kašlu na tvé matice a nýty. Je zde dosti kovářů, aby se starali o své vozy.“

„Vskutku,“ děl František, „vyznám se v tom! Ještě před několika dny jsem utáhl hlavu, jež div mi nevypadla z nápravy, jako kterýkoliv kovář. Dovedu to opakovati před nosem všech řemeslníků tohoto tábora. Dovedu se chopiti práce, u všech všudy, což jsem se neučil žádnému řemeslu?“

Ve Františkově řeči nebylo slova, jež by mohl říci v Ouhrově, a nebylo v ní nic mimo strach, aby nezůstal hlupákem.

Soumrak se stával pozvolna tmou, tlum koní a řada vozů se protahovala a zdálo se, že dosahuje až k čáře obzoru. Dva vojáci, kteří byli u spřežení, rozdělali si oheň a pacholci pokukovali jeden po druhém, bude-li i jim dovolena tato podivnost, neboť byli téměř v městě. Sebrali něco dřeva nebo chrástí a složili hraničky, jež stěží doutnaly. Bylo jim ulehnutí k ohništím jako kdysi na pastvách a foukati v žároviště, aby vyšlehl plamen. Zvedl se větřík, jenž spíše zněl než dul, avšak přece ohýbal hrot plamene. Řekovi, který byl nejbliže ohni, bylo vstáti.

„Hle,“ pravil ukazuje širokým pohybem na světla, jichž přibýlo asi ke stu, „hle, rozdělali ohně a nakonec jich nedovedou uhasiti. Udupáte je, jako se to dělává na vsích, nebo budete bdíti, až dohoří?“

Z těch, kdo seděli kolem ohně, nikdo neodpověděl. Františkovi bylo projíti celým řadem od skupiny ke skupi-

ně, od záře k záři. Tu a tam se někdo ozval nesouhlasem s bláznovou starostlivostí a rudá přízračná tvář, čelo, ruka nebo hrozící prst, zdvihla se k němu.

„K řasu, což nevidíš, že spíme? Táhní po svých a netlačej!“

Řeka se nadál lepších odpovědí, byl rozmrzen. Konečně zalezl pod vůz a schouliv se spal stejně dobře jako v Ouhrově.

Minulo pět dnů. Řeka se naučil pravidlům tábora, poznal, že je nutno zachovávat řadu a neoslovovat zbůhdarma lidi, kteří nejsou vozky. Věci jsou složité. Chlapi přinášejí polévku ve džberu navléknutém na sochoru, jenž se prohýbá. Je nutno vzít nádobku a protlačit se až ke kuchaři. Rozdavač se neobracívá po těch, kteří se opozdili, je netrpělivý a jeho sběračka hlomozí v kotli.

„Dej mi polévku, maso, jež mi náleží, a chléb!“

Je nutno křičeti a nezhltnout svůj chléb prvního dne. Opatřil si řemen a přepásal se zaškrcuje své jedlické břicho co nejvojenštěji, přece však nebyl zcela spokojen. Odvěké hadrářství, k němuž jsou odsouzeni dvorští slouhové, vzbudilo v něm zálibu pro vojenské odění, pro pas, pro zbraně, pro barevný chochol, jenž v tomto období právě mizel.

„K řasu,“ řekl Jiřímu, vkládaje všechnu rozmrzelost v povzdech, „kde je dvojí sukno, jak se říká? Kde je hněd a červeň vozatajská? Vojáci se podobají šedým krysám a my bandě vezoucí náklady řepy.“ Okrasy a tvářnost vojenská vycházející již z obyčeje zdály se mu nadpřirozené.

„Přišli jsme na vojnu pozdě!“

Zatím ve věcech vozků rozkaz stíhal rozkaz a poslednější nebýval méně pitomý než předcházející. Nikdo nevěděl, kam s rozvrzanými vozy, se stádem a s lidmi, které povolávali tak naléhavě. Konečně zajisté bez potřeby a jen proto, aby se zbyli obtížných strávníků, poslali je do Kroměříže.

Přípřeže vyjely asi ve dvaceti oddílech za časného rána. Bylo zima, jeli zvyklou cestou povozníků, mdle, ospale a bez nadšení, jež zůstavilo na holičkách i Řeku. Díval se s opovržením na svůj prázdný vůz.

„Ech,“ řekl k vojáku, který shledáváje jeho hloupost rozumnější než mlčení ostatních, přisedl k němu na kozlík, „ech, sklaplo nám! Domnívali jsme se, že budeme voziti generála k poradám a od porady. S prázdným fasuňkem a s prázdnou károu jsme se doposud mnoho nenaježdili, jsme vesměs z dvorů, kde je nutno pracovati ostošest. Och, kdybys viděl, co to je, vyvésti hřebce a jeti s mladými koňmi, kteří neuvykli udidlu!“

„Budiž,“ odpověděl Františkův společník, „být kočím je těžké, avšak co je to proti práci volákově? Co se nadře! A co se naplahočí sleduje běh svého spřežení nikoliv z kozlíku, ale utíkáje podle vozu. Což se nestává, že srazí hlavu? Což se nestává, že brunátný a měkkohubý vůl skousne udidlo mezi zuby a pádí cestou necestou po celé hodiny?“

František šťasten, že může opravovati mínění, jež ani zdaleka nepovažoval za posměch, řekl:

„Ty bys měl vojnu slouže u volů! Míval jsem je na starosti po celá léta a mohl bych ti vypravovati, jak se hrabou a jak se loudají!“

Cesta šla vpřed jen zvolna. Zvečera pálili ohně a noclehovali po strništích. Vstávali s hlukem jako vojsko a třesk jejich tábora, třebaš planý, zvánil vesnici, aby přišla s otevřenou hubou až k nim. V kterémsi městě dostalo se jim vojenských plášťů. Nuže, byli horší než záložníci po etapách a chamraď u kuchyní, jež se netkne uzdy?

Naloživ na svůj vůz obvaziště s kůly, se stanovým plátnem a s praporem Červeného kříže, František byl již spokojen, stal se praporečníkem, byla mu svěřena korouhev výpravy. Vůz takto označený nemohl býti přehlédnut, ohavně vyzývavá výstroj vozkova na sebe upozorňovala a jeho jméno se stávalo známým. Seděl na šejtroku maje plášť přes ramena a rukávy prázdné, jakkoliv zimy již počaly a mrzlo. Večer rozprávíval s venkovany vykládaje o svých cestách a o bojišti, jako by se vracel z válečného pole. Jeho bezvousá tvář hlupce zjasněla odleskem jakéhosi činu. Čas sekery a provazu minul. Mimo koktavou řeč, příhody nikdy se neudávší a špetku obraznosti, jež ho uná-

šela, podobal se všem ostatním chlapům. Zůstává jen v řídkých chvílích bláznem, jenž se dopustil vraždy, mohl zvesela a dobře odpovídati na všechny služební otázky. Stal se vojákem.

Hromadnost konů byla mu berlou, zástup kráčejíci jen zvolna jej opřel, a mohl jíti zároveň s ním. Kdyby nebylo prokletých kokard, hvězdic a heraldických barev, kdyby tato výprava byla výpravou pracovní a kdyby nemiloval vojska dříve, než se stal mužem, František Řeka mohl málem zmoudřeti.

Za dlouhé vozby, vnímaje rytmus podkov, jenž se zvonem, bubnem a troubením navždy bude rozplameňovati, vnímaje tento rytmus, snil hrdinské řeči. A tu připodobňuje slova jediné knize, z níž mu bývalo vypravováno, mluvil tak hlasitě, jak hrčel vůz.

Tato vypravování stala se nakonec příliš slavnými i pro blázna a Františkovi bylo truchliti pro vše, co se nenaplnjuje a co mívá.

„Hle,“ řekl si, vytahuje listinu ukradenou ze stolku barona Maxmiliána, „hle, vzal jsem tento papír zpola popsaný a zpola prázdný. Kdybych byl chtěl, mohl jsem vzít peníze a všechno ostatní. Mohu mít, kdy se mi zachce, peněz až nazbyt.“

Jednoho dne, když se Řeka opětně díval na svůj papír, desátník provázející výpravu, znaje proslulou hloupost Františkovu, chtěl věděti, čím se obírá.

„Co to máš?“

„Nic,“ odtušil Řeka, „jakýsi papír, na němž se objevuje orlice a opět mizí.“

„Hleďme, kde jsi to vzal? Podobá se, že je to jakýsi státní papír nebo starý los. Což jsi bohat?“

„Nejsem bohat,“ odpověděl, „ale tento papír s orlicí mi zbyl z lepších časů.“

Několik lidí nahlédlo přes rameno desátníkovo do listiny.

„Toto?“ ujal se slova Jiří, „myslím, že to není nic jiného než francouzské vysvědčení.“

„Nikoliv,“ řekl desátník, „je to renta, která, kdyhy

doposud platila, by znamenala asi dvacet tisíc korun ročně. K čertu, to by byly slušné peníze, Řeko!“

Potom složili papír a vrátili jej Františkovi. Nikdo nepochyboval, že už nic neplatí.

 Po čtyřech měsících vojenské velitelství rozhodlo se užiti hradeckých přípřeží za východní frontou. Měly pracovati na stavbě záložních opevnění téměř před Krakovem.

Prapor a obvaziště Františkovo putovalo z vozu. Dostal motyku a rýč. Bylo mu pracovati jako kdysi v Ouhrově.

„Tato válka,“ děl Jiřímu plivaje si do dlaní, „vede se spíše krumpáčem a lopatami než zbraní. Viděl jsem pluky, jež stěží měly pušky, avšak táhly lopaty jako nádeníci.“

Řada dní bez událostí a bez slávy míjela. Vojska, pokud je viděli, scházela na zevnějšku den ode dne. Slátané kalhoty a kabáty tuhé špínou, navzájem si nepodobné, nemohly se líbiti ani Řekovi, nicméně kus po kuse opatřoval si tyto hadry, až byl od temene po patu oděn jako voják.

„Jsi hlupák a zůstaneš hlupákem, což ti opravdu něco sejde na šatech, což se, probůh, na tomto místě může někdo starati o více, než aby jedl, spal v suchu a konečně odnesl zdravou kůži?“

„Armády bývaly oděny určitým způsobem,“ odpověděl Řeka, „jestliže v této válce je tomu jinak, pak se stala chyba daleko větší, než se zdá. Podle kterého znamení se máme poznati navzájem? Což se zde nemluví všemi jazyky?“

„Proč bychom se měli znáti? Jdu za armádou nerad, avšak kdyby mne chtěli považovati za vojáka, vzal bych nohy na ramena a jednoho dne bych utekl.“

„Utekl bys domů?“

„Ne, k nepříteli,“ odpověděl Klika. „Nebyl bych první, říká se, že je v ruském zajetí padesát tisíc českých vojáků.“

Jakýsi vousáč málem padesátiletý přistoupil k rozpravě a pravil:

„Což je to snad podivné? Člověka přechází mráz při pomýšlení, že tolik tátů se doposud nevyvleklo. Co, mají čekati na smradlavé peníze, jež se rozdávají za statečnost? Jakže, smrt chodí mezi vojáky jako po svém domě a nikdo

by neměl práva se zachrániti útekem? Vybereme si svoji válku, možná že budeme stříleti z druhé strany, ale v této púlnoční hanebnosti nechci přijíti o kejhák.“

František Řeka, jenž po způsobu všech hlupáků se přidržoval mínění ostatních i tehdy, když mu nebylo vhod, přisvědčil. Hněv a nadávání, jež od některého času den co den slýchal, hrozná prokletí a posměšky jej děsily. Byl příliš hloupý chlap, aby mohl nemilovati to, co je skvělé, co září barvami, to, co hřímá a zní. Jak mohl znáti pravdu? Byl vrahem a přestával jím býti, neboť žháři a kati celí v krvi vymohli vraždění slávu. Válka jej vyvedla z chléva. Byl učiněn mužem skrze ni. Jakkoliv válečné hrůzy byly děsné, František mohl je ještě zveličovati, aniž pocítil ošklivost nebo strach. Byl by vedl válku až do vyhlazení všeho živého.

Blízko opevňovací stavby, na níž pracoval Řeka, stála šlechtická přádelna Brodce; toho času byla již opuštěná. Řemení a strojové součástky, které bylo možno odmontovati, vojáci složili do beden a odvezli zajisté nedaleko a zajisté tak, aby je cestou rozbili napadrť. Avšak uprostřed továrny zůstal kotel, obrovitá bāň ze železa, děsný břicháč, dosti dobře opatřený proti svévoli živlů nebo průvanu, jenž lomcoval dveřmi při vchodu do strojovny.

„Tento kotel,“ řekl si velitel úseku trna hrůzou, „mohl by býti ukraden nebo rozbit. Byli bychom v bryndě dřívě, než jsem se nadál, ale, chválabohu, nebezpečí bylo rozeznáno ještě včas.“

Řka to major se rozhodl po vojensku.

„Nechť se z pracovní setniny hlásí osm mužů, kteří by konali stráž před továrnou!“

František Řeka příliš často slyšel nadávati na vojenskou robotu, aby se jí nehleděl zbaviti. Stráž, to jest odpočinutí a málem skutečná vojna. Zanechal motyky právě tak snadno, jako kdysi zanechal vůz a koně. Byl téměř pěšákem, svěřili mu pušku a bodák. Ráno, když opouštěl svůj starý barák, po způsobu všech vojáků zlořečil majorovi, jenž ho štve do této služby.

„Což o to,“ řekl, „udělali by z každého muže vojáka a hnali by nás nejraději do bitevní čáry!“

Chudoba ducha nutila jej přijímati řeč, jíž se mluvilo, i tehdy, nebyla-li jeho řečí.

Došed s ostatními na nové místo, seznamoval se se všemi nárožími budovy podobaje se psu. Konečně si dodal odvahy a vešel i dovnitř. Jeřáb zbavený všech kladek a řetězů, kostra polámaného žebroví, zděsil jej jako mrtvý, jenž kývá.

Bylo mu mysliti na zavražděného Horu.

„Kde jsi?“ řekl; „ve smrdovském hrobě! Tajím to a neřeknu to nikomu!“

V té chvíli všechna setkání se stroji se mu zdála nepřátelská. Vyšel z továrny co nejspěšněji, cítě děsivý pohled v týlc. Za soumraku rozdělal oheň, jako by chtěl na svůj vrub vařiti večeri, a jsa jist, že je sám, vyňal papír z onoho dne, aby jej spálil. Shořel nepřipomínaje pekla. Vzal jej vítr. Zmizel a nebylo ho. Řeka rozmetal ohniště.

„Hola,“ vykřikl na muže, jenž se potloukal několik sáhů od tovární budovy, „hola, Skopovej, pojď sem, ukáži ti, jak hoří peníze!“

O šesté nastávala Řekovi hlídka. Vzal pušku a vykračuje jako pruský gardista, dupaje podkůvkami snil bouřlivě a divoce.

„Vezmu si láhev v ouhrovské hospodě a udeřím jí o stůl, až se rozletí. Lei má řemen pobitý mosaznými knoflíky, nuže, vezmu láhvový střep, a vsuna jej pod opasek, utáhnu ho až na poslední díрку. Stůj, panno, draku, rybo, která se houpáš nad svým pultem! Dosti dlouho jsi neřádl v hospodě a dosti dlouho ses smával. Budu platiti, jako sluší vojáčkům, aby platili. Budu se tě vyptávati po příbuzných, a dříve než zakokrhám, se mi vyzpovídáš.“

Noc šuměla a tmy se obracely. Blázen byl korunován bodákem.

Po jakémsi čase obezřetný major byl vystřídán setníkem méně opatrným. Ruská vojska již couvala a císařští je sledovali krok co krok. Bylo opět třeba přípřeží a generál se rozpomínal na hradecké vozky. Krakov byl bezpečen, nuže,

vojenští pacholci byli posláni na východ dvacet mil.

Řeka byl přidělen ke strážní službě, kterou již započal. Šel mezi vojáky, a když velení tělesa, k němuž náležel, stokrát se vystřídalo, octl se v kompanii, která jakkoliv nebyla bitevní jednotkou podle jména, přece se dostala na bojiště.

V tu dobu přicházelo jaro a vojska se stahovala ke Gorlici. Duch německé armády, jež přikvačila řinčíc svými děly, hřměl rovněž po železe. Hruzná bitva se počínala. V této posedlosti a v tomto holotění bylo zdupáno vše živé.

Od Dunajce k průsmyku Dukelskému ozývalo se dělo, povětrí naplnilo se zemí, ohněm, svistem a burácením. Dvacet jeden den trvala bitva a teď bolestné armády vykonaly svůj rozkaz.

V mrazivých končinách času ani tato chvíle se nepozvedá. Noc zanikla a květnový den se bral k hodině deváté. Řev vojsk podoben dýmům stoupal v šíř i dál a mrak zlořečení roztržen ohněm opět a opět stával se tělem. Z nářků, spílání a smrtelného chroptění počínala se strašná a nejlidštější řeč armád.

Dva pahorky, po nichž kdysi chodíval krásnooký dobytek se skloněnou šjí, se otevřely, život lehl popelem a zbitý les trčel jako špice polámaného kola, když loukoť spadla. Žádná velikost není v těchto hrůzách mimo velikost bídy.

Sílo armád, vy slova milosti úkradkem pronesená a zjevné slzy, nejste a nejste mocnější než blázen Mackensen na bílém koni! Zoufejte, neboť vojevůdcové hrají o Gorlici a opět o San a o všechna místa povrchu zemského. Zoufejte, vojska ustupující i vítězové, neboť generál nebyl jat a nebude souzen.

Hněv se setměl a plamenné dělo již umlká. Nuže, hledejte lité slovo, jméno útoku, sekery a vraždění nejžalostnějšího. Mrtví ani živí se neozvou, ať sloup mlčení tedy nenese nápisu, buď prázden! Hanba blbství, tuposti, poslušenství, bázně, závratí a setrvačnosti zástupů je zjevná.

Tento den bitvy v kraji úrodné Mosčisky, v němž dýmny vír nesl prst vzhůru a soumrak dštil rány a oheň, již bledne

a se stírá. Veliká nicota a marnost leží nad bojištěm, po okamžiku, jenž byl tak krutý, je třeba času, zvedněte jeho stavidla! Vrata dokořán! Všechny lesy a všechny vody nejsou hlubší než čas, neboť čas je střecha vesmíru, jest kryt, odpočinutí i naděje.

Jdi, bež se skrže hemžení bolesti a svinstva slávy!

Nebe svrchu jasné úzkou škvírou otevřelo temnoty a jeho záblesk truchlivým a tichým paprskem padá na nejbídnější a v řeči vojáků nejméně slavné místo bitevního úseku.

Slétnuvši záře, maličké zrcadlo nebes a tratoliště naděje kladlo se na krev, jež se již vsákla, jako pravice se klade na levici, když spínáte ruce. V tomto průseku jasna a temnot, nebes a pekla leželo zbité tělo Řekovo. Ouhrovský oráč dokonával. Avšak smrt nekvapila, čas se pozastavoval a vracel.

Prostáček, jenž po třiatřicet let odulým poklasným, dvorským dělníkům a děvkám platil za blázna, ztratil své jméno, pohodiv kdysi lístek uzavřený v kovovém pouzdře. Leží zapomenuto v nebesích chudých a František je nevysloví, neboť hrůzyplné zranění vyrvalo mu jazyk. Již nekotká, ale je mlčelivý, již není chlapem, ale tajemstvím, jehož tvář jest rána.

Zvednou ho a projde zálohami i trojí etapou a tato cesta zůstane navždy vryta v mysl těch, kdo jej spatří.

Pozvolna nebeské rozlohy pohlcovaly litici války, vědomí raněného se vracelo.

Tu vůkol něho, předstihnuv hrůzy a bolest, stál blátivý dvůr. Hle, ohryzané bičíště zpzděné nožem, pofrkávající koně, obrácené brány a bosonohá děvečka, jež nese džbán a praví: „Jdu na zastrovské pole se snídání.“

Nemocnice svatého Lazara, zoufalé souostroví v severozápadní končině Krakova, místo převozu, přístav acherónský, ponurá nemocnice svatého Lazara, za této války stala se bílou. Po běsnících bitvách křik operační síně, jenž se záhy ztiší, zdál se povzdechem.

Co je to za nerozum, býti netrpěliv, tato bolest znamená šest měsíců v suchu. Nuže, nejsi rád, že jsi uhnal právě dobrou ránu?

Den co den z hranolu pohodlí vyvlékli mrtvého a zdvihli jej na vůz. Několik vojáků šlo za mrtvolou až k nároží, kde se obracela cesta ke hřbitovu. Zde bylo prvé zastavení průvodu. Hudba dohrála a vojáci se rozprchli, neboť pohřby se konaly příliš zhusta a dny byly krátké. Setnina naposledy pozdravila mrtvého ohněm karabin. Sbohem, vojáku! Vše je vykonáno, pospíchej, skákej ve své rakvi. Věci živých jest měřiti čas prací a kvapiti k prázdní.

Široký pruh sadu odděloval budovu chirurgických nemocí od baráku, kde byl Ervín Danowitz.

Táhlo k ránu. Světnice, v níž leželo zároveň s Ervínem dvě důstojníků stejně nemocných, páchla co nejhůře a nejhanebněji. Byla hrozná, a přece tato tři nebo čtyři dřevěná stavení byla zařízena a vybavena vším, čeho se nedostávalo v ostatních ohradách sdělných chorob. Dyzentériičtí nemocní, kteří zajisté nepatřili do městských končin a v blízkost raněných, přicházeli do zahrady svatého Lazara jen výjimečně. Bylo třeba baronství a nejméně plukovnictví, aby nemocný tohoto druhu mohl býti přijat. Pověst nemocnice neměla býti ztracena pro smrdutý a zlý kout.

Ervín se probudil rázem šesté. Vstával, či spíše lezl, cťtě proklaté nutkání nemoci a nechťje přece volati jeptišky. Byl téměř sám, neboť ostatní nemocní spali. Ach, nepo-

dobal se již ani jedinému dni svého husarství! Byl zklamán a zničen. Byl učiněn pokorným a malým v náručí nemoci. Krev, kdysi bouřná a horlivá v službě zbraní, zhoustlá a hniající válela se v srdci, jež stěží zdvíhalo její ručej. Jediné oči podržely lesk v této tváři, lesk horeček, jenž nakonec vystřídává všechno horlení. Smrt stála mu v hlavách, jako vozka stává u hlav svého spřežení.

Tohoto rána starý baron dorazil do Krakova, a spěšně se umyv v hotelu, jenž se mu namanul, a zůstává zavazadla navzdor svým zvykům pokojské, spěchal k bráně svatého Lazara.

„Nemohu vás vpustiti, pane,“ řekl voják, jemuž bylo konati službu vrátného.

„Vím to,“ odpověděl Danowitz, „avšak vejdu proti tvé vůli. Řekni důstojníkovi, že jsem si vynutil průchod.“

Znamenaje, že voják je odhodlán mluvit dále, Danowitz vrátného odstrčil, jako by mu zbraňoval vejiti do Ouhrova.

„Jsem Maxmilián Danowitz,“ řekl jeptišce, jež podřimovala v předpokoji nemocných, „přišel jsem viděti svého syna. Vejděte k němu a zeptejte se, jak se mu daří.“

V sínce, jež naznačovala dosti výmluvně strážně nemoci, Danowitz ztrácel odvahu nikoliv pro nebezpečenství, jehož se odvažoval bez váhání a jehož zhola nedbal.

„Baron spí,“ pravila jeptiška, „avšak jsem nucena vám připomenouti přísný zákaz lékařův. Do těchto místností nelze vstupovati.“

„Opět počínáte,“ pravil Danowitz, „což se domníváte, že se vrátím od těchto dveří?“

„Ervíne, Ervíne,“ řekl vcházeje zhurta, „přicházím dosti záhy, abych tě odvedl z tohoto místa? Což nenalezli v Krakově lepšího hospitálu?“

Zřel na svého syna, jako by byl dosud desítiletý.

„Ach, ty jsi přijel, otče,“ děl Ervín podáváje mu ruku, jež sklesla do rukou Maxmiliánových.

Horečný vzduch plný zápachu úplavičných stolic se pohnul a rozkýval se tímto příchodem střemhlav, jako by byl mračnem, do něhož zadulo od západu. Oba nemocní se

probudili a Danowitzovi bylo se omlouvatí.

„Neviděl jsem Ervína příliš dlouho, a tu nezbývá než ztropiti trochu povyku. Za našich časů bývala shledání vždy hlučná.“

„Jsem již dosti zdrav,“ řekl jeden z obou důstojníků, „abych mohl přejíti do druhého křídla a nerušiti vás. Zním Ervína i vás, barone, dosti dobře, abych mohl předpovídati, že vaše návštěva prospěje nemocnému více než předpisy lékařů. Nuže, pozdrzte se co nejdéle, nebudu míti újmy ani nepohodlí, neboť vedle ve světnici se již hraje v karty a div se nepokuřuje.“

„Vaše nemocnice není tak hrozná, jak se zdá,“ děl Danowitz.

„Já nemohu odejít,“ pravil druhý nemocný, přerývaje svou řeč tichem, „avšak přeneste mou postel. Bude dosti příležitosti, aby mi Ervín prokázal tutéž službu; snad dnes nebo zítra přijde i můj otec. Chtěl bych s ním rovněž mluvit sám, neboť cítím, že zemru. Ach,“ vzdechl, odmítaje všechno potěšování.

Danowitz váhal a ticho podobno beranu se skloněnou hlavou obešlo stůl. Ticho, jež Danowitz nikdy neslyšel, ticho tak nepodobné ouhrovským knihám.

„Chci tomu,“ dodal voják, „chci a byl bych na rozpacích žádati potom od rytmistra, aby se vzdánil.“

Vynesli tedy železnou postel, jako by napodobili pohřební obřad.

„Polsko,“ děl starý baron, vrátiv se a usedaje k nemocnému, „je všivá země, kdybys byl táhl na západ nebo na jih, byl bys zdrav, anebo lépe, byl bys raněn, jako se sluší na rytmistra, neboť, hochu, ty jsi rytmistrem! Tvůj generál mi psal cosi o vyznamenání.“

„Pah,“ děl Ervín, špatně zastíraje svou únavu, „nezní to výsměšně? Býti jmenován již za nemoci?“

„Jsme na jejím konci, jsme na konci této nudy; nyní je třeba, aby ses vrátil do Ouhrova a nespěchal k pluku.“

„K pluku?“ děl Ervín. „Což se domníváš, že budínští husaři jsou dosud plukem? Byli jsme poraženi. Polovina

husarů padla a utkali jsme ze všech sil. Viděl jsem umíratí muže, na jehož jméno jsem si vzpomněl až dnešní noci. Byl to Jakub, syn téhož, který slouží na ouhrovském dvoře. Chtěl cosi říci, jakýsi vzkaz, jenž zůstal však nevysloven.“

Smrt visíc nad Ervínem propůjčovala slovům skrytý význam.

„Co jest s tímto Jakubem, ať spí, je-li mrtev!“

Tuto nebo snad podobnou větu Danowitz by byl řekl co nejprudčeji, avšak zadržel ji. Lopata hrobníková, již nyní vyzvánějící, příliš hlučela a vrstva hlíny, zeď ticha, jež zasype tohoto vojáka, zhasínala slova jako svíce. Danowitzovi bylo vychvátiti jakousi zběsilou nadějí až z pólu šilenství, neboť tento muž nevykl skládati ruce v klín a očekávati ránu, až dopadne.

„Ach,“ řekl, „otálím zde, jako bych neměl nic na práci. Kde je tvůj lékař? Půjdu k němu a vyptám se na všechny podrobnosti převozu; měl jsem spěchati již před hodinou, neboť odtud každá chvíle, již zde prodlíš, padá na vrub mé lenosti. Budeme míti dosti pokdy, abychom rozmlouvali v Ouhrově, nyní však je čas jíti.“

Lékař, jehož Danowitz vyhledal, byl dosti hloupý, aby se považoval za nezbytného.

„Ne,“ pravil, „nemohu přivolití, aby se vzdálil,“ a když Danowitz naléhal trvaje na svém, řekl: „Zahubíte jej do dvou dnů.“

Zatím Francouzka vyhledala Josefa; byl zdráv a běžel jí v ústrety.

„Drželi mne zde zbůhdarma,“ řekl, „avšak teď je snad vazba již u konce.“

„Ano,“ odpověděla, „můžete se vrátit do Vídně, baron si přeje, abyste se léčil u lékaře, ježž pro vás vyhledá.“

„Díky. Vrátilím se do Ouhrova, necítil jsem se nikdy zdravější než právě nyní. Není mi třeba ani léků, ani lékařů, kdy konečně skončí toto nedorozumění?“

Maxmilián se rozpomněl na druhého syna jen z nouze. Nemocnice řádu milosrdných bratří byla daleko a baron usedl do vozu. Hluk, ježž uvykl slýchati po čtyřicet let,

tichl. Vozka se loudal a Maxmiliánovi bylo prodlévati u řeči lékařovy, kterou si opakoval slovo za slovem. „Což není vyhnutí, což zemře?“ řekl poprvé zděšen. Nemocnice svatého Lazara zdála se mu hrobkou a tato cesta, jež neznamenala nic než odklad rozmluvy s Ervínem, tato cesta za druhým synem, již by byl nekonal, kdyby dovedl jinak prodlévati, zdála se mu nezbytná.

Táhlo na desátou, když stoupal po schodišti milosrdných bratří.

„Hle,“ vzkřikla Francouzka zahlédnuvši jej, neboť stála s Josefem na plošině nad schody dvakrát lomenými, „hle, toť baron, poznávám jej.“

Přešed druhý oddíl stupňů Danowitz byl jim tváří v tvář a spatřil Josefa, jak při každém kroku roste ze země jako výčitka.

„Dobry den, dobry den, paní,“ řekl přistupuje k nim, „měla jste příjemnou cestu? Ach, bylo mi velmi brzy odjeti za vámi, neboť jsem dostal neblahou zprávu. Ervín onemocněl. Moji oba synové jsou na smrt. Ano,“ opakoval neposlouchaje odpovědí, „oba synové jsou na smrt!“

„Svlec plášť,“ řekl Josefovi, který doposud byl oděn jako hradecký chudý, „zchystej se, oznámím tvůj odchod v úřadovně a budu tam na tebe čekati.“

„Vyprosil jsem si dosti služeb na vás,“ děl Francouzce, odváděje ji, „avšak již se vše končí. Jsme mnohem dále než v polovici svého příběhu. Bývala jste velmi přívětivá, ale stávám se mrzoutem. Věci končívají, nuže, rozlučme se! Ach,“ děl, znamenaje, že Francouzka chce cosi namítati, „rozlučme se s jazykem za zuby, jako se to dělávalo za mých časů, dovolte mi, abych se cítil naposled mlád. Jeďte do Vídně, paní, neboť Vídeň je nejkrásnější, a ubytujte se v mém domě na Míčovém náměstí, dávám vám jej. Advokát, ježž k vám pošlu, provede všechny náležitosti. Nuže, to je vše! Rozlučme se.“

Danowitz sňal klobouk, a naznačuje všechny uctivosti jen zcela, otevřel dveře svého kočáru.

„Sbohem!“ řekl nakonec a naposledy schmul hlavu před tímto děvčetem.

Vrátiv se do nemocniční kanceláře, záhy byl hotov se svou věcí, neboť úředník i lékař se tetelili před šlechticem.

„Tento baron,“ řekl představený, když Maxmilián Danowitz odešel, „jest otcem chudáka, jenž kdykoliv řekne své jméno, bude považován za vychloubače a za podvodníka.“

Jakýsi fráter běžel horlivě na stanoviště nájemných vozů, a vybíraje pro barona co nejpečlivěji, rozhodl se pro spřežení klisen velikých a černých jako noc.

„Vstup,“ řekl Maxmilián Josefovi, jenž scházel ze schodiště. „Vstup, Josefe.“

Koně se dali v poklus.

„Je čas,“ řekl starý baron, „abychom projednali několik věcí. Dříve než jsi vyšel na svoji cestu, vzal jsi z mého stolu rentu znějící na dvacet tisíc korun. Prodal jsi tento papír? Nuže, odpovídej! Prodal jsi tento papír?“

Josef, jenž byl bledší než plátno, vstal narážeje hlavou o strop kočáru.

„Mýlil jsem se snad,“ děl Danowitz, „spoléhaje, že budeš mluvit o těchto věcech, jež se již staly? Není to nestoudné, hráti komedii tak úzkostlivou?“

„Vždycky jsem kašlal na tvé peníze!“ vyhrkl Josef nabýv konečně řeči. „Zhltni je! Pozři Ouhrov a všechny své statky beztoho již hořící! Což je nutno, abys vymýšlel taková dábelsství, když se blíží období účtování? Promrhal jsi své renty a jmění, jež ti nepřínáleželo zcela, neboť máš syny, jimž, jak se zdá, jsi něčím povinen.“

„Dosti,“ vykřikl Danowitz děse vozku, jenž se domníval, že veze blázna, „dosti, synáčku! Dosti, dosti těchto podlostí, ujišťuji tě, že se mi zajídají. Chci býti klidný,“ děl po chvíli, „jsem stár a tvůj bratr umírá.“

„Nejsi dosti stár, dokud je tvá Francouzka s tebou, a Ervín, je-li v Krakově, zajisté neumírá; ovšem, nechci tvrditi, že se tragika nehodí pro tvůj účel.“

„Stůj, zastav!“ vykřikl Danowitz na drožkáře, a dříve než vůz stanul, otevřel dvířka kočáru.

„Vyhledej nemocnici svatého Lazara,“ děl obrátiv se na posled k synovi.

Zatím Ervín natažen ve své posteli dokonával. Ostatní nemocní, kromě onoho, jenž byl v posledním tažení, odešli zahaleni v houně a skryli se po ostatních barácích. Ervín Danowitz byl sám a druhý umírající byl sám.

Služkám, jež se přišly pozeptati na novinky, pravila jeptiška: „Očekáváme dva mrtvé, zdá se, že docházejí. Očekáváme je zvečera.“

Nevěstka Tereza, jež kdysi v Budíně mívala pět jmen, přičinila k této řadě jméno poslední. Stala se ošetřovatelkou. Byla v nemocnici svatého Lazara a vyptávala se po Ervínovi. Služky byly jejími poslicemi.

„Je konec,“ pravily, „Ervín zemře.“ Tu vyrazila výkřik tak strašný, jak jsou bolestné lásky nevěstek.

Baron Danowitz zemře! Vzala jakýsi plášť, jež přetáhla přes hlavu, aby ji nikdo nepoznal, neboť bývala nevěstkou, a proběhši zmrzlým sadem, stála u dvířek pažení, jež oddělovalo úplavičné oddělení. Snad čekala, že se smrt vrátí, vidouc nevěstku, jež si drásá tvář a pláče pro milého.

Danowitz umíral. Jeho tep slábl a oči zpola zavřené se obracely k hoře ticha a tmy, jež se zdvíhá nad umírajícím. Šlo na třetí.

„Co jest?“ řekl Maxmilián, vcházeje do předsíně, avšak jeptiška zůstavila bez odpovědi tuto otázku. Vešel, a zastaviv se uprostřed světnice, strhl svůj kabát. Bylo mu lézti po kolenou, bylo mu naříkati, bylo mu vytvářeti něhyplné vzlyky, jichž nikdy neprořekl a jež serval až z nebes.

Zde jest, zde leží syn, soubojník, velikolepý šermíř a hýřil. Ten, jenž stával v bitvách, Ervín Danowitz.

Nadcházely již první temnoty a den se končil. Bila pátá a nevěstka dosud stála u branky. Zaslechši jméno Danowitzovo, ustoupila před mužem, jenž vcházel. „Umírá,“ pravila, „umírá a jeho otec je s ním.“

Kněz Josef, hrozné nemehlo, zdrcený, uražený a ukřivdivší kněz se znamenými bláznovství, zavrženec křivě nařčený ze zlodějství, zavrženec, jehož polovina hříchů

byla výmyslem, vlekl se zároveň k otci i k bratrovu loži. Nemoha najítí svých slov bleptal modlitby, na něž se rozpomněl.

Jakýsi povel setnině, jež se řadila za ohradou, slyšitelný až sem, naposledy připomínal veselý a hbitý den, kdy Ervín stoje před eskadronou stínal povětrné hlavy a jako rozsévač, jenž si žádá osíti mračno, mával husarskou šavlí. Sbohem, Ervíne, věci se končívají. Jsme na konci svého příběhu.

O deváté Danowitz zemřel beze slova a bez posunků, jenž by mohl býti znamením. Odnegli jej do márnice fičící lednou nocí.

Baron a Josef odcházeli. Šli mlčky nemohouce říci jeden druhému ani slova. Šli plouhajíce nohy zestárlé a slabé, neboť jeden z nich byl starcem a druhý chudákem. Věž chrámu zdvíhající se z města hloupě a drze, jako by výšiny nebe, do nichž ukazovala svou jehlovitou špicí, nebyly bezduché a jako by v těchto končinách něco trvalo. V provazišti noci se tetelily hvězdy příliš hrozné, aby byly útechou, a po dně města lezli obžerové do svých hospod.

„Co učiníš, kam půjdeš,“ řekl Maxmilián přerušuje konečně ticho.

„Kam bych měl jítí než s tebou! Budu tě prositi, aby ses nedomníval věcí tak zlých, půjdu za tebou a znovu a znovu budu opakovati své prosby. Nyní, otče, když Ervín je mrtev, jsi sám Danowitzem, neboť tvůj druhý syn není víc než nehodný kněz. Rozdej jmění chudým nemaje žádného zřetele na mne.“

Malátné dechnutí smrti zastrašilo všechny a nevěstka byla již odešla. Ervín ležel sám v márnici svatého Lazara.

Budou snítí o tomto husarovi, jenž znovu potáhne do války ve skvělé zbroji. Znovu obkročí svého koně a bude vyzývati k odpovídání mluvky, kteří prořekli cosi hanebného. Danowitz potáhne ve snách a ve vzpomínkách bledých a bledších den ode dne. Bude nakonec zapomenut právě tak, jako nyní je opuštěn. Mohou pokřikovati kohouti bitev, zrcadla v Somossy s třeskem mohou se rozbítí jedno po druhém. Danowitz sestoupil z koně a spí.

Hřebci istembští budou ržáti, ale nevyrazí na ouhrovské cesty. Jednou zsinále dni a noci však se skončí. Nastane mír a armády se vrátí.

Rachání a poklep berel bude hlomoziti před nemocnicemi a lidé v zástupech se pohnou na náměstí.

Hurá! Hurá! Nepřítelství je skončeno, roztrhejte prapory a rozsápejte je zuby! Navzdory slávě! Na posměch rytmistřům! Troubení a bubnování, jež vás ještě polomrtvé vrhalo v útok, již se neozve. Buben je proboden a trumpeťta zprohýbána.

Spi, Danowitzi, tvé nástroje shořely na prach a na tvých cestách záhy se ozve jiné šturmování. Tvoje časy již minuly a tytam jsou barvy husarské. Byl bys stokrát zabit na své stezce; časy jsou vražedné a ty bys opět bojoval. Spi, Danowitzi, byl jsi příliš oslněn světem, jehož zkáza nadchází. Jde za tebou.

Josef se bude modliti v kobce blázince, neboť tresty baronské jsou hrůzné. Starý Danowitz nepoleví, dokud mu zbývá špetka moci a špetka síly. Nenaučil se odpouštět. Staroba ani soužení jej nezkrušila tak, aby zapomněl. Je šlechticem dbalým mravů, jež navzdory smilstvu a obžerství jsou jaksi ušlechtilé, a zůstane jím, dokud nebude zadržán nemocí nebo dokud nebude rozdrčen.

Maxmilián se vrátil do Ouhrova; byl sám a zámek přecházely zamyšlené noci. Od chalupy k chalupě, ode dveří ke dveřím, po barácích deputátníků připravovalo se jakési dílo. Danowitz je neznal. Jeho knihy zůstávaly pootevřeny a slova mizela v tichu. Slova, jež ztratila význam, slova, jež se stala lží za proměn války.

Kterého dne přišel do Ouhrova smrdovský farář.

„Nuže, barone,“ děl tiskna svou dělnickou dlaní Danowitzovu ruku, „jak se daří Josefovi?“

„Sní,“ odpověděl, „sní o cestě jeruzalémské a o království chudých. Měl jsem dva syny a oba mi zemřeli.“

„Pokud vím,“ řekl farář, „Josefa jsme nepochovali, je dosud živ až příliš, neboť trpí.“

„Mluvíte jeho jazykem a přišel jste snad v jeho věci.“

Mám pro něj něco učiniti?“

„Vrátit jej jeho stavu,“ řekl farář usedaje na místo Danowitzovo; „dnes každý kněz a každý šlechtic jeví se bláznem. Co chcete, barone? Kostely jsou prázdné. Věci se příliš změnily, neboť den válečného hladu je delší než desetiletí míru. Vaše tajemství, o němž se nezmiňujete, přestalo dávno býti tajemstvím. Kdekdo je zná a kdekdo o něm mluví, nuže, zavřete ústa pomluvačům a zavolejte Josefa do Ouhrova.“

„Případ s rentou?“ děl Danowitz, „mluvil jsem o něm s jediným mužem, jenž je vzdálen na sto honů.“

„Mile stala se pídí za těchto časů, kdy se prochází svět křížem krážem.“

„Avšak jestliže byste byl nucen připustiti, že věc s rentou není bez podstaty, co byste učinil potom?“

„Byl by to důkaz,“ pravil kněz vstávaje, „že Josef je méně šilený, než se domnívám.“

Smrdovský farář odešel z Ouhrova pobouřen a hněviv.

„Nevím,“ děl, mijeje poslední dvorské stavby, „nevím, není-li záměrem spravedlnosti, aby nezůstal kámen na kameni z tohoto světa. Snad, když slovo boží je němé a císařové platí za otrapy, když otcové jsou katany a odbojní synové se vzpouzejí a kradou, snad v tomto zmatku nad hrůzami bitev a hladu bude platiti slovo, jež slabikuje nová víra. K ďasů, bude nám nakonec zoufati, nebo se radovati? Království chudých nebylo z tohoto světa.“

Došed do své fary, kněz zavřel modlitby rozložené na klekátku.

„Nechť je nalito toto víno ke zdaru všem, kdo budou píti. Jsme dosti staří, já, Danowitz i císař, abychom mohli, jak se říká, táhnouti k čertu. Ostatně, mám-li mluvití nejryzejší pravdu, býval jsem více sedlákem než knězem a budu živ.“

Jazyky světa byly zepsuty v prostou směsici úsloví nej-různějších, poznovu zdechal císař a vnitřnosti světa byly žrány vlčící. Zpěvy křičené z hlubin, posměch a prokletí potřásaly bohem bitev, jeho vyhřezlá zadnice se otevřela kopanci a proděravěná nebesa slávy padala shůry dolů. Vojska zbíhala. V kterémsi chvíli, jež nadešla za hrozného hřímání, v kotoučích jisker a za poplachu polnic, pluk za plukem odhazoval pušku a vojska jižjiž zahrdlená dala se na útěk. Hlomez a třáskání, vražda a krveprolití tekoucí z konce světa až na konec světa opadávalo. Dopusud děla vládla, avšak svět v krvi se vzpínal a temnoty se pootvíraly. Hnusné ukřižování zvětšené do nedozírna, až Golgota dosahovala k ledovcům, se třásko a opona věků se trhala vedví. Naposled dály se věci nejhroznější. Hříva světa se zježila hlady. Místo jediného kopiníka smečka zbil bok chlapa, jehož tvář siná, jenž kradl chléb a jenž se pravit býti synem člověka. Hubené boky zjevují pohyby žeber lačného davu. Běda bezcitné a spravedlivé soše, která na útěku a nad spáleništěm vládne starými zákony. Vrzte ji v oheň! Hořící krysa naráz pozbyvá svého sádla. Naposledy bylo slyšeti řvaní mezi tolíkerou obludností hlasů. Smrt v poli bude se zdáti tichou, neboť skutkové a hrůzy útěku jsou děsnější bitev. Kdo zůstane, aby neměl rány od meče, kdo vyvázne z ostroty zakřiveného srpku? Stůj, chvíličko ticha, neveliký kameni zdvíhající se z těchto vod! Uplývejte, hromové válek! Později neuslyší nikdo hroznější bouře na nástrojích válečných. Ó, harfy bitev! Ó, strašná bubnování a zpěv vojsk plný rouhání a děsu, mocnější hlasitého moře i nebes i hor, jež se otvírají. Ó, harfy bitev! Maličké dítě, jež bylo počato v prvních dnech války, mlčky a s obnaženým hnátem sedalo v prachu smetiště; smýkajíc se lezlo za ohni vojáků a nakonec, aby

se opakovala půvabná legenda, na hřbetě muly, připomínající oslátka jen velmi zdaleka, vešlo v tábor. Avšak ohniště byla černá a vyhaslá; dítě hladovělo. Učitelé, již spatřují tolik podivných věcí, ustali s množstvím svých rad. Ohniště jsou černá a uprostřed střepů je přebývání. Dva díly světa hořely a při tomto ohni nenapekli chleba.

Bojiště gorlické pustlo a květnový den ustupoval. Nastávala noc zaplašující krkavce, noc strašidel a chroptění. Lidé zpola zarytí do země, ranění, pozvedající se jako plazi a poražení ďáblové, s tváří pekelnou i plačící a opět těla bez hlav, trupy bez rukou, kosti, drob a pozůstatky armád, tělo na těle, mrtvý na živém, čekali na vlka nebo na psa, který přijde ze své skrýše a usedne na zadek bude hrýzti a lízati rány. Až do svítání, den a opět noc, bude lomiti rukama toto vojsko, až do třetího dne bude lapati po dechu podobno úděsným rybám, jež kdosi vylovil z vod a vrhl na toto pole. Krůpěj rosy se nevycedí na jeho rty, bude žízni, křičeti po vodě, po houbě namočené v octě a po žluči, již se dostalo Ježíši Kristu. Hejno havranů spadne za svítání. Vzdechy a naříkání od hodiny k hodině slábnoucí již je nezděsí. Všechno je zmařeno a obráceno v nic. Všechno je podupáno a po všem je veta. A přece! Z této setby vzejde osení a bouřlivý les, jenž vzplane a zblázní svět, poledník po poledníku a rovnoběžku po rovnoběžce.

Křídla bouří již stíní selské kraje.

Vojáci zdravotního sboru, kteří hledali výhody svého řemesla, až prodlévajíce tři dny je našli, přišli do končin Mosčisky nasyceni konzervami mrtvých. Bylo jim hovořiti jako jindy, domlouvali se o svých věcech a byli veseli, neboť bitva ustala.

„Hle,“ řekl kterýsi voják zvedaje helmici plnou popele, „nezdá se, jako by si tento pěšák hrál, nesa ve svém hrnci oheň?“

„Hrál si právě tak málo, jako si hrajeme my nesouce vodu,“ odpověděl kdosi jiný.

„Nuže, chopme se práce.“

Rozdělovali mrtvé od živých podobni krkavcům a hrobníkům Shakespearovým.

František Řeka byl zdvižen a odnesen ve mdlobách. Nemohl pít, nemaje úst, a voják, který ze zvyku mu přiložil láhev k ráně, utrl ruku zděsiv se.

„Probůh,“ vykřikl, „jak může doposud žít! Jak se jmenuje? Kdo je to?“

Rozepjali mu vojenský kabát.

„Kam jsi dal košili? Kde máš své pouzdro s lístkem?“

„Počkej,“ řekl desátník jda mimo, „počkej, až ho přejde trpělivost, snad ti jej najde. Což nevidíš, osle, že vykřvácel a že má vytržený jazyk?“

Vpravili mu jakýsi roubík do úst, stiskli krkavice obvazem složeným ve špalíček a uloživše jej na nosítka rozkázali dvěma židům, aby jej nesli.

Řeka procitl; ouhrovský dvůr zdál se přicházeti k svému oráči. Zřel vysoké a jasné nebe, dobytek a tłum vozů. Který den nastává? Zdálo se mu, že je opilý a že přichází Lei, aby ho tloukl. Chtěl vykřiknouti a vychrstl krev.

„Dolů! Na obvaziště!“ děl lékař téměř šílený v lijáku krve, jenž ho promáčel od hlavy k patě. „Ach,“ vydechl nemaje pokdy, aby mluvil, „co mám učiniti?“ Konečně maje svůj nástroj sklonil se nad bolestnou hlavu, jež se chechtala.

„Zde jest,“ řekl odcházeje, „vlijte něco kořalky do této nálevky. Umírá! Spěchejte!“

Jsa obvázan a maje v hrdle nástroj lékařův Řeka usnul. Naložili jej na vůz či zavěsili jeho nosítka na popruhy vozu, zmítajícího se jako loď. Vozataj se ujal otěží a jel polem, kde není cest. S večerem zastavili se v kterémsi rozbité vsi. Muka, doposud zastřená mráкотou, přešla ubohé tělo Řekovo dotknuvši se všech údů. František se probudil a věci se hrnuly k jeho ubohému zraku jako zvířata. Viděl kolísati strom, jenž se blíží, viděl dělostřeleckou káru s koly otáčejícími se a s ojí namířenou proti čelu. Havrani k němu letěli z hor a jakési stádo vzniklo a ztrácelo se před ním, jako kdyby je pozřel. Byl starý pátek. Věhlasný zvon se hýbal v dřevých zdech smrdovského chrámu a zástup, který

se potloukává na poutích, mířil na ubohého slouhu. Hola! hola! František Řeka, jenž není nikomu nic dlužen, jenž platí své dluhy! Místo pro něho! rozestupte se, ať projde! Zděsí vás nahlédaje do hlavní karabin, které jste zdvihli. Zděsí vás krvavou maskou, již si připjal na tvář, zděsí vás a opět ji sejme, neboť se odpíná jako svatební stuha.

Cesta pokračovala, tu přistoupil k nosítkám jakýsi voják a bylo slyšeti veselý hlas tak známý ze starých časů. Uvnitř Řekovy hlavy pohnul se ohnivý jazyk, jenž mohl opakovati každé zavolání.

„Dnes je dobrý den.“

„Dobrý den.“

Ach, slova jsou hvězdy, jež se zaněcují na temném nebi vědomí. Slova tak známá. Slova ze starých časů! Všechny peníze baronovy, všechny věci Leiovy bych dal za jediný výkřik: Ouhrov. Neboť ten, kdo mluví, mě zná, přispěchal by, ujal by mě za ruku a poznal by, že jsem František Řeka, ouhrovský slouha. Snad by mohl říci ještě jediné slovíčko, snad by mě vzal do náruče a snad by mne vnesl doprostřed dvora, kde stávají vozy řadou a kde je stáj. Bučící stáj, volí s věnečky srsti na čelech, krásnoocí, tvrdorozí, se sloupem dechu, když mrzne. Ouhrove! Zahrado zelená!

František vstával a zvednuv přezku popruhu klepal do pružiny vozu, jež nesla plachtoví, klepal bez ustání a konečně pozbyv sil omdlel.

Ouhrovský voják s rezavým knírem rozmlouval s vozkou na kozlíku nemaje tušení, že uvnitř vozu jej volá František Řeka.

„To byly dny neštěstí,“ řekl, „nalezl jsem však, co jsem hledal, mám dobrou ránu dosti pravděpodobnou a dosti statečnou, neboť jsem se střelil do pravice a ruskou kulí. Rozmýšlel jsem se dosti dlouho, neboť za takové věci trestají.“

„Nu ovšem, jestliže se některý hlupák střelí tak, že se spíše popálí ohněm pušky, jestliže kule proletí stehnem shora dolů a najdou-li v ráně zrnka prachu, bývá zle, ale kdo je tak hloupý!“

Ouhrovský voják pravil: „Střelil jsem do hochníku chleba a ten, jak se říká, je nejlepší síto.“

Zatím vůz přešel pásmo bitvy. Potkávali vojáky, kteří táboří po vsích a kteří bydlí v chalupách.

„Jak se vede? Vy chlapíci se dovedete válet! To není tak nesnadné, pásti aeroplány a snídati málem v posteli! Hrome, zde se střílívá jednou za uherský měsíc!“

Konečně dorazili na obvaziště. Ouhrovský voják seskočil z vozu, a stanuv v hlavách Františkovi, zdvihl nosítka, zatímco raněný hleděl do jeho tváře volaje bez hlesu své jméno.

„Ach,“ řekl voják patře v sloup Řekova pohledu, „toto zranění je děsné, vždyť tomu člověku schází polovina hlavy!“

Jméno Františkovo, jméno Řeka, báseň úředníka, jenž dlouho přemítal, než je našel, tato báseň byla zapomenuta. Neznaje písma a jsa k nepoznání, raněný nemohl než přisvědčovati otázkám. Zároveň s podobou bylo ztraceno.

Poddůstojník přinesl papír a František napsal dva křížky nemaje dosti sil, aby zrobil ještě třetí.

‡ Dalo se do deště a průvod šel dále. Vojáci černí a vyhrůžní stáli v hloučcích, vítr jim bral plášť a déšť je promácel. Vozy raněných se však hýbaly kymácejíce se kamsi do pekel a déšť bubnoval do jejich plachet. Dva proudy, jakoby svět vedví rozpůlený, jako západ a východ, otírajíce se okraj po okraji šly proti sobě. Zdálo se, že lesy se daly na pochod.

Vozy, děla, zpěněné koně, zástup, hromada, jakýsi pekelný tábor, hluk, dupot, hrkání, řev, hlasy, vše trnouce, vše spěchající v křeči chůze a přešlapování, tváře na kabátcích vojska, jež se vklínilo v soutěsku zmatení, braly se vpřed dvěma směry. Dvě tmy, dvě hrůzy již neposlušné, nastoupily cestu.

Vůz umírajících, nejstrašnější v průvodu strašidel, byl vlečen dnem a nocí až k železnici. Stáda lokomotiv a města vozů železničních, místo kdysi z nejmenších stalo se děrou, z níž vyhrkly tyto proudy a již se vracejí, stalo se branou ohně a branou uklidnění. Zde zároveň s ostatními složili Františka na zem.

Opět viděl široké prostranství nebe a obzíral oblohu téměř ouhrovskou, neboť jaro se navrátilo nad tuto válku. František vyklepával své jméno, jež pozbyl, na rám nosítek. Již nekoktá a je mlčelivý. Již není chlapem, ale tajemstvím, jehož tvář je rána. Jeho jméno leží zapomenuto v nebesích chudých. Je pouhou ranou. Zemře ve vojenské nemocnici pražské kresle na bílý papír tři křížky, neboť se nenaučil psáti a býval hloupý.

Kdo je to? Hrdina. Hrdina, který padl a mlčí. Blázen, který šílí děsnou výmluvností uvnitř své hlavy.

Šest vojáků zvedne jeho rakev a půjdou středem města a oheň a dým na znamení slávy vyletí z hlavní vojenských pušek. Budou stříleti. Černý jezdec s korouhví a bubeník půjdou před marami, neboť po způsobu všech válek čas od času je nutno slavně pochovávat neznámého vojáka. Neznámého vojáka, jenž za tajuplného ticha zemřel právě vhod, ušetřiv i převoz.

Generál, který si nacpal kapsy vykrádaje knihovnu za knihovnou a zámek po zámku, jde podle rakve mysle na obchody a všichni, kdo jdou s ním, myslí na své věci klnouce obřadu, jenž se vleče.

Jděte k řasu s neznámým vojínem a se slavnostmi bez kutálek. Jděte k řasu se slzami, k řasu s válkou. Přítzrak nemá již pláště, je nahý! Hle, kostlivec, který počítá peníze uprostřed zátopy ohně! Hle, procitnuvší město, jež ukazuje na noční zjevení zbavené kouzla.

Kráčej, průvode, zdvihněte korouhev, dujte v trouby! Sláva přijatá v mrákotách mizí a vychází z obyčeje. Je veta po panství válek. Na tisíce nepřátel vstává v hladových děrách, aby kazili její průchod. Nebylo třeba nic menšího než zabíjeti lidi a ukazovati zmučenou tvář mrtvol. Nebylo třeba nic než očistiti ohniště od strusek slávy, a vojska se zalknou v dýmech a shoří ve vodotryscích ohňů.

Císařské armády jsou obráceny v dav a po předměstí chodí lůza pošklebujíc se truchlivým nedostatečností. Jsou to mužové dlouhého obličejce, oděni v šaty o kostkách pohnutých proti sobě, krákají a syčí své kletby podřečím,

jež vzniklo ve vojště. V jejich lysém úsměvu dávno není stopy štětinatého smíchu chlapa, který se řehtává, kdykoliv má pokdy. Vojenské ovinovačky zbyly na jejich holeních. Pokrývají je znaky určující druhou polovinu válek: ruka dlouhoprstáková, ramena licoměrníků, šátek krkounův a příjice. Jejich slova odprýsknuvší od předmětů, zkřivená a prázdná všeho smyslu, řinčí a syčí a rachají, jako by jazyky byly opilé.

Řad těchto zevlounů, rozmnožený o zástupy ženských, stál podle domů v ulicích, jimiž se ubíral pohřební průvod.

František byl nesen uprostřed tohoto shromáždění, procházel jím, jako velikolepá maškara prochází Nizzou. Šest vojáků různých zbraní kráčelo pod ním a chvostiště generálů s místodržiteli se vleklo za rakví. Vyzvedli bezejmenného nad všechna jména a nad vše hlavy, jak se sluší ve válkách, vyzvedli blázna.

V čele průvodu duněly bubny. Rachavé bubny. Bubny posměchu.

1 Války jsou prohrány. Vlechte ouhrovského vraha, jež jste ukradli, vlechte jej, zloději mrtvol, vlechte jej, války jsou prohrány! Naučili jste národy mluvit jazykem lůzy. Naučili jste je kaziti všechny práce a všechno zdraví. Třáslí jste pokladnicemi chudých a rozsypané haléře jste posbírali. Budete podřati sekerou, již jste nabrousili, a vaše střely uvážnou ve vás. Ať zhyne starý svět, ať se obrátí břichem vzhůru, ať vzejdou nové věci v pustinách měst a širé bezcestí stepní ať se zúží v jedinou silnici.

Stůjte, zástupové před neznámým vojákem, ať vámi projde jako děravou branou. Smějte se generálům a místodržícím, smějte se a plivejte na cestu, po níž kráčí. Posměch olysalé slávě, avšak mlčení pro Františka, jenž velice pospíchá k svému hrobu. Byl vrahem, jemuž je odpuštěno, byl čepelí, jež je roztavena.

Vítr vléтал v praskající ohně a pootevřená země se sypala na své místo. František Řeka byl pochován.

„Nechte jej spáti,“ řekl muž, který stál na nároží, „proč bušiti do rakve? Ať leží v hrobečku, je oddělán a sprali ho

kati. Proto se nezastaví pochod desáté výzvy. Toho se válce nezželi. Pah, jděte si pro zranění, jež nepřesahuje deset měsíců a jemuž nic nechybí na legraci. Jděte si pro svůj díl obratně a po zlodějsku. Napijte se z vinných sudů italských a přineste patero košil pro své děvky, neboť na vojně se krade a nepadá.“

„Dejte se zajmout,“ řekl kdosi jiný, a třetí muž, jenž slyšel o českém vojsku, nemohl si přátí než býti uprostřed něho.

Staré věci přestávají. Všechno, co bylo veliké, jest účinně malým, ohně jsou žhářství, sekera katova je pro posměch, chléb jest sněden a zbitá hlava národů se chýlí k rameni.

Přichází pracovní den, hvězda a nový letopočet, neboť od konce války jako od stvoření se budou počítati léta.

Prvé, druhé, třetí, až do tisíců!

Války propadnou pavoučím sítím. Čas panování je rozbit a počínají se časy dělníků. Ohně a krev jako horstvo a jako moře budou rozdělovati obě období. Kvapili jste obracejíce půdu, zasévajíce a žnouce, tvořili jste města jako bůh a hedvábí jako bourec, avšak práce byla zloupěna a volání o chléb ani na chvíli neutichalo. Nuže odtud, od této propasti, od válečných hor počíná se nová výprava, širé a nejslavnější tažení pracovní.

Války jsou prohrány. Polnice jest troubení fanfarónské, v každém chlapu se ozývá hlas vzpoury a nutkání odboje. Kdysi, uprostřed léta, s prokletou pílí sháněli jste hadry pro zimní tábor. Dali jste píti mužským a volali jste je křestními jmény. Sami jste jim vrazili vojenské čepice na hlavy, avšak nyní jste zmoudřeli a časy jsou jiné. Dovedete odpovídati těm, kdo hledají zběhy po sýpkách. Naučili jste se věrnosti a nic už nepřekáží, abyste počali věk od počátku, mimo jedině. Mimo podřečí lůzy.

Mateřtinou dělníků jest práce.

Země, jež sotva pokrývá porfyr, rulu a svor, v končinách střední Vltavy, nehluboká ornice a špetka jílů na západních svazích pahorkatiny nepojmenované, dno všednosti, podla-

ha bídy, daleko není tak nicotná, aby z ní nevzešly lesy. Vzejdou právě tak, jako řeč, než konečně zazní hlasem, vzhází za dlouhého mlčení.

Staré pokolení dělníků a noví příchozí vzbouří se pod ranami a šviháním, měděné mračno klidu se otevře bleskem.

Závora chudáctví je zlomena a těsné místo se šíří v prostor. Bude protknuto veselými cestami ze severu k jihu a z východu na západ. Čas kmitající a vracející se jako hodinové kyvadlo byl stržen hrozným pohybem války. Opona chrámová je vedví a končí období Starého zákona. Svět byl obeplut a zkřížován výpravami a stín poznání nezaclání hlavu Ouhrova. Lvové na pomezí scípli. Ouhrovský zámek, zděšená stavba na pahorku řečeném Polednice, se rozpadává a vozka sotva se obraceje ukáže hrotem bičičště k jeho vížkám. Stav Danowitzův byl zbit, zešílel a půjde o žebrácké holi. Kupcové se zalknou svým grošíkem. Mimo národy dělníků byl by svět pustý. Ať ztichnou zpěvy křičené z hlubin, posměch, prokletí a hrozná žertování. Ať lehne zježená hříva světa, ať Golgota sahající až k ledovcům je rozmetána, ať nic starého nepřekročí prvního léta.

Poslední voják světové války, vrah, jenž nebyl souzen, naslouchá. Jeho tvář tygrovaná červy a pláčící rána hledí vzhůru, čekajíc, kdy bude rozmetáno slavné návrší nad jeho hrobem.

Pekař Jan Marhoul vyšel poprvé roku 1924 v Družstevní práci jako 9. svazek sbírky *Živé knihy*, podruhé roku 1925 v Odeonu Jana Fromka jako 4. svazek stejnojmenné edice; 3. a 4. vydání vyšlo takřka současně a z téže sazby na podzim roku 1929 v Odeonu a v Družstevní práci (jako 19. svazek *Živých knih B* a jako 2. svazek *Knih Vladislava Vančury*), tentokrát s ilustracemi Toyen. Další vydání, poslední za života autorova, vyšlo roku 1934 v Melantrichu jako 59. svazek sbírky krásné prózy *Úroda* a jako 4. svazek *Spisů Vladislava Vančury* (5. vydání). V Melantrichu vyšlo i první poválečné vydání roku 1947 (6. vydání, v tiráži označené jako 13.—34. tisíc), dále pak vyšel román v Československém spisovateli (7. a 8. vydání roku 1952 a 1957), v Odeonu 1968 jako 85. svazek *Národní knihovny spolu s Markétou Lazarovou a Poli ornými a válečnými* (9. vydání), ve Svobodě roku 1972 (10. vydání) a opět ve Spisovateli roku 1976 v edici *Slunovrat* (11. vydání). Naše vydání je tedy dvanácté (v Československém spisovateli čtvrté).

Pole orná a válečná vyšla poprvé v září 1925 s obálkou Karla Teiga jako 1. svazek edice Odeon vydávané Janem Fromkem. Jako další, 2. vydání vyšlo v témže nakladatelství 100 výtisků s podpisem autorovým (z toho padesát číslovaných), 3. vydání ještě téhož roku v Družstevní práci jako 4. svazek *Živých knih B* s obálkou a v úpravě Jindry Vichnara, s datem 1925 na titulní stránce a v tiráži s označením nákladu 1200 výtisků; bibliofilské vydání s datem 1925 v tiráži, kde je navíc uveden i náklad 1300 výtisků, z toho 100 ručně číslovaných na van Gelderu, není běžně považováno za samostatné, neboť následující vydání — melantrišské z roku 1934 (60. svazek sbírky krásné prózy *Úroda* a jako 5. svazek *Spisů Vladislava Vančury*) — nese označení

jako vydání čtvrté. Po válce následovalo 5. vydání (7.—26. tisíc) roku 1947 (Družstevní práce — Melantrich), 6. vydání 1953 (Československý spisovatel), 7. vydání 1966 (Naše vojsko), 8. vydání 1968 (Odeon, Národní knihovna, sv. 85), 9. vydání 1972 (Práce). Naše vydání je desáté (v Československém spisovateli druhé).

Knižnímu vydání předcházely časopisecké otisky, a to v Disku I, 1923, str. 8—13 „Fragment románu Pekař Jan Marhoule“, z Polí orných a válečných byly otištěny ukázky v Reflektoru 1, 1925, str. 2—7 („Odhodlání k vraždě“), v Pramenu 5, 1924, str. 15—19 („Z románu Ouhrov. Sloup a stráž“) a v časopise Sever a východ 1, 1925, str. 12—14 („Úryvek románu“). Dochoval se i rukopis Pekaře Jana Marhoula (zčásti autograf, zčásti rukopis psaný sutorovou chotí) a autograf poslední kapitoly Polí orných a válečných (obojí v literárním archívu Památníku národního písemnictví).

Srovnání rukopisného znění Pekaře Jana Marhoula s tištěným textem jednotlivých knižních vydání, stejně jako konfrontace knižních vydání Polí orných a válečných vyšlých za autorova života, ukazuje, že obsahová stránka od své první dochované podoby zůstala nedotčena, děj, charakteristika a jednání postav, jejich promluvy nezaznamenaly žádných závažných změn. Nejsou přidávány, rušeny ani jakkoliv přepracovávány pasáže či větší celky a úpravy nijak neovlivňují spád vyprávění, dramaticčnost scén, dějovou či krajinnou atmosféru, portréty i akce postav atp. Text po této stránce má v podstatě již definitivní podobu. Úpravy, k nimž dochází, jsou většinou rázu mluvnického a pravopisného, normativního. Nelze tu tedy mluvit o takových významových proměnách, které by zachycovaly vlastní genezi díla po stránce umělecké, tj. obsahové a ideové, ale spíše jen o jazykových úpravách určitého typu, a nové redakce obou knih před jejich opětným vydáním vycházejí v podstatě také jen z tohoto zřetele a týkají se zpravidla týchž oblastí. Jak naznačují korektury v dochovaném rukopise Pekaře Jana Marhoula prováděné tužkou

a rukou odlišnou od autora a jeho manželky, jejich iniciátorem byla zřejmě osoba pověřená jazykovou redakcí rukopisu nebo textu předcházejícího vydání při přípravě vydání nového. Podle druhu některých závažnějších zásahů do textu rukopisu (ostatně dost vzácných) lze soudit, že se dály s vědomím autora, který se na nich někde přímo podílel, byv na ně upozorněn (např. 11 ptal se podvodník, *jižjiž se zpronevřuje svému řemeslu m. . . blizek zpronevěřiti se. . .*; 12 jež ho *připodobňovaly* všem lidem m. jež ho *činily podobna. . .*; 16 *znásilňoval hrubě svého hostě jazykem m. činil svému hosti hrubá násilí jazykem*; 16 andělská *hloupost m. . . blbost*; 17 aby vstana činil *opět* totéž m. . . činil totéž; 22 *jakkoliv vřiská a duní, jsouc vyslovována tolikerými ústy m. jakkoliv vyslovovaná tolikerými ústy vřiská a duní*), opravy podružnějšího rázu pak autorizoval, dav k nim předem svolení, a až na ojedinělé případy — jak svědčí následující vydání — akceptoval. Textové rozdily mezi předcházejícím a následným zněním se dále zužují většinou na vypouštění slov; leckdy však ani není vyloučeno pouhé přehlédnutí při korekturách. Tam, kde jde o evidentní nedopatření (vynechaný řádek, poškozená sazba, chybějící slova atp.), text restituujeme podle předcházejícího náležitého znění.

Detailní poznání rukopisu románu Pekaře Marhoula přináší zajímavá zjištění. Ukazuje se, že autorův jazyk osciloval mezi vyjádřeními odpovídajícími živé řeči a mezi stylistickými obraty vyloženě knižními, často i archaickými. Úpravy prováděné tužkou potlačují projevy mluvené řeči zaváděním tvarů a podob vyžadovaných soudobou kodifikovanou normou a stejným způsobem se vyrovnávají s některými typy knižního projevu. Tak například proti Vančurovu akuzativu je zaváděn záporový genitiv: 19 *Nevyhazoval bych peněz oknem m. . . peníze. . .*; 39 *že bychom neměli přijímati Ruddových peněz m. . . Ruddovy peníze*; 45 *Nebojím se, že byste jí našli m. . . ji. . .*; 49 *Ty bochníky, kterých neprodáte m. . . které. . .*; 53 *proč by lidé nekupovali venkovského chleba m. . . venkovský*

chléb; 57 Avšak Jan nemohl nepřijmouti *nabídky* m. ... *nabídku*; 73 což jste *toho* nevěděla m. ... *to...*; 75 nepotřebujete *ničeho* mimo slavníky m. ... *nic...* (v 1. vydání nepřejato stejně jako na 51 nevidíme *jich* m. ... *je*). Obdobného rázu jsou i změny vazeb jako: 27 že *jich* nedbal m. ... *na ně...*; 34 robili o jednom díle m. ... *na* jednom díle; 19 bude požadovati *svých peněz* m. ... *svoje peníze*; 49 pozvedaje *svého hlasu* m. ... *svůj hlas* atd.

Tužkou jsou dále v hojném počtu korigovány složené tvary adjektiv v doplňku na podobu jmennou: 15 když byla dílna *ticha* m. ... *tichá*; 19 Jsi *hluch* a *slep* m. ... *hluchý* a *slepý*; 22 byl jsi opravdu *bohat*, a nyní jsi *chud* m. ... *bohatý...* *chudý*; 25 zůstává *sláb* m. ... *slabý*; 35 Já jsem byl vždycky *chud* m. ... *chudý*; 47 byl *kliden* a *šťasten* m. ... *klidný* a *šťastný*; 75 Mlým zůstal *prázden* m. ... *prázdný*; podobně je v doplňku nominativ nahrazen instrumentálem (25 žena je *ženou* m. ... *žena*; 35 A přece je *žebrákem* m. ... *žebrák*; 42 přece byl jeho *přítelem* m. ... *přítel*; Jan byl *jinochem* m. ... *jinoch*; 61 Jan Josef byl *jedním* z těchto hulvátků m. ... *jeden...*); dále se však často nepřejímá, nebo naopak zase instrumentál nominativem (10 byl to *dar* m. byl *darem*; 14 jenž není *tvůj* m. ... *tvým*; 87 jsem *svůj pán* m. ... *svým pánem* atp.).

Časté jsou korektury přechodníků. Zaměňuje se přítomný za minulý (23 *otevřev* svá ústa m. *otevra...*) a naopak (28 *uchopě* ji a synáčka za ruku m. *uchopiv...*), většinou se však nahrazují větou: 39 *Když zdvihl konec trámu* m. *Zdvihnuv...*; *Když dostihl prahu*, omdlel m. *Dostihnuv...*; (v 1. ani dále nepřejato); 58 *když usedl* na lože m. *usednuv...*; 66 přeloží svůj nástroj z ruky do ruky a *ustane* na chvíličku m. ... *stana...*; 68 Po chvíli mlčení mlynář *popadl dechu* a mluvil m. *popadnuv dechu mluvil*. Doplňuje se přechodník ve spojeních typu: 16 trochu *jsa* nachmelen; 35 podobno *jsouc* obrovskému draku; 36 všecka *jsouc* netrpěliva. Podstatně se také omezují infinitivní vazby: 26 Zapřisáhli se, že *přemluví* pekaře m. ...

přemluviti...; 27 nikdo mu neradil, *aby vystavěl pec a pekl* m. ... *vystavěti pec a péci*; 37/38 Jan rozhodl, že *zanechá* práci ve mlýně a *zřídí* kozí chlívek m. ... *zanechati* práci a *zříditi*...; 48 rozhodnuta, že *pomine* tohoto svodu m. ... *pominouti*... Infinitiv *býti* se vypouští ve spojení: 13 Nicota zdála se mu *býti* andělskou. Omezuje se užívání odkazujících zájmen a příslovci; 52 zůstával *tím*, čím byl; 55 všechno *to*, co jste řekl; 24 vidí poušť *tam*, kde bývalo... město. Dále se nahrazuje sloveso *scházeti* slovesem *chyběti* (46 *chybělo* jenom *peněz* m. *scházely* jenom *peníze*; 47 *chybělo* maličko m. *scházelo*...), odstraňuje se archaické zájmeno *an* (75 viděl, *jak* se valí m. ... *ana*...) a kondicionál po spojce *aniž* (21 *aniž se budou styděti* m. *aniž by se styděli*). Běžně se opravují tvary minulého času jako *prasknul, netknul, sejmul, vzpomenu, mrznu* atp. na *praskl, netkl, sňal, vzpomněl, mrzl*, korektury dávají přednost 3. sg. *jest* před původním *je*. Dalšími z tvaroslovných oprav jsou *lhou* m. *lžou, židovi, chlapovi* m. *židu, chlapu*, *u pece* m. *u peci, tvou* činností m. *tvoji*..., mezi *tlapami* peněžnickovými m. ... *tlapama*, celkem vzácná je oprava infinitivu *-ti* na *-t*. Hojně se mění kvantita: *cestař* m. *cestář* (ale zůstává *cestářka*), *nařikač* m. *nařikač*, *obinadlem* m. *obínadlem*, *dveře* m. *dvěře, stíhati* m. *stihati* atp.

Ke stylistickým změnám závažnějšího druhu, provedeným ještě v rukopise, lze počítat například vynechání slov jako: 44 udělám je *koněm i lodí*, tvoře nástrojem a silou lépe než chlap; 84 nebylo *žádného* přátelství (obdobně na 17: nezakoušejíc *žádného* pocitu *slávy*, nebo úprava na 12: ani jemu, ani *nikomu jinému* m. ani jemu, ani *žádnému*); dále jsou to slova doplňovaná (17 *vstana* činil *opět* totéž; 77 do uličky *zvané* Bláto), změna slovního pořádku (13 správci *jsem radil* m. *radil jsem* správci; Marhoul *se z podbrví díval* m. ... *z podbrví díval se*; 15 nakonec *se jeho vrtkavé srdce zaradovalo* m. ... *jeho... srdce se zaradovalo*), záměna zájmena *tento* substantivem (15 mlád jako všechny děti a nemyslí, jako *děti* m. ... *nemyslí*, jako

tyto; 21 přece jako stará petrolejová nádoba čpí především *petrolejem* m. . . *tímto*) a použití jiných slov nebo spojení: 11 Když se nasýtil, *vrhl* svoji historku m. . . *vyvrhl*. . . (dále však nepřejato), 23 V šedesáti letech jsem *postoupil* synovi statek m. . . *předal*. . . ; 40 *červotoče* m. *lykožrouta*; 53 pod jejich příliš útlými *tlapkami* m. . . *nohami*; 69 oči *bez brv* m. *bezbrvé oči*; 91 V *chorobě* se vyskytnou určité obtíže m. *Během choroby*. . . ; nebylo by lépe *svěřiti* jej nemocnici m. . . *svěřiti se*. . . ; 93 *nepostižného* ruchu m. *nepostižitelného*; 96 *Příběhy Jana Marhoula* m. *Vyprávění o Janu Marhoulovi* atp.

V 1. vydání se vynechává: 33 *jsa již* od *beder* vzhůru málem uzdraven; 51 *polírových* vuřtů a *jeho* kančího špeku; 55 věděl o *jeho* správkách; 56 není *ani* tak děsná; 61 Klukům nic se nezdá *býti* nedotknutelným; 87/88 *pozvednuv* ruky, jako by se dovolával širého světa, *odešel*; na 62 byla poškozena sazba vypadnutím řádku v místech „*Pa-horky nadelhotské*. . .“ (viz dále str. 247), naproti tomu se text doplňuje: 19 je chudák židovský, *chodívá* v trepkách; mění se pořádek slov (28 *Josefína stávala se minutu od minuty jinou* m. . . *minutu od minuty se stávala jinou*; 30 dala jej *poloblbé* *bábě* m. . . *bábě poloblbé*). Další změny jsou například: 20 můžeš se *bíti* doprostřed prsou m. . . *udeřiti*. . . ; 50 brali *chléb* m. *chleba*, 53 prodavač *vápna* m. *vína*; 76 peníze ušetřené *z kolika* let m. *za kolik* let; 78 po *veškeré* zemi m. po *vší*. . . ; 80 proti oběma *úpatím* uličky m. . . *ústím*. . . ; na 18 je korigováno *chcíp* na *zcípal*. Opravy infinitivu *-ti* a 3. *jest* jsou zcela ojedinelé.

2. v y d á n í přináší především změny v kvantitě (*léta* m. *leta*, *zabíječ* m. *zabiječ*, *poličkoval* m. *poličkoval*, *nehorázný* m. *nehorazný*, *snídani* m. *snídaní*, *nařikačem* m. *nařikačem*, *zdvíhal* m. *zdvihal* atd.), dosti nedůsledné a rozkolísané (na 25 zůstává například ještě *cestář*, zvláště kolísá kvantita u *rozjltřený* a *odvozenin*), i kvalitě (*sviňstva* m. *svinstva*, *sežrané* rží m. *zežrané*). Projevuje se tu tendence rušit čárku u přechodníků (navazující na autorovo škrtnání

čárek v rukopisu) a pokračuje se v úpravě slovosledu (19 *že tam je to* v bezpečí m. *že to tam je...*; 20 *děvka se smlouvá s chlapy* m. *děvka smlouvá se...*; 77 jako bývá *stříbro zkoušeno* m. *... zkoušeno stříbro*; 95 *jsme bez tebe se svým zpěvem v koncích* m. *jsme ... v koncích se svým zpěvem*), opět se odstraňuje zájmeno *ten, tento* (50 *Řka všechnu tuto hanu*), začíná se s úpravou zájmen (*mne* m. *mě*) a zaváděním *víc* místo *více*.

Výraznějšími změnami textu zde jsou: 25 *hovor vázl* m. *rozhovor*; 27 byl červen. m. *... červen!*; 30 za „*kňourajíc ze sna*“ vynecháno *Rudda se protáhl a složil veliké ruce*; 32 *marná* je naděj m. *marna...*; 33 na *obdiv* m. *na odív*; 40 když si *zpíval* při své pekařině m. *... zpívával* (obdobně na 47: Opět *zpíval* m. *zpívával*, 87 *úporně přemýšlel* m. *... přemýšlival*); 45 jak by mohl jíti do lesa poraziti strom m. *... do lesa a poraziti...*; 49 či již záhy podnapilý m. *či již tak záhy...*; 49 od hráze k hrázi se válela houština zápachů, *sahajíc* větrem v šíř i dál m. *... sahající...*; 58 „*Jed,*“ *volal* m. *... zvolal*; na 66, 68, 82 se ruší uvozovky: *Zde jest otevřený hrob, pojďte, pojďte; Ztichni, Jene Josefe...* *usadte se; Zbijte mne všichni...* *rukou*; 86 *Jan Josef odpověděl: „Nerozumím matematice...“* m. „*Jsem na studiu tupý,*“ *řekl Jan Josef, „nerozumím...“* 90 *polootvřeným oknem* m. *pootevřeným...*; za „*posmívají se vám?*“ vypuštěno *vyšetřoval lékař.*; 93 zrušen odstavec *Avšak Josefna zanechala...* Sporná je změna na 18: *chvále vládu a svatá náboženství* m. *... svaté...* (přehlédnutí?), evidentní tiskové chyby jsou: 16 *tu, myslí,* přece poznal m. *... myslím...*; 43 *Malý Josef* m. *Malý Jan Josef*; 92 *solný roztok* m. *... sirný...*; 93 *otevřené oko* m. *... okno*; *vztáhl ruku co nejtragičtější* m. *... nejtragičtější*.

3. v y d á n í (a s ním totožné 4. v y d á n í) se snaží vyrovnat kolísání v kvantitách (dvakrát opravuje *cestář* na *cestař*, u rozjítřený a odvozenin se nedůsledně vrací ke krátké kvantitě), dále opravuje na *oblekli, nezpoličkujem, přechovávače, zdvihla*. Upouští se i nadále od oddělování

přechodníků, infinitiv na *-ti* je vystřídán podobou na *-t* opět jen ojediněle.

Kromě těchto změn se liší od předcházejícího vydání na místech: 9 Doposud sám hoří jeden každý m. ... sám *a sám*...; 11 Ty, který vidíš m. Ty, který *mě* vidíš; 14 zmatek otevřel mu *ústa*. — *Řekl*... m. ... *ústa*. *Řekl*...; 19 udělá si *z rukou* hlásnou troubu m. udělá si *rukou*...; 25 až se vznesl moučný prach; podobali se couře m. ... prach, podobali se (ve shodě s rkp.); 29 i bylo Deylovi *i* ostatním přátelům m. ... Deylovi *a* ostatním...; 30 zůstala *neznámá* m. ... *neznáma*; 34 jako by *dosud* měl svoji zástěru m. ... *doposud*...; robili o jednom díle: zdvihli nábytek m. ... díle; zdvihli...; 41 Bída... stala se *nudou* m. ... *nudnou*; 46 *těch* deset metráků m. *těchto*...; 48 *v prostraňcích*... *prostraňky* m. *v postraňcích*... *postraňky*; 51 *přijďte* k nám m. *přijedte*...; 57 *o nic* se nestarám, *než abych* vydělal m. ... *než jak*...; 65 byl veselejší než jindy; donesu mu snídani (oprava 2. vydání, kde na konci řádku interpunkce vynechána, rkp. a l má čárku); 67 Co *je* rozumného m. Co *jest*...; že jsme brali obilí a vaši mouku; což jste... nevážil m. ... mouku, což...; 68 obrátil se *k němu* m. ... *proti němu*; 85 *s hřidelníkem* m. *s hřidelíkem*; 92 *sírný* m. *solný* (oprava chyby v 2). Jako tiskové chyby možno kvalifikovat: 14 o malý peníz, *jež* mu kdysi půjčil; 30 *trojníček* (ojedinělý výskyt); chlapec pokrytý *bodláky* m. *boláky*; 49 *přijdu* třetího dne m. *přijedu*; 71 Jan obrátil *krhavé* oči m. *krvavé*.

Co do počtu nejvíce změn zaznamenalo 5. v y d á n í, tj. první vydání melantrišské. Na tomto faktu se nepochybně odrazila i okolnost, že šlo tentokráte o vydání v rámci edice Vančurových spisů, a proto byl text pro ně po jazykové stránce nově a výrazně zrevidován. Podstatně více než u předcházejících vydání tu převažují úpravy kvantit (*léta* m. *leta*, *jízva* m. *jizva*, *zdvíhati* m. *zdvihati*, *oblékl* (nedůsledně), opět se vrací a vyrovnává podoba *rozjítřený*, *přechovávačem* m. *přechovavačem*, *zapřahati* m. *zapřáhati*, *pětkář* m. *pětkař* (nedůsledně), *zabíječi* m. *zabiječi*, *utáha-*

ných m. *utahaných*), tvarů slovesných (*vzpomněl, rozpomněl, zapomněl, připomněl, odprýskl, sňal, vychrstl* m. *vzpomenul, zapomenul, připomenul, rozpomenu, odprýsknul, sejmul, vychrstnul* atp., *maži* m. *mažou, hádal ses* m. *hádal jsi se, Ty ses zrajtoval* m. *Ty jsi se zrajtoval*) a zájmenných (mimořádně rozsáhlou skupinu zde tvoří užití kratších podob přivlastňovacích zájmen: *svou dlaň* m. *svoji, ze své díry* m. *svoji, svou naději* m. *svoji, své šaty* m. *svoje* atd.), pořádku slov (zejména u zvratných sloves, kde se zájmenu se dostává v umístění přednost před slovesem nebo jiným slovem: 12 *tvář se zježila* m. *tvář zježila se*; 15 *Marhoul si vzal zástěru* m. ... *vzal si...*; *Mrak dluhopisů... se již trhal* m. ... *již se trhal*; 20 *Zatím se Jan díval* m. ... *Jan díval se*; 25 *aby se celá stavba sesula* m. *aby celá stavba se sesula*; 27 *Nazíří se vypravil* m. ... *vypravil se*), úprava vokalizovaných předložek, zavádění *víc* m. *více* a dotahují se jimi úpravy normativního charakteru započaté nebo naznačené již ojedinele v rukopise. Spojka *či* je nahrazována spojkou *nebo*: 49 *nebo* již záhy podnapilý, 50 *nebo* pracovní sbor, 86 písařem *nebo* něčím ještě horším, ve spojení *než aby* se vynechává první spojka: 40 hrůzami příliš smrtelnými, *aby* bylo lze nazvati je krásou; 76 jsem příliš chud, *abych* mohl pro něho něco učiniti, místo *náležeti* se zavádí *patřiti* atp. Podstatných textových změn je proti tomu málo: 17 to jest *jeho* živobyť m. *pekařovo*; 12 že by byly ještě *jeho* m. ... *více*; 70 pozůstatky slávy příliš *prosté* m. *sprosté*; 79 porozuměl jsi dobře m. porozuměl jsi *mi...*; 84 práce se *skončila s nocí* m. ... *končila*; 86 *Znepořádané vousy trčely mu z obličeje* m. *Znepořádaný vous... trčel...* Měněno je i uspořádání odstavců. S výjimkou *pravdivěji* m. *pravdivější* (91) se přejímají chyby vydání předcházejících a jejich počet se zvyšuje novými chybami (*Tabor* atp.).

V ještě větší míře postihly podobné jazykové úpravy melantrišské vydání Polí orných a válečných, zřejmě i proto, že předcházející vydání vyšla bezprostředně za sebou v tém-

že roce, ev. i měsíci, ze stejné sazby a jen s ojedinělými, namátkovými úpravami (především v interpunkci u přechodníků). Soustřeďují se opět ke kvantitě (krátí se *kůželu, litice, nepopíratelné, vyprávěčových, sténající, déšť, umývadlo, výhrůžný* — na *vyhrůžný* —, *dlouží se dohledl, holinky* — nejednotně —, *leta, zdvihá, rozjitřent*), z jiných hláskových změn je to pak například *vyšnořil, skříňky, svinstvo m. vyšnořil, skříňky, sviňstvo, plamének m. plamínek, prazka m. přezka, uvědomen m. uvědoměn, narčený m. nařčený*; v tvarosloví mimo typů upravovaných u Pekaře Marhoula se zavádí *káráš m. kářeš, znějící m. znící* atp. Velký podíl změn připadá na vrub odstraňování širších tvarů přivlastňovacích zájmen (*svou ohyzdnost, svou útrobu m. svoji, tvé lože m. tvoje, své junáctví m. svoje* atp.) a na úpravu slovosledu (většinou u zvratných sloves: 136 ostatní *se prací rozněcovali m. ostatní prací se rozněcovali*; 140 Obešed hromadu dříví *vrátil se skoták m. . . skoták sevrátil*; 148 Josef *se mohl vrátit domů m. . . mohl se . . .*; 154 *podobal se Josef m. Josef podobal se*; 165 *se nyní uzavírá m. nyní se uzavírá*; 176 panství kramářovo *se teprve počínalo m. . . teprve se počínalo*; 194 vojsko, jež *se naráz stává svárlivým m. . . naráz stává se . . .*; 195 Děla *se dala do hřímání m. . . dala se . . .*; 197 ana *se uprostřed natřásá m. . . uprostřed se natřásá*; 201 Starý Danowitz . . . *se zmýlil v lásce m. . . zmýlil se . . .*; 205 Soumrak *se stával pozvolna tmou m. . . stával se . . .*; 208 když *se Řeka opětně díval m. . . Řeka se opětně díval*; 211 Konečně *si dodal odvahy m. . . dodal si . . .*; 212 Dva pahorky . . . *se otevřely m. . . otevřely se*; 216 ve světlici *se již hraje m. . . již se hraje* atd. Pořádek se mění i v případech jako: 108 kůň *ho udeřil m. . . udeřil ho*; *vezl František do Hradce dar m. František vezl . . .*; 125 Jda k otci *nechtěl Josef víc m. . . Josef nechtěl . . .*; 205 nakonec *jich nedovedou uhasiti m. . . nedovedou jich uhasiti* atd.

Hojně se ruší vokalizovaná podoba předložky (*ve své veselosti, ve světnicích, ve svých hrncích, ve svém nitru*),

místo *více* je většinou *víc*. *Sestávati* se nahrazuje slovem *skládati*: 110 bohatství *se skládá* z haléřů vyšizených, 120 světníci o čtyřech stěnách, *skládající se* z knih. Početnější než u Marhoula je záměna spojky *či* spojkou *nebo* (100 náhoda *nebo* báseň, 193 Něco ticha *nebo* aspoň utišení, 205 něco dřeva *nebo* chrastí, Udupáte je... *nebo* budete bdíti?, 206 ruka *nebo* hrozící prst, 208 státní papír *nebo* starý los) a vypouštění spojky *než* ve spojení *než aby* (124 jsi příliš zaměstnán, *abys* cokoliv opakoval, 210 příliš často slyšel nadávati na vojenskou robotu, *aby* se jí nehleděl zbaviti atp.).

K dalším změnám textu se řadí: 99 na sever, *na* jih, východ i západ m. ... *na* sever, jih...; 104 Přijď a přiveď Annu m. Přijď *opět* a přiveď...; 108 v márnici m. v *ústavní*...; 111 Řeka... vešel *poslední* m. ... *nejposlednější*; 129 odepjal šavli z beder m. ... *ze svých* beder; 130 týž údiv m. *tentýž*...; 158 Tmu, jež potrvá tři léta m. ... *po* tři...; 162 počínání bylo by... *prosté* m. ... *prostné*; 164 den *poté* m. den *nato*; 171 *spínací* špendlíky m. *svěrací*...; 180 na dvakrát *sto tisíc* m. ... *stotisíců*; 194 silnicí, jež jim(!) procházela m. *říšskou* silnicí...; 199 Sama se ukázala blbou m. ... *býti* blbou; 221 Rozdej jmění chudým m. ... *své* jmění...; 201 Danowitz se zmýlil v lásce, klamal se m. ... v lásce *a* klamal se; 211 vynecháno *Což o to!* za „... do bitevní čáry!“; všechna setkání... se mu zdála nepřátelská m. ... *býti* nepřátelská; Dost dlouho jsi *řádil* v hospodě m. ... *neřádil*...; 216 Ticho, jenž Danowitz neslychal m. ... *nikdy* neslychal; Tvůj generál mi psal o vyznamenání m. ... psal *cosi* o vyznamenání atd. Kromě toho je tu i velký počet nesporných tiskových chyb (*chodiště* m. *schodiště*, *končíř* m. *končíř* atd. atd.). Byla také zrušena řada odstavců (zvláště připojením přímé řeči k uvozovací větě nebo spojením souvisejících dějových úseků, leckdy však i kvůli lámání).

Na rozdíl od Pekaře Marhoula přistupuje V Polích orných a válečných navíc ještě radikální omezování infinitivů na *-ti*. Podoby s *-ti* jsou rušeny i v obvyklých vančurov-

ských vazbách (*jal se hledati, jest mi vyřizovati*), i tam, kde jsou součástí kontextu knižní povahy (ve spojení s genitivem záporovým, u přechodníků, zastaralých vazeb apod.). Například: 106 Zatím se naplňoval čas těhotné a všem bylo *mysleti* na blížící se porod; 107 Bylo mu *vnést* pláč na polní cestu a *naříkati* samu nad mrtvolami; 108 Nemohl *jíti* podle koní, nemohl se *vzepřiti* o lopatu, nemohl *vznést* snopu na podávkách; 114 kdykoliv mu bylo *mysleti*; 117 *jest mi vyřizovati* vaše nesmysly; 122 aniž nalezl odvahy *opakovati* aspoň to, co byl již řekl; 127 Terezie jala se *mluviti* a byla velice kurvou; 134 Přijav hlášení strážmistřovo a rozkročiv se zvedá svou těžkou šavli a bude blázniti před vojáky, vykonáváje kyvy jako rozsévač, jenž si žádá *osíti* mračno; 135 Ve dnech žní Hora zanechal své stáje a vyšel s ostatními do plných polí poněkud zmaten obdobím, kdy mu bylo *porušovati* sled oblíbených myšlenek a viděti nové věci. V chladném tichu chléva mohl *zířiti* v hlubiny obrazu spatřeného...; 140 Seskočiv z vozu, Řeka *jal se hledati* sekeru; 148/149 tento tulák, zachováváje krok s krokem kněžovým, *jal se mluvíti* poněkud zdlouha; 150 nemoha *snést* myšlenky, že by celá příhoda skončila; 157/158 Německá města řvou a malátným Čechám *jest se rozhodovati*. Válka uvodí tmou, jež potrvá tři léta; 169 nebývá nutno *šetřiti* starých úrod; 183 V mezipalubí... nelze *zardousiti* kuplířské baby, jež ujíždí na za svým řemeslem atd. atd.

Úpravy jsou o to problematičtější, že jsou prováděny značně mechanicky a ve velkém rozsahu jen v první polovině, či spíše jen třetině, potom jejich počet nápadně klesá, jsou nahodilé, a v poslední třetině se objevují jen sporadicky. Je evidentní, že záměr zavádět podoby na *-t* nebyl dostatečně promyšlen a vymkl se jeho původci (ať již to byl sám autor, či jazykový úpravce) z rukou, nebo že autor dal sice svolení k omezování infinitivů na *-t*, ale projevil nesouhlas s podobnými úpravami en gros. Proto jsme se rozhodli neakceptovat na rozdíl od ostatních úprav, provedených rovnoměrně po celé ploše textu, úpravy infinitivů.

Mimo jiné zasahují do značné míry původní text a rozcházejí se s autorovým územ praktikovaným i v Pekařovi Marhoulovi, který vyšel v nové redakci v témže roce. Kromě toho třeba přihlédnout i k tomu, že další práce Vančurovy, vzniklé ve třicátých letech bezprostředně po těchto vydáních (Tři řeky), nijak nelikvidují užívání infinitivů *-ti*, i když jsou psány již uvolněnějším jazykem; pouze počet infinitivů na *-ti* v nich není tak vysoce převažující, jako tomu bylo ve dvacátých letech, a udržují se zvláště v případech obdobných těm, jež byly citovány.

Velký rozsah změn normalizujících v duchu doby autorův jazyk (navíc při absenci výrazných významových textových změn), svědčících spíše pro úpravce než pro autora samého, a zvláště pak otázka infinitivů rozhodly při prvním kritickém vydání obou románů v Národní knihovně, že za základ byl zvolen text vydání předmelantrišského. V našem vydání, které je součástí nové edice Vančurových spisů, bylo od podobného rozhodnutí upuštěno. Redakce vycházejíc z faktu, že 5. vydání Pekaře a 4. vydání Polí (tedy první vydání melantrišská), obojí představující vydání poslední ruky, byla autorizována a že i další autorovy práce vycházely ve stejném nakladatelství a procházely zřejmě podobnou jazykovou redakcí, zvolila jako základ tato vydání i přesto, že mají řadu nedůsledností, ovšem s tím, že jejich nedostatky budou korigovány podle předcházejících znění a užití infinitivů na *-ti* v Polích orných a válečných bude přizpůsobeno podle posledního vydání předmelantrišského.

Základem našeho vydání je tedy v obou případech vydání poslední ruky, u Pekaře Jana Marhoula vydání páté, u Polí orných a válečných čtvrté. Zachováváme jazykovou podobu těchto vydání (*štkání*, adv. *jediné*, *rozjitřený*, *procítá*, *béře*, kolísání *oblekli—oblékli*, *kynik*, atp.) — ovšem s výjimkou infinitivů v Polích orných a válečných (viz výše). Ojedinelé *trojntček* (str. 30) upravujeme podle ostatních výskytů na *troníček*. Další úpravy se pak týkají pravopisu (*lechtá* m. *lehtëá*, *stlouká* m. *ztlouká*, *Josefina* m. *Josefina* ;

odstraňujeme počáteční psaní *stkvělý* podle pozdějšího *skvělý*). Na str. 58 rozepisujeme *Fr. na Františkem*.

Textové úpravy byly provedeny na těchto místech (r — rukopis; 1 — 1. vydání atp., NK — Národní knihovna):

Str.

- 13: Marhoul se z *podbrví* díval ... m. ... z *pobrví* (r,1)
- 14: ... zmatek otevřel mu *ústa*. *Řekl*: m. ... *ústa*. —
— *Řekl*: (r—2)
- 15: když dříve *pečlivě* očistil pero m. dříve očistil... (r,1)
„*Nic méně, nic méně*,“ m. „*Nicméně, nicméně*,“
(r—4 a podle dalšího textu)
- 16: Rudda se měl ženit; jeho nevěsta nebyla jiná... m.
... ženit: jeho... (r)
Tu, *myslím*, přece poznal m. ... *myslí*... (r,1)
- 18: před ní se potlouká mátoha *důstojníka* m. ... *mátoha*
důstojník (r—4)
- 25: Nevrátil se již do pekárny, *ale* šel k Josefíně m.
aby... (r—4)
- 30: chlapec pokrytý *boláky* m. ... *bodláky* (r—2)
- 40: nové roušky *na* ní rudnou m. ... *za* ní (r—4)
- 41: jeho ustavičná rozjítřenost je *daleka* kázně m. ...
daleko... (r—2)
- 42: vznášel se nad *nimi*. *Jan* se hnal m. ... *nad nimi*,
Jan... (r—2)
sňal čepici se znakem svého *úřadu* m. ... *řádu* (r—2)
- 43: „*Tyto doutníky*,“ *řekl*, „*jsou* ze židovské země m.
... *doutníky jsou*...“ (r—4)
Malý *Jan* Josef stál vedle otce m. Malý Josef... (r,1)
- 44: aby měřil *strašné* výšiny m. ... *strašně*... (r,1)
Josefína je zastihla m. ... *ho*... (r—2)
- 49: jakási *baba*, jež měla na konci vesnice krámeček m.
... *bába* ... (r—2)
přijedu třetího dne m. *přijdu*... (r—2)
- 50: mužové všech stáří a *nemocí* a všech tvarů neštěstí
m. ... *nemocní*... (r—4)

- 53: Don a Bosko *zapadali* do závějí m. ... *zapadli*... (r—2)
 pod jejich *přliš* útlými tlapkami m. pod jejich útlými... (r,1)
 ... jako prodavač vápna. *Mrzl a opět pil kořalku.*
 Tak minulo deset dní... (doplněno podle r—4)
- 54: Síla vládnouti penězi je bohatství, *ale* peníz sám jest jen znamení této síly m. ... bohatství, peníz sám... (r—4)
- 57: bude zde stárek *Durdil*, a chcete-li, vy m. ... stárek a... (r—4)
- 58: odlesk nemoci... *znamenal* mu tvář m. ... *znamerala*... (NK)
- 60: tento vlk praví se *býti* mlynářem m. ... praví se mlynářem (r—4)
- 62: vysolí jim na napjaté kalhoty pětadvacet. *Tu mužiček řve a vydá řeky pláče, aby, až se starý pán obrátí, vyplazoval jazyk.* (Doplněno podle r.)
- 65: *nenapadala* ho pražádná veliká slova m. *nenapadla*... (r, 1)
- 67: Spi, *spi!* m. Spi, *Spi!* (r,1)
- 70: Již nejsi *tak* mlád m. ... nejsi mlád (r,1)
- 71: obrátil *krvavé* oči m. ... *krhavé* (r—2)
- 82: dva směry, jež se v něm prořaly jako ramena *kříže: snění*... m. ... *kříže. Snění*... (r—4)
- 83: tímto *pochybným* nachem m. ... *pochybeným*... (r)
 duch lité a běsnící *prostoty* m. ... *prostoty* (r—4)
- 84: práce se *končila* s nocí m. ... *skončila*... (r—4)
 kde ty jsi nyní m. kde jsi... (r—4)
- 85: v rovině *podélné osy* m. ... *podél*... (r—4)
- 86: domnívám se, že nemám *nepřavdu* m. ... *pravdu* (r—2)
- 90: Zaveden odstavec *Lékař vdechoval*... (r)
- 92: Ten, který zde trpí m. ... který trpí (r,1)
- 93: otevřené *okno* m. ... *oko* (r,1)
 I vztáhl šaškovskou ruku co *nejtragičtěji* m. ... *nejtragičtější* (r,1)

- 94: na *dvě* části m. na *dvé*... (r,1)
- 96: ropotání *neutichlo* po světnicích m. *neutichla*... (r—2)
- 104: Přijď *opět* a přiveď Annu m. Přijď a přiveď... (1—3)
- 108: ležela v *ústavní* márnici m. ... v márnici (1—3)
dřímál a stárl. m. ... stárl!
- 114: *strnul* a setrvával v nehnutí m. *trnul*... (1—3)
- 115: pravil *babě* m. ... *bábě* (1—3)
- 118: k mladšímu *synovi* m. k mladšímu (1—3)
- 119: neměl *nic* než vlny času m. ... *sic*... (1—3)
- 122: podobný hlomozu dveří a *kročejům* mlékaře m. ... *kročejů*... (1—3)
- 123: méně záhadné než *vichřící* slova m. ... *vichřící*... (1—3)
- 138: Zaveden odstavec *Jedna z žen vzala něco vody*... (1—3)
- 157: Zaveden odstavec *Jméno hladovce slávy*... (1—3)
- 162: z *nemenší* části m. z *nejmenší*...
- 165: Nádražní sloup a jeho stín, *tato* vidlice... m. stín, vidlice (1—3)
- 170: *Tato* sebevražda, neboť kdo by zabíjel chudáka, jenž neměl nic mimo dvacetikorunu, která zůstala zašita v jeho sáčku?, *tato* sebevražda... m. ...sáčku? *Tato*... (NK)
- 171: vysypal *věci* na zem m. ... *věc* (1—3)
- 172: *Civící* divákové m. *Cavící*... (1—3)
- 175: *těchto krvavých věcí* m. *tyto krvavé věci* (NK)
- 180: Blbnutí vojáků odolávající hrůzám lépe než slovu m. Blbnutí vojáků *a* odolávající... (1—3)
- 181: *právo* je pouhé slovo m. *práv*... (1—3)
- 186: „Kdo jsi?“ *ptal se* Danowitz... m. ... *Ptal se*...
- 201: „Přichystejte *vůz*, řekl,“ *odjedu* ještě před polednem. (NK)
m. „... *vůz*, *odjedu*...“ (1—3)
- 206: na *svůj* prázdný vůz m. na prázdný... (1—3)
- 211: Dosti dlouho jsi *neřádil* v hospodě m. ... *řádil*... (1—3)

- 216: Ticho, jež Danowitz *nikdy* neslýchal m. ... Danowitz neslýchal (1—3)
 Tvůj generál mi psal *cosi* o vyznamenání m. ... psal o vyznamenání (r—3)
- 217: teď je snad vazba *již* u konce m. je ... vazba u konce (1—3)
- 221: *bleptal* modlitby m. *breptal*... (1—3)
- 222: zámek přecházely *zamýšlené* noci m. ... *zamýšlené*... (1—3)
- 224: Zpěvy křičené z hlubin, posměch a prokletí *potřásaly* bohem bitev m. ... *potřásalo*...
- *Vojska zbíhala*. m. *Vojsko zbíhalo*. (podle dalšího textu; NK)
- 229: se slavnostmi bez *kutálek* m. ... *kukátek* (1—3)
- 231: *jděte* si pro zranění m. *jdete*... (1—3 a podle dalšího textu)

- 29: *Stinnes* — Hugo S. (1870—1924), německý finanční magnát, velkopřemyslník, mj. majitel papíren a novinářských podniků (*Deutsche Allgemeine Zeitung*);
- 38: *Dlouhý den* — lidové označení pro největší židovský svátek (Den smíření), slavený desátý den sedmého měsíce židovského kalendáře (připadající na druhou polovici září nebo začátek října); slavilo se v něm smíření kajčnicka s bohem (svátku předcházela desetidenní příprava, věnovaná modlitbám a dobročinným skutkům (almužny, smír s nepřáteli);
- 85: *eingetragene W-Schutzmarke* — zapsaná ochranná známka W;
- 92: *Lusitánie* — anglická cestovní loď potopená r. 1915 německými ponorkami;
- 163: *mitrailleuse* — kulomet;
- 164: *Jeder Stoss...* — Co rána, to Francouz! K snídani vzhůru na Paříž!
- 174: *cholera nostras* — průjmové onemocnění;
- 182: *Auf nach dem Osten* — Vzhůru na východ;
- 183: *vražda tannenberská* — krvavá porážka, kterou utrpěla 2. ruská armáda vedená generálem Alexandrem Vasiljevičem Samsonovem (1859—1914) u pruské vsi Tannenberg, když jí generál Pavel Karlovič Rennekampf (1854—1918) nepřišel včas na pomoc (na 100 000 zajatých, na 70 000 mrtvých); Samsonov se pak zastřelil. Vítěznému vojsku německému velel generál Paul von Hindenburg, pozdější říšský prezident.

Číst Vladislava Vančuru znamená pronikat skrze jeho jedinečný, obrazný a vznešený jazyk až k samotné duši národa. Vančurovo dílo patří k tomu nejhodnotnějšímu, co bylo v české řeči napsáno. Čtenář, který se setká s jeho romány poprvé, se však nesmí nechat odradit úskalími náročného poetického stylu a musí přistoupit k jeho dílu s otevřeným srdcem a plným soustředěním. Až se začte, až překoná počáteční obtíže, propadne kouzlu velkého vypravěče, který čerpá z nejčistších zdrojů mateřštiny, jíž zobrazil pestrost života, lidské vášně a charaktery a celý lidský úděl v takové kontrastnosti a básnické svrchovanosti jako velcí tvůrci světové literatury.

Vančurův neopakovatelný styl působí drsně i svátečně jako prastarý mýtus. Ne náhodou autor napsal: „Literatura a každá kniha chce ve čtenáři vyvolati určitý dojem a určitý stav. Literatura chce věc, o které vypravuje, vytrhnout z všedních souvislostí, chce ji ozvláštniti, chce ji učiniti naléhavou, krátce literatura touží po tom, aby byl čtenář četbou strhován a aby se s ní sžil.“ Výrazné stylové prostředky upoutávaly na sebe pozornost hned od počátků jeho tvorby. Vančurovo tvárné úsilí však nebylo vedeno snahou po odlišnosti a výlučnosti, neznamenalo, že mu jde více o to, jak sděluje, než co sděluje. Ve skutečnosti Vančura v celém díle usiluje o to, aby sdělil nově a neotřele — a proto působivě — nový obsah, neboť on dobře věděl, že „život je východiskem a cílem umění“. Nikdy mu nešlo pouze o řád nové tvorby, o nové umění, ale jeho prostřednictvím o revoluční změnu, o nový, spravedlivější společenský řád. Chtěl vytvořit a také vytvořil moderní českou prózu, která byla na výši doby, a která aniž skutečnost kopírovala, zůstala přece pevně zakotvena v životě.

Vančurovo dílo v sobě nese napětí vyrůstající z kontrastnosti, protikladnosti a zároveň monumentální jednoty a celistvosti, vytvářené vnitřní jednotou a silou jeho umělecké osobnosti. Tyto protiklady někdy překvapily i kritiky a dodnes udivují mnohé čtenáře. Nápadně na příklad kontrastují moderní vidění a pokrokový světový názor s archaizujícím slovníkem a košatou větou stavbou. Revoluční tendencí své tvorby se obrací Vančura i v těchto dvou románech k širokým vrstvám, jimž je však těžko přístupný jejich složitý tvar. Velký patetický styl zachycuje prostotu a všednost obyčejného života. Tragické obrazy dřiny, bídy, zmaru a smrti se střídají s radostným, až lehkomyšlným pojetím světa; úsměvný humor stojí vedle groteskní satiry.

Protikladnosti stále hledající Vančurovy tvorby odpovídá i rozmanitost jejího ohlasu. Vedle nadšeného přijetí významnými kritiky a spisovateli setkala se mnohdy i s nepochopením a odmítáním. Literární historie přijímá Vančuru přes jisté peripetie s uznáním, jeho dílo nesporně ovlivnilo a ovlivňuje dodnes řadu prozaiků a zájem čtenářů, dlouho nevelký, jistě i díky popularitě filmových přepisů pomalu roste. Zahraniční ohlas je však dodnes menší, než odpovídá významu Vančurovy prózy v evropském literárním kontextu. Vančurovský jazyk ve své mimořádné barvitosti klade nároky nejen na prostého čtenáře, ale je tvrdým oříškem i pro překladatele.

Jako osobitý autor se projevil Vladislav Vančura už v prvních menších prózách, brzy pak přešel k románové formě a ta mu umožnila sdělit komplexnější poselství o soudobém třídně rozděleném a válkou i revolucí rozbouraném světě. V letech 1922 až 1925 píše Pekaře Jana Marhoula a Pole orná a válečná. Těmito romány, v nichž už naplno rozvinul svůj originální, průbojný vypravěčský talent s básnický expresivním metaforickým jazykem, stanul naráz v popředí české prózy. Téměř na počátku autorova uměleckého vývoje byla vytvořena díla, která nejen patří k vrcholům jeho tvorby, ale řadí se mezi nejvýznamnější romány dvacátých let i celé české moderní

literatury. Oba romány vznikaly v období sociálních a estetických proměn, kdy proletářská koncepce umění prolнула s poetismem, a nesou ideovou i tvarovou pečť této doby, neboť Vančura z obou směrů podněty čerpá a zároveň tyto směry spoluvytváří. Především však jsou obě díla dokladem už tehdy vyhraněné tvůrčí osobnosti, která hledá nové cesty pro českou prózu, nedávajíc se ničím svazovat.

Pekař Jan Marhoul (1924) navazuje na příběhy prostých lidí a dělníků z jeho předcházejících drobných próz, zejména z Amazonského proudu. Základním zaměřením a ideou souvisí s proletářskou literaturou. Vančura není nezúčastněným romanopiscem, podstatným rysem jeho vyprávění je neustálé zaujímání stanoviska, komentování a hodnocení. Stojí vždy na straně utlačovaných a vrhá svou nenávisť proti mocným a bohatým. Hlavní hrdina se stává symbolem dobroty a důvěřivosti, které nemohou obstát ve světě ovládaném bezohlednou ziskuchtivostí. Jan, poctivý řemeslník, snivý, veselý, až trochu lehkomyšlný, ovládá svou práci, má ji rád, postrádá však dravý smysl pro obchod a zisk. Protože nebere na vědomí princip zisku, nemůže se udržet jako podnikatel. To, že je Marhoul pekařem, usnadňuje autorovi ukázat jeho dobrotivost, neboť Marhoul nedokáže odmítnout potřebným to nejzákladnější — chléb. Ale pracovitost, poctivost a laskavé porozumění nic neváží ve světě mamonu, který neodpouští nikomu, kdo se odlišuje, kdo nehromadí majetek, kdo je štedrý a veselý a nedbá veřejného mínění. V nenávisti, s jakou Vančura vylíčil město Benešov, „žijící z lichvářského prospěchu a chňapající po všem, co je jedlé“, je obsaženo odsouzení morálky maloměstáckého světa. Jan zákonitě musí padnout v nerovném boji s vlčí morálkou existujícího řádu. Od bankrotu je pak krok za krokem proletarizován, je zkoušen jako biblický Job bídou, úrazem, nemocemi. Pochopí krutost vykořisťování, nikdy ale nezmodří docela. Stává se nakonec dělníkem svým námezdným postavením, ne však mentalitou, neboť mu chybí jak pokora, odevzdanost

a houževnatost jedněch, tak soudržnost, uvědomělost a bojovnost druhých. Poctivý řemeslník Marhoul nebyl schopen žít jako buržoa-podnikatel a neumí se smířit ani s údělem dělníka. A právě na to předčasně umírá. Román se otevírá jeho smrtí; ve smrti je každý sám, ale Marhoulova samota na konci životního běhu má trpkou příchut' poznání, že ve vesmírném prostoru dosud chybí soudružství, vládne tu křivda a osamocenosť. Přestože Vančura poznal jako lékař smrt zblízka, nezevšedněla mu. Její majestát podněcuje autorovu obraznost k vytváření scén, jejichž nahá konkrétnost a neodvolatelná vznešenost nás dojmají a drtí (ať už jde o smrt Marhoulovu nebo později smrt blázna Řeky v Polích orných a válečných).

Při práci na tomto baladickém románě vycházel Vančura z osudů otce svého přítele spisovatele Karla Nového a snad i z osudů otce svého příbuzného Jiřího Mahena. Především byl však hrdina románové prvotiny Jan Marhoul blízký Vančurovu srdci, a proto do něj nepochybně vtělil mnoho ze sebe sama: smysl pro přátelství, úctu k řemeslu a ke každé poctivé práci, pohrdání honbou za bohatstvím a v neposlední řadě snivost. V tomto smyslu má pravdu Milan Blahynka, když ve své monografii tvrdí, že Marhoul je svou povahou básník stojící v opozici vůči měšťáckému světu, jak to odpovídalo dobovému avantgardnímu pojetí. Nesmíme však Marhoula ztotožňovat s autorem, neboť sám Vančura říká, že „byl podoben všem lidem a všichni lidé byli trochu jím samým“. Jak je to blízké Čapkovu pojetí složitosti člověka v jeho trilogii, která chápe mnohost v jiných přes mnohost v sobě.

O složitosti postavy Marhoulovy svědčí dobové i pozdější kritiky, které postupně a s mnohými omyly upřesňovaly její výklad. Vančura neusiluje o psychologickou kresbu, dává jen málo nahlédnout do hrdinova nitra. Postava-symbol nutí k domýšlení, k čtenářské aktivitě. I svému okolí se jeví Marhoul různě, neboť záleží na úhlu pohledu. Žena Josefina a kamarádi znají jeho dobrotu, laskavost a velkorysost a oplácejí mu láskou a pomocí z posledního. Bohatým

a mocným se však pro své vlastnosti jeví jako blázen, hlupák a lehkomyšlník, kterému patří, co si podle jejich mínění zavinil sám. Konečně, tak většinou veřejné mínění hodnotí všechny snílky z rodu Quijotů.

Hned ve svém prvním románě usiluje Vančura o nové uchopení skutečnosti. Opouští tradiční realismus, nejde mu o složitou psychologickou analýzu, ani o pouhý popisně realistický postup. Zároveň překračuje i rámec úzké avantgardní poetiky, která zdůrazňujíc lyrismus nepřála příliš románovému žánru. S postavami nakládá autor jako s „motivy v pohybu“, charakterizuje je jednáním a vypravěčskými glosami a úvahami, takže vyvstávají zřetelně před očima čtenáře a natrvalo se vrývají do paměti. Tomu napomáhá i jazyk bohatý na metafory, nutící k pozornému čtení, aby člověk pronikl do skrytých významů sdělovaných v hutném básnickém podobenství. Románový syžet je rozvíjen poměrně tradičně, s výjimkou využití retrospektivy (vyprávění začíná Marhoulovou smrtí) je pouť hlavního hrdiny sledována v časové posloupnosti. Svým ideovým vyzněním a celkovým pojetím se stal Pekař Jan Marhoul jedním z prvních románů moderní socialistické prózy.

Přestože už první román vzbudil pozornost svou neobvyklou svébytností, Vančura se nespokojil s dosaženým úspěchem, v hledání nových cest v umění pokračuje dál a *Pole orná a válečná* (1925) boří starou románovou poetiku mnohem důkladněji. Román vyrůstá z atmosféry přechodné doby střídání uměleckých směrů. Vyhraněnou revoluční tendencí je blízký proletářské literatuře, v celkovém tvaru a stylu, v kompozici a syžetu se výrazně uplatňují postupy avantgardní, poetistické.

Na rozdíl od pozitivního přijetí Pekaře Jana Marhoula většinou kritiky vzbudila *Pole orná a válečná* u části recenzentů jisté rozpaky. Mladým kritikům Václavkovi a Fučíkovi (byť Vančurovi přátelsky nakloněným) se román jeví příliš destruktivní a nesourodý. Naproti tomu kritikové starší generace Hora a Šalda jej přijímají nadšeně a vysoko hodnotí styl, tvar a sociální význam. Od přísného

Šaldy se dostalo Vančurovi ocenění, jaké poskytl jen několika knihám vyvolených umělců: „Veliký básník, veliký umělec je V. Vančura. Kdybych měl dnes jmenovat nej-mocnější román válečný, který jsem četl, ani vteřinu bych neváhal a řekl: Pole orná a válečná. Jest to úžasně mohutné jako báseň, je to snad ještě mohutnější jako pravda.“ Pro Šaldu na rozdíl od většiny kritiků jsou Pole orná a válečná „ještě větší“ knihou než Pekař Jan Marhoul. Její základní smysl postihuje takto: „Ale on hledá zákon, který by objal a vystihl věci i lidi z kořene jejich nutnosti. A to jest jeho epický mýtus. A tak nám napsal tuto velikou apokalypsu války: předěl a rozhraní věků.“ Svou recenzi uzavírá: „O tajemstvích slovesného tvaru ví V. Vančura více než my všichni dohromady, pánové. Proto: čepice dolů před ním. A hezky nízko!“

Pole orná a válečná obrazy Vančurovu všestrannou znalost života, důvěrný vztah ke krajině středního Povltaví a k jejím obyvatelům a také poznání i pochopení společenského vývoje. Autor rozumí stejně dobře životu prostých lidí jako pohybu sociálních sil a z této pronikavé poučenosti tvoří svůj osobitý obraz lidí a doby, svůj mýtus krajiny a proměny jejího lidu. Prostřednictvím moderního nekonvenčního tvaru vytvořil autor román se značnou šíří sociálního záběru, s velkou poznávací hodnotou, mimořádný válečný román o chaosu a absurditě imperialistické války s vizí socialistické revoluce. Pole orná a válečná mají zvláštní význam nejen ve vývoji Vančurově, svou tvarovou a sociální průbojností otvírají nové cesty české próze.

Protitradiční originální tvar vyžaduje značnou čtenářovu pozornost a aktivitu. V prvním románu dělal čtenářům potíže náročný jazykový styl, v Polích orných a válečných k tomu přibýly nové postupy zasahující základní pilíře románové poetiky. Polytematické pojetí, blízké avantgardní poezii, ale uplatňující se i v soudobé světové próze, vede k oslabení a rozbití syžetu, přerušovaný děj bez logické, postupně odvíjené kauzální motivace může připadat nahodilý a nesourodý a kolektivistické pojetí postav bez výraz-

ného hlavního hrdiny ztěžuje vnímání. Avšak za zdánlivou tříšti epizod tkví pevný kompoziční záměr, který drží román pohromadě a z něhož zákonitě vyplývá celkový ideový smysl románu. Už Šalda si povšiml, že Vančura není jen malíř, ale také architekt, rozený epik, který svou prózu promyšleně buduje a staví. Vančurův výtvarný smysl se skutečně projevil nejen v malířské obrazné konkrétnosti vidění, ale také v pevném klenutí kompozice. Pokud se zdůrazňuje Vančurův lyrismus, není to rozplývavý lyrismus impresionistických přírodních líčení. Jeho lyrismus pramení z metaforické bohatosti stylu, který nevidí podstatný rozdíl mezi jazykem prózy a jazykem poezie, klade na práci se slovem stejný důraz u prozaika jako u básníka a využívá při stavbě prózy některých básnických postupů.

Pozorný čtenář si jistě všiml spojitosti jakéhosi „prologu“ a „epilogu“, v nichž se opakuje motiv vltavské krajiny a života jejího lidu. Na počátku románu je zachycen stav neměnného koloběhu zemědělské práce a života venkovské chudiny s jeho dřinou, bídou a opilstvím. Do tohoto „pohrbeného“ klidu, který jako by měl trvat na věky, vpadá apokalyptický chaos války a přináší pohyb, změnu i naději chudým, jak to vyplývá z mohutného závěru románu. Téma absurdní nesmyslnosti války je nejvýrazněji rozvíjeno na ústřední postavě Františka Řeky. Tento nešťastný blázen a vrah, který zná jen dřinu, posměch a kořalku, se stává vojákem, a tak je prvně v životě rovný všem a nakonec, když v strašné smrti ztratí tvář i jméno, je postaven nade všechny a stane se symbolem samotné války — neznámým vojínem. Jeho pohřeb, tato sarkastická groteska, tvoří kompoziční a zároveň ideový vrchol románu. Jak přirozeně tu dokázal Vančura spojit směšné a absurdní s tragickým!

Vladislav Vančura rád zdůrazňoval, že humor je názor a „smáti se znamená lépe vědět“. V závěrečné kapitole je shrnuto poznání, že války jsou prohrány a z cesty je pomáhá odstranit i s celým minulým světem známý bořitel starého — vědoucí smích. Když autor odhalil a zesměšnil

válku, na zbořenisku starého světa formuluje svou vizi budoucnosti a výzvu k novému letopočtu.

Jen o několik let dříve z obdobných ideových pozic, i když zcela jinou metodou a stylem, odhaluje pomocí humoru, který se jen nesměje, ale ví, podstatu imperialistické války Jaroslav Hašek v Osudech dobrého vojáka Švejka za světové války. Byť Vančurův román zdaleka nedosáhl světové proslulosti díla Haškova, zůstává vedle něho největším českým válečným románem, o jehož přínosu evropské literatuře by aspoň u nás nemělo být pochyb.

Tak jako pochopil Vančura směřování společenského vývoje, stejně dobře zobrazil obyčejný každodenní život. Patří k těm autorům, jejichž dílem vstupují prostí lidé do historie a velké literatury. Aniž by složitě rozpitvával vědomí a podvědomí, aniž by podrobně sledoval vývoj postav, dovede naléhavým a podstatným detailem postihnout člověka. Postavy zemědělských podruhů se jmény Hora a Řeka jako by přímo vyrůstaly z povltavské krajiny a splývaly s ní, s vrásčitou, pohrbenou a neúrodnou, v monumentální mýtus práce a utrpení. Jejich jména jsou symbolická i z hlediska rozvíjení děje. Hora představuje trpnou dobrotu, trvání na místě, neboť nikdy neopustí úzký obzor Ouhrova. Naproti tomu Řeka jako zrádný říční proud je dobrodružným živlem, zmítaným vášněmi.

Ani v této knize nestojí Vančura neutrálně nad příběhem, ale prostřednictvím vypravěče i jednotlivých postav hodnotí svět a dějiny. Jeho hrdinové jsou vytesáni jakoby z jednoho kusu, vidění v základních konturách a rysech, neprocházejí složitým psychologickým vývojem. Přes svou symbolickou platnost nejsou však neživoucí bezkrevná schémata, naopak probouzejí ve čtenáři lásku a nenávisť, nenechávají ho chladným a nezúčastněným.

V názvu románu jsou obrazně vyjádřeny dvě základní tematické roviny, v nichž je veden útržkovitý epizodický děj. Pole orná — život v Ouhrově — a pole válečná — zlomky válečných osudů. To vše je viděno ve dvojí kontrastní podobě, v „zámku a podzámčí“. V celém Vančurově

vidění panstva a chudiny je protiklad a zároveň jakási paralelnost a shoda. Protiklad vyplývá z třídních protiv. Na jedné straně bída, dřina a bezmocnost neuvědomělých podruhů, kteří ještě neznají cestu boje (toto poznání jim přináší válka), na druhé straně bohatství, zahálka a zlovolná moc panstva. Shoda obou protikladných vrstev je v prázdnotě a zmarněnosti jejich odcizených životů. Z hlediska skutečného lidství je stejně beznadějná jak tupá dřina, končící v zaplivané hospodě a v milostné křeči na slámě, tak tupá zahálka, vybíjející se v luxusních barech a přepychových interiérech s vydržovanými slečnami. Vančura si dává záležet, aby nejen válka, ale už tento mírový život vzbuzoval naprostou nechuť a ukazoval nevyhnutelný konec starých časů. Revoluční změna, zrušení odcizení jsou nutné pro všechny v zájmu samotné existence a rozvoje člověka.

Už při líčení mírového života je syžet značně uvolněný. Když se však uprostřed románu objeví téma války, stává se syžet naprosto útržkovitým a zlomkovitým. Děj se tříští v drobné epizody a záběry skutečnosti, silně připomínající filmovou techniku. Vančura v dílčích úvahách hodnotí válku v obecné rovině a zároveň ukazuje absurditu a nahotu bojišť v drobných konkrétních detailech. Vzniká tak neobyčejně složitá mozaika, jejíž některá místa jsou nezřetelná, utopená v šeru. Přílišné oslabení fabulace a nakupení nových epizod zamlžuje orientaci, některé jen lehce načrtnuté postavy se ztrácejí ve víru války a nejsou záměrně dále sledovány. Teprve závěrečné kapitoly se znovu vracejí k jádru fabulace, uzavírají osudy hlavních postav a přinášejí rozuzlení, dějinné poučení, vlastní pointu a ideové vyústění celého románu. Úzký, dříve neměnný prostor povltavské krajiny se válkou otevřel světu a počíná zrát lidová touha po spravedlnosti. Nástup nové doby a vítězství dělníků, které se u nás nestaly skutečností, nejsou předvedeny dějem. V celém románě je hodnotitelem a komentátorem vančurovský vypravěč, který vyjadřuje odpor proti válce a bezpráví a v závěru se stává nositelem myšlen-

ky spravedlivého soudu a vize socialistické budoucnosti. Vančura využívá patosu biblického slohu, jeho zlidovělých podobenství a motivů, k vyjádření patosu proletářské revoluce, ke sdělení nového revolučního obsahu. Poslední kapitola je jakousi apokalypsou, závěrečnou kulminací válečných hrůz a zároveň apoteózou budoucnosti. Staré časy definitivně končí. Lidstvo z období starého zákona, z období své třídní prehistorie vstupuje do nového letopočtu spravedlivé éry. V tom spočívá základní dějinné poučení a pointa Vančurova románu.

Celé Vančurovo dílo je poznamenáno tvůrčím hledačstvím. I tyto romány jsou toho dokladem, neboť nesou zřetelnou pečeť svého tvůrce, a přesto jsou velmi odlišné. Proti poměrně plynulému vyprávění Marhoulova příběhu, ozvláštněnému krásným Vančurovým jazykem, se v Polích orných a válečných uvolňuje syžet a volné spojování paralelních pásem a obrazů zesiluje dojem lyrismu. Vznikl tak román odpovídající koncepci avantgardního poetismu, na jehož rozvoji se Vančura podílel, aniž by opustil vlastní svébytný románový tvar.

Básnickým slohem, revoluční ideou a průbojnou stylovou originalitou se oba romány řadí k těm dílům, která podstatně zasáhla do vývoje české prózy a jimiž se český román pozvedl k evropské úrovni.

Emil Lukeš

OBSAH

Pekař Jan Marhoul	7
Pole orná a válečná	97
Vydavatelské poznámky	233
Vysvětlivky	250
Doslov	251

SPISY VLADISLAVA VANČURY
SVAZEK DRUHÝ

Řidi: Ediční rada Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV
a nakladatelství Československý spisovatel ve složení
Milan Blahynka, Jiří Holý, Emanuel Macek, Milan Pávek,
Miloš Pohorský, Jarmila Víšková, Milan Zeman

VLADISLAV VANČURA
PEKAŘ JAN MARHOUL
POLE ORNÁ A VÁLEČNÁ

K vydání připravila, vydavatelské poznámky napsala
a vysvětlivky zpracovala Jarmila Víšková
Doslov napsal Emil Lukeš
Typografie Milan Hegar
Vydal Československý spisovatel v Praze
v roce 1984 jako svou 5185. publikaci
Odpovědný redaktor Ondřej Hausenblas
Výtvarný redaktor Bohuslav Holý
Technická redaktorka Ludmila Malinová
Vytiskla Stráž, tiskařské závody, n. p.,
Plzeň, závod ve Vimperku

Vydání Pekaře Jana Marhoula 12. (v ČS 4.),
Polí orných a válečných 10. (v ČS 2.), společně 2.
AA 13,84, VA 14,52. Stran 264
Náklad 12 000 výtisků. 601/22/856
13/23. 22-144-84. Kčs 21,—

22-144-84

13/23

Kča 21,—